

SZÍNHÁZ- ÉS FILMMŰVÉSZETI EGYETEM DOKTORI ISKOLA

Varga Emese

**A (CSEH)SZLOVÁKIAI MAGYAR
HIVATÁSOS SZÍNJÁT SZÁS SZÁZ ÉVE**

1918 - 2018

doktori értekezés

Témavezető: Győrei Zsolt PhD, egyetemi docens

2019

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS.....	4
A SZERKEZET ÉS A MÓDSZERTAN.....	9
II. A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR HIVATÁSOS SZÍNJÁTSZÁS KIALAKULÁSA	14
SZÍNHÁZI HAGYOMÁNY FELVIDÉKEN	14
SZÍNHÁZAK AZ ÁLLAMFORDULAT IDEJÉN	16
A KONCESSZIÓHARC KEZDETE (1919-1920)	21
NYOLC ÉV – NÉGY IGAZGATÓ (1919-1928)	23
FARAGÓ ÖDÖN SZÍNHÁZMENTŐ STRATÉGÁI ÉS KUDARCAI (1920–1923, 1926-28)	24
IVÁN SÁNDOR ÉS A SZÍNHÁZI KONSZOLIDÁCIÓ (1926-1928).....	30
A MÁSODIK ÉVTIZED (1928-1938)	32
III. A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR HIVATÁSOS SZÍNHÁZ TÖRTÉNETE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚTÓL A RENDSZERVÁLTÁSIG (1945-1989)	37
A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYARSÁG HELYZETE A 2. VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN ÉS A JOGFOSZTOTTSÁG ÉVEI ALATT (1939-1948).....	37
A CSEHSZLOVÁK SZÍNHÁZI STRUKTÚRA ÁTALAKULÁSA (1939-1950)	40
SZOCIALISTA VÁNDORTÁRSULATOK	42
A faluszínházak megítélése	44
A MAGYAR TERÜLETI SZÍNHÁZ MEGALAKULÁSA ÉS ELSŐ ÉVTIZEDEI (1952-1969)	47
A megalakulás nehézségei	47
A Matesz-misszió	49
A „magvető és a kertész” – Munk István és Lendvay Ferenc	51
Fellegi távozása a Magyar Területi Színházból.....	53
Krivošík István a Magyar Területi Színház élén.....	55
A KASSAI THÁLIA SZÍNPAD MEGALAKULÁSA (1968-70)	57
Politikai előzmények.....	57
Szakmai előzmények – a rozsnyói színház ötlete.....	58
A korszerűség parancsa	60
A Thália Színpad megalakulása a dokumentumok és a legendák tükrében.....	63
A MAGYAR TERÜLETI SZÍNHÁZ ÉS A THÁLIA SZÍNPAD TÖRTÉNETE 1971-TŐL A RENDSZERVÁLTÁSIG	71
Normalizáció a színházban (1971-75).....	71
Cenzor helyett lektorok.....	72
Dramaturgia a számok tükrében.....	75
Thália Színpad – Beke Sándor rendezései	77
Zsámbéki elfeledett Mirandolinája	80
Gágyor Péter kreatív színháza.....	81
A „megbízható” rendezők - Konrád József és Takáts Emőd	87
IV. RENDSZERVÁLTÁS ÉS VISSZARENDEZŐDÉS A SZLOVÁKIAI MAGYAR SZÍNHÁZAKBAN 1989-2018	93
RENDSZERVÁLTÁS A SZLOVÁKIAI MAGYAR SZÍNHÁZAKBAN	96
BEKE SÁNDOR VISSZATÉRÉSE KOMÁROMBA (1990-94).....	98
Beke Sándor szakmai reformjai a Komáromi Jókai Színházban	103
AZ ÖNÁLLÓ KASSAI THÁLIA SZÍNHÁZ ELSŐ LÉPÉSEI (1990 – 1994).....	109
KISKORÚSÍTOTT SZÍNHÁZAK – AZ INTENDATÚRA-RENDSZER IDŐSZAKA (1994-1999)	115
Szakmai válaszok a jogfosztottság időszakában.....	120
Az intendatúra időszakának emlékezete.....	126
A JÓKAI SZÍNHÁZ SZAKMAI FELLENDÜLÉSE (1999-2003).....	129
A KASSAI THÁLIA SZÍNHÁZ ÚTKERESÉSE (1999-2012)	146

Gazdasági problémák a Tháliában.....	146
Egy évtizednyi útkeresés a Thália Színházban.....	147
Beke Sándor harmadszor.....	149
Moravetz Levente és Korognai Károly.....	152
A rejtőzködő öncenzúra.....	154
SZAKMAI MEGÚJULÁS A THÁLIÁBAN (2012-2019).....	157
Czajlik József rendezései a Thália Színházban.....	158
Rendezőtársak nélkül.....	162
A kötelező könnyű műfaj.....	165
Az utánpótlás nevelése.....	166
Tudatos építkezés.....	167
TÓTH TIBOR A KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ ÉLÉN (2003-2019).....	169
Verebes István Komáromban.....	170
Lévay Adina Komáromban.....	174
Méhes László főrendezői tevékenysége a Komáromi Jókai Színházban.....	175
A szlovák kapcsolat – Martin Huba és Rastislav Ballek.....	180
A Komáromi Jókai Színház repertóriumja és rendezői.....	188
ÖSSZEZGÉS.....	194
A SZÍNHÁZ ÉS POLITIKA KAPCSOLATA.....	194
AZ UTÁNPÓTLÁS KÉRDÉSE.....	195
RENDEZŐI UTAK ÉS ZSÁKUTCÁK.....	197
SZÍNÉSZKÖZPONTÚ SZÍNHÁZAK.....	198
A KRITIKÁTLANSÁG KRITIKÁJA.....	201
A TETSZHALOTT SZLOVÁKIAI MAGYAR DRÁMA.....	203
SZÍNHÁZI KAPCSOLATOK.....	205
JÖVŐKÉP – VAGY ANNAK HIÁNYA.....	207
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	210
MELLÉKLETEK.....	229
A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR SZÍNHÁZAK IGAZGATÓI.....	229
AZ ÁLLAMI FALUSZÍNHÁZ MAGYAR TAGOZATÁNAK REPERTOÁRJA.....	231
A MAGYAR TERÜLETI SZÍNHÁZ REPERTOÁRJA.....	232
A MATESZ ÉS A THÁLIA SZÍNPAD REPERTOÁRJA 1969-1989.....	241
KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ BEMUTATÓI 1989 - 2019.....	261
A KASSAI THÁLIA SZÍNHÁZ BEMUTATÓI 1989 – 2019.....	276
RENDEZŐI ÉLETMŰVEK A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR SZÍNHÁZAKBAN.....	291
FONTOSABB VENDÉGRENDEZŐK MUNKÁI A (CSEH)SZLOVÁKIAI MAGYAR SZÍNHÁZAKBAN.....	301

I. Bevezetés

Dolgozatom témája a (cseh)szlovákiai magyar hivatásos színjátszás száz évének története. A téma meglehetősen széles, az egyes időszakok a kutatási lehetőségei és az ezekből adódó módszertani problémák sem egységesek. A száz év egyazon közösség története, mégis három részre szakad. Ezt a töredezettséget tükrözi a felvidéki magyarság három önmeghatározó címkéje is: szlovenszkói – csehszlovákiai – szlovákiai.

A dolgozat első, alapvető kérdése épp ezért, hogy milyen szemszögből és milyen értékrend, elvárások mentén vizsgálható a (cseh)szlovákiai magyar színház története?

Társadalmi helyzetéből adódóan kisebbségi színházak közösségébe tartozik, de hordozza-e a kisebbségi színházakra jellemző karakterjegyeket? „A kisebbségi színházak számára állandó feladatot jelent egy sajátos színházi nyelv kialakítása, mely eltér a megszokottól, másfajta befogadást és értelmezést kíván, ám ezáltal új felismeréshez is vezet. (...) Ebben az értelemben a kisebbségi színház kérdése elsősorban egy új színházi nyelv kérdése, mely gazdagítja a többségi nyelvhasználatot.”¹ A saját nyelv kialakításának szempontjából a szlovákiai magyar színházi közösség az elmúlt évszázadban nem találta meg azt a jelrendszert, azt a nyelvet, mely meghatározná az arculatát.

Mit jelent akkor a kisebbségi jelző? Politikai és társadalmi alárendeltséget, a színházi struktúrában elfoglalt pozíciót. Egyfajta köztes állapotot – a magyarországi és a szlovák színházi kultúra közé való beékelődést, mely magában hordozza a kulturális kölcsönhatások szintézisének lehetőségét.

„A bajok gyökerei közel egy évszázaddal ezelőttre nyúlnak vissza, amikor a kisebbségi helyzetbe került magyar nyelvű közösségekben a színház egyértelműen politikai tényezővé vált, s elsődleges feladata a nyelv őrzése, ápolása és továbbadása lett. Ettől kezdve az addig többé-kevésbé egységesnek tekinthető magyar színházi élet kettészakadt határon belüli és kívüli. Ezt a szétszakítottságot nyögjük mindmáig. Ennek legérzékletesebb jele, hogy szóhasználatunkban szembeállítódik a magyar és a határon túli magyar színház. Értelemszerűen e felemásságot sugalló megkülönböztetést a – pontosabb kifejezés híján általam is használt – határon kívüliek egységesen nehezményezik és elutasítják”² - fogalmazza meg Nánay István. Pályi András a nemzeti és nyelvi kultúra szembeállításán keresztül definiálja a kisebbségi magyar színházak különlegességét: „A kisebbségi magyar színjátszás, ha akarja, ha nem, része egy másik nemzeti kultúrának is. A magyarnak is, és a szlováknak, románnak, szerbnek, ukránnak is. Hogy a két is közül melyik a hangsúlyosabb, az nem mellékes kérdés, sőt az adott

¹ Darida Veronika: *Színházi kisebbségben*, In: Deres Kornélia-Herczog Noémi: *Színház és társadalom*, József Attila Kör Irodalmi Egyesület és PRAE:HU Kft, 2018, 58-59.

² Nánay István: *Összegzés helyett újabb kérdések*, Színház, 2016. október, 38.

színház művészi profilja szempontjából akár meghatározó is lehet, de ha globálisan nézzük a jelenséget, másodlagos kérdés. A lényeg, hogy a két >>is<< közül az egyik sem tagadható le, nem iktatható ki. Ez pedig azt jelenti, hogy ezek a színházak permanens kifeszítettségben dolgoznak, állandóan újra és újra meg kell teremteni a szintézist a két közeg, a nemzeti kultúrának nevezett közösségi metakommunikáció, és a nyelvi kultúrának nevezett, anyanyelven, azaz magyarul folyó játék között. Az ilyesféle feszültségek, mint a gyakorlat is mutatja, többnyire inspiratív erőt jelentenek. Nem feltétlenül eredményt, magas színvonalat, vagy új revelatív művészi megoldásokat. Jó esetben esetleg azt is. De ez nagyon sok minden múlik, a pénzügyi-politikai kondícióktól a társulatban működő tehetségek szenzibilitásáig, sőt alkalmazkodó, vagy szervező képességéig.”³

Ha Pályi András gondolatmenetét követjük, akkor feltételezhetjük, hogy a szlovákiai magyar színház történetét két szemszögből is elemezhetjük: az anyaországi nézőpontból és a szlovák szakma felől. Bár a „permanens kifeszítettség” pontos megfogalmazása a határon túli magyar színházak megfelelési és kapcsolódási vágyának, a valóság ennél kiábrándítóbb – Nánay István szerint: „sem a határon túli magyar színház nincs jelen a magyarországi színházi életben, sem a magyarországi a környező országokéban.”⁴

Pedig a (cseh)szlovákiai magyar színjátszás a magyar színházi hagyományra és gondolkodásra épül, hiszen a kisebbségi színház kialakulása előtt már egy évszázada része volt egy színházi rendszernek, kultúrának. Ebből adódóan önmagát is a magyar színház rendszerében próbálja elhelyezni, ez az egyetlen megfogható viszonyítási pont. A szlovák színházi szakmával a kapcsolat – a magyarországihoz képest – formális, a szlovák színházi hatás leginkább a pozsonyi egyetemen végzett magyar növendékek pályájában, szakmai tapasztalataiban érhető tetten, intézményen belül pedig egy-egy szlovák vendégrendező munkájában.

A szlovák professzionális színjátszás egyidős a kisebbségi színjátszással, jellege – néhány rövidebb alkotói időszakot leszámítva – nem „csehes”, a szónak legalábbis abban az értelmében nem, amit a magyar színházi körökben cseh színházi stílusként azonosítunk. A Szlovák Nemzeti Színház megalapításánál cseh művészek bábáskodtak, sőt az első tíz évben nagyrészt cseh színészekből állt a társulat (sőt csehül játszottak), mégsem alakult ki egységesen a „csehszlovák színházi stílus”, a politikai összetartozás ellenére más szakmai irányokat vett a cseh, és mást a szlovák színházművészet. Az előbbire erős hatást gyakorolt a német színház, míg az utóbbi a Sztanyiszlavszkij-iskolát tekintette alapjának, és – néhány kivételtől eltekintve

---

³ Pályi András: *A határok és a színjátszás*, In: *Színészek keresztútjában*, Kalligram, Pozsony, 2011, 79-80.

⁴ Nánay István: *Összegzés helyett újabb kérdések*, Színház, 2016. október, 38.

– sokkal inkább hatott rá a magyar operett és népszínmű, mint a cseh groteszk. Mivel a (cseh)szlovákiai magyar színházi közösség nem volt közvetlen kapcsolatban a prágai színházakkal, a cseh színházi trendekkel sem ismerkedett meg, így a cseh színházi formanyelv magyar színházba való konvertálása egy-egy előadásban felbukkant ugyan, de alapvetően egy elmulasztott lehetőség maradt.

A szlovákiai magyar irodalmi élet a rendszerváltás óta eltelt néhány évtizedben már megfogalmazta a maga kisebbségi dilemmáit: „Az első mondat, amelynek ebben a témában mindenképpen el kell hangoznia, valahogyan így szólna: Az esztétikának nincs szüksége a szlovákiai magyar irodalomra. A második mondatnak, amely ezt az elsőt követné, pedig így kellene válaszolnia: Az identitásnak talán igen.”⁵ Németh Zoltán több tanulmányában is azt a kérdést feszegeti, ki a szlovákiai magyar író, milyen szempontok szerint lehet ezt kategorizálni, csoportosítani, s ha nem képezi részét a kánonnak, nem tud művészi eredményeket felmutatni, fontos-e hogy saját irodalomtörténete legyen: „Elgondolkodtató, hogy egy szlovákiai magyar irodalomtörténetnek miért kell szinte több nevet tartalmaznia, mint egy magyarországinak/összmagyarnak. Harmadrangú, sehol sem ismert szerzők és művek vég nélküli lajstromozásából egyetlen tény derülhet ki: ennek az irodalomnak a számára nem az érték a fontos, hanem a jelenlét. (...) Sem markánsan elkülönülő saját nyelve sincs, sem olyan kollektív tudata, amely érdekeltté tehetne bárkit is abban, hogy komolyan venné e fogalom létezését. Ráadásul ennek a szlovákiai magyar irodalomnak nevezett egyvelegnek minden mozdulata a magyarországi irodalmi mozgásokat képezi le, azaz nem is annyira szlovákiai magyarnak, mint inkább periférikus magyar irodalomnak kellene nevezni.”⁶

A szlovákiai magyar színháztörténet esetében az alkotó és a befogadó hovatartozásának kérdése abból a szempontból egyszerűbb, hogy a történetírás mindannyiszor az intézményeket helyezte figyelem középpontjába, tehát a színházakat fenntartó szerv határozta meg besorolás milyenségét. Míg az irodalom esetében az olvasó, a befogadó közeg politikailag és földrajzilag nem determinált, a színházi előadásoknál a közeg adott, ráadásul a mozgástér behatárolt, hiszen a rendszerváltásig a színházak a legritkább esetben kaptak engedélyt arra, hogy elhagyják az országot, azaz csakis a saját közönségük előtt mérettethettek meg.

A saját nyelv kialakulásának elmulasztása azonban összecseng az irodalmárok dilemmájával. Ez a jelenség, úgy vélem, elsősorban azzal függ össze, hogy az 1918-ban

---

⁵ Németh Zoltán: *Szlovákiai magyar irodalom: létezik-e vagy sem? (Néhány fésületlen gondolat egy fogalom lehetőségeiről)*, In: *A bevégezetlen feladat*, Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2005, 5.

⁶ Németh Zoltán: *Szlovákiai magyar irodalom: létezik-e vagy sem? (Néhány fésületlen gondolat egy fogalom lehetőségeiről)*, In: *A bevégezetlen feladat*, Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2005, 13-15.

bekövetkezett politikai fordulat hatására nem alakult ki változás a művészi, esztétikai szemléleten belül, ahogy Pályi András fogalmazza meg: „számos országban, így Kassán is, az elcsatolás után még évekig tovább folyt a magyar színjátszás, ezt mégsem nevezném »határon túlinak«, mert még nem volt az. A határon túli színjátszás a kulturális közállapotok megváltozása után, a kisebbségi kultúra kialakulásával jelenik meg.”⁷

Csakhogy mielőtt kialakult volna a kisebbségi kultúra, „konzerválódott” a magyar színházi hagyomány, nem beszélve arról, hogy a többségi nemzet színházkultúrája is az első lépéseknél tartott csupán, így a kulturális szintézisre esély sem volt. A saját esztétikai minőség, saját nyelvezet kialakításának szándékát pedig a megmaradásért való napi küzdelem szorította háttérbe.

„A kisebbségi léthelyzet Európának ebben a felében az állandó létbizonytalanság, veszélyeztetettség, a fennmaradásért folytatott sziszifuszi küzdelem helyzete. Tapasztalatainkból mindnyájan tudjuk, mert a mindenkori hatalom is minduntalan figyelmeztet rá, hogy nemcsak intézményeink megteremtése, hanem sokszor azok megőrzése is a kisebbség erejét meghaladó erőfeszítéseket követel meg tőlünk. A történelem néhány rövid pillanatától eltekintve defenzív léthelyzetben vagyunk, napról napra kell megküzdenünk a fennmaradásunkért, Ez nemcsak felőrlő szellemi elitünk energiáit és felemészti tehetségét és tudását, hanem arra kényszerít bennünket, hogy mindent, így az irodalmunkat is, alárendeljük ennek a küzdelemnek. Szellemi munkát végezni egy kisebbségi közösség kebelében küldetéssé válik abban az értelemben, hogy a megmaradást kell szolgálnia, a közösség belső kohézióját kell erősítenie olyan körülmények között, amelyek ezt a kohéziót mindennap bomlasztják. Így válik az irodalom művelése is küldetéssé. Az irodalomnak a lehető legegyszerűbb, a legtöbb olvasója számára érthető formanyelven kell ezt a küldetését teljesítenie, mert csak ekképpen működhet kohéziós erőként. Az irodalom öncsonkításra kényszerül, mint minden olyan esetben, amikor valamilyen küldetést vállal, amikor ilyen-amolyan ideológia téziseihez igazodik.”⁸ – írja Grendel Lajos a csehszlovákiai magyar irodalom kapcsán, de a diagnózis a színházművészet helyzetére éppígy érvényes.

A csehszlovákiai magyar hivatalos színjátszás történetének egyik legfontosabb mozgatórugója és rendezője a magyar identitás megőrzésének szándéka volt. Ez a szempont természetesen a rendszerváltást követően némileg háttérbe szorult, illetve más problémakörökhöz kapcsolódott, teljes mértékben azonban a mai napig sem tűnt el, pusztán

---

⁷ Pályi András: *A határok és a színjátszás*, In: *Színészek keresztútjában*, Kalligram, Pozsony, 2011, 77.

⁸ Grendel Lajos: *Hagyomány és korszerűség a csehszlovákiai magyar prózában*, In: *Elszigeteltség vagy egyetemesség*, Széphalom Könyvműhely, Budapest 1991, 39-40.

politikai töltete módosult: felváltotta egy kulturális önmeghatározási vágy. Ebből adódóan a (cseh)szlovákiai magyar színház fejlődéstörténetét nem lehet leválasztani a kisebbségtörténeti eseményekről, nem lehet pusztán művészi szempontok szerint elemezni, mert együtt változott, változik a szlovákiai magyar kisebbség önmeghatározásával. Doktori munkámban emiatt szlovákiai magyar színházak történetével párhuzamosan az adott időszak politikai, kultúrpolitikai összefüggéseit is vizsgáltam.

Munkámban a színházi struktúrában működő intézmények történetét, fejlődését vettem alapul. A mai történetszemlélet szempontjából idejemúlnak tűnhet ez a megoldás, mégis arra törekedtem, hogy a kronológiai ívet megtartsam, mert ez az összegzés még ilyen formában eddig nem történt meg. Ahhoz, hogy ennek egyes aspektusait később elemezhessek, szükség van arra, hogy ezt az időszakot a történelmi változások folyamatával párhuzamba állítva végigkövessük, még akkor is, ha a rekonstrukció a forráshiány, a szakmai kritikák megkérdőjelezhető színvonala és objektivitása, valamint a kollektív emlékezet torzulása, vagy épp az emlékezetvesztés miatt nem lehet teljes.

Az egy évszázadnyi színháztörténeti anyag átfogó elemzése során igyekeztem megragadni, kiemelni azokat a problémákat, melyek a társadalmi háttértől függetlenül megjelentek ebben az időszakban, és alapját képezik a szlovákiai magyar színházi hagyománynak, kollektív tudatnak. Annak ellenére, hogy kiindulási alapként leszögeztem: a kisebbségi színházak nem függetleníthetik magukat a mindenkori politikától, az egyik ilyen közös pont mégis a politikamentes tapintat, a politikai tartalomtól való visszavonulás, melynek viszont azonnali következménye lehet a színház közösségi pozícióvesztése. Tehát az egyik oldalon a színházak működése függő viszonyban volt a mindenkori politikai rendszerrel, ugyanakkor vezetői, meghatározó alkotói tudatosan kerültek a politikára, saját helyzetükre, a függőségi viszonyra való reflektálást. Ebben a tudathasadásos helyzetben nem csoda, hogy a színház üzleti jellegének kérdése felerősödött, s az üzleti és művészeti szempontok összeütközése került középpontba.

A (cseh)szlovákiai magyar közösség ideálisnak mondott földrajzi fekvése ellenére (értem ezalatt, hogy viszonylag közel van az anyaországhoz) folyamatos fáziskésésben van a magyarországi szellemi és kulturális fejlődéshez képest. A közeg zárkózottságát mutatja, hogy nem élt a kisebbségi színházak legnagyobb lehetőségével: nem fogadta be a többségi kultúra impulzusait, nem alakított ki párbeszédet sem a szlovák, sem a cseh színházkultúrával, melynek következtében egyrészt kiszorult a magyar színházi vérkeringésből, másrészt nem került be a cseh-szlovák színházak szakmai áramkörébe sem. A folyamatos belső konfliktusok, egzisztenciális harcok – vagy ahogy Grendel fogalmaz: a „szellemi öncsonkítás” - felemésztették szellemi tartalékait, a szándékot, hogy „kitalálja magát”, kialakítsa saját

arculatát, jellegét. „A szlovák vidék, még vidékebb, mint a magyar vidék, ott nemcsak az a jobb (értsd: a nyერő), ami rosszabb, hanem a módszerek is direktebbek.”⁹ – írja Koltai Tamás a felvidéki színházi közegről a kétezres évek elején.

A száz év mérlege természetesen nem kizárólagosan negatív, a szlovákiai magyar színház történetében is voltak kimagasló pillanatok, fontos előadások, remek társulatok, kitörési kísérletek. De minden próbálkozást visszarendeződés követett, a forradalmak legtöbbször ki sem törtek, a forradalmárokat pedig vagy gyorsan eltávolították, vagy maguk adták fel a szélmalomharcot.

Hamvas Béla *Az öt géniuszban* írja az északi emberekről: „Északot éppen az jellemzi, hogy középpontalan. Nem fordul semmiféle irányba. És nem azért kulturális provincia, mert iránytalan, hanem azért iránytalan, mert kulturális provincia. Önálló műveltsége és civilizációja nincs, kultúrát nem teremt, a művelődés és a polgárosulás eszközeit csak átveszi és használja, de ha azokat nem venné át, sem jelentene különös változást, mint így, hogy átveszi és szintén nem változik.”¹⁰ A szlovákiai magyar színház története ebben az értelemben északi jellegű.

Németh Zoltán kérdését másolva: szükség van-e akkor a szlovákiai magyar színház történetre? Az identitásunk szempontjából igen, de szükség van szakmai szempontból is, mert a szlovákiai magyar színházi közeg nem tud túllépni azokon a kérdéseken, melyeket egy évszázad óta cipel magával, nem tud megújulni, újra-és újrajátszódnak konfliktusai, ugyanazok a dilemmái. Természetesen nem gondolom, hogy ez az összegzés megoldja az évszázados problémákat, de talán a megfogalmazása elindíthat egy párbeszédet, amely új fejezetet nyithat a szlovákiai magyar színjátszás történetében.

A szerkezet és a módszertan

Ahogy korábban már említettem: a szlovákiai magyar színház történetét a csehszlovákiai magyar közösség történetével párhuzamosan vizsgáltam, és három nagy korszakra osztottam: a két világháború közti időszakra (1918-1938), a második világháborút követő évtizedekre (1950-1989) és a rendszerváltás utáni évtizedekre (1989-2018).

Az első időszak kapcsán használom a szlovenszkói kifejezést, mert a Felvidék, felvidéki kifejezések használatát 1918 után betiltották, ezért a magyar nemzetiségű közösség átvette az eredeti szlovák megnevezést – Slovensko – magyarosítva. A második korszakban a csehszlovák

---

⁹ Koltai Tamás, *Görög változatok, Színházi szívesség*, Noran Kiadó Kft., 2005, 147.

¹⁰ Hamvas Béla, *Az öt géniusz*, Életünk Szerkesztősége-Magyar Írók Szövetsége Nyugat-Magyarországi Csoportja, Szombathely, 1988, 21.

meghatározás a domináns, Szlovákia önállósodása (1993) után pedig a szlovákiai jelző a helytálló.

A történelmileg is jól elhatárolható korszakokon belül az igazgatók személye szerint bontottam tovább a fejezeteket, mert a szlovákiai magyar színházak történetében egy-egy igazgatóváltás szemléletváltást is jelentett.

A repertórium összeállítása után megkerestem azokat az előadásokat, amelyek az adott évadok művészi törekvéseit legjobban jellemezték. Ezeknek az előadásoknak a kritikáiból gyakran idézek, ez alapján próbálom rekonstruálni a művészi állapotokat. Igyekeztem összevetni a hazai kritika és a magyarországi, valamint a szlovák sajtóban megjelent írásokat, amennyiben találtam megfelelő recenziókat, érdekes ellentmondások rajzolódtak ki. Sajnos nem minden előadás esetében volt módom az összehasonlításra, idővel nemcsak a magyarországi vagy a szlovák, hanem a szlovákiai magyar kritikák száma is megfogyatkozott. Ennek következtében viszont nem mindenhol tudtam válogatni, minőségi recenziók hiányában kénytelen voltam forrásként tekinteni azokra az írásokra is, melyeknek célja csupán a bemutatóról szóló tudósítás volt.

A három korszak feldolgozásánál különféle problémákkal találkoztam. Az 1918–38 közötti időszak kutatásánál elsősorban a színháztörténeti források hiányával, a meglévő anyagok feldolgozatlanásával kellett megküzdenem. Mivel Faragó Ödön, az első szlovén nyelvű magyar színházigazgató több könyvében, írásában is foglalkozik a kassai színház történetével, az általa feljegyzett történések sorvezetőként szolgáltak az első évtizedben. Ungváry Ferenc, a pozsonyi színház színésze szintén készített feljegyzéseket az egyes évadokról – de amíg Faragó elemző és leíró módon rögzítette a színház körüli történéseket, Ungváry csak jegyzeteket készített, melyek elsősorban a repertóriumot, a társulat tagjainak listáját, ritkább esetben a színház körüli eseményeket tartalmazzák. Fennállt a veszély, hogy kutatómunkám csak egyetlen forrásra támaszkodik, ezért igyekeztem kiegészíteni a korabeli sajtóban megjelent írásokkal, csak hogy a kassai és pozsonyi lapokban megjelent írások is elfogultnak bizonyultak, így a *Prágai Magyar Hírlap* színházi írásait böngésztem át, egyrészt, mert a kor egyik legszínvonalasabb sajtóterméke volt, másrészt kellő távolságban volt a színházi konfliktusoktól.

Az első húsz évad repertóriumát egyelőre nem sikerült összeállítanom, bár Faragó Ödön feldolgozatlan hagyatékában a Széchényi Könyvtárban és az Országos Színháztörténeti Múzeumban van néhány dokumentum, amelyből ki lehet indulni, s a pozsonyi színi kerület előadásait egy időben Ungváry Ferenc is feljegyezte, az előadásokat és az időpontokat azonban ellenőrizni kell, mert Faragó több esetben is hosszabb idő elteltével jegyezte le gondolatait, és

előfordultak tévesztések, pontatlanságok. De ezek a források alapként szolgálhatnak egy későbbi kutatáshoz.

Az államszocialista időszak feldolgozásánál a sajtó ideológiai befolyásoltságának problémájával találkoztam. A „kettős beszéd” jelensége sajnos nem a színházi világban, és nem az ellenzéki oldalon, hanem a publicisztikában – a párt szolgálatában – jelent meg, így bizonyos esetben problémát okozott a leírtak dekódolása. Bizonyos alkotók vagy előadások negatív kritikája mögött nem szakmai, hanem politikai okok álltak, de ennek bizonyítására nem találtam megfelelő forrásokat. Az *oral history* eszköze sem nyújtott jelentős segítséget, mert azt tapasztaltam, hogy a színházi közösség tagjainak önreflexiója legendákra és anekdotákra épül. Ezek a történetek sokszor ellentmondanak egymásnak, lényeges kérdésekre pedig nem adnak választ. Konkrét – az anekdotikus válasz lehetőségét mellőző – kérdéseimre pedig bizonytalan válaszokat kaptam, sok esetben még a színházvezetésében aktívan közreműködő alkotóktól is. A színházi cenzúra működésének kérdésére nagyon sokáig nem találtam semmiféle forrást, az államszocialista rendszer színházi alkotói mintha nem is ismerték volna ezt a kifejezést, nem találkoztak a színházban a cenzor kifejezéssel. Később jöttem rá, hogy ennek az oka az lehetett, hogy egyrészt lektornak hívták, illetve álcázták azokat az irodalmi titkárokat, akik a szöveg „minőségéért” feleltek, másrészt a csehszlovák kultúrpolitika nagyon erős ideológiai kereteket határozott meg a színházak számára, tehát pontosan kijelölte az utat. A színházak pedig nemcsak, hogy nem próbáltak meg erről az útról letérni, de oly mértékben felerősödött az öncenzúra, hogy a helyzet adta lehetőségeket sem merték kihasználni.

A színházakon belül kialakított „megfigyelő rendszer” problémája további kérdéseket vetett fel. 1992-ben megjelent ugyan egy ügynöklista,¹¹ amelyen jónéhány színházi alkotó neve szerepelt, csak hogy ezekről pontos információk a mai napig nincsenek, azaz nem bizonyítható, hogy a listán szereplő nevek milyen formában kötődtek a titkosszolgálathoz: csak aláírtak valamit, vagy jelentéseket is adtak le, stb... Úgy éreztem, ezt a témát nem szabad felületesen boncolgatnom addig, amíg nincsenek a kezemben olyan dokumentumok, amelyek ennek a rendszernek a működését pontosan megmutatják, mert csak felszínes, hatásvadász megoldások születnének. Készítettem néhány interjút azokkal az alkotókkal, akik köztudottan politikai okból hagyták el az országot, a legfurcsább tapasztalatom az volt, hogy még ők sem kérték ki a saját aktáikat, nem nevesítették megfigyelőiket, besúgóikat, mintha nem akarnának, vagy tudnának szembenézni a múltnak ezzel a traumájával.

---

¹¹ *Rudé Krávo* – Necenzurované noviny, szerk: Petr Cibulka, 1992/13.

Úgy gondolom, ez a jelenség általánosan is érvényes a szlovákiai magyar közösségre, s ennek következménye az a fajta emlékezetvesztés, amely a színháztörténet több időszakára is érvényes. Ez a közösségi szimptóma nemcsak azért veszélyes, mert ezáltal nem kerül rögzítésre a közösség története, illetve torz, anekdotaszerű és hiányos módon él tovább a közbeszédben, hanem azért is, mert a szlovákiai magyar művésztsadalom nem tudatosítja, mi történik vele és körülötte, így kiszolgáltatottá válik, képtelen a reflexióra.

A rendszerváltás utáni időszakban az említett emlékezetkiesés mellett azzal a problémával szembesültem, hogy a színházi alkotók kritikusokkal folytatott állandó háborújának eredményeként fokozatosan eltűntek a színházkritikák és színházkritikusok, így az utolsó néhány évtizedben jónéhány előadásról nem született szakmai recenzió, csupán a színházak reklámszövegei rögzítik az előadás nagyszerűségét. Ennek eredményeképpen a színházak azt a minimális visszajelzést sem kapják meg, amely, kiegészítve a nézői rajongást és a bevételi mutatókat, irányt mutatna a színházak helyzetével kapcsolatosan. Számos – az alkotók által fontosnak tartott – előadás merült el így a feledés homályában.

Munkám utolsó fázisában jöttem rá, hogy saját tapasztalataimat, színházi jelenlétemet is felül kell vizsgálnom, mert érintettségem sok esetben elfogult véleményformáláshoz vezet. A Komáromi Jókai Színház elmúlt két évtizedében a színház dramaturgjaként dolgoztam, az első évtizedben még aktív alkotóként, később a munkaköröm és lehetőségeim leszűkültek. Úgy érzem, tisztességes, hogy leírjam, hogy részese – és talán bűnrészese is voltam annak a szakmai visszaesésnek, amely idáig vezetett. A doktori dolgozat írása közben szembesültem az általam korábbiakban felvázolt csapdahelyzetekkel, és ugyan nem ez volt az egyedüli oka, de közrejátszott abban, hogy 2018 szeptemberében, közel húsz év után, beadtam a felmondásomat. Ez a belső konfliktus azonban árnyékot vetett kutatói munkámra, hiszen olyan helyzetekben is jelen voltam, olyan tapasztalatokkal rendelkezem, melyek nincsenek, nem lehetnek szakmailag rögzítve, ugyanakkor írásom objektivitását veszélyeztetik. Az ilyen jellegű visszafogottság viszont nehezen választható el az öncenzúrától, amely a szlovákiai magyar színházi közegnek meghatározó sajátossága, a kezdetektől napjainkig. Egyrészt fontosnak érzem, hogy a kialakult helyzetről minél pontosabb képet adjak, másrészt kétségeim vannak: vajon nem vagyok-e elfogult bizonyos alkotókkal kapcsolatban? Munkám utolsó fázisában igyekeztem kiszűrni azokat a megjegyzéseket, elemzéseket, amelyek nem külső forrásokra és információkra támaszkodnak, hanem a szubjektív véleményemre, de az említett forráshiány és kritika nélküliség miatt ez nem sikerülhetett teljes mértékben.

Doktori dolgozatom a (cseh)szlovákiai magyar színháztörténet egyfajta keresztmetszete. Az intézmények történetére épül, a felvidéki magyarság történetét is

végigkísérve. Az anyag mennyisége miatt néhány kérdéskört, témát már nem tudtam beemelni a dolgozatba – így az amatőr színjátszó mozgalom fejlődésével, a szlovákiai magyar dráma vagy kritika kérdésével csak érintőlegesen foglalkoztam. Ezeket későbbi kutatásaim során szeretném feldolgozni, ahogy ezt az anyagot is szeretném még bővíteni, és a közeljövőben könyv formájában megjelentetni.

II. A csehszlovákiai magyar hivatásos színjátszás kialakulása

A csehszlovákiai magyar színjátszás esetében a szlovák hivatásos színházi hagyománnyal ellentétben nem beszélhetünk fejlődés- vagy sikertörténetről, hiszen nem a születéstől kezdődő felfutási folyamatot kell elemeznünk. Az egységes színházi kultúra egy része politikai döntés következtében leválasztódott, új elnevezést és struktúrát kapott, majd egyre szűkebb anyagi és szakmai lehetőségek között fokozatosan visszafejlődött, alkalmazkodni kényszerült a behatárolt lehetőségekhez, és „csökkentett üzemmódban” dolgozhatott tovább.

Ez a fordított képlet a szlovákiai magyar színházak történetének legfőbb jellegzetessége: időről-időre politikai döntések határozták meg – és határozzák meg ma is – működési jellegét és lehetőségeit. A kisebbségi színházak története szorosabban összefonódik a politikai történésekkel, mint a többségi közösségekben, ahol a művészet fejlődése általában nem direkt függvénye a politikai történéseknek. A kisebbségi kultúrtörténetben ez felvállaltan függő viszony. A csehszlovák kultúrpolitika jellegzetessége, hogy igyekezett megtartani a lojalitás látszatát, és az anyagi és területi lehetőségek fokozatos megvonásával belső feszültségeket teremtve, a közösséget megosztva érte el azt, amit más régiókban direkt módon végeztek el. Ez a fajta politikai manipuláció ráadásul kiiktatta a közösségi ellenállást, a látszat-lojalitás politikamentes tapintatra, a többségi nemzet érzékenységének tiszteletére „kötelezte” a kisebbség képviselőit. Ilyen körülmények között a túlélés maradhatott az egyetlen cél, és a nemzeti identitás megőrzése az egyetlen tartalom. Ez viszont művészi szempontból behatárolta a szellemi mozgásteret.

Színházi hagyomány Felvidéken

A magyar nyelvű színjátszás hagyománya a Felvidéken az államfordulat pillanatában már évszázados múltra tekintett vissza. Kassán 1781-ben nyitották meg az első színházat, de magyar társulat csak harmincöt évvel később, 1816-ban lépett először színpadra a városban. 1816. május 19-én érkezett Kassára Murányi Zsigmond társulata, s Déryné naplója¹² szerint kilenc hétig időzött a városban. 1818-tól viszont már hivatalos színházi évad indult a magyar társulattal. Olyan színészek játszottak itt akkoriban, mint Déryné Széppataki Róza, Megyeri, Egressy Gábor, Egressy Béni. 1833. február 15-én Kassán volt az ősbemutatója Katona József *Bánk bán* című drámájának, mely után nem sokkal a társulat egy része visszatért Budára.

---

¹² Déryné Széppataki Róza: *Déryné naplója*, sajtó alá rend. Bayer József, Budapest: Singer - Wolfner, 1900, 143.

A magyar színtársulat Kassán sosem volt monopol helyzetben, a német – később szlovák – színtársulattal való osztozkodás problémája végigvonult a két évszázadon. 1861-től Latabár Endre áldásos színházigazgatói munkájának köszönhető a kassai színház társadalmi és szakmai fellendülése, második aranykora. Távozását, majd halálát követően gyors igazgatóváltások követték egymást. 1899 őszén elkészült az új színházépület, első színidirektorává Szendrey Mihályt nevezték ki, aki 1902-ben Komjáthy Jánosnak adta át az igazgatói tisztséget, aki korábban a debreceni színháznak volt direktora, s 1902-től 1914-ig igazgatta a kassai Nemzeti Színházat¹³. A városi előjárók és a színügyi bizottság nagy meglepéssel figyelték tevékenységét, és szándékukban állt kinevezésének meghosszabbítása. Komjáthy azonban az „általános elszegényedés következtében” megváltozott körülményekre¹⁴ hivatkozva nem vállalta tovább a kassai Nemzeti Színház vezetését. A bizottság ezért pályázatot hirdetett a megüresedett pozíció betöltésére.

1820-tól Pozsonyban is megfordultak magyar nyelvű társulatok,¹⁵ a folyamatos erkölcsi és anyagi kudarc azonban a magyar kultúra iránti érdektelenségre hívta fel a figyelmet. A magyar színjátszás ügye csak 1870-es években vált valóban fontossá, addig a magyar főurak sem támogatták a nemzeti színjátszás ügyét, s inkább német színi társulatokra költöttek. Csáky György kezdeményezésére ugyan még 1766-ban megépült az első pozsonyi kőszínház, magyar társulat azonban a közelébe sem mehetett.

1874-ben megalakult a pozsonyi magyar színügyi bizottság, 1886. szeptember 22-én országos ünnepség keretében a Magyar Királyi Operaház a *Bánk bán* előadásával megnyílt a Városi Színház,¹⁶ ahol rendszeresen teret és fellépési lehetőséget kaptak magyar nyelvű társulatok is.

1886-tól 1888-ig Mosonyi Károly, 1888-tól 1899-ig Krecsányi Ignác színházigazgató irányította a Pozsony-Temesvár színi kerületet, a koronázó városban ez az időszak alapozta meg a magyar színházi hagyományokat. A magyar ajkú közönség köre jelentősen kibővült, s felmerült az igény arra is, hogy a Városi Színházban a magyar társulat megkapja a teljes évadot. A német közösség természetesen tiltakozott a javaslat ellen, s még mielőtt az ötletből tervezet

---

¹³ Schöplín Aladár (szerk.): *Magyar színművészeti lexikon*, Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, Budapest, 1929, 2. kötet 464.

¹⁴ A kassai színügyi bizottság jegyzőkönyve szerint Komjáthy az alábbi indokokkal utasítja el a kinevezése meghosszabbítását: 1. A színház épülete és tartozékai alapos megjavítást igényelnek 2. a páholyok elhelyezése nem célszerű 3. a futási szerkezet rossz 4. az általános elszegényedés folytán a viszonyok súlyosan megváltoztak 5. az Uránia színház téli működése nagy anyagi veszteséget okoz a Nemzeti Színháznak 6. mert Brassó, mint nyári állomás elveszett a kassai színtársulatra nézve. In: Kováts Miklós: *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918-1938*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1974, 12.

¹⁵ Killényi Dávid társulata, Komlóssy Ferenc – Dunántúli Színjátszó Társaság, Fekete Gábor – győri társulata, ahol Egressy Gábor is vendégszerepelt. In: Tóth László: *... nagy haszna a Teátronnak*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 13.

¹⁶ Az új színház a régi épület helyén épült, Ferdinand Fellner és Hermann Hellmer bécsi építészek tervei alapján. A mai napig ebben az épületben működik a Szlovák Nemzeti Színház opera és balett tagozata.

lehetett volna, megállította a folyamatot. A városi tanács a probléma megoldását egy vegyes társulatban látta, így Krecsányi távozása után már kétnyelvű színház vezetésére írtak ki pályázatot. A tapasztalt színházigazgatók rögtön felismerték a helyzetben rejtőző veszélyeket, és nem tolongtak a kinevezésért. Így Relle Iván, győri származású újságíró – aki korábban az Evva Lajos által vezetett budapesti Népszínház ellenőreként dolgozott – kapta meg a pozsonyi Városi Színház koncesszióját három teljes évadra. Relle nagy ambíciókkal kezdett a színházi szervezésbe: Több alkalommal vendégszerepel színházában Fedák Sári, Jókai fiatal felesége, Nagy Bella, Beregi Oszkár, aki Pozsonyban találkozott először Max Reinhardtal, a direktor tevékenységét mégis nagy ellenszenv kísérte.¹⁷ Ez a három évad telis-tele volt botrányokkal, megosztotta a városatyákat és a közönséget is. 1902-ben a nagy nyomásnak engedve felmentették Rellét, így a kétnyelvű színházi társulat tervezete kútba esett. Később Csehszlovákiában több alkalommal is előkerül a vegyes társulatok megalapításának kérdése, de a társadalmi nyomás miatt soha nem valósult meg.

Jelentős változás a pozsonyi magyar színjátszás ügyében 1905-ben történt, amikor törvény született a magyar színészet állandósításáról, és a magyar társulat az egész téli évadra kibérelhette a Városi Színházat. Ebben az időszakban Andorfi Péter és Balla Kálmán színházigazgatók erősítették a pozsonyi magyar színház tekintélyét. 1911-ben újabb előrelépés történt: Polgár Károly már megszakítás nélkül megkapta a koncessziót, mind a téli, mind a nyári hónapokra.

Színházak az államfordulat idején

Kassa Város Tanácsa 1913. február 5-én tette közzé harminchárom pontból álló pályázati felhívását, melyben többek között az új igazgató anyagi kötelezettségeit is megfogalmazták a városatyák: „A színigazgató saját költségén köteles alkalmazni egy főrendezőt és egy segédrendezőt, egy ügyelőt, aki amikor ilyen minőségben van elfoglalva, nem játszhatik, egy karmestert és egy kartanítót.”¹⁸

Faragó Ödön, aki jól ismerte a kassai színház problémáit, mert 1904-től 1910-ig Komjáthy társulatában játszott, rendezői tapasztalatokra pedig Kolozsvárott Janovics Jenő mellett tett szert,¹⁹ egy hónapon belül levélben reagált a felhívásra: „Modernnek lenni, utat nyitni az új művészeti iránynak, ha jó, de nem mindenáron moderneskedni. Olyan társulatot

---

¹⁷ Tóth László: ... *nagy haszna a Teátrumnak*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 167.

¹⁸ Kassa Város Tanácsának felhívása – pályázati feltételek, kelt 1913. február 5-én, Kováts Miklós magángyűjteménye,

¹⁹ Schöplín Aladár (szerk.): *Magyar színművészeti lexikon*, Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, Budapest, 1929, 1. kötet 472.

szervezni, mely feladata magaslatán állva megtestesíteni tudja az igazgató gondolatait... A színi igazgatás üzlet is természetesen, mert, ha az anyagiak nincsenek rendben szétzülnek az egész, de mint a legtöbb üzlet, csak akkor virágzik, ha megbízható és becsületes ellenszolgáltatást ad a közönség pénzéért, úgy a színházi élet is csak akkor lendül fel, ha becsületes művészetet, a közönség megbecsülését és valódi értékeket szolgálnak benne” – írja 1913. március 8-án kelt levelében.²⁰

A pályázaton egyedül Bartha István volt Faragó ellenfele, aki színészként nagy népszerűségnek örvendett a városban, de sem rendezői, sem pedig vezetői tapasztalatokkal nem rendelkezett. Ráadásul kellő anyagi fedezete sem volt a színházvezetéshez, így a Kassai Városi 1914. október 1-től 1917. április 30-ig Faragó Ödönt nevezte ki a kassai Nemzeti Színház igazgatójává.

Az október 1-jei szezonkezdést azonban megakadályozta a nyári hadüzenet és a háborús készülődés. Faragónak új társulatot kellett verbuválnia, mert férfiszíneszei nagy részét elvitték katonának. Ennek ellenére 1914. október 31-én megnyitotta kapuit a kassai Nemzeti Színház. December elején azonban az új társulatnak felsőbb utasításra el kellett menekülnie Kassáról (az orosz hadsereg elől), majd ugyanez megismétlődött 1916-ban is, amikor a teljes jelmez-és kelléktárat hátrahagyva menekült el a társulat Brassóból.

A vidéki színházak egy része, köztük a pozsonyi magyar színház is, a háború bizonytalanságai miatt konzorcionális működési modellbe szerveződött át. A kassai Nemzeti Színház a régi gazdasági szerkezet szerint működött tovább, és a kötelező előadásokon kívül még a kassai magyar színészet százéves jubileumi rendezvényének megszervezését is felvállalta. A nagyszabású ünnepi megemlékezés zárásaként, 1916. május 13-án a *Bánk bánt* játszotta a színház társulata (mint fontos politikai fordulópontok esetében szinte mindannyiszor). Számos magasrangú hazai és külföldi politikus üdvözölte a százéves kassai magyar színjátszást, többek közt Hevesi Sándor, a budapesti Nemzeti Színház főrendezője is, aki így méltatta a kassai teátrumot: „A régi Pesten kísérletezés maradt a magyar színjátszás, Kolozsvárt kihajtott a nemes vetés, de nem tudott megnőni. A gyöngye palántát Kassa nevelte föl a maga dicsőségére és az egész magyar nemzet örömére. Kassa városa ezzel ragyogó példáját adta annak, hogy nem kell központban, nem kell fővárosban lenni, hogy igazi kultúrát teremthessünk.”²¹

A háború ellenére is a béke és dicsőség utolsó színházi ünnepe volt ez a pillanat. 1918. június 29-én a francia kormány hivatalosan deklarálta a „csehszlovák nemzet” jogát az

---

²⁰ Kováts Miklós: *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918-1938*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1974, 16.

²¹ *A kassai magyar színészet százéves jubileuma*, Kassai Kazinczy Kör, 1916., 18-19.

önállóságra, az emigráns politikusokból álló, Monarchia-ellenes Csehszlovák Nemzeti Tanácsot pedig *de facto* csehszlovák emigráns kormánynak ismerte el.

Faragó Ödön ötödik kassai színházi szezonja 1918.október 12-én indult Szomory Dezső *II. József császár* című drámájával. A kassaiak, mintha tudomást sem vettek volna arról, mi történik, reménykedtek a háború mielőbbi befejezésében.

1918. október 28-án megalakult a független csehszlovák állam, melynek Szlovákia is részét képezte, ezzel egy időben cseh légiósok megkezdték a bevonulást a történelmi Magyarország. északnyugati megyéibe. Az akkori komáromi polgármester, Dr. Szabó Géza önként adta át a várost, és kérte a katonaságot, hogy mielőbb állítsák vissza a háborúban megromlott közbiztonságot²², Kassára két nappal korábban vonult be a Csehszlovák Hadsereg, mert a város elöljárói sürgették a megszállást. A felvidéki magyarság még ekkor sem tudatosította, hogy elkezdődött kisebbségi története.

Az államváltó hatalom egy percet sem késlekedett: 1919 januárjában életbe lépett a kétnyelvűségről szóló rendelet, ami újabb terheket rótt a közintézményekre. 1919. január 12-én a *Pacsirta* című Lehár-operett szünetében következett be az első konkrét összetűzés, amikor a kirendelt felügyelő szervek azonnali hatállyal levetették a női szereplők pártájáról a nemzeti színű szalagot, január 15-én pedig a színházat át kellett adni a szokolistákból²³ szerveződött műkedvelő társulatnak, akik megtartották az első szlovák nyelvű előadást. (A színházért bérleti díjat természetesen nem fizettek). Rövid időn belül betiltották azokat az előadásokat, melyeknek címében vagy szövegében a „tót” jelző előfordult. Így került feketelistára a *Tót leányka* című népszínű, Lehár *Drótosót*, valamint Farkas Imre *Túl a nagy Kriváňon* című operettje.²⁴

A március 15-i megemlékezés kapcsán került sor az első komolyabb konfliktusra. Kohout rendőrkapitány határozottan megtiltotta a megemlékezések szervezését, ugyanakkor a megszálló csehszlovák katonaság lerombolta az 1848/49-es szabadságharc emlékművét, Horvai János és Szamovolszky Ödön híres honvédsobrát. A civil lakosság néma tüntetésre gyűlt össze a szobornál, melyet fegyveres katonák kergettek szét. A fegyveres beavatkozásnak két halálos áldozata volt.²⁵

Kohout rendőrkapitány megfenyegette Faragó Ödönt, hogy a legkisebb irredenta utalásra bezáratja a színházat. A kassai színidirektor, hogy bebizonyítsa a csehszlovák

---

²² Bárdos István – Kecskés László – Mácza Mihály: *Komárom-Komárno, város a Duna két partján*, Komárom Város Önkormányzata, 1994, 34.

²³ Szokolisták – politikai irányzatú sportegyesület tagjai, Csehszlovákiában, Horvátországban és Szerbiában

²⁴ Faragó Ödön: *A szlovenszkói és a ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, kézirat – OSZMI, Budapest, 33.

²⁵ Népszava, 1919. március 19., https://nepszava.hu/3029471_cseh-verengzes-kassan

hatalommal szembeni lojalitását, műsorra tűzte Bedřich Smetana²⁶ *Az eladott menyasszony* c. operáját, melynek bemutatójára 1919. április 26-án került sor. „Szokatlan telt ház gyűlt össze. Remek előadás, nagy siker. Alig győztem fogadni a gratulációkat, és ugyanakkor azon gondolkodtam, mi történne, ha előadatnám a *Bánk bánt?*” – írja a direktor.²⁷ *Az eladott menyasszony* a későbbi években is a lojalitás emblémája maradt. Bár egyes források szerint Polgár Károly pozsonyi repertoárján is szerepelt a cseh opera, mégis Faragó színházpolitikájának vált jelképes gesztusává. A koncesszió rendeződése után is újra és újra elővették Smetana alkotását, sőt Faragó második prágai turnéjára is ezt az előadást választotta. A cseh kultúrközeg azonban nem értékelte a magyar társulat gesztusát, művészi értékeit ugyan nem kérdőjelezték meg, de a kritikák megegyeztek abban, hogy a rendező nem értette meg a cseh lelkület lényegét, és túlon túl magyaros az értelmezés.²⁸

1919. június 6-án, a cseh légiósok kivonulás közben agyonlőtték Teper Józsefet, a csermelyvölgyi vasgyár raktárosát, valamint a melléje beosztott Tirpák György, tizenöt éves tanoncot, majd megérkezett Kassára a felszabadító Magyar Vörös Hadsereg. A Munkás Tanács másnap átvette a város – és a színház – vezetését. „A színtársulat legnagyobb része azonnal súlyos személlyé, nevezetes tényezővé nőtte ki magát. Mindegyiknek volt valami fontos elintéznivalója. Az előadások nívója a nullára szállt... engem mindenből kihagytak. A »kizsákmányoló« bukják el...”²⁹ – emlékszik vissza a Tanácsköztársaság napjaira Faragó Ödön, akit a Népbiztosság Közoktatási Osztálya Budapestről arra utasított, hogy azonnali hatállyal térjen haza „Kis-Magyarországra”. Faragó elutasította a menekülési lehetőséget, és a Csehszlovák Hadsereg visszatérése után lázas munkába kezdett, hogy immár a visszavonhatatlan kisebbségi helyzetben megalapozza a szlovenszkói magyar színházművészet jövőjét.

Polgár Károly, aki színészként, operarendezőként egyaránt népszerű volt Pozsonyban, nagy hangsúlyt fektetett operatársulatának bővítésére. (A várossal kötött szerződése is kötelezte erre.) A szakmailag igényes, ugyanakkor népszerű kínálat ellenére is (*La Traviata*, *Tosca*, *Carmen*, *Rómeó és Júlia*, *Hunyadi László*) a háború éveiben a fő hangsúly az operetten maradt. S bár az érdeklődés a műfaj iránt nem csökkent, Polgár Károly a biztonságosabb, konzorcionális

---

²⁶ Bedřich Smetana (1824-1884) - a cseh nemzeti opera megteremtője, leghíresebb műve az *Eladott menyasszony* (*Prodaná nevěsta*),

²⁷ Faragó Ödön: *A szlovenszkói és a ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, kézirat – OSZMI, Budapest, 35.

²⁸ Faragó Ödön: *A szlovenszkói és a ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, kézirat – OSZMI, Budapest, 67.

²⁹ Faragó Ödön: *A szlovenszkói és a ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, kézirat – OSZMI, Budapest, 36.

alapon történő átszervezés mellett döntött, és csak 1918 szeptemberében tért vissza a korábbi működési struktúrához.

A kassai társulat működési körülményei az államfordulat valamint a Tanácsköztársaság hatására nagymértékben megromlottak, de Pozsonyban sem volt egyszerűbb a helyzet. 1919. februárjában a bevonuló csehszlovák légiósok a tiltakozó népgyűlés tagjai közé lőttek.³⁰ A pozsonyi sortűzet követően – melynek hét halálos áldozata és huszonhárom sebesültje volt – jónéhány rendelettel korlátozták a pozsonyi magyar közösség életét: a lakosság megkérdezése megváltoztatták a város nevét (Pressburg-Presporokról Bratislavára), bezárták az Erzsébet Tudományegyetemet. Az 1919 áprilisában életben lépő nyelvrendelet csak a szlovákot ismerte el hivatalos nyelvként, így az összes magyar feliratot – így a Városi Színház tábláját is – el kellett tüntetni a városból.

Polgár társulata ebben az időben a Paul Blasel által irányított német társulattal osztozott az épületen. Elvesztette ugyan fiumei nyári játszóhelyét, de ezekben a hónapokban ekkor még gond nélkül szerepelhetett a csallóközi magyar városokban, ahol lelkes közönség fogadta, s a jegybevételeiből pótolni tudta a hiányt.

A pozsonyi direktornak a politikai fenyegetettség és gazdasági problémák mellett a szakmai támadásokkal is meg kellett küzdenie: „Polgár társulata igen hiányos. Honthy Hanna »angolosan« távozott. Hol az új primadonna?” (1918. szeptember 17.)³¹ „Ne higgye senki, hogy a társulatot azért, hogy magyar, meg fogják itt túrni! Mert a mostani társulat nem is társulat, hanem egy rosszul összeszedett kardalos-csoport. Nincs drámai hőse, nincs hősnője, nincs naivája, nincs szubrett-primadonnája! Komoly rendező nincs! Kóristák játszanak komoly szerepeket! A legbárgyúbb darabokat szedik elő!” (1919. március 23. Nyugat Magyarországi Híradó)³²

A legnagyobb veszélyt mind a német, mind a magyar társulatnak a politikai céllal megalapított Szlovák Nemzeti Színház jelentette. „A Szlovák Nemzeti Színház megalapítása az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése után a soknemzetiségű Pozsonyban kizárólag politikai tett volt”³³ A szlovák hivatásos színjátszásnak semmiféle hagyománya nem volt, kizárólag műkedvelő csoportok működtek korábban Felvidéken, tehát nulláról kellett kezdeni a professzionális színházi apparátus kiépítését. Bedřich Jeřábek kelet-csehországi színtársulata

---

³⁰ Pozsonyi sortűz – 1919. február 12.

Simon Attila – Popély Árpád (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig*, Fórum Kisebbségtudományi Intézet, Somorja, <http://adatbank.sk/lexikon/pozsonyi-sortuz/>

³¹ Ungváry Ferenc, színész hagyatéka, feljegyzései, – pontos forrásmegjelölés nincs feltüntetve, Bibliotheca Hungarica, Somorja

³² Ungváry Ferenc, színész hagyatéka, jegyzetei, Bibliotheca Hungarica, Somorja – pontos szerző és oldalszám nincs feltüntetve

³³ Cesnaková-Michalcová Milena: *Slovenské a nemecké divadlo v Bratislave v dvadsiatych rokoch 20. storočia*, In: *Z divadelnej minulosti na Slovensku*, Divadelný ústav, 2004, 237.

segédkezett a színházi alapozásnál, társulata 1919 nyarán több hónapon át vendégeskedett Pozsonyban, majd ez a társulat képezte a magját az 1920. március 1-én Smetana *Csók* című operájával megnyíló Szlovák Nemzeti Színháznak is.

A szlovák színház megalapozásánál nemcsak az alkotók hiányoztak, hanem a városi-polgári közönség is. Az új államapparátus persze mindent megtett azért, hogy a szlovák színházkultúra lábra kapjon, ennek azonban az volt a következménye, hogy fokozatosan ellehetetlenítették a kisebbségben lévő nemzetiségek társulatait.

A koncesszióharc kezdete (1919-1920)

A szlovákiai magyar színház történetének első nagy csatájára 1919-ben került sor. Megítélése a mai napig megosztja a színháztörténészeket. Amíg Kováts Miklós indokoltnak tartja Faragó lépéseit,³⁴ addig Tóth László³⁵ úgy véli, Faragó kijátszotta Polgárt, és egyeztetés nélkül, önös érdekből lépett kapcsolatba a csehszlovák kultúrpolitikával.

Polgár Károly nem tudatosította kellőképpen a politikai fordulat következményeit, és nem tett lépéseket pozíciója megerősítéséért. A kemény politikai csatározásokon edződött Faragó Ödön viszont 1919 februárjában beadványt intézett Vavro Šrobár teljhatalmú miniszterhez, amelyben ismertette a szlovenszkói magyar színjátszással kapcsolatos elképzeléseit és javaslatait. A két rivális magyar direktor párbaján kívül további érdekek bonyolították az egyébként is nehezen átlátható kultúrpolitikai helyzetet: Kossow Jenő, a Zeneakadémia vezetője³⁶ részvénytársasági alapon kívánta átalakítani a pozsonyi színházak rendszerét: közös vezetés alá vonta volna a pozsonyi Városi Színházat, az Aréna Színkört, valamint a pozsonyi Vigadót, és gazdasági szempontok alapján osztotta volna le a játszóhelyeket a magyar, a német és a szlovák társulatok között. Pozsony Város Képviselőtestületének Színügyi Bizottsága első körben elfogadta a javaslatot, de a német társulat túlzott követelése miatt az indítványt visszavonták.

1919. június 6-án – a magyar Vörös Hadsereg kassai bevonulásával egy időben – kiírták a pozsonyi Városi Színház 1919. augusztus 1-től 1920. március 31-ig tartó színházi szezonzárára az igazgatói pályázatot. A nyolc hónapból négy jutott a magyar, négy a német társulatnak. Faragó ebben az időszakban már rendszeresen tárgyalt a szlovák kultúrpolitika képviselőivel, és valószínűleg csak a Tanácsköztársaság által kialakult hadi helyzetnek köszönhetően nem

---

³⁴ Kováts Miklós: *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában, 1918-1938*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1973, 24.

³⁵ Tóth László: *... nagy haszna a Teátrumnak*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 249.

³⁶ Kossow Jenő (1860-1921) - jogász, karnagy, a soproni zene élet megreformálója, később a pozsonyi dóm karnagya, a pozsonyi Zeneakadémia vezetője.

sikerült már ezt a koncessziót is megkapnia. Beadványával, melyet 1919 februárjában küldött el Vavro Šrobárnak, Szlovákia teljhatalmú miniszterének, már több szinten foglalkoztak politikai körökben.

A tervezetben³⁷ öt színi kerületre osztotta fel a régiót, Kassa és Pozsony magyar színházi tevékenységének irányítását azonban egy igazgatóra bízta volna. A tanulmányban ugyan nem jelenik meg, de levelezéséből kiderül, hogy a kassai színházigazgató az összevont színi kerületet magának szánta. „Polgár személye nem lehet akadálya egy jövő elkövetkezésének, márpedig, ha ezt a tősgyökeres ripacs színházigazgatót el nem hessegetik, akkor Pozsony sohasem remélhet egy tisztultabb színészetet” – írja pár hónappal később Duschek pozsonyi alispánnak.³⁸ Polgár válaszul feljelentést tett Faragó ellen, így hol Magyarországról érték támadások a kassai igazgatót, és tartották cseh bérencnek, hol a titkosrendőrség kutatta át a lakását és irodáját, bizonyítékot keresve az irredentizmusra.

A budapesti Országos Színészegyesület is megszólalt az ügyben: „Hivatalosan tisztelettel kérem Igazgató urat, hogy mindaddig, amíg a kassai és pozsonyi színészet ügyének részleteire rátérhetek, csakis a kassai színészzel foglalkozni szíveskedjék, és a pozsonyi színészet ügyében a további akcióktól tartózkodjék” – írta Szilágyi Vilmos, az Országos Színészegyesület elnöke Faragó Ödönnek 1919. november 25-én.³⁹

A színházi vitából a sajtó is kivette a részét: a *Kassai Napló* és a kassai *Esti Újság* kiállt Faragó elképzelései mellett, a nyugat-szlovákiai lapok viszont a pozsonyi színészet pozícióvesztésétől tartottak.

Időközben Faragó is rájött, hogy beadványa ürügyként szolgált a magyar színjátszás leépítésére: „A memorandumot teljesen kivihetetlennek tartották. Ők a magyar színészetet politikai oldaláról fogták fel, és a prágai kormány nem engedheti meg, hogy Szlovenszko területén több magyar társulat szerepeljen. Csakis egy magyar társulat működése lehetséges.”⁴⁰

1920. február 20-án jelent meg a sajtóban⁴¹ a hivatalos döntés. Magyar nyelvű előadások szervezésére csak egy színházigazgató kaphatott engedélyt egész Szlovenszko területén. 1920. május 4-én – 18:14 arányban – Faragó Ödönt választotta igazgatónak a pozsonyi városi közgyűlés. A pozsonyi *Híradó* mártírrá avatta Polgár Károlyt (ugyanaz a lap, melyik korábban folyamatosan kritizálta Polgár működését), a *Kassai Napló* viszont ünnepelte színháza igazgatóját.

---

³⁷ Faragó Ödön levele Vavro Šrobárnak, 1919. február, In: Faragó Ödön: *A szlovenszkói és ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, Kézirat, OSZMI, Budapest, 44.

³⁸ Faragó Ödön levele Dr. Duschek, Pozsony Város alispánjának, 1919. május 27., In: Faragó Ödön levelei, OSZK, Budapest

³⁹ Szilágyi Vilmos levele Faragó Ödönnek, 1919. november 25., In: Faragó Ödön levelei, OSZK, Budapest

⁴⁰ Faragó Ödön: *A szlovenszkói és ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, Kézirat, OSZMI, 45.

⁴¹ A magyar újságok közül a kassai *Esti Újságban* és a pozsonyi *Híradóban* jelent meg – 1920. február 20-án

Eldönthetetlen dilemma, hogy ebben a háborúban kinek volt igaza. „Azért is nehéz kideríteni az igazságot kettőjük vonatkozásában, mert míg Faragó színigazgatói hagyatéka teljes bőséggel fennmaradt és hozzáférhető, s ilyenképpen aprólékosan is tanulmányozhatók legszemélyesebb és legrejtettebb elgondolásai, döntéseinek, cselekedeteinek mozgatórugói, addig Polgár dokumentum- és levélhagyatékának sorsa, esetleges holléte egyelőre ismeretlen.(...) Polgárról egyelőre nem tudni, az államfordulat, illetve pályázatai elbukása, helyzetének rosszabbodása után miért maradt Csehszlovákiában. S azt sem Pozsonyból később miért Kárpátaljára ment, s miért nem Magyarországra, ahol az államfordulat előtti legismertebb vidéki színigazgatók egyikeként bizonyára bőven kaphatott volna méltányos feladatokat, szerep- és játszási lehetőségeket. Esetleg Magyarországról, a hivatalos magyarországi körök részéről kényszerítették volna őt is – politikai elgondolásból – maradásra?”⁴²

A csehszlovák kultúrpolitika saját csapdájába ejtette a szlovenszkói magyar színházat: fokozatosan vonta meg a működéshez szükséges feltételeket, lemondásba és önfeladásba hajszolta bele a kisebbségben lévő közösséget, s közben remekül kihasználta a megfogytakozott lehetőségek miatt egymásnak feszülő érdekcsoportok konfliktusait. De nemcsak Polgár Károly vesztette el társulatát, és nemcsak Faragó Ödön lobbija bukott meg, hanem megfogalmazódott egy alapvető probléma is, mely végigvonul a szlovákiai magyar színháztörténet közel száz esztendején: egy színház legyen vagy kettő? A keleti és a nyugati színtársulatok között kialakult konfliktus évtizedeken keresztül lehetetlenné tette az együttműködést.

Nyolc év – négy igazgató (1919-1928)

Az elkövetkező évtizedben a szlovenszkói magyar színház élén másfél-két évente váltották egymást az igazgatók. Dolgozatom terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy időrendben kövessem végig a botrány-sorozatokat, ezért megpróbálom felvázolni az első évtized igazgatói törekvéseit.

Az említett időszak négy igazgatói ciklusra osztható. Faragó Ödön előbb 1920-tól 23-ig, majd 1924-től 1926-ig volt az összevont magyar színház direktora. Földes Dezső a két Faragó-korszak között, 1923-24-ben próbálkozott először a színház irányításával. 1926 és 1928 között Iván Sándor vezette a magyar társulatot.

Két színházvezetői szemlélet váltotta egymást ezekben az években: a szakmai és az üzleti érdekek érvényesítésének szándéka. Tulajdonképpen mindkét próbálkozás zátonyra futott. Elsősorban azért, mert az értelmiség jelentős hányada ekkora már elhagyta az országot.

---

⁴² Tóth László: ... *nagy haszna a Teátrumnak*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 255.

Az 1919-es népösszeírást és 1921-es népszámlálási adatokat összevetve 102.000 magyar költözött át Magyarországra⁴³. Részben mert korábban állami tisztséget töltöttek be, részben, mert nem voltak hajlandók letenni a csehszlovák hűségüket. Ez a százezres emigráció jelentős mértékben megnehezítette a magyar színház működését is. A veszteség elsősorban a polgárságot érintette, tulajdonképpen mind a pozsonyi, mind a kassai színház elvesztette a közönsége jelentős részét.

Faragó Ödön színházmentő stratégiái és kudarcai (1920–1923, 1926–28)

Faragó hetvenfős társulattal indított, az Arénában bemutatott, harminchét címből álló repertoárjában az operett műfaja dominált, ugyanakkor a drámai vonal sem tűnt el a kínálatból. (Shakespeare: *Hamlet*, *Othello*, *A velencei kalmár*, Csehov: *Ványa bácsi*, Ibsen: *A vadkacsa*, Gorkij: *Éjjeli menedékhely*). A zenés népszínház műveinek és bohózatok mellett helyet kapott az igényesen kiállított opera is. Az eladott mennyasszony mellett Smetana másik operáját (*A csók*) is műsorra tűzték, ráadásul Faragó neves operaénekeseket hívott vendégszerepelni.⁴⁴ A pozsonyi közösség mégsem bocsátotta meg a „győzelmet”. Pedig ez volt a felvidéki magyar operajátszás utolsó nagy korszaka.

A felvidéki magyar színházi hagyomány sztárközpontú jellegében bízva, Faragó pozsonyi és kassai előadásaiiba gyakran szerződtetett neves vendégművészeket. 1922-ben Beregi Oszkár lépett fel a *Bánk bán*-ban, a *Bizáncban*, és *Az ember tragédiájában*, Ivánfi Jenő a *III. Richárd*-ban, *A velencei kalmár*-ban, valamint a *Tartuffe*-ben, az Arénában pedig Honthy Hanna, Rátkai Márton, Makai Margit, Kertész Dezső vendégszerepelt. A várt anyagi siker azonban elmaradt. (Rátkai Márton miatt még Biller Irénnel való házassága is felbomlott.)

Az új direktor, miután Kassára visszatérve felmérte, hogy a magyar értelmiség és a fizetőképes nézők létszáma jelentősen lecsökkent, új célcsoporttal próbálkozott: munkáselőadásokat hirdetett meg. A baloldali *Kassai Munkás* lelkesen fogadta az igazgató törekvését. A lelkes üdvözlés azonban csakhamar átfordult, amikor a beígért repertoár – Ibsen, Wedekind, Andrejev, Büchner, Hauptmann – helyett Herczeg Ferenc és Bús-Fekete László színműveivel nyitott a társulat: „... Herczeg Ferenc, a kurzus díszje után másodikként szerdán este egy új kurzista, egy »fiatal« került a košicei színház színpadára: Bús Fekete László.

⁴³ Popély Gyula: *A magyarság számának alakulása az 1921. És 1930. évi csehszlovákiai népszámlálások tükrében*, *Századok*, 1989/1-2, 45-75.

⁴⁴ Maria Jeritza, a Bécsi Állami Operaház primadonnája, Sigismondo Saleschi, a milánói Scala baritonistája és Ján Toplitz a brünni Német Színház hőstenorja lép fel az október 16-i Tosca előadásán- Ungváry Ferenc, színész hagyatéka, feljegyzései, – Biblioteca Hungarica levéltára, Somorja

Szerzőről, darabról elég ha annyit mondok, hogy régebben minden tisztességesebb író undorral fordult el ettől a »Színházi Élet« posványából kinőtt »irodalmi« kis-kalóztól.”⁴⁵

A csehszlovák nemzettel szembeni lojalitás bizonyítékaként került műsorra a kassai magyar színházban a cseh kortárs drámákat bemutató sorozat is: Čapek *R. U. R.* és *A rovarok életéből*, *A Makropulos-ügy*, *A zsvány*. Szakmailag kiemelkedő előadások születtek, melyek túlmutattak a politikai gesztuson: „A bemutató előadás valóságos ünnepe volt kitűnő drámai együttesünknek, melynek magas művészi intelligenciája az aránylag kevés számú próbák dacára teljes mértékben uralta a dráma szokatlan atmoszféráját.”⁴⁶ – írta a *R. U. R.* Bemutatója után Merényi Gyula a *Kassai Napló*ban. A többségi kultúrpolitika azonban alig reagált a gesztusra, sem a játszási lehetőségek, sem a támogatás aránya nem változott.

Faragó, Oscar Nedbal⁴⁷ kérésére, abba is beleegyezett, hogy a magyar társulat nyolc estét átengedjen a csehszlovák társulatnak. Kárpótlásul Nedbal közös operaelőadásokat ígért. Az *Aida* és *A trubadúr* című operákban magyar operaénekesek léphettek színre. Április 29-én pedig közös társulattal előadták a Lengyelvért, Oscar Nedbal operettjét, melyet maga a szerző dirigált, Az előadásban a magyar társulat színészei játszottak magyarul, a tánckar és a zenekar a szlovák társulat tagjaiból állt. Nedbal nyilatkozata a koprodukcióról pontos képet fest a csehszlovák színházi közeg kisebbségi társulatokhoz való viszonyáról: „Nem tulajdonítok túlságosan fontos szerepet operettem mai magyar előadásának – ezt tiltja a köteles szerzői szerénység. De egészen hibásan járnék el, ha jelentőségét alábecsülném. A tisztán politikai szempontok teljes kikapcsolásával mindig a tiszta és minél magasabb művészi nívót tartottam szem előtt. Nem az én hibám, hogy azt a nívót, ami a csehszlovák előadásainknál már-már elértük, nem érhattük el ugyanolyan gyors tempóban a csehszlovák-magyar kultúrközeledés terén is. Ebben nagy hiba terheli azokat az elemeket, amelyek pártérdekeiknek a közösség fölé való helyezésével csírájában fojtották el a sok szépet ígérő kezdeményezéseket.”⁴⁸

Kállay, szlovák teljhatalmú miniszter azzal jutalmazta Faragó lojalitását, hogy engedélyezte a társulat prágai vendéjátékát. A magyar színház két alkalommal is fellépett Prágában: 1923-ban a *Marica grófnővel*, 1926-ban *Az eladott menyasszonnyal*. Az operett hatalmas siker volt, a magyarosított Smetana-feldolgozásból azonban nem kért a cseh publikum. A két turné közös jellemzője, hogy anyagi csőddel végződött.

Miután szakmai elképzelései nem hozták meg a várt eredményt, az igazgató a nagyobb támogatás reményében tárgyalásokba kezdett a felvidéki magyar pártok képviselőivel a Színpártoló Egyesület létrehozásáról. Az Egyesület létrehozását azonban 1925-ig nem

⁴⁵ *Kassai Munkás*, 1921. szeptember 15., 210.

⁴⁶ Merényi Gyula: *R. U. R.*, *Kassai Napló*, 1921. december 15, 257.

⁴⁷ Oskar Nedbal – cseh zeneszerző, karmester, 1923-tól a Szlovák Nemzeti Színház igazgatója

⁴⁸ Z. E. D.: *Beszélgetés Nedbal és Faragó igazgatókkal a Lengyelvér mai előadásáról*, *Reggel*, 1926. április 29., Pozsony, 5.

engedélyezték, ezért a hivatalos megalakulást követő segítség már csak a csőd elodázására volt elég.

Faragó Ödön igazgatói működésének korábbi éveiben is nagy hangsúlyt fektetett az ünnepi évfordulókra. A magyar közösség identitástudatának erősítése érdekében 1923 januárjában Petőfi-, 1925 márciusában Jókai-centenáriumot szervezett. A Petőfi-ünnepségen két alkalommal játszották a *János vitézt*, mely előtt Sziklay Ferenc és Szepesi Miksa mondott beszédet, majd bemutatták Herczeg Ferenc: *Költő és halál*, Szávay Gyula: *Petőfi* című színművét, valamint Shakespeare *Coriolánusát*, Petőfi fordításában.⁴⁹ A rendezvény „eredményeképpen” Faragót a meghatározott időpont előtt – 1923. márciusában – visszahívták pozíciójából.

A Jókai—centenárium 1925. március 8-án a *Cigánybáró*val indult, majd *Az aranyember*, az *Egy magyar nábob*, a *Dalmát* és a *Dózsa György* került műsorra, s végezetül a Kassai Dalegylet közreműködésével Jókai klasszikus regényalakjainak felvonultatásával egy színes tablót állított össze a direktor. A színházi előadások mellett Sziklay Ferenc, Vécsey Zoltán és Keller Imre tartottak irodalmi előadásokat Jókairól.⁵⁰

A felsorolt kísérletekből látszik, hogy bár ebben az időszakban Faragó Ödönt tekintjük a legismertebb és a legsikeresebb igazgatónak, direktori pályafutása tulajdonképpen nem más, mint kudarcok sorozata. Nem csoda, hogy színidirektori ténykedése során több alkalommal is hangot adott elkeseredettségének: „A szlovákiai magyar színészet olyan katasztrofális helyzetbe került, hogy minden pillanatban a teljes összeomlás fenyegeti a közönség teljes hiánya, teljes közömbössége miatt! A szlovenszkói egyetlen magyar színtársulat fennmaradásának kérdése nem az én magánügyem. A színház nem érettem, hanem a szlovenszkói magyarságáért van. És amit kérek a magyarságtól, azt nem magamnak, hanem a társulat 86 tagjának kérem... Ha a társulat pártolás hiányában az előadásokat beszüntetni és felosztatni lesz kénytelen, ez a magyarságra nézve beláthatatlan és soha helyre nem hozható konzekvenciákkal járna...”⁵¹ – írja első felmondása előtt, 1922. augusztus 6-án.

A szlovák színügyi bizottság azonban visszautasította Faragó kérelmét. A meghosszabbítás stratégiai célja az lehetett, hogy ha tovább fokozódik a színház körül kialakult konfliktus, az végképp szétforgácsolja majd az alkotók és a közönség belső tartalékait. A Petőfi-centenáriumot követően viszont kiderült, hogy Faragó veszélyes is lehet, ezért azonnal visszahívják tisztségéből.

---

⁴⁹ Turczel Lajos: *Petőfi és a csehszlovákiai magyarság*, Irodalmi Szemle, 1975/7, 626-629.

⁵⁰ Faragó Ödön: *A szlovenszkói és ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, Kézirat, OSZMI, 45.

⁵¹ *Híradó*, 1922. augusztus 5., 176, In: Kováts Miklós: *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918-1938*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1974, 48.

Földes Dezső rövid igazgatói periódusa után azonban újra őt bízzák meg a magyar színház vezetésével. A második korszaka még keservesebb: „1926-ban újra felvetődött bennem a vágy, hogy elhagyjam Szlovenszkót, tegyem le a sok felesleges küzdelmet. Tapasztalataim arra indítottak, hogy ilyen nagy társulattal csatát nyerni többé nem lehet.” – írja visszaemlékezésében – „Kisebb, szerényebb eszközökkel talán fenntartható a magyar színészet, azonban a szűkebb keretet nem nekem kell megcsinálnom, hanem valaki másnak. Tőlem a magyar közönség nem venné jó néven, ha kisebb, másodrendű anyaggal látnám el a kassai és pozsonyi színészetet.”⁵² Miután 1926. október 1-jén a kassai évad 30.000 cseh korona veszteséggel zárult, és nem tudta kifizetni a színészek fizetését sem, Faragó Ödön megelégette a sorozatos kudarcokat, és elfogadta a szegedi színház ajánlatát.

Faragó Ödön igazgatóként megbukott, de fontosnak tartom elmondani, hogy írásai, visszaemlékezései, tanulmányai magasabb szakmai elképzelésekről tanúskodnak, nem beszélve arról, hogy ő volt az első, aki felismerte, hogy a csehszlovákiai magyar színházkultúra egyik legfontosabb problémája az utánpótlás kérdése. 1928-ban el is indított egy színésziskolát Pozsonyban, a Carlton Hotelben, csak hogy hivatalos engedélyt nem kapott a működésre. Miután kiderült, hogy illegálisan is folytatta a tanítást, kiutasították az országból.

Földes Dezső színházi vállalkozása (1923- 1924)

Ha van a szlovenszkói magyar színházi életnek felvállalt „fekete báránya”, akkor a vizsgált időszakban minden bizonnyal Földes Dezsőt illeti ez a cím. Földes, aki 1906-ban Komjáthy társulatában kezdte színházi pályafutását, már Faragó igazgatói évei alatt igyekezett tanácsadóként közelebb kerülni az igazgatói székhez; többek közt ő javasolta bemutatásra a *Fifi* című operettet Honthy Hanna vendégjátékául. Az előadás – amelyet Földes maga rendezett volna, de nem tudta befejezni – hatalmasat bukott.

Hogy a szlovák döntéshozó szervek tisztában voltak vele, kinek a kezére játszották a szlovenszkói magyar társulat vezetését, azt Václav Maule iskolaügyi referens levele bizonyítja, melyet Dr. Wirth minisztériumi főosztályvezetőhöz írt 1923. május 7-én: „Nedbálnak azzal a tervével, hogy megszerzi magának a magyar szezont is, kénytelen voltam szembeszállni, és ő az érveimet teljes mértékben elfogadta. Semmilyen módon nem támogathatjuk a magyar színházat, amely természetes kimúlása felé tart. A koncessziót Földes, egy magyar zsidó kapta meg, akinek nincs pénze, és a bátyja, egy itteni patikus fogja támogatni. Ő viszont nem a mi

---

⁵² Faragó Ödön: *A szlovenszkói és ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, Kézirat OSZMI, 75.

állampolgárunk, és éppen most kellett volna a kiutasítás sorsára jutnia. Ez azt jelenti, hogy a magyar színpad teljes mértékben a markunkban van, és a színházzal úgy diszponálunk Nedbal részére, ahogyan épp akarunk. Földes, akinek szintén nincs rendben az állampolgársága, a legkézségesebben fogja a kormány kívánságait teljesíteni, így gazdaságilag tönkremegy, és aztán bekövetkezik a színházat megtartani akaró magyar-zsidó társaság hazafias lángolásának utolsó korszaka. Ez sem tarthat tovább egy évnél. És azután a színház a miénk lesz.”⁵³

A Pozsonyi Rendőrkapitányság ily módon számolt be Földes tevékenységéről: „Politikával nem foglalkozik, és nincs ellene semmi kifogás. A nevezett hivatalunkban kijelentette, hogy politikai megnyilatkozásokra a színházat nem fogja felhasználni, s hogy a színházat másképp kívánja vezetni, mint elődei, Polgár és Faragó. Közölte azt is, hogy a magyarországi anyagi támogatásokat visszautasította, és a magyar nemzetiségű színészekkel olyan szerződést kötött, hogy indoklás nélkül azonnal felmondhat annak, aki politikai megnyilatkozásokra akarná használni a színházat.”⁵⁴

Földes nem csak taktikázott, hanem be is tartotta az ígéreteit. A színészekkel aláíratott szerződés 9. pontjában lojalitásáról ily módon adott tanúbizonyságot: „A szerződött tag kijelenti, hogy hivatásának épségben tartása okából semminemű politikai mozgalmakban részt nem vesz, ellenkező esetben a jelen szerződés ad hoc hatályát veszti. Óvakodik olyan nyilatkozatoktól, amelyek a szlovenszkói magyar színészet tekintélyére ártalmasak lehetnek; tudomásul veszi a szerződött tag, hogy abban az esetben, ha a Csehszlovák Köztársaság vezetői ellen nyilvánosan, társaságban vagy egymás közt bármilyen olyan értelmű megjegyzést tesz, mely alkalmas arra, hogy provokációnak, illojális viselkedésnek, vagy irredentizmusnak vegyék, a szerződés minden kártalanítás nélkül azonnal hatályát veszíti.”⁵⁵

Faragó a kassai színházra beadott pályázatában 1918-ban „politikamentes tapintatot”⁵⁶ ígért a fenntartó szerveknek, Földes Dezső hatalom- és haszonvágyból fakadó lojalitása viszont biztosította a politikamentes színházat. A szlovenszkói magyar színházi közegben az „államellenes” jelző bevezetésével meghonosította azt az alkotói meghasonlottságot, amely később nem csak a művészek egyéni frusztrációjaként jelent meg, hanem a színházi jelzésrendszerre is hatással volt: óvatosságához, a konfliktusok kerüléséhez, az öncenzúra megjelenéséhez vezetett.

Földes a szakmaiságért ágáló pozsonyi közösség igényeit a Vígszínház előadásainak meghívásával próbálta kielégíteni. Két héttel a pozsonyi szezonkezdés után, június 2-tól 11-ig

---

⁵³ Andrej Mráz (szerk.): *Pamätnica SND (A Szlovák Nemzeti Színház emlékkönyve)*, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry (Szlovák Szépirodalmi Könyvkiadó), Pozsony, 1960, 285.

⁵⁴ Szlovák Központi Állami Levéltár (Štátny slovenský ústredný archív) - PR MAT 311/1-1923

⁵⁵ Kassa Város Levéltára (Archív Mesta Košice) - 1683/1929

⁵⁶ Faragó Ödön beadványa Vavro Šobárr miniszternek, In: *A szlovenszkói és ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, Kézirat OSZMI, 44.

játszott a Vígszínház a pozsonyi Városi Színházban,⁵⁷ a sajtó és a pozsonyi közönség lelkesen ünnepelte a budapesti művészeket. Ezalatt a szlovenszkói magyar társulat Léván és Komáromban játszott olcsó kiállítású operetteket és népszínműveket. „Akkor még nem ismerték fel” – írja Kováts Miklós –, „hogyan ebben a látványos vendéjátékban a szlovákiai magyar színészetre nagyon ártalmas színigazgatói koncepció mutatkozik meg, melynek lényege: kis rezsivel dolgozó, olcsó, gyenge társulat, alacsony színvonalú műsor, majd a kritika elhallgattatására egy-két eseményszámba menő színházi est híres vendégszereplők, illetve társulat közreműködésével.”⁵⁸ Ez a koncepció a későbbiekben is visszaköszönt: amikor egy színházigazgató nem tudta kielégíteni egyik vagy másik irányzat igényeit, egy-egy fővárosi sztárcepapattal hallgattatja el a méltatlankodókat.

Faragó Ödön 1922 nyarán még egy nyolcvantagú együttes fenntartásáért könyörgött a pozsonyi publikumnak, Földes ezzel szemben jócskán megnyirbálta a társulat létszámát: nyolc színész és tizenegy színésznő maradt állandó státuszban. A társulathoz szerződtette viszont a feleségét, F. Mihályi Licit, ami számos konfliktus forrásává vált a későbbi időszakban.

Ráadásul színészeivel előnytelen szerződéseket kötött, időről-időre visszatartotta a gázsijukat, elbocsátással fenyegetőzött, így a társulat tagjai előbb a sajtóhoz, a pozsonyi zsupánhoz, később a Kassai Városi Tanácshoz, a színügyi bizottsághoz fordultak jogorvoslatért. Végül elkeseredettségükben pedig levelet írtak Masaryk elnöknek is. Jozef Kállay, Szlovákia teljhatalmú minisztere azonban minden panaszlevelet és beadványt elutasított.

A *Kassai Napló* vezércikkében, 1923. január 31-én Ignotus így ír a kialakult helyzetről: „A csehszlovák republikának és kultúrájának érdeke, hogy Kassán, melyet a republika magyarsága az ő fővárosának tekint, álljon fenn magyar színház, sőt jó magyar színház álljon fenn. Ha egyébként nem, hát kettőért. Először, hogy vonzásával befelé fordítsa és belül tartsa a magyar kultúrvágyakat. Másodszor pedig, kifelé, jogcímül az új republikának, mely ezzel is megmutatja, hogy igazán és mindenképpen hazája kíván lenni minden népnek, melyet határaiba foglalt. Megéri ez azt, amibe ennek a színháznak komoly és jóindulatú fenntartása kerülne.(...) azzal, hogy hozzáértő kezek igazgassák.”⁵⁹

1924 nyarán, a pozsonyi szezonzárás után a társulatnak Losoncon kellett volna folytatnia színházi körútját. Az utazást megelőző pillanatban kiderült, hogy Földesnek nincs

---

⁵⁷ A következő előadások kerültek műsorra. Ibsen: *John Gabriel Borkmann*, Csehov: *Három nővér*, Heltai Jenő: *A kis cukrászda*, Lakatos László: *A négy frakk*, Szomory Dezső: *A glória*, Maurice Hennequin: *Az elefánt*, Molnár Ferenc: *Az ördög*, Flers-Croisset: *Az Úr szőlője* In: Ungváry Ferenc, színész hagyatéka, feljegyzései, – pontos forrásmegjelölés nincs feltüntetve, Biblioteca Hungarica, Somorja

⁵⁸ Kováts Miklós: *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918-38*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1974. 53.

⁵⁹ Ignotus: *A kassai magyar színház védelmében*, *Kassai Napló*, 1924. január 31., 26.

meg a szükséges színházi felszerelése, ennek ellenére hajlandó lett volna megkezdeni a losonci szezont: elképzelése szerint színpadi függönyök között, utcai ruhában is eljátszhatták volna színészei a műsorra tűzött előadásokat. Megpróbálta szerződésekkel megszarolni a társulatot, de ezúttal egyöntetű visszautasítás volt a válasz. Földesnek be kellett látnia, hogy nem tudja tovább manipulálni színészeit, 1924. június 6-án lemondott igazgatói tisztségéről. Távozását követően azonban sikerült egy kisebb régióra vonatkozó engedélyt kieszközölnie a színügyi bizottságnál. Ezt a koncessziót bővítik ki 1928-ban Pozsonnyal és a nyugati régióval)

Iván Sándor és a színházi konszolidáció (1926-1928)

Iván Sándor kilóg a csehszlovákiai magyar színházigazgatók sorából, ugyanis hiányzott belőle az a fajta ambíció, ami Polgárra, Faragóra és Földesre egyaránt jellemző volt. Huszonöt év alatt több funkciót is betöltött a társulatban: Solymossy Elek színiiskolájában tanult, 1901-től először Földessy Sándor társulatában, 1904-től 1920-ig Polgár Károly társulatában játszott. 1921-től dolgozott Faragó titkáráként.⁶⁰

1926 októberében, Faragó távoása után, többen pályáztak az igazgatói székre, de Iván Sándor volt az egyetlen, aki mind a szlovák, mind a magyar politika körök számára elfogadható jelölt volt, ráadásul egyedül ő rendelkezett a megfelelő anyagi háttérrel. A „legkomolyabb jelölt” – írta róla a *Prágai Magyar Hírlap*.⁶¹ Nyilván az sem volt mellékes szempont, hogy Faragó Ödön maga is ajánlotta titkárárt: „Iván Sándor tisztességes ember, jó ember, érteni fogja a dolgát.”⁶²

Iván havi részletekben törlesztve átvette Faragó kelléktárát és könyvtárát,⁶³ s megpróbálta megtartani színházi szemléletét is. A magyar színháztörténetben ritka pillanat ez, hiszen általában egymásnak ellentmondó, konfliktusban álló igazgatók váltották egymást, ilyen szelíd stafétaátadásra a száz év alatt nem került sor.

Az első két évadban jelentős változás nem is történt, az évadbeosztás ebben az időszakban nem változott: négy és fél hónapot töltöttek Kassán, öt hónapot vidéken, és havonta négy előadást játszottak Pozsonyban. Ivánnak két év alatt sikerült lecsillapítania a kedélyeket, és a stabilizálnia a színház működését. A szlovákiai magyar drámák száma fokozatosan lecsökkent, de nem tűnt el a repertoárról, ahogyan általában a drámai művek sem hiányoztak, csak az arányokon változtatott az új igazgató. Tette mindezt visszafogottan és jó ízléssel, megnyerve ezzel a sajtó és a közönség szimpátiáját. A színházkritikusok megértően és

⁶⁰ Kolár Péter (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar színművészet arcképcsarnoka*, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, 2012

⁶¹ Iván Sándor, a legkomolyabb színházigazgatójelölt – *Prágai Magyar Hírlap*, 1926. október 17., 6.

⁶² Faragó Ödön: *Írások és emlékek*, Lám Elemér Részvény-Társaság Nyomdai Műintézete, Ungvár, 1933, 131.

⁶³ 1930-ban, amikor anyagi gondok miatt Iván nem tudta tovább törleszteni az adóságát, Faragó Kassára utazott, de látta, hogy utódja nem önhibájából került ilyen helyzetbe. Csakhogy közben maga is súlyos anyagi problémákkal küzdött, így Budapestre visszatérve öngyilkosságot kísérelt meg – adja hírül a *Prágai Magyar Hírlap*, 1930, szeptember 16., 7.

burkoltan beszéltek ebben az időszakban a szakmai hiányosságokról: „Iván Sándor valóban fővárosi nívón álló és gazdagon felszerelt társulatának és előadásainak kifogástalan, művészi értékét a »legelvetemültebb« kritikusok is fenntartás nélkül ismerik el mindenütt. A közönség szeretetét áldozatos befektetésekkel, a scenírozás tökéletesbítésével, a kórus és zenekar kibővítésével s új erők szerződtetésével hálálta meg és viszonzta Iván Sándor. Amint nőtt a közönség bizalma és szeretete Iván Sándor és művészei iránt, sajnos, abban az arányban fordult el a hivatalos körök jóindulata is tőle” – olvasható a *Prágai Hírlapban*.⁶⁴

1928 augusztusában azonban újabb váratlan fordulat történt a szlovenszkói magyar színház ügyében. Iván Sándort Földessel együtt berendelték a Megyei Hivatalba, ahol Dr. Maršik Emanuel kormánytanácsos ismertette a színházi szerkezetváltást: „Eddig két koncesszionált színtársulat működött Szlovenszkó területén: a kassa-pozsonyi társulat Iván Sándor igazgatása alatt és Földes Dezső kis kamaratársulata. A két társulat közül a kassa-pozsonyi életképes volt, míg Földes kamaratársulata kénytelen volt megfelelő városok hiányában vegetálni. A két koncessziót továbbra is ki akartuk adni, de az volt a célunk, hogy mindkét társulatot életképesse tegyük. Ezt pedig csak olyképpen lehetett biztosítani, ha a tekintetbe jövő városokat a színigazgatók között felosztjuk. Ez az elgondolás Szlovenszkónak két színikerületre való felosztására vezetett.”⁶⁵ A kormánytanácsos az igazgatókra bízta a városok leosztását, de mivel nem tudtak megegyezni, Iván Sándor kapta meg a kassai kerületet, Földes pedig a pozsonyi koncessziót. Iván kárpótlásul ígéretet kapott Igló és Eperjes játszóhelyekre is, de ahogy a szlovák kultúrpolitikában oly sok minden, ez is csak ígéret maradt.

A döntés nagy társadalmi tiltakozást váltott ki: „Szeretnék harangot kondítani, vészharangot félreverní: végveszedelemben a magyar szó a színpadon, sírját ássák a magyar színésznek! (...) Mert mi lehet az intézkedés várható eredménye? Iván Sándor vagy szélnek ereszti társulatának nagy részét, hogy Királyhelmeceen és Pelsőcön meg tudjon élni s akkor — eltekintve a nyakába szakadó poroktól – Kassa fejlett igénye egyszerűen visszautasítja az ő neki meg nem felelő alantas nívót, vagy megtartja az egész anszamléját s akkor más úton, de annál hamarabb jut a tönk szélére, hiszen az el nem képzelhető, hogy Tornalja, vagy Szepsi fedezni tudja az évi 2,000.000 K-ra rugó rezsit! – Oly dilemma ez, amelynek megoldása az abszolút lehetetlenségek sorába tartozik.” – olvasható a *Prágai Magyar Hírlapban*.⁶⁶

---

⁶⁴ Zsúfolt ház előtt ünnepelte a rimaszombati magyarság az Iván-társulatot 1000-ik előadása alkalmából, *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. február 17., 15.

⁶⁵ Kováts Miklós: *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918-38*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1974, 69.

⁶⁶ Dr. Sziklay Ferenc: *Végveszedelemben a magyar színészet!*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1928. szeptember 2., 5.

Az egységes szakmai tiltakozásnak semmilyen kézzel fogható eredménye nem lett, hiszen a szlovák kultúrpolitika érdeke épp az volt, hogy tovább gyengítse és megossza az egy évtized alatt épp eszmélő szlovenszkói magyar közösséget.

A második évtized (1928-1938)

Faragó Ödön 1918-ban született tanulmányában felteszi a kérdést: üzlet-e a színház? Bár ő maga is ezzel a problémával küzdött végig a színházigazgatói pályafutása során, a kérdés a színikerület megosztása után éleződött ki igazán.

„Művészet és az üzlet összeütköztek: az egyik színtársulat: az Iván Sándor által vezetett keleti művészi eredményre törekedett: tönkrement anyagilag. A Földes Dezső által vezetett nyugati társulat üzletet csinált a koncesszióból s tönkrement szellemileg” – írja Vájlok Sándor.⁶⁷ S nemcsak az üzlet és a művészet ütközik össze, hanem bizonyos szinten a vidéki és városi művészetszemlélet is, ugyanis Földes Dezső a szezon egyharmadát vidéken (Érsekújvár, Komárom, Léva), töltötte, s a nyugat-szlovákiai vidéki közönség lelkesedéssel fogadta előadásait. „Mondhatom, semmi panaszom nincsen, különösen a közönségre nem lehet panaszom. A mai gazdasági viszonyokat tekintve a közönség a leglelkesebben támogatta a színházamat. Véleményem szerint a kéttársulatos rendszer megfelelő. A szociális szempontokat tekintve is jó ez, meg aztán így egyes városok hamarabb és megfelelőbb időben jutnak színházhoz. Mert »megfelelő színház« – ez nagyon relatív fogalom a mai vidéki színjátszásnál.”⁶⁸ – nyilatkozta a *Prágai Magyar Hírlap* anketjában. Iván ugyanebben az írásban tarthatatlannak mondja a helyzetet.⁶⁹

„Földes színigazgató olcsó színháza a tömegek színháza lett” – írja Sándor Dezső. – „Hogy a magyar szó a szlovenszkói magyar színpadon nemcsak a kultúrigényekkel rendelkező középosztály számára hangzik el, hanem a szélesebb tömegek s így a magyar nyelvű proletariátus számára is, ez határozottan nyeresége a szlovenszkói magyar kultúrának.” A tanulmány írója ugyanakkor hozzáteszi: „Földes színházi egységáruháza azonban művészi és szociális tekintetben bizonyos deficitekkel jár. Az alacsony helyárak, az alacsony bevételek természetesen fokozottan szükségessé teszik a színház takarékosági intézkedéseit.”⁷⁰

---

⁶⁷ Vájlok Sándor: *A magyar közművelődés helyzete a visszatért Felvidéken, A visszatért Felvidék adattára I-II.*, Budapest, 1939, 257.

⁶⁸ *Iván tarthatatlannak mondja, Polgár elviselhetetlenek, Földes meg van elégedve* – *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. december 25, 59.

⁶⁹ „A mai helyzet tarthatatlan. Egyetlen mód van, amivel talpra lehetne állítani a komoly bajba került szlovenszkói magyar szülészetet és ez: az egységes szlovenszkói magyar színikerületvisszaállítása.” – Iván Sándor véleménye az említett anketban. In: *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. december 25, 59.

⁷⁰ Sándor Dezső: *A szlovenszkói magyar színház 1935-ben, Magyar Írás*, 1936, 96-99.

Földes társulata az alapvető szakmai minimumra sem volt felkészülve, színészeit ugyanakkor a végletekig kizsigerelte: egy évben átlagosan háromszázhusz előadást játszottak társulatának tagjai. A Szlovenszkói Magyar Színpartoló Egyesület hadat üzent Földesnek, és legfőbb céljának tekintette a pozsonyi direktor eltávolítását. „Pozsonyban, ahol a csehszlovák és német színművészet ma komoly igényekre szoktatja a színházlátogatókat, bántóbb a magyar színtársulat gyarmati szerepe, mint vidéken, ahol egyetlen versenytársa a műkedvelők színpada. Földes Dezső nem a Wilde mondás szerint vezeti a színházat, hogy a közönség iparkodjék művészivé válni, a művészet maradjon meg művészetnek, ott a ragyogó magosban! A kitűnő direktor, aki most ismét három évre megkapta a nyugatszlovenszkói kerületet, túlságosan iparkodik a tömegember hangulatának kiszolgálására.”⁷¹

Pozsonyban a szakmaitlanság mellett más problémák is felmerültek: a 30-as években felerősödtek a nacionalista törekvések: a magyar társulat előadásai több alkalommal meghiúsultak a magyarellenes tüntetések miatt. „A magyar társulatnak nincs is joga nálunk játszani, mert nincs meg a magyar kisebbség 20 százaléka! A magyar társulat részéről ez provokálás a szlovák Bratislavának!” – olvasható a *Národny denník* című lapban.⁷²

Földes a színikerület megosztásától kezdve minden nehézség és szakmai megrovás, panasz ellenére is a helyén maradt. 1938-ban egészen 1941-ig megkapta az igazgatói kinevezését. Karrierjének a politikai fordulat vetett véget, s bár ő ennek ellenére szeretne volna megtartani érsekújvári játszóhelyét, a magyar hatóság megvonta tőle az engedélyt.

Iván Sándor három cikluson keresztül, 1937-ig vezette a kelet-szlovenszkói színházi társulatot. A kettéosztásból adódó veszteségek és a gazdasági válság hatása mellett fokozatosan újabb és újabb megvonások nehezítették a munkáját: 1934-ben leszakították a keleti színi kerületről Losoncot, és a pozsonyihoz csatolták, 1935-ben tűzvész miatt odaveszett a színház teljes díszlet- és kellékraktára, valamint könyvtára. Kárpótlásul ekkor megkapta a ruszinszkói színi kerületet is, amelyet kezdetben úgy próbált kihasználni, hogy kettéosztotta a társulatot, és párhuzamosan két helyszínen (Kassán és Munkácson) tartott előadásokat, de ez sem hozta meg a kívánt eredményt, ráadásul ruszinszkói ténykedése újabb intrikák és sajtóviták forrása lett.

Iván tízéves igazgatói jubileumát Munkácson ünnepelte, az évforduló alkalmából készült beszámolóban Túróczy Gyula, a színház titkára ilyen tablót állít fel az elmúlt esztendőkről: „Iván Sándor a tíz esztendő igazgatói működése alatt előadott 435 darabot 3990 előadásban. A színre került darabok közül 162 volt az operettek, 142 a vígjátékok, 64 a

---

⁷¹ Szalatnai Rezső: *Liliomfi és hiányzó rokonai*, Magyar Újság, 1937. július 28. 168.

⁷² Tóth László: *...nagy haszna a Teátrumnak, Régi és új színháztörténeti dolgozatok Komárom és Pozsony múltjához*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2016, 331.

színművek és drámák, 5 a klasszikus darabok, 6 a népszínművek, 9 az egyéb daljátékok, 7 az énekes vígjátékok és 40 az egyfelvonásos darabok száma. Az eredeti bemutatók listáján 17 darab szerepel. Operettek és prózai darabok vegyesen, közöttük 7 csehszlovák szerzők, 10 pedig szlovenszói magyar írok munkája. A tíz év alatt nyolc előadás maradt el a közönség részvétlensége miatt.”⁷³

Iván Sándor még 1936-ban is ötvenhat tagú társulatot tartott fenn, igaz: 1928-as terveiből nem sok minden valósult meg. Leszerződte ugyan a társulathoz Forgács Sándor kolozsvári rendezőt, aki megemelte a társulat előadásainak színvonalát: felújították a *Hamletet*, színre vitték Ibsen *Kísértetek* című drámáját, amelynek szakmailag hatalmas sikere lett. Csakhogy a gazdasági válságnak köszönhetően a színház közönsége fizetéképtelenné vált, a jegyárakat kénytelenek voltak csökkenteni, és a műsorpolitika is az olcsó szórakoztatás irányába mozdult el. A magyarországi vendégszínészekre vonatkozó egyre szigorodó állami megkötések is nehezítették Iván munkáját.

1935-ig a színikritika viszonylag elnézően bánt a kassai társulattal, még ha szóvá is tette az igénytelenedés felbukkanó jeleit. 1936 végén azonban – valószínűleg az igazgatói pozícióra leselkedő színészek hatására is – élesedett a kritikai hangnem. Iván mindig nagyon büszke volt arra, hogy nem maradt adósa senkinek sem, most azonban több ízben is késett a színészgázsik kifizetése, így társulata egyre inkább ellene fordult. „Úgy tudjuk az itteni szezon anyagi eredményekben igen jól sikerült, és ezek után nem értjük, miért nem fizette ki a tagjait a bevételekből az igazgató? Régi dolog, hogy minden igazgató ráfizetésből él. De kérjük: ha olyan nagyon rossz üzlet a színház, miért kapaszkodik olyan görcsösen a színikoncessziókba?”⁷⁴

1937 elején még kérvényezte a koncesszió meghosszabbítását, a színügyi bizottság azonban már Sereghy Andort nevezte ki igazgatónak. Sereghy az államfordulat után (1921-1923) erdélyi társulatoknál játszott, 1925-25-ban a Magyar Színházban, 1928-29-ben Miskolcon, majd Újpesten dolgozott. 1937-től 1939-ig a kassai színház, 1939-1941 között a Fővárosi Operettszínház igazgatója volt.⁷⁵

A döntés háttéréről Keller Imre számol be Faragó Ödönnek 1937. június 15-én kelt levelében: „Most járt le a hároméves színikoncesszió. Mindkét igazgatónak újból meg kellett folyamodnia. A dolog úgy állt tegnapelőttig, hogy a koncessziót Földes és Iván kapja, mint a múltban. De Sereghy, Farkas Pali és Túróczy összeállottak, és csíptek egy arravaló befolyásos ügyvédet, Verhovinát, aki az utolsó percben megváltoztatta az Országos Hivatal álláspontját és

---

⁷³ Kelembéri Sándor: *Egy színikoncesszió jubilál*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1936. november 29., 6.

⁷⁴ *Kassai Újság*, 1936. május 24., 120.

⁷⁵ Schöplín Aladár (szerk.): *Magyar színművészeti lexikon*, Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, Budapest, 1929, IV. Kötet, 104.

a minisztériumban kivitte, hogy Ivántól megvonják a koncessziót, és Sereghynek adják. Egész Kassa lázban ég. Mondanom sem kell, hogy Iván ellen mozgósították a rágalmak egész tankhadserégét.”⁷⁶

A Magyar Színpártoló Egyesület és a kassai sajtó kiállt Iván Sándor szakmai és emberi becsületéért: „A közvéleménybe bedobták, hogy Iván Sándor adós maradt a tagok gázsijával. Hát édes Istenem, előfordultak már olyan esetek is, még csak nem is szórványon, hogy egy igazgató adós maradt a tagok gázsijával. Iván Sándor azonban fizetett! Fizetett annak ellenére, hogy az itteni szezonja katasztrofális volt, és bevétele nem fedezte a kiadásokat. Zálogba tette ingóságait, és színházi feleszerelése egy részét, és a kapott 40000 ezer koronát utolsó fillérig a gázsihátralékok kifizetésére fordította”⁷⁷ Sereghy kinevezését azonban ők sem tudták megakadályozni. Az új igazgató körül fellángoltak az indulatok: a kárpátaljai színi kerületbe nem akarták beengedni az újdonsült direktort, inkább vállalták, hogy önerőből oldják meg a színházi szezont.

Sereghy szinte a felére csökkentette a társulatot (harmincnégy ember maradt), többek közt Pintye Lajos is utcára került, aki, miután megtudta, hogy nem számol vele az igazgató a következő évadban, a színház előtt felvágta az ereit. „Pintye Lajos öngyilkos tette. A figyelemterelés módja nem véletlen. A magyar kisebbségi színházkultúra sikolya csak ilyen tragikus görögtüzes villanás lehetett: ide nézz, világ. Egy elromlott és elrontott kisebbségi intézmény más gyümölcsöket nem teremhet. Pintye Lajos vérhullató gesztusa a magyar színjátszás infernális helyzetét dokumentálja. Egy magyar színész öngyilkos lett. Miért? Mert elvesztette a kenyérét. Ahol a kultúra egyjelentésű a bizonytalan kenyérsorssal, ott a kultúra és a kenyér-rangsor kérdése már el is van döntve. A kenyérbiztosítás kompromisszumra kényszerít, engedményekre, sőt prostitúcióra. A kenyérdeterminált-kultúra az alkalmazkodás elvetéltje. Igazi kultúrtettre: lényegkinyilatkoztatásra képtelen. Ami van, az van; ahogy jön, úgy jön. A vegetálás szürke napjait csak ilyen véres sikoly húzhatja alá. Ebből a minden mindegy letargiából csak kinyilatkoztató kultúrtett képes továbbragadni. A szlovenszkói színházkultúra erre képtelen. Elromlott, mert elrontották. Illúzió volt mindig, amit senki nem kontrollált: a magyar nyelv temploma, végvára! De a templomhoz igék kellene, és a végvárhoz céltudatos hősiesség. De hol az ige, és hol a hős?”⁷⁸ –mondja ki az ítéletet Fábry Zoltán a szlovenszkói magyar „kenyérdeterminált” színház felett..

Sereghy körül idővel fokozatosan elcsendesedtek a botrányok, de nem élvezhette sokáig a színigazgatói helyzetét, mert 1938 augusztusában az Országos Hivatal – a Színpártoló

---

⁷⁶ Keller Imre levele Faragó Ödönnek, 1937. június 15. OSZK, Színháztörténeti Tár, Faragó Ödön hagyatéka – II/331.

⁷⁷ *Kassai Újság*, 1937. június 15., 135.

⁷⁸ Fábry Zoltán: *Kvaterka, kúria, kultúra*, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry (Szlovák Szépirodalmi Kiadó) 1964, 203-206.

Egyesület megkérdezése nélkül – Fischer Károlykarnagnak ítélte oda a kelet-szlóvenszói társulat működési engedélyét. Fischer igazgatói pályájának viszont a novemberi események vetettek véget. A bécsi döntést követően a kassai társulat visszakerült a magyarországi rendszerbe, új fejezet kezdődött.

III. A csehszlovákiai magyar hivatásos színház története a második világháborútól a rendszerváltásig (1945-1989)

A csehszlovákiai magyarság helyzete a 2. világháború időszakában és a jogfosztottság évei alatt (1939-1948)

Az első bécsi döntést követően, 1938. november 2-án Dél-Szlovákia magyarul beszélő régiójának nagy része visszakerült Magyarországhoz. A döntésnek köszönhetően újra magyar lett Kassa, Rozsnyó, Ungvár, Munkács, Beregszász, Rimaszombat, Érsekújvár, Komárom, Léva és Losonc városa – tehát a régió fontos színház „bázisai”. Pozsony viszont változatlanul Szlovákiához tartozott.

1939. március 15-én a német hadsereg megszállta Cseh- és Morvaországot, létrejött a Cseh-Morva Protektorátus, ezzel egy időben Jozef Tiso vezetésével megalakult a Harmadik Birodalom kegyeit élvező független Szlovák Köztársaság, melynek területén közel 70.000 magyar maradt. A felvidéki magyarságnak ez a töredéke elveszítette minden intézményes jogát, hivatásos színi társulatok nem voltak, néhány amatőr csoport vette át a színházi szerepet. (Toldy Kör, Keresztény Kultúrkör, Kiskárpátok)

A visszakerült országrészben kezdetben fellendülés mutatkozott. Ennek emblematikus gesztusa volt, hogy 1938. november 11-én, Horthy kassai bevonulásának a napján a *Bánk bán* díszelőadásával kezdődött a kassai magyar évad. A budapesti színházak felvidéki tárgyú esteket szerveztek, és felvidéki turnéra indultak. A Magyar Királyi Operaház 1938. november 19-20-án kezdte a sorozatot, Márkus László vezetésével három előadással szerepelt Kassán a százkilenvenhat tagú társulat (*Szent Erzsébet legendája, János vitéz*) Az Operaház kassai vendégszínházával párhuzamosan kassai-pozsonyi színészek mutatkoztak be a budapesti Városi Színházban.⁷⁹

Az északi színi kerületeket beolvasztották a magyarországi stagione-rendszerbe. A kezdeti eufória után azonban a kialakulóban lévő háborús helyzet miatt a „felvidékiségnek” nem igazán volt pozitív a fogadtatása. A volt szlovén nyelvű magyar színészek és színidirektorok közül csak Faragó Ödönt és Földessy Sándort vették vissza a Színház- és Filmművészeti Kamarába, Iván Sándor, Földes Dezső és Sereghy Andor belépési kérelmét nem hagyták jóvá.⁸⁰

„1938 novemberében a Magyar Királyság a szlovákiai magyarsággal egy olyan társadalmat kapott vissza, amelyet lényegében ugyan jól ismert, de amelyben számára rendszeridegen jelenségek egész sora volt jelen. Mivel az szóba sem jöhetett, hogy a „csonkaország” társadalmát és felépítését igazítsák a felvidékihez, így a felvidékieknek kellett

⁷⁹ Gajdó Tamás(szerk) : *Magyar színháztörténet 1920-1949*, Magyar Könyvklub, Budapest, 817.

⁸⁰ Tóth László: *Köz-művelődés-történet*, Ister Kiadó, Budapest, 2000, 157.

igazodniuk. Ez amúgy jórészt természetes folyamat volt, amely csupán némi időt igényelt, ám voltak olyan területei is az életnek, ahol ezt az igazodást semmiképpen nem akarták sem a véletlenre, sem az idő múlására bízni. A közigazgatásban és a gazdasági életben az átalakítás azonnali követelmény volt. Igaz, amíg az első esetében ennek eszközeit a nemzetállam-építés univerzális eszköztárából vették, addig a gazdasági élet revíziója már az országban kibontakozó „örségváltás” szerves része volt.”⁸¹

Miközben a felvidéki magyarság a visszailleszkedés lehetőségével, kisebbségben maradt része pedig a túléléssel és az antifasiszta ellenállással volt elfoglalva, megint nem vette észre, vagy rosszul értelmezte a várható politikai fejleményeket. „A társadalom túlnyomó többsége abban a tévhitben élt, hogy a háborút végül Tiso Szlovákiája is elveszti, tehát nem érvényesíthet revíziós törekvést a bécsi határokkal szemben. A téves egyszerűsítés a kornak és környezetnek logikus terméke volt; aligha látott valaki a háború alatt megkötött diplomáciai egyezmények mögé.”⁸²

1943. december 25-én megalakult az illegális Szlovák Nemzeti Tanács, melynek a feladata az ellenállás megszervezése volt. 1944. augusztus 29-én, amikor Németország Tiso kérésére megkezdi Szlovákia megszállását, kitört a szlovák nemzeti felkelés, melyet szervezatlensége miatt a német hadsereg szeptember végéig teljesen visszaszorított, mégis a háború utáni eseményekben döntő jelentősége volt: ezzel mosta magát „tisztára” Szlovákia a nagyhatalmak előtt. Közben 1944. október 6-án a Vörös Hadsereg a duklai hágónál átlépte a határt, s lépésről-lépésre foglalta vissza a keleti országrészt.

A Szlovák Nemzeti Tanács az ellenállás megszervezésére úgynevezett nemzeti bizottságokat hozott létre, melyek vezetésébe azonban már nem kerülhettek be német, illetve magyar nemzetiségű ellenállók, hiszen felettébb veszélyes lett volna, ha „ez a széleskörű demokrácia a németekre és a magyarokra is vonatkozna”⁸³

A felszabadítás eufóriája együtt járt a magyarellenesség megerősödésével, amely 1945. április 4-én az Eduard Beneš vezetésével létrejött az új csehszlovák kormányban hivatalos politikai kereteket is kapott. Beneš április 5-én a Kassai Kormányprogramban a csehszlovák gazdaság- és belpolitika radikális átalakítását hirdette meg, valamint deklarálta Csehszlovákia függő viszonyát a Szovjetuniótól. A szlovákiai magyarok szempontjából a kormányprogram legfontosabb eleme a szláv nemzetállam megteremtésének kinyilatkoztatása volt. Ennek érdekében (az antifasiszta és a csehszlovák államhoz lojális személyek kivételével) kollektíven

---

⁸¹ Simon Attila: *Magyar idők Felvidéken*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2014, 81-82.

⁸² Janics Kálmán, *A hontalanság évei*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1979, 24.

⁸³ F. Hala, a londoni küldöttség vezetője – Janics Kálmán: *A hontalanság évei*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1979

háborús bűnösnek nyilvánította a köztársaság német és magyar nemzetiségű lakosságát, s meghirdette jog- és vagyonfosztásukat, az országból való eltávolításukat.

A jogfosztottság következményeként bezárták a magyar tannyelvű iskolákat, megtiltották a magyar nyelvű istentiszteleteket, eltávolították a magyarokat a közszolgáltatból, munkaszolgálatra kötelezték őket, vagyonukat korlátozták, elkobzott földjeikből csak szlovák származásúak részesülhettek. Az őslakos magyarokat minden eszközzel igyekeztek rávenni arra, hogy szlováknak mondják magukat (reszlovakizáció). Az 1938 után a Felvidékre települt vagy nacionalistának minősített magyarok tízezreit utasították ki és dobták át Magyarországra. 1946. november 17-én a katonai egységek megkezdték a kijelölt magyar családok kényszerű kitelepítését, deportálását a cseh országrészekbe. A deportálások leginkább a zárt magyar etnikai terület (Csallóköz, Mátyusföld, Gömör) falvait érintették, ahonnan átlagban egy-egy település egynegyedét, néhány esetben akár 30–40%-át Csehországba hurcolták el.⁸⁴

Emellett a lakosságcsere-egyezmény⁸⁵ értelmében 1947. április 11-től 1948. december 22-ig 89.660 embert telepítettek ki Magyarországra.

A magyarelles intézkedések első nagy hullámának az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződés vetett véget: semmissé nyilvánította az első bécsi döntést, s visszaállította a trianoni határokat (bónuszként három falut kapott Csehszlovákia). 1948-ban, szovjet nyomásra, fokozatosan konszolidálódott a helyzet. A rendszerváltásig úgy értelmezték, hogy az 1948-as februári fordulat, a munkásosztály hatalomra kerülése hozta meg a magyar kérdés megoldását, valójában Beneš lemondása volt kedvező hatással a nemzetiségi politika alakulására. A magyar kisebbség jogfosztása 1948 őszén fejeződött be, amikor a csehszlovák minisztertanács elfogadta a magyarok állampolgárságára vonatkozó törvényjavaslatot.

1948. december 15-én megjelent az *Új Szó*, az első – s mai napig egyetlen – szlovákiai magyar napilap, 1949 januárjában pedig megalakult a Csemadok (a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesülete), megkezdődött a szlovákiai magyar kulturális élet újraszervezése.

A színházi szakemberek nagyon nagy százaléka, ha túlélte a háborút, elhagyta az országot, visszatérésük esélytelen volt. A szlovákiai magyarság másodszor veszítette el azt a polgári középréteget, amelyik a korábbi időszakban támogatta és formálta színházkultúráját.

---

⁸⁴ Popély Gyula - Simon Attila (szerk.) *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, www.foruminst.sk – Szlovákiai Magyar Adatbank

⁸⁵ Lakosságcsere-egyezmény - Csehszlovákia és Magyarország között 1946. febr. 27-én megkötött szerződés, amely szerint a Csehszlovák Köztársaságból annyi magyar nemzetiségű személyt telepítenek át kötelezően Magyarországra, ahány magát szlováknak valló magyar állampolgár kéri önkéntességük alapján a Csehszlovákiaiba való áttelepítést. in: Vadkerty Katalin: *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 1999.

Magyarországról érkező szakmai segítségre évekig nem volt lehetőség, tehát a szlovákiai magyar színházkultúra csakis önerőből tudott talpra állni.

A csehszlovák színházi struktúra átalakulása (1939-1950)

A csehszlovák színházi struktúra változásának elemzéséhez újra vissza kell lépnem az 1938-as esztendőhöz. A szlovák színházak az első bécsi döntést követően sem szüntették be a működésüket. A kassai játszási lehetőség ugyan elveszett, de megerősödtek a pozsonyi színházak: megszűnt a cseh és a magyar társulat, nem kell osztozkodni a játszóhelyeken, és fellendült a korábban stagione-rendszerben működő nyitrai társulat is. A cseh színházi alkotók nagy része elhagyta az országot, ennek eredményeként előtérbe kerültek a szlovák nemzeti témák. Ekkor került a színházhoz az a színész- és rendező-generáció, amely a második világháborút követő években is nagy hatással volt a szlovák színházi életre: rendezőként a realista szemléletmódú Ján Borodáč, az invenciózusabb Ján Jammický, valamint a dramaturg Ferdinand Hoffman vezette a társulatot. Az ismert sztárok – Martin Gregor, Hana Meličková, Andrej Bagar - mellett ekkor szerződött a színházhoz: Mária Bancíková, Mikuláš Huba, Július Pántik és Viliam Záborský is.⁸⁶

A háború alatt két újabb társulat jött létre a fasiszta Szlovákiában: Túrócszentmártonban 1944. január 22-én alakult meg a Szlovák Kamaraszínház, egy héttel később pedig Eperjesen nyitotta meg kapuit a Szlovák Színház. A túrócszentmártoni színház érdekessége, hogy az 1944. augusztus 29-én, amikor kitört a szlovák nemzeti felkelés, az egész társulat átállt a felkelők oldalára, s Andrej Bagar⁸⁷ vezetésével megalapították a Frontszínházat (Frontové divadlo). Közel ötven előadást, politikai esztrádműsorokat tartottak, a dalok és kabarétréfák között pedig a szlovák nemzeti felkelés jelentőségét elemezték a katonáknak.⁸⁸

A szlovák színházi életre pezsdítő hatással volt a kialakult háborús helyzet, ezzel szemben Prágában sikerült megfojtani és háttérbe szorítani a cseh avantgárd színházi hagyományát: 1938. szeptemberében betiltották az antifasiszta Neues Deutches Theatert, röviddel ezután bezárták a Felszabadult Színházat (Osvobozené divadlo), betiltották a Čapek testvérek darabjait, Jozef Čapeket, ahogy 1941-ben E. F. Buriant is, letartóztatták és

---

⁸⁶ Rudolf Mrlan (szerk): *Encyklopédia dramatických umení Slovenska*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 1989, (A Szlovák drámai művészetek enciklopédiája) – 2. kötet, 333.

⁸⁷ Andrej Bagar (1900 – 1966) - színész, rendező, színházpedagógus, a szlovák professzionális színház egyik alapítója, az említett Frontszínház főszervezője, és az Esterházy Jánost halálra ítélő bizottság egyik tagja.

⁸⁸ *Encyklopédia dramatických umení Slovenska*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 1989, (A Szlovák drámai művészetek enciklopédiája) – 1. kötet, 400.

koncentrációs táborba hurcolták. Sok alkotó, köztük Ján Werich és Jiří Voskovec is az Egyesült Államokba emigrált.⁸⁹

A színházi élet átszervezése már a felszabadulást követő hetekben elkezdődött: 1945. április 12-én Andrej Bagar az Iskolaügyi- és Nemzeti Népművelési Hivatal elé terjesztette koncepcióját, mely szerint mielőbb fel kell számolni a magánkézben lévő színházakat, és állami felügyelet alá kell vonni a Nemzeti Színházat is. A Szlovák Nemzeti Színház ugyanis a többi társulathoz hasonlóan működött: a kinevezésekről, játszási engedélyekről a kulturális minisztérium döntött, de gazdaságilag magánvállalkozásnak számított. Bagar ebben a tervezetében vetette fel először egy utazó társulat létrehozásának az ötletét: „Nagy jelentőséget tulajdonítok egy vándorszínház létrehozásának, mely saját autóbuszával és hordozható színpaddal egész esztendőben járná Szlovákia falvait, és a vasúttól távol eső részekben is terjesztené a szlovák kultúrát.”⁹⁰ A Faluszínház eszméje itt fogalmazódott meg először, szlovákiai realizálására azonban még három évet kellett várni.

1948. március 20-án lépett érvénybe az első színházi törvény, mely kimondta a színházak államosítását.⁹¹ 1949 és 1952 között nyolc új társulat jött létre, megkezdte munkáját a Színházi és Dramaturgiai Tanács⁹² valamint a Színházi Propaganda Bizottság. Csakhogy a színházi közeg nem készült fel az ilyen mértékű gyarapodásra, nem volt elegendő szakképzett és tapasztalt színházi ember. Az Állami Konzervatórium⁹³ nem tudta biztosítani a megfelelő utánpótlást, így nagyon fontos volt a színházi oktatás mielőbbi kiszélesítése is. A pozsonyi Szépművészeti Egyetem – Vysoká škola múzických (VŠMU) – 1949. június 9-én alakult meg, a főiskola első rektora Ján Strelec karmester volt. 1950-ben Andrej Bagar került a rektori székbe, és 1962-ig töltötte be az egyetemen ezt a funkciót.

A színházak államosítása mellett nagy hangsúlyt kaptak az utazó társulatok is, melyek a falusi közönség kulturális nevelését kapták feladatul, és rejtett vagy nyílt eszközökkel propagandacélokat szolgáltak.

---

⁸⁹ Balogh Géza: *Gyökerestől kitépett fa*, In: Lengyel György (szerk.) *Színház és diktatúra*, Corvina – OSZMI, Budapest, 2011, 260-276.

⁹⁰ Andrej Bagar: *A színház dolgairól* (O veciach divadla), Tatran, Bratislava, 1980, 173.

⁹¹ *Encyklopédia dramatických umení Slovenska*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 1989, (A Szlovák drámai művészetek enciklopédiája) – 1. kötet, 285.

⁹² A Színházi és Dramaturgiai Tanács – egy 18 tagú, tanácsadói és felügyeleti, cenzori jogkörrel bíró testület volt, melynek vezetője kezdetben Mikuláš Huba, színész volt. Csehszlovákiában két ilyen testület működött, egy Cseh-és Morvaországban és egy Szlovákiában.

⁹³ Állami konzervatórium – Štátny konzervatórium – 1919-ben alakult meg, az első szlovák nyelvű művészeti iskola, a mai napig működik Pozsonyban, *Encyklopédia dramatických umení Slovenska*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 1989, (A Szlovák drámai művészetek enciklopédiája) – 2. kötet, 435.

Szocialista vándortársulatok

A régióban az első utazó társulat Csehországban jött létre, 1945 decemberében kezdte meg működését a „Vesnické divadlo”. Kilenc együttesével tizenöt évad alatt több mint 600 új bemutatót tartott. A tízedik együttesként 1948. október 13-án indult el országjáró útjára a szlovák Állami Faluszínház (Dedinské divadlo). Az első bemutatkozó előadást még Prágában tartották, 1949. augusztus 1-jétől kezdve azonban a szlovák társulat levált a prágai struktúráról, s két újabb társulattal gyarapodott, 1950-től egy ifjúsági és egy magyar szekció tette teljessé az intézményt.

A Színházi és Dramaturgiai Tanács 1950. január 21-én döntött a magyar tagozat megalakításáról, ami végül hivatalosan 1950. augusztus 1-én jött létre. A sebtében összeverbuvált társulat szeptember 30-án tartotta első bemutatóját Pozsonyban, Jozef Gregor Tajovský⁹⁴ *Ha asszonyé a gyepelő* (Žensky zákon) című népi játékát vitte színre Egri Viktor fordításában. Buzgalmukat, vagy inkább talán igénytelenségüket jelzi, hogy négy nappal később Nagykaposon, az ország keleti csücskében, két új bemutatóval léptek a vidéki magyar közönség elé. (Ján Skalka *Kecsketej* valamint Frantisek Greguš *Húbele Balázs mint király* című mesejátékát mutatták be)

A Faluszínház magyar tagozata 1959. szeptember 1-ig működött, ez alatt az idő alatt huszonnégy új bemutatót tartottak. A huszonnégy bemutató közül hét a gyerekközönséget célozta meg. Tizenkét szovjet és csehszlovák drámát vittek színre, a klasszikus drámairodalmat Gogol *Leánynező* és Molière *Képzelt beteg* című komédiája képviselte. A korabeli kritikák szerint a magyar tagozat előadásai közül ez volt a legszínvonalasabb, színházilag a legkidolgozottabb. Az előadást Munk István rendezte.

Magyarországon 1951-ben indul útjára az utazó színház, előbb Állami Faluszínház néven (a Népszínház és a Gördülő Színház elnevezések is versenyben voltak), majd 1955-ben megkapta az Állami Déryné Színház nevet. Első bemutatójukat, a *Tartuffe*-öt Csepelen tartották 1951. szeptember 8-án. A színház kora tavasztól késő ősziig működött, tizenegy kistársulattal, „tájközpontokra” lebontva. Az előadások előtt a társulat politikai felelőse rövid beszédet tartott az aktuális politikai A három régió közül a Déryné Színház működött a legtovább, 1978-ban szűnt meg, pontosabban Népszínház néven egyesült a Huszonötödik Színházzal.

Ha összehasonlítjuk a magyar tagozat működését a cseh és magyarországi Faluszínházzal, azt mondhatjuk, hogy bár mindkét országban ideológiailag fontos szerep jutott

---

⁹⁴ Jozef Gregor Tajovský (1874-1940) - próza és drámaíró, a szlovák realista dráma megteremtője, művei a szlovák drámairodalom alapját képezik, Huszonegy drámát írt, legfontosabbak: *Ha az asszonyé a gyepelő* és a *Zavaros örökség*, mindkét darabot játszotta a Faluszínház magyar tagozata.

a szocialista vándortársulatnak, ez a politikai szerepkör mégsem volt olyan mértékben túlargulázva, mint a szlovákiai magyar társulat esetében. 1950-ben, a magyar tagozat indulásakor a cseh Faluszínház már az ötödik szezonjába lépett, és ötvennégy bemutató volt a háta mögött. A műsorszerkezetben annyi különbséget tapasztalhatunk, hogy hangsúlyosabb volt a cseh drámairodalom, harminchat bemutatót jegyeznek cseh szerzőktől, tíz szovjet, négy szlovák, és három amerikai színművet mutattak be. (A cseh drámának jelentősebb hagyományai voltak, mint a szlováknak, másrészt ebből is láthatjuk, hogy Csehszlovákiában a cseh nemzetnek mindenkor több előjog jutott, mint a szlováknak.)

Ha a magyarországi Állami Déryné Színház műsortervével vetjük össze a magyar tagozat repertoárját, azt látjuk, hogy a klasszikus és magyar színművek mellett az orosz és szovjet drámairodalom is jelen volt a műsorszerkezetben, ugyanakkor arányaiban mégis több értékes szöveg került bemutatásra. Mintha időszakosan változott volna a szándék a repertoárt illetően: amikor felülkerekedtek a klasszikus drámák, gyors egymásutánban bemutattak néhány szovjet propagandadarabot.⁹⁵ (1954-ben például egymás után került bemutatásra Hans Sachs, Kisfaludy Károly, Shakespeare, Jókai, Móricz egy-egy műve.) Azt gondolom, ennek az ideiglenes művészi fellendülésnek elsősorban az lehetett az oka, hogy az Állami Déryné Színház csapatát, a szlovákiai társulattal ellentétben, szakmailag képzett művészek alkották, vezették (pl. 1957-től 1965-ig Ascher Oszkár), és amint enyhült a nyomás, az ideológiai elvárásokat megpróbálták a darabválasztással ellensúlyozni.

A szlovák Állami Faluszínházban egy évtizedes működése alatt kétszázharminc színészt fordult meg, közülük hatvan a magyar tagozatban. A mostoha fellépési és lakhatási körülmények, valamint a szakmai fejlődés lehetetlensége miatt nagyon sokan néhány évad után elszerződtek valamelyik területi színházhoz.

A Magyar Területi Színház (Matesz) megalakulása után, 1952 októberében, tizenegy színész szerződött Komáromba. Ennek következtében a magyar tagozat pozíciója meggyengült. Az Állami Faluszínház magyar társulata természetes módon nem versenyezhetett az ugyan kezdetleges infrastruktúrával, mégis állandó központtal bíró Matesszal, melynek magyar igazgatója s magyarul tudó rendezői voltak. A Matesz első előadásait Munk István rendezte, ezzel szemben a Faluszínházban 1954-ig csak a színház igazgatója, Drahoš Želinsky rendezett.

Az állandó összezártságnak és a szervezési problémáknak köszönhetően a társulaton belül kiéleződtek a konfliktusok, megromlottak az emberi kapcsolatok. Legalábbis erre lehet következtetni Kovács Ottó színész jegyzeteiből, aki sokáig volt a társaság hivatalos krónikása. „Színházat, még hozzá jó színházat csinálni egymásra kölcsönösen acsarkodó emberekkel nem

---

⁹⁵ Kissné Földes Katalin: *Az Állami Faluszínház műsora 1951-58*, Színháztörténeti füzetek – 12., Budapest, 1957

lehet. Az az érzésem, mintha egy ismeretlen lakatlan szigeten lennénk, ahol mindegyikünk egy bokorban lapul és arra vár, mikor támadhatna rá a másokra. Úgy gondolom, ezzel befejeztem e napló írását, hiszen nincs olyan fa, mely fölzábalná saját leveleit...”⁹⁶

A Faluszínház magyar tagozata 24 bemutatót, 2250 előadást tartott az 1950-től 1958. május 31-ig terjedő időszakban. Évente 250 előadást játszott a társulat, s közel 550.000 nézőhöz jutottak el.

A faluszínházak megítélése

A szlovák színház kulturális emlékezetben a Faluszínház megítélése meglehetősen negatív. Alexander Noskovič, színházi rendező és esztéta szerint a bukás oka abban keresendő, hogy szlovák közegben nem volt hagyománya a vándortársulatoknak. „A Faluszínház kénytelen újra és újra pályázatot kiírni, s a végtelenségig újakezdeni a tehetséges műkedvelőkkel. Ez rendkívül rossz gyakorlat, és az adott helyzetben tarthatatlan – arról nem is beszélve, hogy jó mélyen alábecsüli a falusi néző ízlését és igényességét.”⁹⁷ – írja elemzésében.

Ha összevetjük ezt Nánay Istvánnak a Déryné Színházról írt szakmai összegzésével, látjuk, hogy hasonló módon lépett túl a magyarországi színházi közeg is a szocialista vándortársulat működésén: „Volt idő, amikor a színház élményének, emberformáló varázsának megismertetése olyan felemelő hivatás volt, amiért színész és szervező, minden alkotó résztvevő sok áldozatot volt képes vállalni. Az a filantróp gesztus azonban, hogy a nép, amely még életében nem látott előadást, ismerje meg a színházat, rég elavult. Minden faluban jogosan várja el a közönség, hogy színvonalas előadást kapjon, olyat, amilyent a televízió színházközvetítéseiben is láthat. De elvárható-e, hogy évi kétezer előadást szolgáltató, elképesztően gyenge technikai körülmények között játszó színház merő hivatástudatból képes legyen minden szempontból magas színvonalú előadások sorozatára? Aligha... A társulat jó része ugyan nagy alázattal, művészi találékonysággal, abszolút kritikai mércével mérve is jelentős vagy figyelemreméltó színvonalon dolgozott, ugyanakkor egyre több képesítés nélküli színész került a színházba, és még több olyan, aki ezeket a körülményeket is vállalta, csak hogy a pályán maradhasson. Az előadások egyenetlenek voltak, a szakmai és kritikai figyelem is lanyhult”⁹⁸

Az Állami Faluszínház magyar tagozatának működése szinte teljesen kihullott a szlovákiai magyar kulturális emlékezetből. Ezt igazolja az a megfigyelés is, hogy a színház

---

⁹⁶ Tóth László: *Párhuzamok, kitérők*, Új Forrás Könyvek, Tatabánya, 1991, 138.

⁹⁷ Alexander Noskovič: *Köszöntő – kérdőjellel, a Faluszínház 10 éve (Zdravica s otáznikom, 10 rokov Dedinského divadla)* – Slovenské divadlo, 1959/1. 74., fordította: Varga Emese

⁹⁸ Nánay István: *A Népszínház első lépései, Színház*, 1978. június, 1-11.

nevét különbözőképpen – helytelenül – használják a korabeli sajtóban és a kultúrtörténeti feljegyzésekben (Tájszínház, Magyar Falujárószínház). Általánosabb kultúrtörténeti összefoglalókban a magyar színjátszás kezdetét a Magyar Területi Színház (Matesz) megalakulásával kapcsolják össze. Az emlékezetvesztés okát úgy gondolom abban kell keresni, hogy a közösség így reagált a túlhangsúlyozott politikai szerepkörre, mely a magyar tagozat munkáját jellemezte.

A probléma egyetlen elemzője, Tóth László színháztörténész szerint viszont a „szlovákiai magyar színházi világra jellemző sematizmus” forrását az Állami Színház magyar tagozatának működésében kell keresnünk. A magyar tagozat „nemigen tudott felmutatni művészileg is jelentős eredményeket, s így érdemei inkább csak a nemzetiség- és művelődéspolitikai szférájába tartoznak (...) a történelmi-szervezési feltételeinek következményei viszont sokáig éreztették – s részben még ma is éreztetik – hatásukat a csehszlovákiai magyarság színháztudatában és játékszíni kultúrájában, a társulat küzdelmeiben és kudarcaiban pedig e nemzetiségi színházkultúra és színházról való gondolkodás számos, még ma is pusztító, vagy éppen csak a kedélyállapotot negatívan befolyásoló nyavalyájának az okai identifikálhatók”⁹⁹

A szlovák Állami Faluszínház 1959. október 28-án szűnt meg, a magyar tagozat már nyáron, az évad végén feloszlott, a Déryné Színház pedig – talán annak köszönhetően, hogy a magyar színházkultúrában a szlovákkal ellentétben élt a vándortársulat tradíciója – még két évtizeden keresztül működött.

A szlovákiai magyar színháztörténetben a Faluszínház magyar tagozata talán nem jelölte ki, újította meg a közösség színházi gondolkodását, de ahogy bevezetőmben írtam, a kisebbségi színház története szorosan összefügg a közösség társadalmi problémáival, s fejlődési folyamatát nem lehet steril módon, pusztán színházi szempontok szerint megítélni. Ez persze nem ad felmentést a szakmaiság hiányára (ahogy az az előadásmennyiség sem, amit a társulat „teljesített”). Ugyanakkor túlzásnak érzem, Tóth László állítását, miszerint itt alapozódott meg a második világháború utáni sematizmus, mely oly jellemző a szlovákiai magyarság színháztudatára. Hiszen amennyiben a szlovákiai magyar kulturális emlékezet nem tartja számon a „Tájszínház” heroikus erőfeszítését, akkor annak esztétikai hatása sem lehet ennyire meghatározó. Azok a hiányosságok melyek itt koncentráltan jelen voltak, és a későbbiekben is csak fokozatosan oldódtak meg, elsősorban a szakmai iskolázatlanságból adódtak, s abból, hogy a szlovákiai magyar közösségben a jogfosztottság utáni időszakban nehezen és

---

⁹⁹ Tóth László: *Párhuzamok, kitérők*, Tatabánya, 1991, 133.

nehézkésen alakult ki a hivatásos színház társadalmi szerepe, művészi arculata: az identitásmentő küldetéshez csak jóval később kapcsolódott szakmai igényesség.

A második világháborút követő politikai események, a Kassai Kormányprogram által kimondott „kollektív bűnösség” közösségileg összekapcsolta azokat a társadalmi erőket, melyek korábban különböző ideológiák, politikai nézetek és érdekek mentén különváltak. A beneši dekrétumok „pecsétje” beépült a szlovákiai magyar kisebbség tudatába, a magyar identitás megőrzése így lett központi téma és cél, és így szilárdult meg – s vált hosszú évekig kizárólagossá – a színházak anyanyelv-mentő szerepköre is.

A Magyar Területi Színház megalakulása és első évtizedei (1952-1969)

A megalakulás nehézségei

A szlovákiai magyar színház történetének egyik legismertebb fejezete a Magyar Területi Színház megalakulása. Nem véletlenül vált kiemelt fejezetté a szlovákiai magyar színházi krónikában, hiszen az 1945 utáni jogfosztottság időszakát követően a csehszlovákiai magyar kisebbség életében az újrakezdést, a kulturális feltámadást jelképezte.

A Szlovák Kommunista Párt 1951. október 10-én foglalkozott először a komáromi magyar színház megalakításának kérdésével. A szigorúan titkos címkével ellátott jegyzőkönyv szerint 1952 májusára tervezték a színház megnyitását.¹⁰⁰ Ernest Sýkora, oktatási és kulturális megbízott február 22-i jelentésében négy pontban foglalja össze a színházalapításhoz szükséges feltételeket: „1. Tehetséges amatőr fiatalokból álló társulat, mely a Magyar Népköztársaság művészeinek segítségével felnevelhető. 2. Egy működő épület (ideiglenesen a járási népművelési kultúrotthont szemelték ki a színház otthonául). 3. Színészlakások. 4. Mindezek megvalósításához szükséges anyagi fedezet.”¹⁰¹

1952. március 1-től a Csemadok szervezésében és a Színházi és Dramaturgiai Tanács felügyeletében kezdődtek a tehetségkutató vizsgák, melyek egészen szeptemberig elhúzódtak, mert nem találtak megfelelő emberanyagot, sőt a jelentkezők egy része meg sem jelent a felvételin. Az 1952. június 29-i nyitrai meghallgatásra negyvenkilencen jelentkeztek, tizenkilencen érkeztek meg, közülük három embert tartott alkalmasnak a bizottság a feladatra.¹⁰² Az első kudarcok miatt kiszélesítették a kört: Pozsonyban, Komáromban és Füleken is tartottak felvételiket, s a működő amatőr csoportokból, valamint a Faluszínház társulatából is „halásztak el” színészeket, akik a jobb körülmények reményében szívesen jöttek Komáromba. (Bugár Béla, Turner Zsigmond, Ferenczy Anna a Faluszínház magyar tagozatától érkezett.)

A megfelelő színházigazgató és rendező kérdése még komolyabb feladatot rótt az illetékesekre. A Csemadok elnökség jegyzőkönyvei szerint igazgatóként felmerült Nagy Jenő, szerkesztő, újságíró neve, (valamint dramaturgként Szűcs Béláé), s bár az elnökség tagjai támogatták Nagy kinevezését, párhuzamosan feltűnt Gregor elvtárs (Martin Gregor, a Szlovák

---

¹⁰⁰ Július Ďuriš, a Megbízottak Testülete elnökének javaslata a magyar nemzetiségű lakosság kulturális és politikai helyzetével kapcsolatos problémák megoldására, Pozsony, 1951. október 10., In: Popély Árpád (szerk): *Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948-1956 közötti történetéhez*, Fórum Kissebbségkutató Intézet, Somorja, 2008, 293-296.

¹⁰¹ Ernest Sýkora oktatási-, tudomány- és művészetiügyi megbízott jelentése egy magyar hivatásos színtársulat létrehozásának lehetőségeiről Komáromban. Pozsony, 1952. február 22., In: Popély Árpád (szerk): *Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948-1956 közötti történetéhez*, Fórum Kissebbségkutató Intézet, Somorja, 2008, 307.

¹⁰² A Csemadok Országos Elnökségének jegyzőkönyve, 1952. július 3., forrás: Fórum Kissebbségkutató Intézet levéltára – Csemadok Archivum

Nemzeti Színház rendezője) mint lehetőség. Rendezőnek Sztrelka Imre (Imrich Strelka) színész-énekest szemelték ki, aki elvállalta a feladatot, kérte, hogy tanulmányútra Magyarországra utazhasson (a bemutatandó *Tűzkeresztséget* szeretne volna megnézni más színházakban), később azonban családi okokra hivatkozva visszalépett.

Fellegi István, a Csemadok Központi Bizottságának titkára, ugyan részt vett a színházi toborzás szervezésében, írásbeli megbízást a Magyar Területi Színház megalapítására azonban csak 1952. augusztus 27-én kapott. Az említett Csemadok jegyzőkönyvek szerint az ő neve igazgatóként egyáltalán nem került szóba, így valószínűsíthető, hogy kinevezése kényszermegoldás volt.

Fellegi István a szlovákiai magyar színháztörténet szürke eminenciása, színházalapító igazgató, „Atyus”, ahogy a társulata hívta. Pályafutásáról, életéről nincs bővebb információ, nem is nagyon beszélt magáról, tehát a városi legendákból sem rekonstruálható életútja. Fellegi 1904. szeptember 6-án született Rózsahegyen Fellegi Alajos festőművész és restaurátor gyermekeként. Az 1962 februárjában íródott, nyugdíjazását megelőző kádervélemény szerint főképp hivatalnoki munkakörben dolgozott, de a két világháború között, Franciaországban is járt.¹⁰³

Felleginek a jogfosztottság időszakát követő években jelentős szerepe jutott a csehszlovákiai magyar kultúra újraszervezésében, jelen volt a Faluszínház magyar tagozatának indulásánál, a Csemadokban megalakulásának pillanatától vezető titkári feladatokat látott el.

Fellegi István – szakmai képzetlensége ellenére, amit maga is beismert, közkedvelt volt a társulat tagjainak körében. A színházteremtés eufóriája, amelyben Fellegi remek szervezőként kézben tartotta az ügyeket, alapozta meg ezt a kapcsolatrendszert. A színháznak ebből az időszakából a színházi dokumentáció nagyon hiányos, tehát ahogy Fellegi életét sem tudjuk nyomon követni, úgy igazgatói döntéseit sem ismerjük tényszerűen.

Abban azonban megegyeznek a visszaemlékezések, hogy 1952. október 1-én a helyi Csemadok szervezet irodájában gyűltek össze a színészelöltek, a Faluszínház magyar tagozatából: Bottka Zsuzsa, Bugár Béla, Fekete Gyula, Ferenczy Anna, Gábor (Grébner) Gyula, Gyurkovics Mihály, H. Budai Mária, Husvár Ferenc, Kiss Lajos, Lelkes Magda, Turner Zsigmond. Udvardy Anna Karlovy Varyból érkezett, az amatőr körökben rendezőként is elismert komáromi Király Dezső a nyitrai válogató, Konrád József, Lőrincz Margit, Siposs Jenő pedig a komáromi felvételi „győzteseként” kapott meghívást a színházalapító gyűlésre. A társulathoz csatlakozott az első bemutatóig Buday Imre, Kovács Irén és Lehotay (Lipták) Antal,

---

¹⁰³ Szabó Rezső kádervéleménye Fellegi Istvánról, 1963. február 6., forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltára, Somorja, Csemadok archívum.

évad végéig pedig Tóth László. Fazekas Imre ugyan együtt felvételizett Konrádékkal, 1954 januárjáig azonban nem engedték el a munkahelyéről.

Az alapító társulat – a Csemadok elnökség jegyzőkönyvei szerint¹⁰⁴ – átesett egy háromhetes politikai iskolázáson, majd a Komáromi Munkásotthonban megkezdődtek a *Tűzkeresztség* próbái. A friss színészek emellett szabad óráikban a Katolikus Legényegylet épületének átalakításán dolgoztak, mert a pártrendelet ellenére az építkezés nem fejeződött be október 1-ig.

Az első előadás létrehozásában a pozsonyi Szlovák Nemzeti Színház vállalt védnökséget, az előadás díszlete és jelmezei a pozsonyi műhelyekben készültek, de az előadás alkotói csapata – Munk István, az előadás rendezője, Bocsekné Gesztes Zsuzsa jelmeztervező, valamint Valentin Jozef (Vécsei József) díszlettervező is – Pozsonyból érkezett.

A Matesz-misszió

A Magyar Területi Színház Urbán Ernő *Tűzkeresztség*-ével kezdte meg „kultúrmissziós” működését. Az első bemutatóra 1953. január 31-én, a másodikra február 2-án került sor. „Az indulás első kirobbanó sikerében (Urbán: *Tűzkeresztség*) ott volt a jogfosztottság megalázó éveitől a polgárjogaiba visszahelyezett, hivatásos színpadon kimondott anyanyelv íze és zamata is” – fogalmazza meg a siker okát Fónod Zoltán.¹⁰⁵ A színpadról elhangzó magyar szó erősítette a közösség önbecsülését, tehát – túl a szocialista propagandán – közösségépítő szereppel bírt.

A misszió, amelynek szimbóluma a tájbusz lett, elvitathatatlan. Tiszteletre méltó, ahogy ez a néhány eltökélt, ugyanakkor tapasztalatlan alkotó elindult a színházalapítás ösvényén. Arról már nem illik beszélni, hogy ez a társadalmi feladat a másik oldalon gúzsba kötötte a művészi fejlődés lehetőségét. A színház túlélési stratégiái, országos jelenléte, tájoló jellege váltak meghatározó karakterjeggyé. Szakmai és művészi irányvonal helyett ezekből faragtak arculatot. Tóth László szerint: „csakhamar világossá vált mindenki számára, hogy a komáromi Magyar Területi Színház tevékenységének sarokpontja kezdettől fogva jellegének és arculatának meghatározása. Achilles-sarka pedig a dramaturgiája, illetve a csehszlovákiai magyar színész- és színházszakember-képzés megoldatlansága volt”¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ A Csemadok Országos Elnökségének jegyzőkönyve, 1952. október 7., forrás: Fórum Kissebbségkutató Intézet levéltára, Somorja, Csemadok Archívum

¹⁰⁵ Fónod Zoltán: *Új korszak kezdetén. A Hét*. 1968. február 17., 9.

¹⁰⁶ Tóth László: „...nagy haszna a Teátronnak”, *Régi és új színháztörténeti dolgozatok Komárom és Pozsony múltjához*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2016, 371.

A színház jellegének sarokköhöz mérhető mozdíthatatlanságával egyet tudok érteni: az adott politikai és ideológiai keretek között Pozsonytól Nagykaposig kellett kielégíteni a szlovákiai magyarság színházigényét, illetve elsősorban magyar szó iránti igényét. Az már kérdéses, hogy ez a társadalmi szerepkör elegendő volt-e az arculat kialakításához is. Jellegzetessé teszi-e bármely színház szakmai arculatát a vándorlás? Már a két világháború közti időszak színidirektorai is vidékre kényszerültek, mert Kassa és Pozsony sem el-, sem megtartani nem tudta a színházait, a „lelkes vidék” színházra nevelése viszont állandó vándorlással – és állandó kompromisszummal – járt. Tehát nemcsak az államszocialista tendencia erősítette fel ezt a jelleget a szlovákiai magyar közösségben; ez a színházi hagyomány. Nem véletlen tehát az sem, hogy a Matesz emlékezetéből leggyakrabban ezek az anekdoták kerülnek elő: „ültünk a tájbuszon, és nem volt fűtés a kultúrházban...”

Ez persze önmagában még nem jelentene minőségbeli zuhanást, de az utazások miatti idővesztés, a különböző kultúrházak színpadi felszereltsége, illetve annak hiányosságai már sejtetik, hogy ilyen helyzetben lehetetlen ragaszkodni a szakmai elképzelésekhez, ez pedig hosszú távon kényszerű minőségromláshoz, igénytelenebb szemlélethez és önfeladáshoz vezet. Így történhetett meg, hogy az utazó színházi jelleg arculatként értelmeződött, a történeti és szociológiai adottság felülírta a szakmai szándékokat, és a színházi értelemben vett stílussteremtés lehetőségét.

„Színházunk megalapításának egyik sajátos körülménye, hogy bár hivatásos színházat szervezünk, sem színházi szakembereink, sem színészeink nincsenek. Mégis szilárdan bízunk abban, hogy a Magyar Területi Színház munkaközössége hamarosan magas átlagos színvonalat ér el...”¹⁰⁷ – írja Fellegi István a *Tűzkeresztység* műsorfüzetében, megjelölve a színház legnagyobb problémáját: a szakmai bázis hiányát.

Az államszocialista kultúrvezetés konkrétan meghatározta azt a műsorpolitikai szerkezetet, melyben színházainak működniük kellett: kötelező volt a szovjet (orosz) színművek bemutatása, ajánlott a baráti országok és Csehszlovákia drámairodalma, a klasszikus művek bemutatását sem tiltották, és persze támogatták a szlovákiai magyar dráma színpadra kerülését, kizárólag az adott ideológiai tartalommal. Fellegi megpróbált a kötelezők mellett olyan klasszikus magyar és világirodalmi színpadi szövegeket választani, amelyek esztétikailag minőséget képviseltek. Ez a művészeti stratégia részben Lendvay Ferenc nevéhez fűződött, aki visszatérő rendezőként, hatékony színészpédagógiai módszereinek köszönhetően, felemelte a botladozó társulatot.

---

¹⁰⁷ Fellegi István: *A Magyar Területi Színház hivatása*, a *Tűzkeresztység* műsorfüzete, Matesz – 1953. január 31., 8.

Arra azonban sem Lendvaynak, sem Munk Istvánnak vagy a Pozsonyból érkező rendezőknek, illetve a társulattól rendezéssel próbálkozó színészeknek sem volt lehetőségük, bátorságuk, vagy tehetségük, hogy kialakítsanak egy bonyolultabb jelzésrendszerre épülő színpadi nyelvet, amelyben a „kettős beszéd” megszülethetett volna. Így azonban nehezen eldönthető, volt-e valós művészi törekvés arra, hogy az identitást erősítő közművelődési szerepkör betöltésén túl a színház a közösség gondolkodásmódját is befolyásolja. A színház vezetése, illetve alkotói nem tudtak, nem akartak, vagy nem mertek a „sorok között beszélni”?

A Matesz első előadásainak euforikus sikerük volt. Ez a siker elsősorban a társadalmi eseménynek szólt, a csehszlovákiai magyar sajtóban megjelent recenziókban nyoma sincs a művészi munka értékelésének. Mert ahhoz, hogy egy koncepcionálisan építkező, dramaturgiailag és formailag megújulni tudó színház létrejöhessen, szükség lett volna olyan alkotókra, akik érettebb, bonyolultabb módon értelmezik a színház feladatát. A vendégrendezők kapacitása pedig jó esetben kimerült abban, hogy egy-egy előadást a lehetőségekhez mérten a legtisztességesebb módon a világra segítettek.

A „magvető és a kertész” – Munk István és Lendvay Ferenc

Két alkotót: Munk Istvánt és Lendvay Ferencet mindenképpen ki kell emelni a vendégrendezők sorából, mert a komáromi társulatban ők rakták le a szakmai alapokat.

Munk István nemcsak azért fontos, mert ő rendezte a Matesz első bemutatóját: a *Tűzkeresztséget*, hanem mert az első két évadban – ahogy Siposs Jenő fogalmaz egy későbbi írásban¹⁰⁸ – ő volt a „magvető”, és az igazgatói szék jogos várományosa is Fellegi István távozása után. Ráadásul Munk István szakmai pályája¹⁰⁹ összeköti a csehszlovákiai magyar színjátszás két időszakát is – Faragó Ödön színházi iskolájában tanult, tehát a folytonosság szimbóluma.

Munk a színházi lexikonok egy részében szlovák nemzetiségüként szerepel, bár életrajza és szakmai tapasztalatai alapján ez nem ilyen egyértelmű. Különös, hogy a társulat tagjai maguk is szlovákként tekintettek rá, a műsorfüzetekben mindenhol Štefan Munkként

---

¹⁰⁸ Siposs Jenő: *Csendes jubileum, A Hét*, 1958. márcus 30., 15.

¹⁰⁹ Munk István Topolyán (Romániában) született 1907-ben, középiskolai tanulmányait félbeszakítva Faragó Ödönnél, a kassai színházban tanulta a színészmesterséget, majd Budapesten folytatta színházi tanulmányait. Cseh- és szlovák operettszínházak társulatában dolgozott színészként: Prágában, Olomoucban, České Budějovicében, Kassán, Pozsonyban. A második világháború ideje alatt a cseh ellenállásban végzett tevékenysége miatt börtönbe került, 1945-ben szabadult Terezinben. A háború utáni években részt vett az Állami Faluszínház kialakításában, s a Szlovák Nemzeti Színház rendezőjeként érkezett Komáromba. Az első néhány évben a Matesz összes előadását ő rendezte, később egészségügyi okok miatt már csak egy-két produkciót vállalt. 1962. augusztusától váratlan októberi haláláig a Matesz igazgatótanácsának tagja. In: Kolár Péter (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar színművészet arcképcsarnoka*, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, 2012

szerepel, pedig anyanyelvi szinten beszélt magyarul. Munk István tizenhét előadást rendezett a Mateszban, az első két évadban tulajdonképpen mindegyiket. Későbbiekben egészségügyi okok miatt visszavonult Komáromból, és csak évi egy-két produkció rendezését vállalta.

A rendező elsősorban azzal a nézővel, színházlátogatóval számolt, aki először látja a Figaró házasságát, vagyis a nyári szabadtéri előadások közönségével. Ezért szötte át a színdarabot, jobban mondva egyes jeleneteit régi francia dalokkal. (...) Egyik legfontosabb rendezése az 1959-ben bemutatott *Figaró házassága*. „A »Figaró házassága« – ahogy Munk István rendezésében a komáromi Magyar Területi Színház játssza – sokban meglepetésnek, s egyben felfedezésnek is számít. (...) A színház tapasztalt vendégrendezője ugyanis Beaumarchais vígjátékát látszólag hagyományellenesen értelmezte: a vígjáték öt képét két részbe fogta össze, vagyis az előadásnak csak egy szünete van, s az egyes felvonások összekötő kapcsaként ófrancia népdalokat használt fel. (...) Helyes Munk alapvető rendezői elképzelése, hogy a Figaró házasságát népies vígjátéknak állítja be. Helyes a darab színrevitele is – természetesen számba véve a színészek és az együttes lehetőségeit. Itt meg kell jegyeznünk, hogy annak számára, aki nem kísérhette rendszeresen figyelemmel az együttes fejlődését, a Figaró házassága igen öröndetes bizonyítéka annak, hogy az együttes színészi és előadói képessége, művészete határozottan gyarapodtak.”¹¹⁰

Az alapító társulat szakmai felkészítése Lendvay Ferencnek, a Pécsi Nemzeti Színház rendezőjének érdeme. Lendvay 1955-től 1958-ig volt a Matesz társulatának rendezője, öt előadást rendezett ebben az időszakban. Bródy Sándor *A tanítónő* volt az első, a kritika ujjongva fogadta: „A tanítónő bemutatásával a Magyar Területi Színház új állomásához érkezett. Ezt a fordulatot az a tény idézte elő, hogy a színház Lendvay Ferenc, a Pécsi Nemzeti Színház főrendezője személyében olyan szakemberhez jutott, aki megmutatta, hogyan kell tiszta színpadi helyzeteket kidolgozni, az előadásnak ritmust adni, légkört teremteni, eleven lüktető életet teremteni a színpadon. (...) Lendvay Ferencnek sikerült a nagy nehézségekkel küzdő, gyakran műkedvelő szintre visszahulló együttest összefogni és művészi teljesítményre sarkallni.”¹¹¹ *A tanítónő* után Miroslav Stehlík *Ketten a veremben*, majd Heltai Jenő *A néma leventéje* következett. Négyéves megbízatásának búcsúelőadását az *Ármány és szerelmet* kettős szereposztásban¹¹² állította színre. „A komoly feladatok elé állító Schiller-darab első előadása nem is keltett csalódást. Szemmel látható volt minden egyes színész igyekezete, éreztük, hogy szívvel-lélekkel tanulták be szerepüket, játékokon látszott a rendező szakavatott keze munkája

---

¹¹⁰ Dr. Jozef Bobok: *Beaumarchais – népiesen, Irodalmi Szemle*, 1959/2, 330-332.

¹¹¹ Egri Viktor: *Bródy Sándor igazsága és „A tanítónő”*, *Új Szó*, 1955. november 20., 5.

¹¹² „Ezen az iskoladarabon mindenki keresztül megy, ezért is játsszuk kettős szereposztásban, hogy a jubileumi bemutatonkon levizsgáljon az egész együttes mindabból, amit öt éven át elsajátított.” – Fellegi István nyilatkozata, *Új Ifjúság*, 1958. február 9., 12.

(...) Lendvay Ferencnek, a Pécsi Nemzeti Színház főrendezőjének aránylag rövid idő állt a rendelkezésére a darab betanítására s ezalatt szinte csodálatos eredményt ért el. Erős rendezői egyénisége szilárdan összetartja az együttest, igyekszik a színészek útján korhű légkört teremteni a színpadon. A színészek munkáján többnyire meglátszott, hogy a rendező szinte lépésről lépésre, szóról szóra irányítja őket anélkül, hogy útját állná a kifejezőmódban az egészséges alkotói színészi kezdeményezésnek.”¹¹³ – írja kritikai elemzésében Gály Iván, az *Új Szóban*. Ugyanakkor hozzát teszi. „A rendkívül igényes darab előadásán azonban jobban kiütköztek a hibák is, amelyek más esetben nem annyira kirívóak. Megmutatkoztak a színészek műveltségének, eszmei fejlettségének és főleg színészi-szakmai ismereteinek hézagjai, fogyatékoságai.”

Fellegi távozása a Magyar Területi Színházból

Az ötvenes évek végén egyre gyakrabban jelent meg a sajtóban a Matesz vezetésével szemben az a vád, hogy kosztümös, avitt klasszikus darabokat választ a kortárs eszmeiséget tükröző színművek helyett: „...elsősorban olyan darabokat kell a színháznak játszania, amelyek mindennapi életünk nagy igazságait, korunk eszméit híven tolmácsolják.”¹¹⁴ – írja Egri Viktor, aki ezt az észrevételét további írásaiban is megerősítette: „Kívánatos volna, ha (Területi Színházunk) további műsorpolitikájában a maiságra, a szocialista drámára fektetné a hangsúlyt és nem erőszakolná a kosztümös komédiákat olcsó papírfiguraival...”¹¹⁵

Azt, hogy Egri Viktor sorozatos támadása Fellegi eltávolításának és lejárásának része volt-e, nem tudjuk. Az biztos, hogy az ötvenes évek végére eltűnt az indulást kísérő eufórikus hangneme, és egyre több szakmai támadás érte a színház vezetőségét. Fellegi István az *Irodalmi Szemle* hasábjain reagált a kritikára: „Szeretjük és meg is fogadjuk a jószándékú, segítő kritikát. A jószándékú segíteni akarásnak előfeltétele az igazmondás. És az ilyen kritikát nemcsak szeretjük, de kérjük is. De mit tegyünk az olyan kritikával, amely nyilvánvaló valótlanyságot hangoztat? Kénytelenek vagyunk szembeállítani a kritikával a valóságot, hogy azután felvethessük a kérdést, vajon milyen cél vezette a kritikust. (...) két színházi idény tíz bemutatója közül hat mai tárgyú darabot mutattunk be. Az utóbbiak közt három szovjet darabot, amelyeknek maiságot – legalábbis feltételezzük – a kritikák szerzője nem szándékozott kétségbe vonni.”¹¹⁶

¹¹³ Gály Iván: *Ármány és szerelem*, *Új Szó*, 1958. február 6., 7.

¹¹⁴ Egri Viktor: *Szélvihar – Dobozy Imre drámája a Magyar Területi Színházban*, *A Hét*, 1959. február 8., 8.

¹¹⁵ Egri Viktor: *Szélvihar*, *Irodalmi Szemle*, 1959/1, 166-167.

¹¹⁶ Fellegi István: *Színház és irodalom*, *Irodalmi szemle*, 1959/2, 291-293.

Klimits Lajos¹¹⁷ vallomása is Egri Viktor kritikáját erősíti: „Munkám távlati fejlődését tehát elsősorban a hazai írókkal való együttműködésben véltem megtalálni. Új darabok létrehozásában szerettem volna együttműködni. A helyszínen azonban kiderült, hogy az én elképzelésem naiv, nem reális, a színház vezetőségének más volt a véleménye. Nem zárkóztak ugyan el új szerzők bemutatásától sem, de műsorpolitikájukat elsősorban jól bevált, kész darabokra építették. Olyan darabokra, melyek már más színházakban sikert arattak. Tehát lényegében Komáromban olyan munka várt rám, amit minden nehézség nélkül meg tudott oldani egy jól képzett irodalmi titkár. Ezért a színház vezetőségével ellentéteim támadtak, én is türelmetlen voltam, jól jött tehát, hogy befejeztem főiskolai tanulmányaimat és zsebemben a diplomával távozhattam a Csehszlovák Rádió magyar nyelvű adásához, ahol több mint húsz évet töltöttem el”¹¹⁸

Fellegi Attyus lerakta ugyan az alapokat, de a fenti a kérdésekre nem talált megoldást. 1962 februárjában Szabó Rezső jelentésében a következőket rója fel Felleginek: „Fellegi elvtárs a kezdeti nehézségek leküzdése után nem tudott kellő légkört biztosítani sem a színészek fejlődésének, sem a művészi vezetőség kialakulásának, sem a kollektíva megszilárdításának, sem pedig annak, hogy a színház körül tömörüljön a fejlődésben lévő csehszlovákiai magyar drámairodalom. A színházban állandóak a személyi súrlódások. Állandó ellentétek robbantak ki és gyakori volt a kapkodás és a tervszerűtlenség.”¹¹⁹ Dávid Teréz szerint a szakmaiatlanság volt a legfőbb érv: „És azt is rossz néven vették az állandó rendező-problémákkal viaskodó Fellegitől, hogy szakavatottság nélkül ő maga is rendezni kezdett.”¹²⁰

A kezdeti lendület és tenni akarás nem volt elég ahhoz, hogy egy évtizeden át megtartsa a színházat, a missziós jelleg a társadalmi változásokkal elhalványult. A Faluszínház magyar tagozatának feloszlása után a Matesz kötelékébe került színészek megbontották az egységes közösséget. Ugyanakkor van valami alibizáló Szabó Rezső jelentésben, amely megerősíti a nyugdíjas színészek visszaemlékezéseit: Fellegi egy alkalommal megjegyzést tett valamelyik felettesére, s ezért a kritikájáért távolították el, sőt menekülnie kellett a városból.

Fellegi István igazgatóként nem érte meg a tízedik jubileumot, 1962. július 31-i hatállyal nyugdíjazták. A városi legendák szerint egyik napról a másikra egy kis motorbiciklin hagyta el a várost, a kertek alatt „menekült el”. A Magyar Területi Színház alapító igazgatója

---

¹¹⁷ Klimits Lajos (1935-1996) - dramaturg, drámaíró, 1957-ben végzett a pozsonyi Színművészeti Főiskola dramaturg szakán, 1957-től 1959-ig a Matesz-ban, 1959 és 1979 között a Szlovák Rádióban dramaturgként és rendezőként dolgozott.

¹¹⁸ Dávid Teréz: *Séta a Matesz körül, Irodalmi Szemle*, 1983/1, 51-60.

¹¹⁹ Szabó Rezső káderváleménye Fellegi Istvánról, 1963. február 6., forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltára – Csemadok archívum.

¹²⁰ Dávid Teréz: *Séta a Matesz körül, Irodalmi Szemle*, 1983/1, 51-60.

Pozsonypüspökiben telepedett le, és 1975-ben bekövetkezett haláláig nem tette be többé a lábát a Magyar Területi Színházba. Pedig épp nyugdíjazásának évében, a Matesz megalakulásának 10. évfordulóján tértek vissza az első végzett színészek a pozsonyi főiskoláról: Beke Sándor, Galán Géza és Thiring Viola (igaz nem maradtak sokáig a társulatnál, néhány éven belül mindhárman Magyarországra költöztek.).

Krivošik István a Magyar Területi Színház élén

Fellegi távozása után az ünnepi évadban egy háromtagú testület – Munk István, Konrád József és Tarics János vette át a színház irányítását. 1962 októberében Munk váratlan halálát követően ez a feladat – 1963 márciusáig – Konrád Józsefre és Tarics Jánosra maradt.

Ekkor került a színház élére Dr. Krivošik István, aki jogász végzettségéből és szemléletmódjából adódóan egész más módszerek és szempontok szerint szervezte át a színház működését. Jelenléte sok szempontból felettebb hasznosnak bizonyult: felújításra került a Legényegylet épülete, csereszerződést írt alá a győri színházzal, a Matesz első magyarországi vendéjátékai is ebben az időszakban indultak el. Krivošik nagy hangsúlyt fektetett a kortárs drámaírókkal való kapcsolat kiépítésére. „Célunk, hogy jó és művészi igényes darabokat játsszunk. Ne játszunk operettet, zenés-dalos játékokat, mert ezt nem tudjuk. Az igényesebb darabok, igényesebb munkára fogják ösztökélni a MATESZ együttesének tagjait, színházlátogató közönségüknek emeljük a kulturáltságát, ízlését. (...) Műsorunk gerincét az élő irodalomnak kell alkotnia (itt sokat várunk a hazai magyar drámairodalomtól)” – nyilatkozta a frissen kinevezett direktor.¹²¹

A régen várt vérfrissítés is ebben az időszakban kezdődött el, bár ez részben Fellegi munkásságának eredménye is. Krivošiknak sikerült elérnie, hogy a magyar színpadi beszéd jobb elsajátítása érdekében a pozsonyi színészhallgatók részképzésre járhassanak Magyarországra is.

Mindezek ellenére Krivošik István igazgatóságának megítélése nem egyértelműen pozitív. Bár az 1963-ban kitűzött célok hangzatosak voltak, s úgy tűnt, Krivošik gyakorlatiassága révén meg is tudta valósítani elképzeléseit, az 1968-as az *Új Szó*ban megjelent *A korszerűség parancsa* cikksorozat arra utal, szakmai kérdésekben mégsem sikerült valós eredményeket elérnie. Ahogy hosszú ideig nem találtak megoldást a színházépület kérdésére, pedig kormányrendelet biztosította a Matesz székhelyének mielőbbi megoldását, úgy a szakmai problémákat sem sikerült hatékonyan orvosolni.

---

¹²¹ Fonód Zoltán: *A korszerű színházért*, *Új Szó*, 1963. szeptember 14., 7.

„Abból kellett kiindulnom, ami van. – nyilatkozta, öt éves működését összegezve, Krivošik István – Fel kellett tárnom az emberekben rejlő értékeket. És persze, a helyzet kínálta lehetőségeket sem utasítottam el. Lukács Viktort, aki vendégrendezőként járt le a színházhoz, megnyertem az ügynek, s állandó munkaviszonyba lépett nálunk. Konrád Józsefnek, aki már annak előtte is bebizonyította, hogy van tehetsége a rendezéshez, biztosítottam az önképzés lehetőségét. A fiatal Beke Sándor Magyarországon végezte tanulmányait a Színművészeti Főiskolán és katonai szolgálata után ugyancsak rendezőként tért vissza hozzánk. Dramaturgnak Dávid Teréz működése után Meilchárek Janát szerződtettük, aki ugyancsak Színművészeti Főiskolát végzett. Lektorunk Sipos Jenő, aki maga is próbálkozott drámáírással, és nem is egészen sikertelenül. Díszlettervezőnk Platzner Tibor, aki az iparművészeti iskola végzetje és elvégezte a Pedagógiai Főiskola képzőművészeti szakját. Nagy Eszternek lehetővé tettük, hogy kosztümtervezőként érvényesüljön nálunk s egyúttal lehetőséget adtunk neki az önképzésre. A művészi vezetőség tagjainak megvan a kellő műveltsége és szakképzettsége.”¹²²

Krivošik direktori megítélését nyilván befolyásolja az is, hogy magasrangú politikai kapcsolatokkal rendelkezett, 1969 és 1971 között a Szlovák Nemzetiségi Tanács Nemzetiségi Bizottságának volt a tagja, 1977-től 1988-as nyugdíjazásáig pedig a budapesti csehszlovák nagykövetség tanácsosaként dolgozott. A rendszerváltást követően nem jelent meg a színház ünnepi rendezvényein, interjút nem adott. Kultúrpolitikai szerepéről legendák élnek társulatban, de ezek éppoly homályosak, mint színházigazgatói működésének kérdései. Direktori nyilatkozatai pontos, a politikai elvárásnak megfelelő értékelést adnak, törvényekre és statisztikai adatokra hivatkozik, szakmai kérdésekről, problémákról alig esik szó.

---

¹²² Bábi Tibor: *Csendes borzadozás a millióktól*, *Új Szó*, 1968. március 17., 7.

A Kassai Thália Színpad megalakulása (1968-70)

Politikai előzmények

Csehszlovákia politikai életében már 1967 végén megmutatkoztak azok az ellentétek, melyek Csehszlovákia Kommunista Pártjának felső vezetésében kialakultak, s melyekből következtenni lehetett arra, hogy változás előtt áll az ország. A váltásra az 1968. január 3–5. közötti ülésen került sor: március 21-én az egyre növekvő nyomás miatt Novotný lemondott az államfői tisztségről is, helyébe a népszerű Ludvík Svoboda lett az ország elnöke, a CSKP KB első titkárává Alexander Dubčeket¹²³ választották, aki később meghatározó szerepet játszott a párt és a közélet demokratizálódási folyamatában. Dubček – a cseh-szlovák viszony föderációs rendezése mellett – az új nemzetiségi politika létrejöttének fontosságát is hangsúlyozta.

Ezzel párhuzamosan a márciusi drezdai találkozón a szovjet blokk országainak képviselői a Csehszlovákiában elindult reformfolyamatról tárgyaltak. Leonid Iljics Brezsnyev egyenesen ellenforradalmi jellegűnek minősítette a kialakult helyzetet, s kilátásba helyezte az ország megszállását is. A döntésre azonban csak négy hónappal később, a varsói találkozón került sor. Brezsnyev tárgyalásokat kezdett a csehszlovák pártvezetéssel, majd a jaltai konferencián megbízta Kádár Jánost, tegyen még egy kísérletet az ország megszállása előtt.¹²⁴ 1968. augusztus 21-ére virradó éjszaka a Varsói Szerződés öt tagállamának (Szovjetunió, Lengyelország, NDK, Magyarország, Bulgária) katonai alakulatai bevonultak Csehszlovákia területére. Másnap a szovjetek letartóztatták és Moszkvába hurcolták Dubčeket. Egy héttel később, az augusztus 26-i XIV. kongresszus Gustáv Husákot választotta meg első titkárrá. Husák moszkvai tárgyalása után kezdődött el az ún. „normalizáció” időszaka. Brezsnyev nem akart nagy konfliktust, így a változás nem radikálisan ment végbe, hanem másfél évig tartó fokozatos visszarendeződési folyamatot jelentett. A tisztogatás mind a szlovák, mind a magyar közösség reformerei között 1971 tavaszán kezdődött. Ezzel egy időben vette kezdetét az a rejtett szlovákosítási törekvés, melynek következményeképpen időszakosan betiltották a magyar helységnevek használatát, központi iskolák létrehozásával felszámolták a kisiskolákat (a magyar iskolák 46 százaléka megszűnt), valamint már óvodai szinten kötelezővé tették a szlovák nyelv oktatását.

A szovjet megszállást követően a Csemadok, a csehszlovákiai magyarság kulturális képviseletként tárgyalást kezdeményezett Husákkal a nemzetiségek helyzetéről készülő

---

¹²³ Alexander Dubček (1921-1992) – szlovák politikus, a prágai tavasz kulcsfigurája.

¹²⁴ A Kádár-Dubček találkozóra augusztus 17-én került sor Komáromban. Kádár „kínos, rossz ízű, meddő, semmire sem vezető” tárgyalásként értékelte a találkozót. In: Popély Árpád: 1968 és a csehszlovákiai magyarság, Fórum Intézet, Somorja, 2008

alkotmánytörvényről. Husák ígéretet tett a törvény elfogadására, de az utolsó pillanatban módosította a beadványt. Elfogadásra került a nemzetiségeknek létszámuk szerinti képviselethez való joga, az anyanyelvi művelődés, a nemzetiségi kulturális szervezetekbe tömörülés a saját nyelvű sajtó és tájékoztatás joga, viszont kimaradt belőle a nemzetiségek öngazgatására, gazdasági és kulturális egyenjogúságára vonatkozó rész. Így a magyar nemzetiség helyzetének javulása pusztán egy elméleti lehetőség maradt.

A kassai Thália Színház rendszerváltás után megjelent elemzéseiben gyakran értelmezik úgy a történéseket, hogy ezek egyenes következményei voltak a „prágai tavasz”¹²⁵ által hozott szabadságnak. Kétségtelen, hogy az 1968 januárjában kezdődő politikai események új fejezetet nyitottak Csehszlovákia történetében, de a kassai színházalapítást ez csak közvetett módon befolyásolta, hiszen mire a színházalapítás folyamata elindult, már a visszarendeződés lassú folyamata zajlott.

A Thália Színház megalakulásával kapcsolatosan a legmeghatározóbb politikai döntés az volt, hogy 1969. január 1-én Dobos Lászlót¹²⁶ nevezték ki a nemzetiségi ügyekért felelős tárca nélküli miniszterré. 1970. április 27-én ugyan visszahívták őt hivatalából, de ez a másfél év elegendőnek bizonyult néhány, a magyar kisebbséget érintő kérdés megoldására, így a Thália Színház létrehozására is.

Szakmai előzmények – a rozsnyói színház ötlete

Ahogy azt korábbi elemzéseimben már jeleztem, az „egy színház vagy kettő?” dilemmája kezdettől fogva jelen volt a csehszlovákiai magyar színházi gondolkodásban. Felmerült a kezdeteknél, 1918-ban, 1928-ban, amikor újra megosztották a színi kerületet, majd a Faluszínház megalakulásánál és megszűnésénél is. A tájoló útvonal – melyet a színháznak időről-időre be kellett járnia – hatszáz kilométernyi távolságot jelentett Komáromtól a keleti végekig, ezért lett volna célszerű 1959-ben az egyébként már „befuttatott” társulat intézményesítése. A törekvés támogatásra talált politikai szinten is: „szükséges megfontolni, nem lenne-e helyes Faluszínház magyar együttesét önállósítani, és abból rozsnyói székhellyel további színház alapját megteremteni.”¹²⁷

---

¹²⁵ Prágai tavasz – Csehszlovákia történetének 1968. márciusától 1968. augusztus 21-ig tartó időszaka, melyben Alexander Dubček vezetésével kísérlet történt az állam és a párt demokratizálására, egy „emberarcú szocializmus” kialakítására. A kísérlet 1968. augusztus 21-én a szovjet, magyar, bolgár és lengyel hadsereg bevonulásával ellenállás nélkül kudarcba fulladt.

¹²⁶ Dobos László (1930-2014) – az első Kossuth-díjas szlovákiai magyar író, szerkesztő, politikus. A Madách Könyvkiadó alapítója, az *Irodalmi Szemle* főszerkesztője, a Csemadok elnöke (1969-1971).

¹²⁷ Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 1959. január 16-án hozott határozatához csatolt jelentésében olvasható, In: Balázs Béla: *Életünk*, Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1973, 65.

Fellegi István szintén támogatta a rozsnyói színház megállapításának szándékát,¹²⁸ és a sajtóban is egyre gyakrabban jelent meg a rozsnyói magyar színház célszerűségét és szakmai fontosságát hangsúlyozó írás. „A Faluszínház vezetősége fő feladatának tartotta, hogy a területi színházak számára jól működő együtteseket neveljen. Ezt a feladatát már részben teljesítette. A most folyó átszervezés során a magyar együttes valószínűleg Rozsnyóra teszi át székhelyét, s kiválik a Faluszínházból. Ez is újabb lépés lesz a magyar színjátszás útján, mely végül az együttes önállósításához és művészi színvonalának emeléséhez fog vezetni.“ – írta Bábi Tibor a *Hétben*, 1959 áprilisában.¹²⁹

Csakhogy mire ezek az ajánlások megjelentek, addigra egy másik szinten már döntés született: 1959. január 8-án határozott a Megbízottak Testülete (azaz a kulturális minisztérium által kijelölt szakmai és politikai bizottság) a Faluszínház tagozatainak felosztásáról.

Hogy mi történt, hol vezett el az ötlet, vagy ki tett keresztbe a rozsnyói színház megszületésének, arról Szőke József vall ötven évvel később a kassai Thália Színház emlékkönyvében: „1959-ben Kádár János tisztelgő látogatásokra indult szomszédos országokba, hogy köszönetet mondjon a »testvéri segítségnyújtásért«, és további juttatásokat zsebeljen be. A beneši emlékün nevelkedett prágai diplomácia látványos politikai akcióba kezdett. A friss diktátor, Anton Novotný utasítására Pozsony a szlovákiai magyarság átfogó helyzetének felmérésébe kezdett. A felmérés eredményeit, valamint az ehhez kapcsolódó »javító« intézkedéseket tartalmazó páratlan dokumentum 1959. január 16-án párthatározat formájában látott napvilágot. A dokumentumot hivalkodóan kétnyelvű brosúrában is kinyomtatták, persze csupán bennfentes »pártaktíva« számára.”¹³⁰ A javító ötletcsomagban szerepelt a rozsnyói színház megalapításának javaslata is. A város élén 1959 elején még magyar polgármester állt (Molnár bácsi, bányász és régi kommunista), aki pártvonalon is megbízhatónak bizonyult, így a rozsnyóiak hozzá is fogtak a városháza dísztermének átalakításához. „Csakhogy az optimizmus nem tartott sokáig. Kádár jött, Novotný elkápráztatta barátságával, s elégedetten távozott. Többé nem volt szükség a jópofaságra, nagyszerű párthatározatokra, csehszlovák nacionalisták ismét tenni kezdték a dolgukat.”¹³¹ A magyar

---

¹²⁸ Fellegi István – 1959. március 26-i keltezésű levele az Iskola- és Művelődésügyi Hivatalba. – A Komáromi Jókai Színház archívumából: „Azelőtt a Faluszínház és Magyar Területi Színház két magyar együttese évente kb. 440 előadást tartott, így tehát az előadások számát több mint egyharmadával redukálnánk. A Faluszínház szlovák együttesében dolgozó színészek elhelyezkedhetnek az újonnan alakult, vagy alakulófélben lévő kerületi színházaknál, míg a Magyar Területi Színház a Faluszínház magyar tagozatának felét nem tudja átvenni, mivel csupán hat új színésszel bővítheti társulatát.”

¹²⁹ Bábi Tibor: *Két színház, A Hét*, 1959. április 5., 14. szám, 18-19.

¹³⁰ Szőke József: *Háttérrel a kassai Thália Színház megalakulásáról* – műhelyszöveg Gyüre Lajos számára, In: *Vox Humana – Thália 1969-2009*, Hernádi Magyar Lap-és Könyvkiadó, Kassa, 2009., 51.

¹³¹ Szőke József: *Háttérrel a kassai Thália Színház megalakulásáról* – műhelyszöveg Gyüre Lajos számára, In: *Vox Humana – Thália 1969-2009*, Hernádi Magyar Lap-és Könyvkiadó, Kassa, 2009., 51.

polgármestert rövidesen nyugdíjazták, a szlovák városvezetés pedig jelentést küldött Pozsonyba, hogy Rozsnyón nem kívánatos a magyar színház létesítése.

A Faluszínház magyar tagozatának tizenkét tagja 1959 szeptemberében lépett át a Matesz társulatába, velük tartott Juraj Seregi (Seregi György)¹³² is, aki a magyar tagozat rendezőjeként dolgozott korábban, s egy évadon keresztül a művészeti vezetői feladatokat látta el a komáromi színházban. A harminchat tagúra duzzadt társulat egyszerre két próbafolyamatban vett részt, s a vidéki kiutazásokat is párhuzamosan szervezték. Alig néhány hét elteltével már az összevont társulat ötletének nagyszerűségét dicsérte a sajtó, többek között ugyanaz a Bábi Tibor, aki áprilisban a rozsnói színház ötletét üdvözlölte: „Megnőtt a MATESZ gárdája – megsokasodott az igazgató és a dramaturg gondja. Az Állami Faluszínház együttesének magyar csoportja ugyanis Komáromba költözött. Kétféle jó bor keveredett. Az eredmény két együttes — az igazgató matematikai zsargonjával élve: kétszer 10 férfi meg kétszer 7 nő. A MATESZ tehát megnövekedett, s átvette az Állami Faluszínház feladatait is. A tavalyihoz képest a tervezett előadások száma több mint kétszeresére szökött: 210-ről 425-re. A két együttes keveredése biztosítja a magasabb művészi színvonalat, egyúttal a tapsot, és a sikert. (...) A fúzió – magyarabbul és helyesebben: keveredés – tehát mindenképpen gazdagodást jelent.”¹³³

A két színház ügye egy újabb évtizedre fiókba került.

A korszerűség parancsa

Talán épp a fent említett kudarc indokolja azt a színházi vitát, amely 1969-ben indult el az *Új Szó* hasábjain, és amely napjainkig az egyik legnagyobb nyilvános színházesztétikai párbeszédként értékelhető. A pontos időzítésből és a két színház szükségességének erőteljes hangsúlyozásából sejteni lehet a tudatos kultúrpolitikai szándékot, mely határozottan célravezető stratégiának bizonyult.

A vitaindító írás 1969. február 9-én látott napvilágot a *Vasárnapi Új Szóban* *A korszerűség parancsa* címmel, szerzője Fónód Zoltán. Az írás alapállítása az, hogy „A színház – a legjobb szándéka ellenére is – kissé lemondott arról, hogy mai, korszerű színház legyen.”¹³⁴

---

¹³² Seregi György (Seregi Juraj) – színész, rendező, a prágai Károly Egyetem szláv tanszékén végzett, az ukrán színház egyik alapítója Csehszlovákiában, a 2. világháború után a kassai Állami Színházban, az eperjesi Ukrán Színházban, majd a Faluszínház rendezőjeként dolgozott. Több alkalommal rendezett a Mateszban is.

¹³³ Bábi Tibor: *Matesz 1959-1960*, Hét, 1959. október 21., 22.

¹³⁴ Fónód Zoltán: *A korszerűség parancsa – színházi gondok, problémák*, *Új Szó*, 1969. február 9., 8.

Állítását a Magyar Területi Színház körül kialakult válsághelyzetre, azon belül pedig a közönség érdeklődésének visszaesésére alapozza. Úgy véli, vannak objektív tényezők, mint például a színházépület hiánya, a tájolás nehézségei, a gazdasági szempontok, melyek valóban nehezítik a társulat működését. Csakhogy nem mindenre magyarázat a kultúrházak sanyarú helyzete. „A Matesz a lehető legkevesebbet tesz annak érdekében, hogy a hazai magyar drámairodalom mozgásba lendüljön, színpadi nyilvánosság révén küzdőtérhez jusson. Ha kell: bukása árán is!” Hangsúlyozza, hogy az irodalom már leszámolt a sematizmussal, így a színháznak is kötelessége, hogy megújuljon, s „együtt alkotója legyen annak a holnapnak, mely a legmerészebb emberi elképzelésekből próbál összeállni“.

Fónod vitaindító írására három hónap alatt tizenkét reflexió született. Gály Iván az ankéztáróban úgy fogalmazott, hogy „a felvetett probléma társadalmi jelentősége összehasonlíthatatlanul nagyobb érdeklődést érdemelt volna“¹³⁵, mégis színháztörténeti jelentőséggel bír ez a kísérlet. Ugyanakkor érthetetlen, miért nem vették fel a kesztyűt azok, akik a feltett kérdésekre hiteles és szakmailag felkészült válaszokat tudtak volna adni. Miért nem szólalt meg az ügyben Beke Sándor, miért nem érezték fontosnak, hogy reflektáljanak a dramaturgok s a színházkritikusok, holott alig volt írás, amely ne feszegette volna a dramaturgia s a színikritika problémakörét?

Megszólaltak viszont az „ünnepelt” drámaírók, Dávid Teréz¹³⁶ és Egri Viktor¹³⁷. A színházból Konrád József, Siposs Jenő emelt szót a társulat védelmében, Siposs jóindulatúan magyarázkodik, Konrád viszont keményen támad a számonkérőkre: „Azt hinni, hogy a színház élete csupán attól függ, hogy milyen mértékben képes torok szakadtából kiabálni olyan gyanús dolgokról, mint a mai ember izgalmai és ritmusa – ez katasztrófa politika volna. A színház földhöz kötött, és a maga fizikai valóságában nem emelhetjük át valamiért egy eszményi tájba, ha a közönsége nem tart vele.“¹³⁸ Konrád harcos kiállása jól mutatja a Mateszra jellemző gondolkodást. Konrád József írására a volt igazgató, Fellegi István reagált: írásában a felszínességet és a külsődlegességet, a gondolatnélküliséget rója fel Konrádnak, és sejteti azokat a belső politikai és ideológiai ellentéteket, melynek vesztese épp Fellegi István volt.

---

135 Gály Iván: *A korszerűség parancsa – néhány gondolat a vitázáró ürügyén*, *Új Szó*, 1969. május 18., 9.

¹³⁶ Dávid Teréz (1906.- 2002.) Író, drámaíró, dramaturg. Ungvárott érettségizett, fényképésznek tanult. 1963–1965-ben a komáromi Magyar Területi Színház dramaturgja volt. Dávid Teréz drámáit mutatták be a legtöbbször a Magyar Területi Színházban.

¹³⁷ Egri Viktor (1898 -1982) Író, drámaíró, szerkesztő. 1949–1956: az *Új Szó* kulturális rovatának szerkesztője. Fontos szerepet játszott második világháború. utáni szlovákiai magyar irodalmi élet újjászervezésében. A Magyar Területi Színházban bemutatott darabjain kívül több színművét játszották a szlovák színházban is. A csehszlovákiai magyar színház főideológusának számított.

¹³⁸ Konrád József: *A korszerűség parancsa*, *Új Szó*, 1969. február 21, 6.

A megszólalók közül a friss diplomás Galán Géza fogalmaz a legélesebben: „A mi kis társadalmi életünk semmire sem figyel annyira, mint a szürkeség és a középszerűség kultuszára. Mi mindentől félünk, ami egy kicsit más, mint a megszokott, mindenhová a jól lesimított, »megbízható«, rizikó nélküli, simuló-lapuló-bólogató, és épp ezért nagyszerűen »érvényesülő« fejeket szeretnénk, mert neadjisten hogy valami kényelmetlen fárasztó kezdeményezésre sor kerülhessen. Nálunk nagyon fontos az örökös-mosoly, de már kevésbé nélkülözhetetlen az igazi tudás. Mindent csak mások után csinálhatunk, és többnyire azt is rosszul utánozva. Mi csak szokvány sznobokat vesszük komolyan, mert aki nem, az valószínűleg nem normális...

Az ízlésünk is »aranyosan« középszerű. Csak azt fogadjuk el, amiben nagyon biztosak vagyunk, és ami alaposan kipróbált. Eszünk ágában sincs valami kapcsolatot keresnünk a világgal, pepecselgetünk a magunk kis szemét dombjain, nem tudjuk ki az ősünk, és nem tudjuk, kik lesznek gyermekeink. Sokszor úgy tűnik, mintha nem is Európában élnénk, hanem valahol elzárt szigeten. Lassan de biztosan degenerálódunk, pedig ha kissé igényesebbek és főleg merészebbek lennénk, kötelességünk lenne valamiképpen hírt adni magunkról, és az önfenntartás ösztöneit átmenteni szellemi életünkbe is, mert csak így tudjuk létünket bizonyítani.“¹³⁹ Galánnak a csehszlovákiai magyar közéletet és színházat támadó provincializmus-kritikájára egyenes válasz nem érkezett, a fiatal színész a Kassai Thália Színpad megalakulását követően Kassára szerződött, majd 1972-ben elhagyta az országot.

A néhány kiragadott idézet után, melyekkel a szlovákiai magyar színházi társadalmi megosztottságára, az egyre erősödő generációs és szakmai ellentétekre szerettem volna rámutatni, érdemes összegezni, mely problémakörök kerültek megvitatásra:

- A darabválasztás – dramaturgia fogyatékoságai, az ötletszerű évadtervezés, a koncepció és az arculat hiánya, mely elsősorban a heterogén közönségigény következménye.
- A korszerű kontra népszerű problémakör, azaz a kockázatvállalás lehetetlensége – mert a gazdasági mutatókat tartani kell.
- A szlovákiai magyar dráma mellőzöttsége (csak margóra jegyezném meg, hogy a Matesz működésének első tizenhét évében átlagban minden második évadra jutott egy szlovákiai magyar drámabemutató, tény, hogy ugyanazokat a szerzőket vették elő, s az is, hogy ez a szemlélet Fellegi István távozásával kissé háttérbe szorult).

---

¹³⁹ Galán Géza: *A korszerűség parancsa*, *Új Szó*, 1969. április 10., 6.

- A színház technikai problémái – saját épület hiánya, a kultúrházak technikai hiányosságai, a tájolás nehézségei.
- A színházkritika hiánya illetve esetlegessége.
- A színésznevelés, utánpótlás problémája – a végzett színészek nem szerződnek vissza a színházhoz.

A dolog érdekessége, hogy az anketét óta eltelt negyvenhét év s a megváltozott társadalmi rendszer és színházi struktúra ellenére visszatérő motívumként még mindig jelen vannak ezek a témák a szlovákiai magyar színházról folytatott diskurzusban.

Az 1969-es anketét legfőbb érdeme az volt, hogy a sajtóban előkészítette a Kassai Thália Színpad megalakulását, hiszen a válaszadók többsége hangsúlyozta, hogy a Matesz egy társulattal nem tudja kielégíteni a felvidéki közönség igényeit. S bár a színházalapításhoz elsősorban politikai hátszél és támogatók kellettek, fontos volt a közösség felkészítése, a gondolat népszerűsítése is. Az új színház megalakulása lehetővé tette az új generációnak kiszakadását a komáromi színházból, ez pedig az államszocializmus idején szakmailag a legizgalmasabb és legfontosabb időszak kezdetét jelentette.

A Thália Színpad megalakulása a dokumentumok és a legendák tükrében

A színházalapítási kísérlet a 2009-ben megjelent, Kolár Péter¹⁴⁰ által szerkesztett színházi emlékkönyv¹⁴¹ szerint polgári kezdeményezésként indult. A kassai egyetemistákat összefogó Új Nemzedék Ifjúsági Klub, valamint a Magyar Ifjúsági Szövetség vállalta el a háttér munka jelentős részét. Bár Kolár külön nem említi, a Csemadoknak is oroszlánrésze volt a Thália megalapításában, már csak azért is, mert a Csemadok volt az az intézmény, mely közvetítő szerepet töltött be a politikai hatalom és a magyar közösség között. 1969 januárjában a Csemadok betervezésére foglalkozott a tervezettel először a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága, és azt határozatot hozta, hogy ajánlatos lenne „Kelet-szlovákiai Magyar Területi Színház” elnevezéssel létrehozni egy második színházi intézményt. A javaslat bekerült a kassai pártbizottság akciótervébe is.

¹⁴⁰ Kolár Péter (1947 – 2017) színházigazgató, 1974-ben a Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett gépészmérnöki és tanári oklevelet. 1980–1990 között a Csemadok kassai titkára. 1990. márc. 1-jével átvette a Magyar Területi Színház kassai Thália Színpadának vezetését, mely 1990. július 1-jével az ő irányítása alatt vált önállóvá kassai Thália Színház néven. 1996-ban leváltották a színház éléről, ahová 1999-ben került vissza, és 2011-ig volt igazgató. Közben a Csemadok Országos Választmányának az elnöke volt.

¹⁴¹ *Vox Humana – Thália, 1969 – 2009*, A kassai Thália Színház negyven éve, Hernád Magyar Lap-és Könyvkiadó, 2009., 14.

Miroslav Válek¹⁴² kulturális miniszternek 1969. március 5-én írt levelében Dobos László tárca nélküli miniszter azt a lehetőséget kínálta fel, hogy a Kassai Állami Színház keretén belül hozzanak létre magyar színtársulatot, mert ez lenne a legkézenfekvőbb és legolcsóbb megoldás. Az Állami Színház rendelkezik a teljes színházi apparátussal, tehát csak bővíteni kellene a meglévő szerkezetet, ráadásul a Kassai Állami Színház vezetése egyetért ezzel a javaslattal. Dobos nagyon pontosan fogalmazta meg a Matesz monopol helyzetének veszélyeit a magyar színházi életre nézve: „Az a tény, hogy egyetlen színház – Komáromi Matesz – létezik, jelentősen csökkentette a művészek ambícióit, lehetőségeit és perspektíváit, mivel a művészi megnyilvánulás palettájának bővítése érdekében nincs lehetőség átmenni egyik színházból a másikba, nincs meg a társulatok közötti egészséges verseny lehetősége, holott mindezek a néző érdekeit és a magyar színházi kultúra fejlődését szolgálnák a SZSZK-ban.” Az érvelését úgy folytatja, hogy mivel a komáromi társulat prózai beállítottságú, és profilját a vidéki közönség többsége határozta meg, nincs mód arra, hogy avantgárd dramaturgiát dolgozzon ki, s „eleget tegyen a másféle zsánerű és zenés darabok bemutatása iránti komoly igényeknek”¹⁴³

Dobos levelét egy személyes találkozás követte, 1969. április 11-én tárgyalt a kulturális miniszterrel a kassai színház megalakításának lehetőségéről. Válek Dobos javaslatát, hogy az Állami Színház fogadja be az új magyar társulatot, határozottan elutasította. „Tekintettel a Kassai Állami Színház próbahelyiségeinek kritikus állapotára, továbbá arra hogy a Kassai KNB kongresszusi csarnokának (van benne színpad, és megvannak a kihelyezett színházi tagozat megnyitásának feltételei) a színház rendelkezésre bocsátását elutasították, elkerülhetetlen, hogy a komáromi Matesz a Kassai Állami Színházon kívül keressen tevékenységéhez próbatermeket.¹⁴⁴ A miniszter teljes mértékben átruházta a felelősséget a komáromi vezetőségre: amennyiben Komáromból meg tudják oldani, hogy színpada, lakásai, raktárai legyenek az új színháznak, beleegyeznek az intézményen belüli keleti részleg megalakításába, de azt a felvetést, hogy egy magyar színház létrejötte egy szlovák társulatot gyengítsen, elutasította. Válek, a két világháború közti időszak színházi referenseihez hasonlóan, jó taktikát választott: nem vonta kétségbe a második magyar színház létezési jogát, mert ezzel komoly ellenállást váltott volna ki, ugyanakkor olyan helyzetet teremtett, mely megosztotta a magyar közösséget, s így a társadalmi összefogás meggyengült.

---

¹⁴² Miroslav Válek (1927-1991) – költő, publicista, fordító. 1969 és 1988 között kulturális miniszter Szlovákiában.

¹⁴³ Dobos László Miroslav Váleknek írt levele, 1969. március 5., In: *Vox humana-Thália 1969-2009*, A kassai Thália Színház negyven éve, Hernád Magyar Lap-és Könyvkiadó, 2009, 64.

¹⁴⁴ Jegyzőkönyv Miroslav Válek és Dobos László megbeszéléséről - 1969. április 11., In: *Vox humana-Thália 1969-2009*, A kassai Thália Színház negyven éve, Hernád Magyar Lap-és Könyvkiadó, 2009, 69.

Dráfi Mátyás,¹⁴⁵ a Matesz akkori igazgatója május 16-án kelt levelében a következő álláspontot fogalmazta meg: „A Matesz vezetése és kollektívája erkölcsileg és állampolgári szempontból támogatja egy további hivatásos magyar színtársulat létrejöttét. Azonban személyi, dologi, pénzügyi és szervezési feltételek megteremtése az illetékes – komáromi Matesz-en kívül működő – állami, politikai és társadalmi szervek feladata. A Matesz vezetése további társulat létrehozását illetően nem terjesztett elő semmilyen tervezetet, nem ért egyet további hivatásos társulat létrehozásával oly módon, hogy a Matesz költségvetéséből és személyi állományából kelljen elkülöníteni bizonyos pénzösszeget vagy létszámot; A Matesz vezetése semmilyen formában nem tudja magára vállalni felelősséget, sem a gyakorlati szervező munkát a komáromi Matesz székhelyén és keretein kívüli további társulat kialakítását illetően.”¹⁴⁶

És ezzel elindult egy évtizedes vita a színházalapítók és a Komáromban maradtak között. Dráfi bármennyire is hangoztatta, hogy „minek egy koldusból kettőt csinálni”, a Dobos Lászlóval való találkozást követően megengyhült: felmentette Bekét az évad utolsó rendezése alól, és megbízta őt, hogy mérje fel a kassai lehetőségeket.¹⁴⁷ Néhány nappal később, május 23-án már alá is írták a Kassai Gépészeti és Villamosipari Szakközépiskolával a bérleti szerződést, Schulz György iskolaigazgató vállalta, hogy az iskola tornatermét átalakítják színházteremmé; Beke május 27-én pontos jelentést adott át a színház vezetésének a szükséges költségekről valamint a fennálló problémákról.

Csakhogy Dráfi Mátyás – egy június 11-i szakszervezeti munkalátogatást követően – visszavonta a keleti színház megalakulásával kapcsolatos kijelentését. A jegyzőkönyv szerint elsőként a komáromi társulat problémáit kell orvosolni, s csak azután kerülhet sor a „terjeszkedésre”. A találkozón megjelent elvtársak – Vlastimil Zabloudil¹⁴⁸ a SZKP KB kulturális és művészeti osztályvezetője, Dr. Krivošik István,¹⁴⁹ a Szlovák Szakszervezet Központi Bizottságának elnökségi tagja, a Színházi Szekció alelnöke – elhamarkodottnak tartották Dobos és Válek döntését, s bár egyértelműen nem akadályozták meg a kassai szekció

---

¹⁴⁵ Dráfi Mátyás (1942-) színész, színházigazgató, rendező. 1959-ben került a Magyar Területi Színházhoz. 1960–1965 között színészdiplomát szerzett a pozsonyi Színművészeti Főiskolán Akadémián, majd visszatért színházához; 1969–1971 között annak igazgatója is volt. 1980-tól 1982-ig népművelő, azután – nyugdíjba vonulásáig – újból a színház művésze. Az 1980-as évektől a pozsonyi Színművészeti Főiskola oktatójaként is működött.

¹⁴⁶ Dráfi Mátyás igazgató levele Miroslav Válek, kulturális miniszternek – 1969. május 16., In: *Vox humana-Thália 1969-2009*, A kassai Thália Színház negyven éve, Hernád Magyar Lap-és Könyvkiadó, 2009, 72.

¹⁴⁷ Dráfi hivatalos levele Beke Sándornak – 1969. május 20. In: *Vox humana-Thália 1969-2009*, A kassai Thália Színház negyven éve, Hernád Magyar Lap-és Könyvkiadó, 2009, 73.

¹⁴⁸ Vlastimil Zabloudil – színházi esztéta, a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának művészeti osztályának vezetője

¹⁴⁹ Krivošik István- színházigazgató, 1953-ban szerzett diplomát a pozsonyi Komensky Egyetem Jogi Karán. 1959-től a Csehszlovák Rádió magyar adásának vezetője, 1963–68-ig és 1971–77-ig a komáromi Magyar Területi Színház igazgatója.

létrejöttét, de indokoltnak tartották és támogatták Dráfi elhatározását a korábbi döntés visszavonását illetően. Dráfi június 12-én levélben értesítette Bekét a visszahívásról, majd az érintett politikai szerveket a döntéséről.

A hírre Beke felmondással, a közösség ritkán tapasztalt tiltakozással válaszolt. Felháborodását fejezte ki a Csemadok Központi Bizottságának elnöksége, a Csemadok Kassai Városi és Járási Bizottsága, a pozsonyi József Attila Ifjúsági Klub lemondásra szólította fel a komáromi direktort. Kolár Péter, akkor még egyetemistaként, a Kassai Magyar Ifjúság Városi Tanácsa nevében levélben értesítette a komáromi színházvezetést, hogy készítettek egy közvéleménykutatást, melyben 3000 megkérdezett személy közül 2746 követeli a kassai magyar színház részleg megnyitását. A gombaszögi Országos Kulturális Ünnepeken további harmincezer támogató aláírást szedtek össze az ifjúsági klubok. Ráadásul júniusra már jelentős támogatás gyűlt össze a Kassa környéki, bodrogközi, az Ung-vidék, valamint a Rozsnyó környéki községek földműves szövetkezeteinek adományából. A nagy társadalmi nyomás hatására Dráfi 1969. július 7-én újabb levélben fordult a kulturális minisztériumhoz, melyben kéri, hogy tekintsék tárgytalannak a június 12-i közleményét, s még ugyanezen a napon kinevezte Beke Sándort a Matesz kassai részlegének ügyintéző igazgatójává.

Itt egy kicsit érdemes megállni, mert eddig tartottak az írásos dokumentumok, hivatalos levelezések, jegyzőkönyvek információi. A folyamatot már nem lehetett visszafordítani, csak késleltetni és nehezíteni. Az új kassai társulat Komáromban kezdte a próbákat,¹⁵⁰ mert a kassai színházterem még nem készült el, és a lakások intézése, berendezése is időt vett igénybe. A végleges költözésig még fél évnek kellett eltelnie.¹⁵¹ Így elkerülhetlenné vált a két csapat közti súrlódás, konfliktus.

Nem kívánok, és nem is lehet igazságot tenni ebben az ügyben sem, ugyanakkor fontosnak tartom az egyes helyzetértelmezések bemutatását, mert a különböző narrációk mentén sok minden másféle értelmet kap. Az egyes emlékek egymáshoz való viszonya megmutatja a közösség belső konfliktusait és állapotát. Elsőként Dráfi Mátyás, a Magyar Területi Színház akkori igazgatójának visszaemlékezéséből emelnék ki néhány részletet:

„Hívtak Pozsonyból, hogy mit szólnék egy új magyar színház létrehozatalához Kassán. Támogatnám-e? Természetesen nagyon örültem a lehetőségnek, hogy lesz még egy magyar színház, hiszen annyiszor álmodtunk róla. Egy kissé ugyan hihetetlennek tűnt, hogy most, amikor több vidéki színházat bezártak, nekünk még egyet nyitnak. Felajánlottam a lehető legtöbb segítséget: hat színészstátuszt, négy műszaki dolgozó státuszát (ezek ugyanis

---

¹⁵⁰ Goldoni *Két úr szolgáját* Beke Sándor rendezte, Gál Sándor *A szürke ló* című mesejátékát pedig Tarics János.

¹⁵¹ 1970. február 21-én került sor a végleges költözésre, a színészlakások elfoglalására.

betöltetlen helyek voltak főiskolát végzetteknek, vendégművészeknek fenntartva) és egy autóbust. »Ekkora segítségre nem számítottunk!« – mondták a fő szervezők. Csakhogy az örömöm hamarosan örömmé változott. Intézés közben kiderült, hogy a minisztérium mégsem tud új magyar színházra külön költségvetési tételt biztosítani. »Nincs más megoldás, a komáromi színházat kell kettéosztani!« Ez a megoldás a minisztériumnak is tetszett. Szeretném látni azt színházigazgatót, aki a meglévő, amúgy sem gazdag állományból és pénzügyi keretből 350 kilométernyire lévő leányvállalatot létesít, csak azért, hogy valakik elhínták a köztudatban, hogy ők létrehoztak egy új magyar színházat. A döntés nagyon nehéz volt. Mennyire lehet színvonalat tartani? Mennyivel kap több kultúrát a szlovákiai magyarság? Ezideig volt nyolc bemutatónk, ennyit kap Kelet is. De ki lehet-e hagyni a lehetőséget? Sietteték a döntésemet, nem válogatva eszközökben. »Nem leszel igazgató!« – fenyegettek a szervezők. Amikor egyéni ambíciók találkoznak politikai ambíciókkal, nem számít semmilyen észérv. Minden elsőpródik. És jöttek a táviratok Pozsonytól Kassáig: »mondjon le!« néhány nap múlva kb. 3000 aláírás érkezett, amelyeket a gombaszögi ünnepségeken gyűjtöttek össze lelkes »színházkedvelő« aktivisták. Szegény közönség! Azt sem tudták, az üres lapokon mit írnak alá. Végül úgy döntöttem, nem hagyom ki ezt a történelmi helyzetet, s a komáromi színház kettéosztásával megalapítom a másik magyar színházat. Megkötöttem a szervezők által készített bérleti szerződést a kassai ipari iskola tornatermének használatára, és levélben értesítettem a kulturális minisztériumot, hogy a komáromi Magyar Területi Színház kihelyezett társulatot hoz létre Kassán „Thália Színpad” néven. Nagy ünnepség közepette került sor a bemutatóra 1969 novemberében Gömörhorkán. Megalakult hát az »új magyar színház« – jelentették ki az ünnepi előadás szónokai. Én pedig beadtam az igazgatói posztomról való lemondásomat.”¹⁵².

Dráfi Máttyás visszaemlékezését nem kívánom sem cáfolni, sem magyarázni, hiszen az előző részekben idézett dokumentumok bizonyítják a helyzet ellentmondásosságát. Csak néhány apró pontatlanságra szeretném felhívni a figyelmet. Az ipari szakközépiskolával való szerződést még május 23-án aláírták, a tiltakozás előtt; a Thália név használata csak később került elő, hiszen első körben a Kelet-szlovákiai Magyar Területi Színház nevet javasolták a politikai támogatók, a színházalapító alkotók pedig a Vox Humana¹⁵³ nevet szerették volna felvenni. Amikor ezt nem engedélyezték, akkor választották a Thália nevet. A kassai színház

---

¹⁵² Dráfi Máttyás: *Én így éltem át*, In: *Vox humana-Thália 1969-2009*, A kassai Thália Színház negyven éve, Hernád Magyar Lap-és Könyvkiadó, 2009, 62.

¹⁵³ A Vox Humana név Fábry Zoltánnak, a csehszlovákiai magyar irodalom meghatározó személyiségének egyik fontos tézise: „A vox humana – úgy gondolom – az író nélkülözhetetlen alapállása és az irodalmi folyamatosság következetessége. Eredő és summa...” Ugyanakkor utalás is a dubčeki „emberarcú szocializmus” fogalmára. Feltehetően ezért is tiltották be a név használatát.

fióként működött 1990-ig, ezért nem Thália Színház, hanem Thália Színpad volt a hivatalos elnevezés. Dráfi megjegyzése a támogató aláírásgyűjtéssel kapcsolatosan kissé összemosza a történeteket. Az első körben egy közvéleménykutatás történt, melyben a 3000 megkérdezett közül 2746-an támogatták a kassai magyar társulat létrejöttét. „Kassán a Csemadok ifjúsági alapszervezetében (MISZ) működő Új Nemzedék támogató aláírásgyűjtésbe kezdett, amit a nyár folyamán a gombaszögi találkozón is folytatva, 35 000 aláírással eljuttatott a Csemadok KB-hoz. Nem kevesebb, nem több: 35 000. Tekintélyes szám!” – írja Gyüre Lajos,¹⁵⁴ aki a színház nevével kapcsolatos huzavonáról is említést tesz visszaemlékezésében: „A színház neve: Vox Humana lett, és Nagy János szobrász emblémájával indult az 1969-70-es évad az illetékes minisztérium jóváhagyásával. Ám a megadott engedélyen meg sem száradt az aláírás, már jött a levél a minisztériumból: az embléma megmaradhat, de más nevet kell választani az együttesnek! A Vox Humana – Emberi Hang nem tetszett valakinek. Így lett az új név Thália. Végül az emblémát is el kellett távolítani a plakátokról, csak a Matesz emblémáját használhatta a Thália mind a levelezésében, mind pedig a propagációs anyagaiban, műsorfüzeteiben.”¹⁵⁵

Beke Sándor, a Thália alapító rendezője több interjúban is mesél a színházalapítás kálváriájáról, ezekben a vallomásokban számos olyan történettöredék bukkan fel, melynek írásos bizonyítékát, hivatalos dokumentációját nem találtam meg, a színházi legendárium őrzi ezeket az anekdotákat. Ezek közül az egyik legérdekesebb a pozsonyi színházalapítási kísérlet gondolata: „Addig semmi baj nem volt, amíg ki nem derült, hogy én saját színházat szeretnék. Akkor még nem volt szó Kassáról. Közben engem utolért a politikában a Magyar Ifjúsági Szövetség megszervezésének a gondolata. Azzal próbálkoztam, hogy az újvidéki példát követve olyan egységet hozzak létre Pozsonyban, hogy rádió és egy önálló tévéadás is legyen, mert 68-ban egy önálló magyar tévéadás elképzelhető volt, tehát önálló igazgatással, külön mindennel. Én kinéztem egy épületet, ahol úgy gondoltam, hogy tizenegynéhány színésszel ott színházat fogok csinálni. A koronázó templom melletti zsinagógát. Szervezni kezdtem olyan csapatot a fű alatt, aminek már akkor elígért tagja volt Gregor Marci a Szlovák Nemzeti Színházból, és meg tudtam győzni Galán Gézát is. A konstrukció az volt, hogy ha ez megvan, akkor olyan hármas egységet hozok létre, hogy az én színészeim szerepelhessenek a rádióban, a rádió színészei szerepelhetnek a tévében, a tv-színész pedig a színházban. És így cirka egy

---

¹⁵⁴ Gyüre Lajos (1931.-2018) Költő, író, színműíró, irodalomtörténész, tanár. 1955-ben érettségizett a kassai Felsőipari Technikumban. 1959-ben tanári oklevelet szerzett a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán, ettől kezdve nyugdíjazásáig Kassán volt tanár. 1986–1990-ben a kassai Thália Színpad művészeti vezetője és dramaturgja. In: Kolár Péter (szerk) *A (cseh)szlovákiai magyar színházművészet arcképcsarnoka*. SZMIT, 2012

¹⁵⁵ Gyüre Lajos: *Összegzés – ahogy én láttam...*, In: *Vox humana-Thália 1969-2009*, 48-50.

harminc tagú együttes jön létre. Azt mondtam, hogy mindenütt legyen legalább tíz-tíz színész ezekben az egységekben. A baj az volt, hogy egyik napról másikra felrobbantották a zsinagógát, és teljesen eltűnt a föld színéről. Amikor ez megtörtént, a Csemadok központi bizottsági ülése volt, s beszámoltam arról, hogy mi történt, Dobosnak és a többieknek, és azt mondtuk, hogy akkor legyen színház Kassán. Így jött Kassa a képbe.”¹⁵⁶

Ez a történet csak azért ellentmondásos, mert miután utánaéztem a pozsonyi helytörténeti anyagoknak, kiderült, hogy a koronázó templom mellett álló zsinagógát 1969 áprilisában robbantották fel.¹⁵⁷ A Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága 1969 januárjában foglalkozik először a beadvánnyal, Dobos László március 5-i levelében pontos tervezetet nyújt be Miroslav Válek kulturális miniszternek, majd április 11-én pedig meg is egyeznek a színházalapítás megoldási lehetőségeiről. A pozsonyi színház ötlete nyilván valóban felmerült, a közösség kulturális és társadalmi érdeke azonban kezdettől fogva a kassai helyszínt támogatta.

A Thália megalakulásának történetét legrészletesebben Gál Sándor,¹⁵⁸ a Thália első dramaturgja írta meg *Smink nélkül* című könyvében. Sajnos a könyv nem rögzíti pontosan a színháztörténeti fordulópontokat, nagyvonalúan bánik az idő- és helymegjelöléssel, inkább anekdotikus hangnemben, szubjektív módon mesél a kezdeti évekről. Gál Sándor szerint Beke Pozsonyban, az utcán kérte fel (valamikor október-novemberben), hogy legyen a színház dramaturgja, majd kezébe nyomott egy szerződést is, melyet ő természetesen azonnal aláírt. Másutt említi, hogy november 1-től volt a színház alkalmazottja (illetve lektora és művészeti titkára – ezt sem következetes, valószínűleg összevont funkcióról lehetett szó), ugyanakkor a Thália Színház 40. jubileumára készült emlékkönyvben egy szeptemberi levél szerepel, melyet Dráfinak írt, s melyben kéri a felvételét a Magyar Területi Színházhoz. S októberi keltezésű Fábry Zoltán válaszlevele, aki egészségügyi okokra hivatkozva nem vállalja Gál kérését, hogy a az első műsorfüzetbe prologust írjon.

Színháztörténetileg irreálisnak tűnik a következő epizód is: az ősz folyamán egyszer csak kiderült, hogy a Matesznak nincs alapító levele, ergo jogilag nem is létezik.¹⁵⁹ Így veszélybe került a Thália hivatalos iktatása is, amit a főrendező és a dramaturg úgy oldottak meg, hogy írtak helyette egy másikat, amelyet az illetékes hivatalban némi nyelvi korrekcióval ugyan, de el is fogadtak. A pontatlanságok okát abban látom, hogy Gál Sándor *Smink nélkül* című kötete

---

¹⁵⁶ Havasi Péter: *Beszélgetés Beke Sándorral*, In: *Vox Humana-Thália 1969-2009*, 56-61.

¹⁵⁷ Forrás: <http://bratislavskasynagoga.sk> - a pozsonyi zsinagóga újjáépítését támogató weboldal. Utolsó letöltés: 2016. május 15.

¹⁵⁸ Gál Sándor (1937-) József Attila-díjas szlovákiai magyar költő, író, publicista. A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának tagja (2005)., 1969-től 1971-ig a kassai Thália Színház dramaturgja.

¹⁵⁹ Más információik szerint volt alapítólevél, csak a katolikus Legényegyletől való költözködés folyamán elveszett.

2003-ban, harmincöt évvel az események után jelent meg, ilyen a távlatból az emlékek megszépülnek, és az írás célja feltehetően nem egy hiteles színháztörténeti elemzés volt, hanem a Thália-legenda újraélesztése vagy fenntartása.

Visszatérve a tényekhez: a Thália Színpad 1969. november 29-én tartotta első bemutatóját a gömörhorkai kultúrházban. Az ipari tornaterme akkor még nem állt készen, de a terv az volt, hogy ha befejezik a somodi kultúrházat, melyet épp akkor rekonstruáltak, ott kerül sor az első előadásra. Csakhogy a somodi kultúrházat sem fejezték be időben. Így esett a választás Gömörhorkára. Goldoni *Két úr szolgálja* című komédiáját – Várady Bélával a főszerepben – Beke Sándor rendezte.

Gál Sándor az előadás műsorfüzetében a színház ars poeticájáról így ír: „Mit akarunk? Az indulás pillanatától kezdve szeretnénk jelen lenni a szlovákiai magyar kultúrában; szeretnénk cselekvően részt venni annak formálásában, megújításában. Szándékaink, terveink, céljaink azonban önmagukért valókká válnának, ha nem termékenyítené meg őket a közösség, ha nem vallaná magáénak, ha nem fogadná be, soha nem mondaná a maga nyelvén tovább. S egy színház, amely a „vox humana”-t akarja tovább adni, mi másra vállalkozhatna, mint a gondolat, az emberi hang, az emberi fájdalom és öröm százszori, ezerszeri – más-más tartalmú – újraismétlésére, újraköltésére. Mi más lehetne a cél, ha nem az emberi gondolat felismertetése, továbbadása.”¹⁶⁰

A Thália Színpad a kezdeti bonyodalmak ellenére teljesítette, vagy legalábbis megpróbálta teljesíteni az indulás idején kitűzött célokat. A színházi legendák mellett szakmai recenziók bizonyítják, hogy a Thália első éveiben műhelymunka folyt Kassán. Sikerült kilépni a színház pusztán anyanyelv-megőrző szerepköréből, olyan előadások születtek, melyekre odafigyelt a szlovák és magyarországi színházi szakma egyaránt.

---

¹⁶⁰ *Szinlap*, a Magyar Területi Színház kassai részlegének, a THÁLIA SZÍNHÁZ-nak a műsorfüzete. (a színház hivatalos kiadványában is Thália Színház szerepel, holott számos dokumentum hangsúlyozza, hogy csak a Thália Színpad név a megengedett) Szerkesztette: Gál Sándor, Engedélyezte a Nyugat -szlovákiai Kerületi Nemzeti Bizottság kulturális osztálya 1967.október 3-án kelt rendeletével. Nyomta a Nyugat-szlovákiai nyomdák 49. Számú üzemszerve Komáromban.

A Magyar Területi Színház és a Thália Színpad története 1971-től a rendszerváltásig

A Thália Színpad megalakulását követő két évtized túl hosszú és monoton időszak volt ahhoz, hogy évről-évre, rendezőről-rendezőre vizsgáljuk át azt, hogy mi is történt a szlovákiai magyar színházi életben. Főképp azért, mert a Thália első néhány lendületes évét is beleszámítva mindössze két művészileg kiemelkedő időszokról beszélhetünk. Ezért ezt az időszakot néhány jelenség, probléma tükrében vizsgálom. Elsőként a politikai hatások szemszögéből.

Csehszlovákiában 1971-től megkezdődött az ún. konszolidáció időszaka, melynek célja az 1968 előtti politikai rendszer visszaállítása, az államszocialista struktúra megerősítése volt. A reformpolitikuskokat és közéleti embereket, akiknek vélt vagy valós közük volt a prágai tavasz történéseihez, fokozatosan ellehetetlenítették és eltüntették. „A politikai visszarendezés akadályozta az alkotmányban garantált kisebbségi jogok érvényesítésének lehetőségét is. A hetvenes-nyolcvanas években, különösen a magyar kisebbség nyelvhasználati jogait és iskolahálózatát érték gyakori támadások. Akadályozták többek között a szlovákiai települések magyar nevének használatát és a kisebbségi magyar sajtóban, a kétnyelvű helység- és utcanévtáblák elhelyezését, leépítették a nyitrai magyar pedagógusképzést, a szlovák iskolaügyi tárca pedig 1978-tól kezdően több tervezetet dolgozott ki a magyar iskolák kétnyelvűsítésére.”¹⁶¹

Normalizáció a színházban (1971-75)

A normalizációs törekvések elsősorban a prágai, csehországi színházakat érintették: megszüntették a *Divadelné noviny*-t, majd egy évvel később a *Divadlo* nevű folyóiratot is. 1972-ben bezárták Ottomár Krejča színházát (Színház a Kapu mögött – Divadlo za branou), Jan Grossmant elbocsátották a Na zábradlí, Jaroslav Vostrýt a Činoherný klub, František Pavlíčeket (Jozef Topol) pedig a Vynohrady Színház éléről. A kirúgott, eltanácsolt művészek szobaszínházakba szorultak. Pozsonyban bezárták a Színház a Korzón-t (Divadlo na Korze), és számos irodalmi alkotó – köztük Peter Karvaš is – „elnémult”.¹⁶²

A tisztogatás nem került el a szlovákiai magyar színházakat sem. Dráfi Mátyás saját bevallása szerint lemondott, más források szerint visszahívták. A Matesz élére újra Krivošík Istvánt nevezték ki. Krivošík első lépései közt felmentette Bekét a Thália Színpad művészeti

¹⁶¹ Popély Árpád: *A csehszlovák kisebbségpolitika a magyar közösség újraszerveződése*, In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 262-267

¹⁶² Balogh Géza: *A gyökerektől kitépett fa*, In: Lengyel György (szerk.) *Színház és diktatúra a 20. században*, Corvina – OSZMI, Budapest, 2011, 260-278

vezetői tisztségéből, helyette Lengyel Ferencet akarta kinevezni, aki nem fogadta el a felajánlott funkciót. („Nevezett az utolsó pillanatban megtagadta a tisztség betöltését”)¹⁶³ ezért végül Várady Bélát nevezték ki a pozícióra. Krivošík következő lépésben felmondott Gál Sándornak, a színház dramaturgjának is, remélve, hogy így sikerül megfékezni a kassai rebelliseket. Beke 1976-ig bírta a politikai nyomást, utána saját bevallása szerint „elfogyott körülötte a levegő”, így Magyarországra távozott, ahogy 1973-ban Galán Géza, 1983-ban Gágyor Péter, 1987-ben Csendes László is.

„A bársonyos forradalom előtt a magyarországinál jóval keményebb és kérlelhetetlenebb nyomás nehezedett az irodalomra, amelyet a mindenkori főszerkesztők és kiadói igazgatók »gyakoroltak« a pártközpont utasításaihoz igazodva.” – írja Grendel Lajos az *Irodalmi Szemlé*ben a szlovákiai magyar irodalomról. A színházak vezetésében ez hasonló módon működött, a politikailag korrekt és a rendszert kiszolgáló igazgató olyan emberekkel vette magát körül, akik éberrel vigyázták a politikai ideológia érvényesítését. „Ez a nyomás azonban már a nyolcvanas években megtört az írók ellenállásán. Az irodalmi élet polarizációja olyan heves volt, hogy az írószövetség magyar tagozatának közgyűlése már 1987 tavaszán kibuktatta vezetéséből a pártközpont nyomására korábban odaültetett és teljesen kompromittálódott tagjait. (...) A rendszer által erőltetett és a főszerkesztőkön, irodalmi vezetőkön, kiadói igazgatóknál naponta számonkért szocialista realizmusnak pedig még ennél is korábban hátat fordított a jobb írók többsége.”¹⁶⁴

A szlovákiai magyar színházi közösségben viszont nem alakult ki belső ellenzék: Beke is, Gágyor is magányos harcosként dolgozott, a társulatokon belül nem jött létre az együttgondolkodásból fakadó, belső összetartó erő.

Cenzor helyett lektorok

Érdekes probléma a színházi cenzúra működésének kérdése Csehszlovákiában. Elsősorban amiatt, mert hosszas kutatómunkám ellenére ebben a témában semmilyen forrásra nem akadtam. Harminc évvel a rendszerváltás után sem született tanulmány vagy elemzés a színházi cenzúra működésének mechanizmusáról. Az idősebb színházi alkotók körében – néhány kivételtől eltekintve – emlékezetvesztés alakult ki: vagy nem is tudták soha, hogy működött, vagy már nem emlékeznek a részletekre.

---

¹⁶³ Részlet Krivošík István kulturális minisztériumnak írt leveléből, 1971. június 8., In: *Vox Humana - Thália 1969-2009, a Kassai Thália Színház negyven éve*, Hernád Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., 2009, 133.

¹⁶⁴ Grendel Lajos: *Helyzetkép a szlovákiai magyar irodalomról a század végén*, *Irodalmi Szemle*, 1997/2, 32-47

„Az 1948 utáni csehszlovákiai cenzúra kevésbé észrevehető volt. Ez azt jelenti, hogy amíg a két háború között az újságokban nyilvánvaló utalások voltak arra, hogy itt-ott valamit ki kellett hagyni a cenzúra miatt, addig az 1948 utáni Csehszlovákiában az olvasók konkrétan a sajtótermékekben nem szembesültek a cenzúra tényével; sőt a korabeli sajtó tele van a »sajtószabadságra« tett utalásokkal. Mivel 1948 után Csehszlovákiában már ellenzéki pártok sem léteztek, így ellenzéki vélemények sem léteztek. Ebből következően a »szabadnak« mondott sajtóból nemcsak a nem létező ellenzék éles ellenhangja tűnt el, hanem a fenti indirekt cenzúramodellekkel még az árnyalatnyi politikai véleményeltéréseket is előre ki lehetett küszöbölni.” – írja Vajda Barnabás történész a mediális cenzúra működéséről.¹⁶⁵

Tóth László színháztörténész visszaemlékezése¹⁶⁶ szerint a színházi világban sem voltak hivatalos cenzorok, ún. lektori tanácsokat hoztak létre, s ez a tanács döntött a bemutatható művekről. A lektori tanács tagjai: a színház igazgatója, dramaturgja és rendezője, a CsKP helyi ideológiai titkára, valamint külső megbízottak (többnyire írók, irodalmárok), akik lektori véleményeket írtak a kiválasztott drámákról. Az előadás próbafolyamatának utolsó szakaszában átvételi bizottság bírálta el, hogy az előadás bemutatható-e. Ebben színházi emberek és politikai megbízottak egyaránt voltak.

Beke és Gágyor emlékei szerint ez az átvételi bizottság csak formálisan működött, nem volt példa arra, hogy egy próbafolyamatot a bemutató előtt „megállítottak” volna, egyedül az *Isten, császár, paraszt* – 1969-es próbafolyamatát szabotálták, de azt is elsősorban belülről, a főszerepet játszó színészen, Turner Zsigmondon keresztül, aki a próbafolyamat felénél betegsége hivatkozva kilépett a produkcióból, így a pályakezdő Csendes László vette át a szerepét.

Tóth László is csak egy „éles” helyzetről számolt be: 1982-ben *Az áldozat* bemutatója előtt kérdéses volt, hogy az átvételi bizottság, élén Halgass Karolinával, a rettegett titkárral jóváhagyja-e a Tóth László által írt, Gágyor Péter által rendezett mű bemutatását. A bemutatót engedélyezték, nem sokkal később azonban Gágyort eltávolították a színházból. Ebből arra következtethetünk, hogy a politikai rendszer a tiltás helyett a megtorlás és megfélemlítés eszközt tekintette elsődlegesnek.

Beke Sándor visszaemlékezéseiben gyakran hivatkozik az őt ért politikai sérelmekre, ezért érdeklődtem tőle a cenzúrával kapcsolatos tapasztalatairól.¹⁶⁷ Beke arról beszélt, hogy a párt a színház vezetésén keresztül érvényesítette az akaratát, így valójában nem is volt szükség külső ellenőrzésre. Eleve olyan szűk keretet szabtak a rendezőknek a darabválasztás terén, hogy

---

¹⁶⁵ Vajda Barnabás: *A csehszlovákiai ideológiai harc természetéről*, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, 2017, 49-50

¹⁶⁶ A beszélgetés 2017. októberében zajlott Dunaszerdahelyen, az elmondottakat csak írásban rögzítettem.

¹⁶⁷ A beszélgetés 2019. március 6-án zajlott telefonon, írásban rögzítettem.

azzal nagyon nehéz volt bármiféle dekódolt üzenetet közvetíteni. Beke ezt a jelenséget „preventív cenzúrának” nevezte, amely látszatra sokkal engedékenyebb, valójában sokkal rafináltabb volt, mint a román vagy az orosz modell. Ugyanakkor hozzátette azt is, hogy a 68-as események után volt egy általános zavarodottság, senki nem tudta, meddig maradhat a posztján. Ennek az elbizonytalanodásnak köszönhető, hogy a Thália Színpad megalakulása után néhány évad erejéig „időt nyertek” a kassai alkotók. A *Vitéz lelkek* bemutatója volt a határvonal, azt követően a párt megbízott emberei már a művészi kérdések terén is át akarták venni az irányítást.

A komáromi színház archívumában kutatva megtaláltam Kmeczkó Mihály dramaturg néhány jegyzetét, amely szerint a Matesz két külső lektora Duba Gyula és Zalabai Zsigmond volt. Lektori vélemények ugyan nem voltak mellékelve, de a dokumentációból kiderült, hogy a dramaturgiai tervek is ötéves ciklusokban készültek. A színház dramaturgjának és igazgatójának minden évről, minden próbafolyamatról részletes beszámolót kellett adnia szlovákul és magyarul egyaránt, melyben részben a szakmai folyamatokat elemezték, részben az adott vendégrendező színházban kialakított viszonyait értékelték, valamint eszmei-politikai szempontból is összegezték az évadot.

Az 1984/85-ös színházi évad¹⁶⁸ eszmei-politikai értékelése így kezdődik: „A mostanában befejeződő színházi évadunk fokozott mértékben a béke, a békés alkotómunka megőrzésének jegyében telt el. Kiválasztott és műsorra tűzött darabjainkkal a tudományos világnézet, az internacionalizmus, a szocialista hazafiság eszméjét, a csehszlovák államiság dialektikus egységének, valamint a haladó (forradalmi) hagyományok ápolásának elvét követtük, a súrlódásmentes nemzeti-nemzetiségi együttélést szorgalmaztuk”¹⁶⁹ Két héttel későbbi keltezéssel született egy másik, terjedelmesebb értékelés is, valószínűleg belső használatra, melynek egyik zárópasszusát idézném: „1. A komáromi együttes kissé megcsontosodott nézeteiben, művészi elveiben – mentálisan és szellemileg is az elöregedés veszélye fenyegeti. 2. A komáromi társulat talán történetének leggyengébb évadát zárja a napokban, ez a gyengeség a tavalyi, jóval színvonalasabb évadhoz mérve még inkább kitűnik. 3. Ezzel szemben a Thália Színpad talán történetének legeredményesebb szezonját zárhatta, a színvonalasság mellett még rendkívül változatos is volt a Thália-évad, Beke rendezései óta

---

¹⁶⁸ Az évad előadásai: Suskin: *Energikus emberek*, Mikszáth: *Nosztly fiú esete Tóth Marival*, Oswald Záhradník: *Tűzijáték*, Kőszeghy F. László: *Lusta királyság*

¹⁶⁹ Az 1984/1985-ös évad eszmei-politikai értékelése Komáromban, 1985. május 14, aláírás olvashatatlan – valószínűleg Kmeczkó Mihály, dramaturg, forrás: A Komáromi Jókai Színház dramaturgiai archívuma

ismét érdemes megnézni a Thália előadásait! 4. Tapasztalt elszigeteltségünkől (amely nem véletlenszerű) csakis ilyen előadásokkal lehet kitörni.”¹⁷⁰

A normalizáció időszakának volt még egy hatékony politikai eszköze: az ügynökhálózat kiterjesztése, kiépítése. Az 1989-es rendszerváltozást követően nyilvánosságra került listákon jónéhány név szerepel a Matesz művészei és alkalmazottai közül is. Ezeknek konkretizálása és számonkérése azonban nem lenne etikus anélkül, hogy megvizsgálánánk, valóban születtek-e jelentések is ebből az időszakból, vagy csak a beszerzés stádiumában maradtak az érintettek. (Az ugyanis nincs jelölve az ügynöklistán, hogy ki az, aki csak aláírta az együttműködési nyilatkozatot, és ki az, aki valóban jelentéseket adott le a titkosszolgálat számára). Ennek a kérdésnek a valós, mindenre kiterjedő történeti feldolgozása még nem történt meg, ahogy a szlovákiai magyar irodalmi művekben is csak az utolsó néhány évben jelent meg az ügynök-téma. Ennek egyik oka a dokumentumokhoz való problémás hozzáférés, az archívum hiányosságai (a Mečiar időszakban a titkosszolgálat anyagainak jelentős része eltűnt), valamint a személyes érintettség.

A közösség érzékenységét és a szembenézésre való képtelenség jelenségét mutatja az a tény is, hogy az a két színházi alkotó – Beke Sándor és Gágyor Péter – sem kérte ki a saját titkosszolgálati aktáját, akinek szakmai pályafutását teljesen direkt módon akadályozta az államszocialista hatalom, egyikük sem tartotta fontosnak a bizonyítékok utólagos begyűjtését. Így azonban sosem tisztázódnak a traumatizált helyzetek, mert a következő generáció már csak a legendákat és gyanúsítgatásokat kapja meg örökül a közösségi emlékezetben.

Dramaturgia a számok tükrében

Ha összegezzük a két színház műsortervét ebben a két évtizedben, annak a sablonnak a megvalósítását látjuk, amelyről a korábbiakban szoltam. Annyi különbséggel, hogy a komáromi központban nagyon fegyelmezetten betartották a szocialista előírásokat, míg a Thália Színpadon megpróbálták kiszélesíteni ezeket a korlátokat.

Az 1969 ősztől 1989 nyaráig tartó húsz színházi szezonban a Matesz komáromi társulata százegy, a Thália Színpad nyolcvanegy bemutatót tartott. A komáromi társulat élen járt a szlovák drámairodalom népszerűsítésében: a két évtized alatt huszonnégy cseh/szlovák színmű került bemutatásra, sajnos a szlovák kortárs dráma került túlsúlyba a csehvel szemben

---

¹⁷⁰ Kmeckzó Mihály: *Évadértékelés – 1984/85*, 1985. május 27-június 9., forrás: A Komáromi Jókai Színház dramaturgiai archívuma

(20:4 az arány), a kassai színpadon ezzel szemben magyar drámákat játszottak, ráadásul nemcsak a klasszikus regényadaptációkat, mint Komáromban (Jókai, Mikszáth, Móricz), hanem a kortárs drámaszövegeket is (Örkény, Gyurkó, Kocsis István, Szakonyi).

A világirodalmi mérleg hozzávetőlegesen egyforma, a különbség itt is annyi, hogy a kassai alkotók bátrabban választottak 20. századi szövegeket, mint a komáromi társulat. Kassán nem játszottak Shakespeare-t (feltételezem, a társulat nagysága miatt elsősorban), viszont Ibsen, Schiller, Büchner, Machiavelli, Shaw drámái szerepeltek a repertoáron, Komáromban ezzel szemben három Brecht-bemutató volt (kettőt közülük a prágai Színművészeti Egyetemen végzett Takáts Emőd rendezett). Carlo Goldoni vígjátékai mindkét társulatban nagy népszerűségnek örvendtek.

A legtöbbet játszott szerző Komáromban Ján Solovič¹⁷¹ volt, hat színműve került színre Komáromban, Kassán a „drámaírók versenyét” Goldoni nyerte, három bemutatóval, Tamási Áron, Kocsis István, és a szlovákiai magyar Lovicsek Béla voltak még népszerű szerzők (két-két bemutató).

Komáromban az első másfél évtizedet rendezőként Konrád József, a Matesz alapító színésze jegyzi, a hetvenes évek végén visszatért Takáts Emőd a prágai egyetemről, először párhuzamosan dolgoztak, majd fokozatosan Takáts Emőd rendezői munkássága vált dominánssá.

Kassán a Thália Színpad megalakulását követően Beke Sándor rendezte az előadások kétharmadát, 1981-től 1983-ig Gágyor Péter került főrendezői pozícióba. Ezen kívül a prágai főiskolán végzett Kapitáňova Dana (Komáromban élő, szlovák származású rendezőnő), valamint Horváth Lajos dolgozott a társulattal. A nyolcvanas évektől a szlovák vendégrendezők mellett egyre több magyarországi alkotó jelent meg Kassán.

Kmeczkó Mihály *Számvallató*¹⁷² című elemzéséből tudjuk, hogy a színházaknak voltak számbéli kötelezettségeik is: a 80-as években a Matesz komáromi társulatának százhatvankilenc, a Thália Színpadnak százhatvan előadást kellett játszania évente. Az esetek többségében ezt a számot sikerült tartani, sőt tíz-húsz előadással túl is lépték a társulatok.

Kmeczkó említett írásában a közönség érdeklődése szerint elemzi a két társulat működését, és a statisztikák alapján próbálja meghatározni a szakmai minőséget. Eszerint „Ha a siker mértékét vesszük szemügyre, kiderül, hogy a mai és az időszzerű témák átlagon aluli, míg a klasszikus témák átlagon felüli fogadtatásban részesültek.” – írja az öt éves terv kiértékelésében. „Átlagon alulinak minősült Takáts Emőd, PhDr. Miro Procházka és Gágyor Péter munkája” – állapítja

---

¹⁷¹ az említett időszakban. Solovič az államszocialista csehszlovák kultúra közkedvelt szerzője volt, évekig a Szlovák Rádió művészeti vezetőjeként, majd a Csehszlovák Írószövetség elnökeként dolgozott.

¹⁷² Kmeczkó Mihály: *Számvallató, Irodalmi Szemle*, 1987/2, 185-197.

meg másutt, amiből már kitűnik a gondolatmenet manipuláltsága, hiszen Gágyor Péter nevéhez a Thália történetének szakmailag egyik legfontosabb időszakát köthető, de távozását követően szükséges volt a helyzet indoklása, elsimítása.

Ehhez hasonló, félrevezető szakmai utalások másutt is megjelentek a szlovákiai magyar sajtóban. 1975-ben Egri Viktor összegezte az ötéves terv megvalósítását: „a színház csak a magasabb fórumoktól előírt feladatoknak törekszik eleget tenni, és nem élt – vagy csak ritka esetben élt – a kezdeményezés jogával.”¹⁷³ Egri Viktor az irodalmi és színházi élet fő ideológusaként meghatározója volt a szlovákiai magyar színházak műsortervének, ráadásul minden próbálkozást csírájában fojtott el, így észrevétele ugyan helytálló, de erkölcsileg megkérdőjelezhető.

E két példát azért tartottam fontosnak megemlíteni, hogy egyértelmű legyen a korabeli szakmai elemzésekben megjelenő ellentmondás. A kritikai „kettős beszéd” megnehezíti az előadások kontextusba helyezését, szakmai minőségének, fogadtatásának felmérését is. S bár az adott időszakban bőségesen áll rendelkezésünkre színházi kritika, elemzés, nehezen különböztethető meg, hogy azok a kultúrpolitikai érdekeket szolgálják-e, vagy a szakmai értékekről, kérdésekről számolnak-e be.

A színikritikák, a nemzetközi (magyarországi) fogadtatás, valamint a rendszerváltást követő visszaemlékezések összesített tükrében a vizsgált két évtized alatt Beke Sándor első hat évada, valamint a Gágyor Péter – Szigeti László rendező-dramaturg páros kétévados kitörési kísérlete tudott felülemelkedni az államszocialista időszak nyomasztó esztétikáján. Ez persze nem jelenti azt, hogy a többi évadban nem született egy-egy izgalmasabb produkció, csakhogy ezek maradtak a próbálkozás szintjén maradtak, s nem hoztak jelentősebb szakmai változást. Ezt a két időszakot mindenképpen bővebben is elemeznünk kell.

Thália Színpad – Beke Sándor rendezései

Beke Sándor a Thália Színpad rendezőjeként 1969 és 1976 között tizenkilenc előadást rendezett, tehát minden szinten az ő művészi látásmódja vált dominánssá a színpad indulásakor. Az első évadokban a meseelőadás kivételével minden bemutató Bekéhez kötődött, később fokozatosan bővül a rendezői paletta egy-egy névvel: Zsámbéki Gábor mellett lehetőséget kapott Ivan Ivančo, ukrán rendező, Szilágyi Albert és a társulat tagjai közül is néhányan megpróbálkoztak a rendezéssel, előbb Galán Géza, később Csendes László.

---

¹⁷³ Egri Viktor: *A Thália öt esztendeje, Irodalmi Szemle*, 1975/1, 25-30

A tizenkilences Beke-sorozat szakmailag legfontosabb irányvonala a magyar klasszikusok feldolgozása: Tamási *Énekes madár*, *Vitéz lélek* című népi játéka, valamint Vörösmarty *Csongor és Tündéje*.

„A kassai rendezőnek, Beke Sándornak jelentős diszpečseri (egyeztetői) munkát is kellett végeznie, és ne becsüljük le az egyeztetés művészetét! A koreográfia, az ez alkalomra szerzett zene, valamint a zene interpretálása jó néhány törés lehetőségét rejtegette magában a színpadi előadás során. Megállapíthatjuk, s nem kis örömmel, hogy az előadás egységes, s mind a zene, mind a táncok szervesen illeszkednek a Tamási-féle miliőbe. Örömmel nyugtázhatjuk, hogy nem került sor a »ha népi, hát legyen az« jelszava alatt a kínálkozó »egy nóta, egy tánc, egy vicc« hátborzongató egyvelegére, mint a kritikák szerint a 36-os és 56-os budapesti előadásokon.”¹⁷⁴ – írja az *Énekes madárról* Gágyor Péter. Az előadás erényeként említi, hogy Beke jó érzékkel választotta meg munkatársait: Ág Tibor,¹⁷⁵ az elismert néprajzkutató és népdalgyűjtő itt tűnik fel először színpadi zeneszerzőként, koreográfusként pedig Quittner János¹⁷⁶ dolgozott a produkcióban. „Ág Tibor egyike volt a bemutató kellemes meglepetéseinek. Zenéje fehér-tiszta hangulatában és drámai váltásaiban tökéletes hatást ért el. A zene művészi színvonalára jellemző, hogy önálló műként is (nem csak kísérőzeneként) jelentős értéket képvisel (íme, egy új egyéniség nemzetiségi kultúránkban, akire érdemes lesz jobban odafigyelni!).”¹⁷⁷

Az 1974-ben bemutatott *Vitéz lélek* a közönség szempontjából ugyan sikeres volt, de a szakmai fogadtatása nem egységes. „Dicséretes Beke Sándor bátorsága, s egyben a színházé is, hogy vállalta ezt a kockázatot. Sajnos a kivitel kicsit felemásra sikerült. S e felemásságot Beke Sándor rovására kell írni. Nem a rendezéssel van itt baj, hanem azzal, hogy Beke »szöveg- és szerkezeti módosításokat« hajtott végre. A *Vitéz lélek* egy rossz »szöveg- és szerkezeti módosításokra« épült jó előadás, amelyben a »szövegmodosító« Beke nincs szinkronban a rendező Bekével. Véleményem szerint egy darabot »le lehet porolni«, át lehet dolgozni, de zsigereitől, éltető elemeitől megfosztani nem szabad. Tamási samaras embere, Balla Péter, nem forradalmár, nem gyűjti az öskommunizmusról szóló lenini téziseket, sem Ady forradalmi

---

¹⁷⁴ Gágyor Péter: *Végre sikerült, Irodalmi Szemle*, 1971. /10, 956-958

¹⁷⁵ Ág Tibor (1928-2013) - Népzene gyűjtő, karnagy, szakíró. 1953-tól különféle szlovákiai magyar népművészeti együttesek tagja, vezetője, a Csemadok népzenei szakelőadója. A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke (1989) A szlovákiai magyar kórusmozgalom kiemelkedő alakja, mozgatórugója. A legeredményesebb szlovákiai magyar népzene gyűjtő, több mint 16 000 dallamot gyűjtött. A Magyar Művészeti Akadémia tagja (2012).

In: a *Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet adatbázisa*: <http://csemadok.sk/jeles-felvideki-szemelyisegek/ag-tibor/>

¹⁷⁶ Quittner János - Koreográfus, rendező. A Szóttos Kamara Néptáncgyűttes megalapítója, ill. 1973-ig koreográfusa, 1983-ig művészeti vezetője. A koreografálásán kívül ebben az időszakban gazdag gyűjtőmunkát is végzett. 1983-ban Ausztráliába emigrált, ahol koreográfus-rendezőként tevékenykedett. 1991–1993 között az Ifjú Szivek Magyar Táncgyűttes igazgatója.

In: a *Szlovákiai Magyar Adatbank*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, <http://adatbank.sk/lexikon/quittner-janos/>

¹⁷⁷ Gágyor Péter: *Végre sikerült, Irodalmi Szemle*, 1971. /10, 956-958

verseit. Balla Péter a mesék harmadik fiúja, aki hisz az igazában, hiszi, hogy egy számmal világot válthat meg, példát mutatva egy közösségnek.”¹⁷⁸

„Beke Sándort minden bizonnyal az a cél vezérelte, hogy több lényeges változtatással és néhány apróbb javítással dramaturgiaiailag kiegyensúlyozottabb, s a mai nézőhöz szóló darabot kreáljon. A most látott Tamási darabnak az aránylag jól pergő, s humorral, poézissel, néhány esetben pedig jelképekkel is átszőtt cselekményből adódó összefüggésein túl van egy általános érvényű mondanivalója is. Az átdolgozás révén művészileg hitelesebbé vált a konfliktus, s a szereplők egymás közötti kapcsolata is. Tehát ha nem hibátlan, de egységes, jól ellenpontozott, magas gondolatokat tartalmazó színmű kerekedett ki, s ezért tartjuk eredményesnek és figyelemre méltónak Beke Sándor dramaturgiai munkáját”¹⁷⁹

A *Csongor és Tünde* nem volt támogatott színdarab a szlovákiai magyar színház államszocialista időszakában. „Beke Sándor, a *Csongor és Tünde* rendezője – néha úgy tűnik – szándékosan olyan szerzőket választ ki magának, akiknek alkotásai korunkban nem sikerdarabok. Vörösmarty *Csongor és Tündéje* is ezek közé tartozik”¹⁸⁰ Beke hónapokig tanulmányozta a *Csongor és Tünde* történetét, és az *Árgyélus-mitológiát*, kutatásainak eredményeként jelent meg az *Irodalmi Szemlében* egy közel harmincoldalas tanulmánya,¹⁸¹ amelyben már az előadását meghatározó alapgondolatokat is lefekteti a rendező. „Beke rendezőileg a *Csongor és Tündét* állandó emelkedésű ívben az égig érő fa alól – a földről – felviszi jelképesen hét szférán keresztül az éj birodalmába. Az egyes szférák közötti átmeneteket a Sámán tánca jelezte. A Sámán szerepében vendégként Mészáros Imre mutatkozott be, aki gazdag mozgáskultúrájával hitelesen teljesítette a rendező által ráruházott feladatokat. Az előadás egyik erőssége a mozgás, a dinamikus sodrás volt, s ez nagy mértékben Quittner János és Halász András koreográfusok érdeme. Mindketten pontosan ráéreztek a korra és a mesejáték hangulatára, azért a táncok megfogalmazása tiszta és hiteles volt. Ide kapcsolódik Harakály Tibor zenéje, amely mindvégig tökéletesen igazodott a mese hangulatához”¹⁸²

Sarkadi *Elveszett paradicsomát* elsősorban a szereposztás és a pontos rendezői értelmezés kapcsán dicséri a korabeli kritika: „Beke Sándor csaknem hibátlan előadást rendezett. Sarkadi figuráinak mozdulatai, cselekedetei, párbeszédei elevenek, életszerűek. A jelentéktelennek látszó mozzanatokot is ügyesen helyezi el. Olykor egy-egy kiemelt jelző,

¹⁷⁸ Gál Sándor: *A szamaras ember*, *Hét*, 1974, 46. szám, 13.

¹⁷⁹ Szilvássy József: *Vitéz lélek*, *Új Szó*, 1974. október 25., 6.

¹⁸⁰ Gál Sándor: *Az égig érő fa alatt*, *A Hét*, 1972. 6. 9, 23. szám, 10.

¹⁸¹ Beke Sándor: *Az égig érő fa*, tanulmányok a *Csongor és Tünde* eredetéről, *Irodalmi Szemle*, 1973/7, 579-602

¹⁸² Gál Sándor: *Az égig érő fa alatt*, *A Hét*, 1972. 6. 9, 23. szám, 10.

hangsúlyos gesztus sem zökkenti ki Bekét a játék helyes értelmezéséből. Rendezésének ereje az atmoszférateremtésben van. Elmondhatjuk: hitelesen állítja színpadra a Sarkadi által elképzelt világot.”¹⁸³

Tersánszky Józsi Jenő *Kakuk Marci* feldolgozásának az az érdekessége, hogy Vukán György zenéjével, Bartusz György szobrászművész díszlet- valamint Bartusz Mária jelmezterveivel került bemutatásra 1973 októberében. Ezt követően Örkény *Tótékjának* első szlovákiai magyar bemutatója következett, majd Szakonyi *Adáshibája*, Beke Sándor Thália-alapító korszakának lezárása.

„Úgy szívták el körülöttünk a levegőt, hogy azt nehéz ma elszoruló torok nélkül elmondani. (...) A színház 36 alkalmazottja közül 6 besúgó volt. Érezte az ember, hogy sehová nem tud mozdulni, semmit nem tud mondani anélkül, hogy valamilyen szem, fül ne figyelje. Ilyen volt a korszak, és én úgy éreztem, elfogy körülöttem a levegő. Kértem egy év fizetetlen szabadságot, és elmentem Miskolcra rendezni.”¹⁸⁴ – emlékezett vissza az utolsó évekre a rendező.

Beke Sándor Miskolc után a kecskeméti Katona József Színházban, Debrecenben, a Népszínházban és a József Attila színházban dolgozott, és csak a rendszerváltás első hónapjaiban tért vissza Csehszlovákiába.

Beke távozásáról különböző legendák keringenek színházi körökben. Kmeczkó Mihály például így fogalmazott a Thália első időszakának hanyatlásáról: „Mihelyt kezdett alábbhagyni a kezdeti lelkesedés és lendület, kezdtek megmutatkozni azok a nehézségek, amelyek tulajdonképpen addig is léteztek, csak a lelkesedés elfedte őket. Beke Sándor nagyon hamar észrevette, hogy elkezdődött a stagnálás (majd később a törvényszerű visszaesés ideje). Megérezte, hogy a tehetetlenségi erő őt is magával sodorhatja. A futárok ilyenkor szoktak lovat váltani – s ezt rövidesen ő is megtette... A »nyáj«, amelyet ő »terelt« össze, és ő tartott egyben, hirtelen pásztor nélkül maradt...”¹⁸⁵

Zsámbéki elfeledett Mirandolinája

A Beke-időszakhoz kapcsolódóan említést kell tennem Zsámbéki Gábor kassai vendégrendezéséről is, már csak amiatt is, mert ez az előadás a megfelelő forrásanyag, kritikák hiányában kimaradt a színháztörténeti elemzésekből.

---

¹⁸³ Szuchy M. Emil: *Sarkadi Imre: Elveszett paradicsom, Irodalmi Szemle* 1974/6, 573-574

¹⁸⁴ Havasi Péter: *Beszélgetés Beke Sándorral, Thália- Vox Hmana 1969-2009, a Kassai Thália Színház negyven éve*, Hernád Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., 2009, 56-61

¹⁸⁵ Kövesdi János: *Thália istennő rázós szekerén ülve... Kerekasztal-beszélgetés a kassai Thália Színpadról, Irodalmi Szemle*, 1989/1, 55-71.

Ahogy azt korábban említettem, a Kassai Thália Színpad legnépszerűbb szerzője Carlo Goldoni volt, a színházavató *Két úr szolgáját* és a *A chioggiai csetapatét* Beke állította színpadra, a *Mirandolina* megrendezésére viszont egykori egyetemi évfolyamtársát, Zsámbéki Gábort kérte fel. Zsámbéki kassai rendezését sajnálatos módon pusztán a tények szintjén jegyzi a krónika: az előadás bemutatójára 1971. november 4-én került sor. A Thália Színház archívumában mindössze egyetlen fotó található az előadásról, a budapesti és pozsonyi színházi intézetek archívumaiban sincs sokkal több információ. Egy rövidke szlovák és egy magyar recenzió számol be az előadásról. „Az idei Goldonit Zsámbéki Gábor a kaposvári Csiky Gergely Színház rendezője állította színpadra. A vendégrendezői koncepció ellen tulajdonképpen semmiféle kifogásunk nem lehet. Kitűnik pontos, szinte klasszikusan szigorú vonalvezetése, kompozíciós készsége. Sajnos, helyenként nem találta el, vagy túlértékelte a társulat tagjainak színészi képességeit, s így az egyébként egységes előadásban volt néhány »süket« pillanat, s a főszereplőknél a Goldonira jellemző precíz jellemrajz időnként elvesztette élességét.”¹⁸⁶ Az *Új Iffúság*ban megjelent Szuchy M. Emil írása más véleményt fogalmaz meg: „A kritikus nem lehet elfogult, hogy ennek az egy előadásnak a láttán saját rendezőeszményét kérje számon a nálunk eddig ismeretlen Zsámbéki Gábor vendégrendezőtől. Pedig irányító jelenlétét alig tudjuk felfedezni. Vagy Goldoninál felesleges lenne a rendezőt keresni? Elegendő csupán az indikációk figyelembevételére, a szerzői javallatok elfogadása, mivel e környezetvígjátékban eleve minden meghatározott?”¹⁸⁷

Különösnek tartom azt is, hogy a műsorfüzetben a rendezőtől vagy a rendezőről egyetlen sor nem olvasható, csupán a színlapon szerepel a neve. Azt, hogy személyes okok állhattak emögött, vagy pusztán a szlovákiai magyar szakma figyelmetlensége, sajnos nem sikerült kiderítenem.

Gágyor Péter kreatív színháza

Beke távozása után visszaesett a Thália Színpad szakmai színvonala. Ideiglenesen Szűcs János szegődött a társulathoz, de két évadnál többet ő sem maradt Kassán. A következő jelentős szakmai változás a nyolcvanas évek elején következett be.

Gágyor Péter neve színházi kontextusban elsőként a Szép Szó Irodalmi Színpad kapcsán bukkant fel a hetvenes évek elején, korábban újságíróként dolgozott az *Új Szónál*, a *Nőben*, de színházi írásai, kritikái jelentek meg az *Irodalmi Szemlében* is.

---

¹⁸⁶ GPG: *Druhý raz Goldoni na doskách Thálie* (Goldoni másodszor a kassai Thália színpadán), *Večer*, 1971. 11. 2

¹⁸⁷ Szuchy M. Emil: *Mirandolina, Új Iffúság*, 1971. 11. 18.

A Szép Szó Irodalmi Színpad 1973-ban alakult meg művészeti önképző körként, rövid időn belül a Jókai Napok legendájává vált, komoly szakmai sikereket ért el külföldön, elsősorban Magyarországon. „Újszerűségükkel eleinte megosztották a szakmát és a közönséget, de fellépésük csakhamar izgalmas szellemi eseménnyé vált a Jókai Napokon. 1974-ben A nap árnyéka című előadásukkal mutatkoztak be, ezt olyan emlékezetes produkciók követték, mint a Nagy László poémájából készített Menyegző, a Kassai Munkás, a Kalevala, az Ady igaza, a Gilgames, a híres Brecht-darabból, a Koldusoperából készített Koldusjáték, majd A koszovói lányka.”¹⁸⁸

Gágyor Pétert a Szép Szó sikereit követően szerződtették a Magyar Területi Színházhoz, mindössze két évadot töltött el a színház kötelékében, mégis az évtized szakmailag legfontosabb előadásait hozta létre. „A kassai Thália történetében a Gyurkó-előadás még a legkritikusabb szemmel nézve is fordulatot jelent. Az itteni színészek többsége a színházi realizmus elvein nevelkedett, egyéb színházeszményekkel csupán a színpad egykori művészeti vezetőjének, Beke Sándornak a rendezéseiben találkozott. Ebben az előadásban a rendező, Gágyor Péter a dramaturggal, Szigeti Lászlóval együtt mintha programszerűen a régi, sablonos kifejezőeszközök lerombolását kísérelték volna meg. Mindketten avatott és lelkes hívei a kreatív színháznak. A kreatív színház gyökereit a csehszlovák színházi életben a prágai Činoherní Klub munkájában találjuk meg.”¹⁸⁹

Gágyor nagy rajongója a cseh színházi kultúrának, színházi írásaiban jellemzően prágai Činoherní Klub működéséhez hasonlítja magyar színházkultúrát: „A színház szerepe a művészetek családjában amolyan szegény, deklasszált rokoné volt, nem vetekedhetett sosem a komédiások közössége az irodalom, zene képzőművészet alkotóinak arisztokratikus pozícióiért. A színházi »poétikának« nem volt, nem lehetett társadalmi védettsége, de még a kortárs művészetszociális sem zárt össze a színház érdekében, nem volt soha a sűrű nehéz időkben igazán szolidáris. Az sem véletlen tehát, hogy a II. világháború utáni zűrzavarban széthulló, védtelen színházi szerkezettel sem volt szolidáris a művészetszociális. Az új politikai hatalom élőködői szabad prédának tekinthették a gyenge társadalmi védettséggel sem rendelkező színházat. Például a hasonló politikai zűrzavarban a szintén szél ellen újrarendülő lengyel vagy cseh színház esetében ez kevésbé volt jellemző. A másféle hagyomány ereje mellett a lerombolás is jóval kisebb mértékű volt arrafele.” – írja színházi tanulmánykötetének kéziratában.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ Kiss Péntek József: *Vallomások egy faramuci, hazug világról, Új Szó*, 2013. 5. 18, 20.

¹⁸⁹ Miháliková Gizela: *Gágyor Péter és Szigeti László kreatív színháza – Színház*, 1981/6, 38-39.

¹⁹⁰ Gágyor Péter: *A színház és az eretnek - jegyzetek a próbaszünetekből*, kézirat, a szerző tulajdona

Fontos kérdés, hogy vajon a csehszlovákiai magyar színházi közegben miért nem tudott inspiráló erővel hatni a cseh színházi kultúra, a szlovákiai magyar színház történetének egy évszázadában miért nem történt meg ez a kölcsönhatás. Gágyor kétévados kőszínházi jelenléte megvillantotta ezt a lehetőséget, de nem volt elegendő ahhoz, hogy gyökeret verjen ez a sajátos színházi formanyelv.

A mindössze hat bemutatót (Gyurkó László: *A búsképű lovag*, Kocsis István: *Árvai Bethlen Kata*, Gágyor Péter *Szélkötő Kalamona*, Kocsis István: *Bolyai estéje*, Örkény István: *Kulcskeresők*, Tóth László: *Az áldozat*) magába foglaló alkotói időszak legsikeresebb előadása maga a nyitány volt. Gyurkó László *A búsképű lovag* című tragikomédiáját 1981. február 5-én mutatta be a Thália Színpad. A premier két jubileumi eseményhez is kapcsolódott: a Magyar Területi Színház 200. bemutatója volt, és az első Kassán megjelent színházi lap 150. jubileumát is ünnepelték. „Csáky Theodor jóvoltából 1830. december 11-én jelent meg Kassán, hogy végig kíséren egy olyan színházi évadot, amelyben Déryné, Kántorné, Megyeri Károly, Udvarhelyi Miklós voltak csillagok. Csáky próbálkozása azért tűnhet donkizotizmusnak, mert Bajza József, a reformkor tán legszigorúbb színikritikusa a Kritikal Lapokban és a Társalkodóban néhány esztendő elteltével megsemmisítően ír a Nemzeti Játékszíni Tudósításról.” – írja Szigeti László az előadás dramaturgia az előadáshoz készült műsorfüzetben, amely a szlovákiai magyar színháztörténet egyik legigényesebb bulletinjei közé tartozik (Gyurkó László írása kivételével a versek, esszék, tanulmányok, grafikák csehszlovákiai magyar alkotók műve). A Gágyor-Szigeti színházi sorozat műsorfüzeteire alapvetően ez a gondolati és vizuális igényesség a jellemző, amelyből arra következtethetünk, hogy a paradigmaváltást, az igényesebb szemléletmódot több irányból is próbálta érvényesíteni az alkotó.

Gyurkó László történetét Szigetiék – egy elmeegógyintézeti keretjétkba helyezve – átemelték Spanyolhonból a szlovákiai magyar jelenbe. „Gyurkó mondanivalóját a rendező teljes egészében a cselekmény szolgálatába állította, minek következtében a színpadon olyan hátborzongató vízió elevenedett meg, amely minden irrealitása mellett végig valóságghú maradt. A keretjatek adta lehetőségek között teljes egészében kibontakozhatott az a látomás, amelyet Gyurkó darabja magában hordoz. Az egyik oldalon egy erőszakos, jól megszervezett, gépies pontossággal működő, elembertelenedett hatalmi rendszer áll, melynek legfőbb törekvése saját folyamatosságának megőrzése, tehát minden egyéni megnyilvánulás, kezdeményezés (legyen bármilyen előjelű) megsemmisítése, végcélja pedig a gépi ember megteremtése. A színpadon ez a rendszer egy elmeegógyintézet mikrovilágában realizálódik.”¹⁹¹

---

¹⁹¹ Somos Péter: *Don Quijote de la Kassa, Színház*, 1981/6, 36-37.

Gágyor Don Quiote-rendezése a kettős beszéd bevezetését célozta meg, s olyan társadalomkritikai és politikai utalásokat is tartalmazott, amelyeknek várható következményük volt a rendező eltávolítása. „Az igazi mondanivaló itt nem is annyira a főhős pszichiátriai kezelésének szimbóluma vagy az elvekért való mártírium, hanem a valódi vagy vélt igazságért harcoló magányos hős személyes állhatatossága. Gágyor Péter szándékosan emeli ki az előadásból a hangsúlyos gondolatok egész sorát, mert ezek lendítik túl Gyurkó László darabját a szűkebb jelentéskörön; ezek teszik általános érvényű és helyenként (például az öntetszelgő kórus vagy a dilettáns bábcsoport »szerepeltetésével«) akár nemzetiségi kulturális életünk bosszantó hibáira is utaló példázattá.”¹⁹² „Ez az előadás világos politikai orientációról és állásfoglalásról, valamint egy olyan elkötelezett politikus színház kialakítására irányuló törekvéstről tanúskodik, amely nem csupán a téma megválasztásával, hanem az eszmei irányvonal és a művészi megközelítésmód korszerű színházi eszközökkel tolmácsolt egységével is hat.”¹⁹³

A búsképű lovag bemutatóját követően a magyar színházi szakma újra felfedezte a szlovákiai magyar színjátszást, Gágyor előadásairól rendszeresen jelentek meg recenziók a magyar sajtóban. A legtöbb írás Kocsis István monodrámája, a *Bolyai János estéje* kapcsán olvasható: „Szigeti László dramaturgiai és Gágyor Péter rendezői közreműködésével a monodrámá rövidebb, lényegretörőbb lett, s a történetet megfosztották minden helyhez és színpadi rekvizitumhoz kötöttségétől. Ezáltal Bolyai sorsában egy általánosabb, a helyi hatalmasságoknak, a múlt kötöttségeinek, a külső körülményeknek kiszolgáltatott, örületbe hajszolt ember sorsa fogalmazódik meg. A színész bámulatosa fizikai felkészültséggel és belső koncentrációval mondja-éli végig a majd kétórás monológot.”¹⁹⁴ Csendes László, aki először Beke Sándor 1969-es *Isten, császár, paraszt* rendezésben tűnt fel, ezzel az előadással vált ismertté Magyarországon. „Csendes László alakítása, kell-e ennél nagyobb dicséret, Darvas Iván Popriscsinjével vetekszik. Jó lenne, ha a kassai Thália előadásait végre Magyarországon is láthatnánk.”¹⁹⁵

A Bolyai János estéjével párhuzamos próba-folyamat után 1981. november 19-én került bemutatásra Örkény *Kulcskeresők* című színpadi játéka is. „Amelyik színház a poétikájával nem törekszik különbözni a másik színházától, az a színház annak a színpadfóbiának a hatalmába kerül, amelynek tünete a semlegesség. Az a fajta semlegesség, amely elhitegeti magát, hogy

---

¹⁹² Miklósi Péter: *Don Quiote igaza, A Hét*, 1981. 3. 14., 11.

¹⁹³ Miháliková Gizela: *Gágyor Péter és Szigeti László kreatív színháza, Színház*, 1981/6, 38-39.

¹⁹⁴ Nánay István: *Csehek-szlovákok-magyarok, Színház*, 1982/7, 44-48.

¹⁹⁵ Szakolczay Lajos: *Csendes László Bolyaija, Mozgó Világ*, 1982, 90-93.

bátor szellemű, gondolkodó színházat művel, miközben tudja, nem él teljes mértékben a társadalom reá bízta a lehetőséggel, nem felel meg a társadalmi elvárásoknak.”¹⁹⁶ – írja Szigeti László az előadásról, és jelzi azt, hogy az előadás jelképes ablaknyitás az alkotók részéről. Az ablaknyitás gesztusát, valamint a közép-európai kulturális áramköteb való bekapcsolódás szándékát mutatja, hogy Karol Wlachovský (akkoriban Tatran Kiadó főszerkesztő-helyettese) Jiří Daňek (a Činoherní Klub művészeti vezetője) és Nánay István írása is szerepel a színházi műsorfüzetben.

Az előadásról írt kritikák közös pontja a rendezői szándék és a színészi képességek közti eltérés: „Természetesen csak hosszabb folyamat eredménye lehet az, hogy az évek óta gazdátlan társulatból alkotó közösség váljék, s e folyamatnak fontos láncszemei a csupán részben megoldott előadások is. Ezt tudva állapítható meg, hogy az eddigiekben inkább Szigligeti Ede humorát ismerő társulat még csak akadozva beszél az örkényi groteszk nyelvét. Bár az előadás egységes rendezői látásmódot sugall, az alakítások nem rendeződnek egységes stílusba, néhány szerep, például Fórisé, teljesen megoldatlan. Mégis, felemáságában is, nagyon jelentős a Thália Színpad vállalkozása, mert az élő, korszerű színház megteremtésének törekvése körvonalazódik ebben az előadásban.”¹⁹⁷

A *Kulcskeresők* a Fábry-napok rendezvénysorozat részeként került bemutatásra, Zappe László *Népszabadságban* megjelent írása a külső szemlélő pontos objektivitásával vázolja fel a konferencián kialakult szakmai vita lényegét, a Thália Színpad körül kialakult ideológiai ütközeteket: „Úgy tetszik, lényegében a nemzetiségi színjátszás egyenrangúságáról, felnőttiségéről van szó. Nem jogokról tehát, hanem a rangról, a minőségről. Az a felfogás ugyanis, amely a kassai viták során szemlátomást kialakult a Thália mostani irányával szemben, olyan feladatokra korlátozná a nemzetiségi színjátszást, amelyek lényegében gyermekszínházzá minősítenék vissza. A nemzeti hagyományok őrzése és ápolása, a nemzeti tudat ébren tartása, a nemzeti kultúra értékeinek terjesztése a falvakban természetesen igen fontos feladat, és számos egyéb művelődési tevékenység mellett a színháznak is fontos küldetése. De amennyire az iskolának éppen ez a fő funkciója – legalábbis azon belül a humán tárgyak oktatásának –, éppen annyira nem lehet ezt a színház kirekesztőleges feladatának számítani. A színháznak éppen annyira elsődleges feladata nézőit tulajdon életükkel, körülményeikkel szembesíteni.”¹⁹⁸

A Fábry-napokon elhangzott vitának nincs nyoma a szlovákiai magyar sajtóban, a rendezvény fő szervezője, Gál Sándor, a Thália Színpad első dramaturgja így foglalja össze a

---

¹⁹⁶ *Kulcskeresők* – a Magyar Területi Színház műsorfüzete, szerkesztette: Szigeti László, 1981. 11.19, 6.

¹⁹⁷ Nánay István: *Csehek-szlovákok-magyarok, Színház*, 1982/7, 44-48

¹⁹⁸ Zappe László *A nemzetiségi színjátszás rangjáért, Népszabadság* 1981.11, 16.

színházi tanulságokat: „A jubileumi rendezvényt drámairodalmunknak és általában a színháznak s a színházkultúrának szenteltük. És nem ok nélkül. Köztudott, hogy nemzetiségi viszonyaink között a színház – a hivatásos és a műkedvelő egyaránt – milyen fontos szerepet tölt be az anyanyelvi művelődésben. És az is köztudott, hogy a csehszlovákiai magyar drámairodalom 1948 óta alig volt képes felmutatni olyan műveket, amelyek egyetemes mércével mérhetőek lehetnek volna. Tisztában voltunk azzal, hogy az idei rendezvény eseménysorozata – a színházi előadások s a színházzal, drámairodalommal kapcsolatos tanácskozás – nem idézhet elő gyors és lényeges változásokat. De ha a tanácskozáson elhangzott előadások és korreferátumok továbbgondolkodásra készítetik mindazokat, akiknek közül van drámairodalmunkhoz, színházkultúránk alakulásához, felemeléséhez, akkor a X. Fábry Zoltán Irodalmi és Kulturális Napok teljesítette kitzűzött feladatát.” A két vélemény közti különbség és feszültség mutatja azt a csapdát, ami miatt a szlovákiai magyar színházkultúra nem tudott kilépni a saját árnyékából, megerősíti és kontextusba helyezi az „ablaknyitás” jelentéstartalmát, s előrevetíti a Gágyor-Szigeti féle színházi kiugrási kísérlet elbuktatását.

Gágyor utolsó kassai rendezése a Kőműves Kelemen történetének újragondolása, a Népművelési Intézet 1980-ban kiírt drámapályázatának díjnyertes színműve: Tóth László szlovákiai magyar drámaíró *Az áldozat*, című drámája. 1982. október 14-én mutatta be a Thália Színpad. „Tóth László darabja mindenekelőtt a döntéshozatal felelősségét, kínját-gyötrelmét, folyamatát vizsgálja (...) A darab azonban mégis inkább azt sugallja, hogy meg kell különböztetni az értelmes áldozatvállalást az értelmetlentől, különbséget kell tenni között, hogy valaki egy szent cél érdekében önmagát pusztítva dolgozik, vagy a cél nevében mások élete fölött – valóban és képletesen – rendelkezik. Azt sugallja a darab és az előadás, hogy az a közösség, amely a végső áldozatra, az emberek feláldozására képes, az önmagát falazza be, önmagáról mond halálos ítéletet. (...) Gágyor és Szigeti szertartásszínházi előadást teremtett az eredendően költői indíttatású drámából. Bár a transzponálás bizonyos dramaturgiai, írói, térszervezési, színészi döccenőkkel is járt, egészében véve az írói szöveg és a színpadi megvalósítás nem perel egymással”¹⁹⁹

Az áldozat bemutatóját követően Takáts Emőd, a Matesz komáromi igazgatója „kölcönös megegyezéssel” felbontotta Gágyor Péter szerződését. Gágyor szeretett volna visszatérni korábbi munkahelyére a *Nő* című folyóirat szerkesztőségébe, a korábbi ígéret ellenére azonban elutasították. „Nem akartam elmenni Magyarországra, az emberben volt egy dac. Nem volt túl jó véleményem a magyarországi színházi struktúráról sem. Ehhez képest Szigetit felvette a *Nő*, pedig ő volt a »nagyobb bűnös«, az ideológiai felelőségnek a dramaturg

---

¹⁹⁹ Nánay István: *Az áldozat, Színház* 1982/12, 31-33.

a hordozója. Négy hónap múlva Szigeti már a Živena kiadó vezetőjeként dolgozott. Két év után Magyarországra kaptam egy levelet, miszerint »nem kívánatos, hogy olyan személyek, mint Ön képviseljék a Csehszlovák Szocialista Köztársaságot«, tehát még Magyarországra is utánam nyúltak. A győri színház ezt követően vett fel, szolgálati lakást kaptam. Egy alkalommal, amint mentünk vissza Győrbe, az egész családom személyazonosságiját – s ezáltal állampolgárságát – elvették a határon. Egy engedélyt kaptunk helyette, mely egyszeri kilépésre jogosított fel Csehszlovákiából. A húgom halálakor konzuli útlevéllal tudtam csak hazajönni, s harminchat óráig tartózkodhattam az országban, közben persze jelentkezni kellett az illetékes szerveknél.”– emlékezett vissza Gágyor Péter távozásának körülményeire.²⁰⁰

Gágyor 1987-ig dolgozott Magyarországon, 1987-ben családjával együtt Németországba költözött. Közép-Európába az ezredfordulón tért vissza, a Komáromi Jókai Színházban két előadást rendezett (2000 – *Isten veled, Monarchia*, 2001 – *Piaf és Simone*), a kassai Thália Színházba elmondása szerint nem kapott semmiféle meghívást. 2002-ben megalapította a Szevasz Színház nevet viselő független társulatot, amely néhány év után anyagi okok miatt megszűnt.

A „megbízható” rendezők - Konrád József és Takáts Emőd

A két színházi reformer pályájának bemutatása után beszélünk kell a komáromi Magyar Területi Színház két rendezőjéről, akik évtizedes színházi jelenlétükkel és munkájukkal ugyancsak nagy hatással voltak a szlovákiai magyar hivatásos színjátszás alakulására. Konrád József és Takáts Emőd évtizedekig dolgozott a Magyar Területi Színházban, ezért az összes előadásuk elemzésére, pályájuk teljes feltérképezésére nincs mód, így csak rövid összefoglalóban próbálom sűríteni munkásságuk fontosabb jellemzőit.

Konrád József a Magyar Területi Színház alapító tagjaként kezdte színházi pályafutását, Urbán Ernő *Tűzkereszttségében* Ható Ignác szerepében lépett először színpadra. A Matesz első évtizedében a színésztársulat meghatározó tagja. Nagy Istvánt játszotta *A tanítónőben*, Asztrovot a *Ványa bácsiban*, Waltert az *Ármány és szerelemben*. „Öntudatos, igényes színész” – írta róla első alakításai után Egri Viktor.²⁰¹

Konrád két alkalommal volt a színház igazgatója – elsőként Fellegi távozását követően a kinevezett triumvirátus tagjaként, majd 1977-től (Krivošík diplomáciai kinevezését követően)

---

²⁰⁰ A beszélgetésből, melyre 2019. március 15-én került sor Koppánymonostoron, hangfelvétel készült.

²⁰¹ Egri Viktor: *Hídépítők, Fáklya*, 1954/4., 19,

1979-ig irányította a színházat. Konrád József hatvanhárom előadást rendezett a Magyar Területi Színházban, ebből hatvanegy alkalommal a komáromi társulattal dolgozott és két esetben a kassai kihelyezett tagozattal. Első rendezése Peter Karvaš *Éjféli mise* című drámája volt, 1960-ban, s a búcsúelőadása 1987-ben a *Fátia Negra*. Nyugdíjba vonulását (1986. augusztus 1.) követően egyik igazgató sem szólította meg, nem hívta vissza, nem kínáltak számára lehetőséget.

„A közösségi színház eszménye valóban közel áll hozzám. Meggyőződésem szerint az olyan színház izgalmas igazán, amely egy nagyobb vagy kisebb közösség életének tükrévé, esetleg egy közérdekű probléma fölvetésének eszközévé válhat. Színészi játék és rendezés dolgában a nyitottság, az intenzívebb hatás híve vagyok, mert az a célom, hogy minden előadás mind formai tekintetben, mind gondolati mondanivaló dolgában nyomot hagyjon a közönségben. Színészeimtől azt várom el, hogy alakításaikban dinamika legyen, hogy ne veszítsék el egyéniségüket, játékaikban ott érződjék a szerepről alkotott véleményük is. Ebben a tekintetben a magam szabta irányban haladok” – vallotta egy interjújában.²⁰²

A korszerűség parancsa címet viselő színházi ankétban való megszólalásából az derül ki, hogy elsősorban praktikus alapon közelítette meg a színház problémáit: „A színház nagy reformátorainak munkájával mindig elválaszthatatlanul összefüggött a korstílusnak megfelelő színpadtér kialakítása. Ilyennel sem vidéken, sem Komáromban nem rendelkezünk. A színésznevelés és ezzel az utánpótlás kérdése a legjobb szándék mellett is csupán a részben megoldott feladatok közé tartozik, s ha elfogadjuk azt az állítást, hogy nincs korszerű színjátszás korszerű néző nélkül, akkor újabb akadályba ütközünk, mert nézőink színházi igénye még mindig diametrálisan eltérő egy viszonylag kicsi, de a hangadás tekintetében nagyobb lehetőségekkel rendelkező csoport igényétől. (...) A színház földhöz kötött, és a maga fizikai valóságában nem emelhetjük át valamilyen eszményi tájba, ha közönsége nem tart vele.” A két nyilatkozat némileg ellentmondásban van egymással, hiszen az egyik az újítást, „intenzívebb hatáskeresés” szándékát fogalmazza meg, a másik pedig már a közönség szellemi állapotát és igényeit veszi alapul.

Konrád hatvanhárom rendezése tematikailag, műfajilag nagyon széles palettán mozog, szembetűnő, hogy a hatvanas-hetvenes években szinte az összes magyar klasszikus művet ő állította színre. „A klasszikusok iránti, mind tudatosabbá váló érdeklődése egyúttal azt is jelentette, hogy fokozatosan meg kellett találnia azt a korszerű formanyelvet, mely segítségével (színpadi) egységbe vonható a szerzők és a nézők világa, vagyis – amint később, *A beszélő köntös* kapcsán annak dramaturgja, Kmeczkó Mihály összefoglalta – hogyan teremthető meg

---

²⁰² Miklósi Péter: *Emberközében – Konrád József, érdekes művész A Hét*, 1986. szeptember 19., 2.

az egyensúly „az »ott és akkor«, valamint az »itt és most« között.” – írja Tóth László Konrád Józsefről szóló tanulmányában.²⁰³

Mikszáth regényeinek színpadi feldolgozása is Konrád nevéhez fűződik, a *Szent Péter esernyőjét* két alkalommal is színpadra állította. „Konrád a darabból nem a két fő vonulatot, a pénzszerzést és a szerelmi egymásra találást emeli elsődlegesen a felszínre, hanem tablót állít. Fogalmazása szerint azért, hogy »ezúttal ne annyira a kép, mint inkább a keret legyen egy árnyalatnyival hangsúlyosabb«. A keret, vagyis az a világ, amelyben a történés megvalósul. Csakhogy a kétféle, a természetes és az elidegenítő, a sztanyiszlavszkiji és a brechti mozgásfajta váltakozása és keverése nem sikerült teljes mértékben, meg-megmutatkoztak az eklektika jegyei. (...) Persze, a darab országSZerte nagy sikert arat majd, annak ellenére, hogy Konrád helyenként konyhakész sablonokkal manipulál, bejárva a szórakoztatás kicsit kockázatosnak is nevezhető útját. Rutinos gyepiórtartással visz minket egy poétikus idill tájaira, s mi, a gyanútlan közönség vele andalgunk és jól szórakozunk, kuncogunk, nevetünk, helyenként még kacagunk is. Kell ennél több? Mi tagadás, nem ártana.”²⁰⁴ – írja Szigeti László az előadásról. A kritika több pontján is arra a kettősségre utal, amely Konrád művészetére nagymértékben jellemző volt, a hagyományokhoz való ragaszkodás és az újítási szándék ütköztetéséből jött létre a sokszor számonkért eldöntetlenség. Tóth László értelmezésében ez a „konrádi tudatos eklektika”.

„Konrád személyében a komáromi Magyar Területi Színház első három és fél évtizedének talán leginkább meghatározó alakját-alkotóját ismerhettük meg. Mindemellert – megemlítve még pótolhatatlan színészpédagógusi munkáját, társulatszervezői erényeit, a műkedvelő színjátszóknak nyújtott segítségét, színműfordítói tevékenységét, színházelméleti és szakmai kérdésekbeni megnyilatkozásait, színészkarikatúráit, rokonszenves emberi tulajdonságait: közvetlenségét, nyitottságát, humorát, ember- és valóságismeretét, céltudatosságát –, sikerült egy nagyon sokféle elemből építkező sajátos formavilágot, színházi totalitásra törő játékszínt megteremtene, miközben mindvégig érzékeny maradt szűkebb-tágabb környezetének emberi, társadalmi, nemzetiségi gondjai iránt is.”²⁰⁵ – írja Tóth László.

Konrád Józsefet nagyszámú rendezése és hazai közéleti támogatottsága ellenére sem jegyzi a magyarországi színháztörténetírás. Tóth László szerint a rendező maga is fájalta, hogy a *Színháztörténeti Lexikon* rövid szócikkén kívül szakmai pályafutása a határon kívül nem került említésre, és Tóth László idézett tanulmányától eltekintve a szlovákiai magyar színházi szakma sem foglalkozott vele. Neve a rendszerváltást követően teljesen feledésbe merült,

---

²⁰³ Tóth László: ... nagy haszna a Teátrumnak, Gondolat Kiadó, Budapest, 2016., 409.

²⁰⁴ Szigeti László: *Piros esernyő rózsaszínben*, Új Szó, 1980. május 23., 6.

²⁰⁵ Tóth László: ... nagy haszna a Teátrumnak, Gondolat Kiadó, Budapest, 2016., 439.

leszámítva azt a gesztust, hogy a komáromi színház vezetése a Komáromi Jókai Színház örökös tagja címmel tüntette ki még halála előtt. (A kitüntetés elsősorban színházalapítói minőségének és nem rendezői pályájának szólt, hiszen azt egy időben kapta meg a Matesz még élő összes alapító tagja.) Az utókor hálátlanságának elsősorban politikai okai lehetnek. Konrád a kedvelt és politikailag támogatott rendezők közé tartozott az államszocialista időszakban, ebből is adódott, hogy megválogathatta rendezői feladatait. Konrád szakmai pályája a csehszlovákiai magyar színház provincializmusának jelképe: harmincöt évet töltött el a Magyar Területi Színházban, hatvanhárom előadást rendezett, mégsem maradt nyoma a kulturális emlékezetben.

Takáts Emőd 1974-ben került rendezőként Komáromba,²⁰⁶ mivel Beke ebben az időszakban hagyta el az országot, ő kapta meg a keleti társulat rendezői munkáit. 1977-ben Krivošik István távozása után, Konrád József igazgatása alatt Komáromban művészeti vezetővé nevezték ki, majd 1979-ben a Magyar Területi Színház igazgatója lett a rendszerváltásig. A kilencvenes években – a jogfosztottság zaklatott időszakában – még egyszer magára vette az igazgatói terheket, másfél évig, az intendatúra megszűnéséig volt a színház direktora.

Takáts Emőd rendezői és főleg igazgatói pályája tele volt hálátlan és kényszerű feladatokkal, hiszen Beke után átvenni a Thália társulatát, vagy külső utasításra felbontani Gágyorék szerződését nem szerencsés helyzet az utókor megítélése szempontjából, ahogy az sem, hogy ő volt a rendszerváltás pillanatában az igazgató. Az államszocialista rendszer kritikája rajta csapódott le, nem beszélve a 90-es években történt „megalkuvásról”. Az éremnek természetesen van egy másik oldala is: hálátlan feladat, de kellene emberek, akik egy-egy megcsúszott reformtörekvés után stabilizálják a helyzetet, eltakarítják a romokat, akár szakmai veszteség árán is, de igyekeznek megtartani az intézményt. Kisebbségi helyzetben kiemelten fontos kérdés: milyen árat lehet, szabad fizetni a változásért? A túlélés kényszere nem szakmai szempont, de a kisebbségi intézményrendszerek esetében a megszüntetés veszélye sokkal komolyabb következményekkel járhat, mint egy többségi nemzeti közösség esetében.

Takáts Emőd rendezői pályafutása során harmincöt előadást rendezett, huszonkilencet a komáromi társulattal, hat előadást pedig a kassai Tháliában. Pályája első szakaszában megkapta a kötelező köröket, a szovjet és szlovák szerzők műveit. Első fontosabb rendezése Brecht *Carrar asszony puskája* és *Szophoklész Antigonéja* 1977-ben került bemutatásra. „Tanáraitól, a prágai előadásoktól infikálódtam a brechti poetikától, az előadást aktualizálni az ún. elidegenítő eszközökkel. A drámai szöveg maradt célnak, maximálisan kihasználtam a

---

²⁰⁶ Takáts Emőd 1963-ban került először a Magyar Területi Színház kötelékébe segédszínészként, 1969-ben jelentkezett a prágai Színművészeti Egyetem (DAMU) rendező szakára, ahol 1974-ben végzett.

jellemeket, a helyzeteket, a konfliktust. Népszerű lett a közönségnél is, mivel a mindennapok emberei jelentek meg a színpadon.” – írja visszaemlékezésében a brechti színházhoz való vonzalma kapcsán.²⁰⁷

A brechti látásmódot azonban kritikusai szerint nem sikerült teljes mértékben elsajátítania: „Takáts jól felismerhetően brechti iskolázottságú rendező. Igaz, a tanítómester közvetlen hatását még nem sikerült teljesen földolgoznia és klasszikus eszközeit alkotó módon, saját egyéniségének törvényei szerint továbbfejleszteni. Mire is gondolunk? Arra, hogy amik Brechtnél sajátos esztétikával, gondolatrendszerrel alátámasztott, mindenben a célt szolgáló eszközök voltak, nála egyelőre csak – fogások. Takáts Emőd eddigi – igaz, botlásoktól sem mentes – útja egyenesvonalúan felívelőnek látszik. Egyre céltudatosabb, egyre inkább érzi az anyagot, amivel dolgozik és színpadi eszközeinek lehetőségeit minden pátosztól s díszől mentesen, egyszerűen fogalmaz. Általában a rációra épít, s kevésbé veszi figyelembe az emóciókat. Színtelenebb és görcsösebb, ha a szöveg fölszabadult játékot kíván; határozottabb, ha demonstrál s elidegenít. Színpadi megoldásai többnyire szövegközpontúak; eddigi rendezéseiben alig-alig találjuk jeleit az elvontabb gondolkodást igénylő színpadi átértelmezésnek, az asszociációs lehetőségek bátrabb kiaknázásának, a polifonikus szerkesztésmódnak.²⁰⁸

Takáts Emőd rendezői pályája 1979-től (igazgatói kinevezésétől kezdve) fokozatosan változott, a klasszikus művek színpadi feldolgozása lett az elsődleges művészi célkitűzés. Ennek a sorozatnak talán a legsikeresebb előadása a két Sütő-bemutató: az 1979-es *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, valamint az 1989-es *Káin és Ábel*. Színháztörténetileg fontos esemény volt a *Bánk bán* első komáromi bemutatója, és a színházépület avató *Ványa bácsi* is.

A rendszerváltás után viszont egyedül Beke kínált rendezői munkát Takáts Emődnek (*Házmestersirató, Rokonok*), a későbbi időszakban, nyugdíjba vonulása előtt a színház műszaki vezetőjeként dolgozott. 2012-ben megkapta a Komáromi Jókai Színház örökös tagja kitüntetését.

„Boldogtalan az a színház, mely egyedül van, és sokfajta ízlésnek, elvárásnak akar eleget tenni, vagy számonkéri rajta, hogy a különböző izmusok, divathullámok nem tükröződnek vissza egy színházi évad dramaturgiai tervében. (...) De mit kezdjen a korszerűséggel a színház, ha a modern kor embere már eleve meg van győződve arról, hogy ő modern. A korszerű színházzal kapcsolatos vélemények is különbözők. Egyesek szerint az a

---

²⁰⁷ Takáts Emőd: *Emlékek*, 2018, kézirat, a szerző tulajdona

²⁰⁸ Tóth László: *(Szín)lapszéli jegyzetek, Irodalmi Szemle*, 1978/4, 373-376.

modern, aki nem játszát kortárs darabot; mások szerint az a modern színházi szakember, aki »megerőszakolja« a klasszikusok műveit, megint mások azt vallják, hogy az a modern, aki érthetetlen, vagy éppen fordítva – mindent szájba rág. Vannak olyanok, akik a színháztól várják azokat a gondolatokat, melyeket ők nem mernek kimondani (mert azért nem olyan modernnek, hogy élni is mernének túlbuzgó modernségükkel). Hiszem, hogy az az ember is modernnek tartja magát, aki mást sem akar látni, csak operettet.”²⁰⁹ – írja az *Irodalmi Szemlé*ben megjelent írásában.

A szlovákiai magyar színházi alkotóknak ez a fajta mentegetőzése arról árulkodik, hogy a politikai döntések és a közönség visszajelzései alapján határozták meg a színház célját és irányát, mert ez a két tényező befolyásolhatta leginkább a színház létezését. Ez a gondolkodásmód nagyban megnehezítette az alkotómunka személyes, vallomásos jellegének kibontakozását, hiszen a külső elvárásoknak való megfelelés, a teljesítménycentrikusság kiszorította a személyes, önreflexív jelleget.

---

²⁰⁹ Takáts Emőd: *A színházról, Irodalmi Szemle*, 1980/10, 951-952.

IV. Rendszerváltás és visszarendeződés a szlovákiai magyar színházakban 1989-2018

Az államszocialista rendszer bukása és a rendszerváltás pillanata a szlovákiai magyar kisebbség életében kulcsfontosságú eseménynek ígérkezett. „Az 1989 előtti, sokak számára az egyetlen tapasztalat azt mutatta, hogy közélet és politika összefonódik. Minden politika, kiváltképp, ha magyar, de egyébként is. A két terület közt nincs is éles határvonal, s amúgy is ez a hatékony, főleg az egyéni karrier vonatkozásában. 1989 novemberét követően új lehetőségek nyíltak a szlovákiai magyar politikai élet és közélet előtt. Lehetőséget kaptak, illetve lehetőséget szereztek a történelemtől, hogy kilépjenek a totalitárius pártállamnak és korporációinak szűkre szabott intézményes kereteiből, illetve túllépjenek az illegális és félillegális aktivitások szintén nem túl tág mozgásterén.”²¹⁰

A szlovákiai magyar színházi közösség életében is a demokratizálódás folyamata adta meg az esélyt arra, hogy túllépve a politikai függőségen, maguk mögött hagyva a színház pusztán anyanyelv és kultúramegőrző szerepkörét, végre kialakuljon, kialakulhasson a szlovákiai magyar színházi élet önálló arculata, amely nemcsak politikai összefüggésekben, hanem esztétikai minőségben is értelmezhető. A diktatúrák és ellenségképek viszonyrendszerében formálódott szlovákiai magyarság nem volt felkészülve erre a változásra (ahogy a csehszlovák társadalom sem), így a bársonyos forradalom demokratikus ígéreteit társadalmi érdekellentétek, nacionalizmus és káosz váltották fel. Tíz éven belül sikerült újratereíteni azokat a közéleti és színházi problémákat, amelyek az előző hetven évet is meghatározták. Később ezek a megoldatlan nehézségek kiegészültek a színházi piac versenyhelyzetéből adódó kérdésekkel.

Soóky Lászlónak a rendszerváltás hajnalán az *Új Szóban* megjelent „próféciája” sajnos igaznak bizonyult: „A mostani helyzetben optimista is lehetnék, hiszen az új körülmények között a színházunk megújulása is joggal várható. Mégsem lehetek optimista, ugyanis, a színháztörténetet böngészve, egyértelműnek tűnik, hogy a kialakult demokrácia színházainak zöme szükségszerűen elhajlik a kommersz felé, s mivel nekünk csak két színházunk van, ők is a könnyebbik utat választ(hat)ják. Amelyik színház a diktatórikus rendszer idején nem

---

²¹⁰ Öllös László: *A centralizáció bővületében*, Irodalmi Szemle 1997/2., 34-36.

1997. január 4-5-én Csölösztön *Újévi fórum* címmel került sor arra a tanácskozásra, melynek célja a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum megalakítása volt. A fórum egyik előadásából idéztem.

alakította ki a sajátos formanyelvét, arculatát, nem lett a szellemi lázadás alapvetője, az, fellelégezve a fojtogató elnyomás alól, önerejéből már nem tud megújulni.”²¹¹

A szlovákiai magyarságra legnagyobb hatással a magyarországi társadalmi nyitás volt, a fontosabb információk is a magyar sajtón és médián keresztül jutottak el a kisebbségi magyarsághoz. A csehszlovák kommunista rendszer azonban olyan mértékben a stabilitás, a kikezdetlenség látszatát keltette, hogy még a szamizdat irodalom terjesztői sem mertek hinni a rendszer összeomlásában, a jövőről alkotott legreményteljesebb elképzelés is csak a rendszer megreformálásáig jutott el. A magyarországi nyitás következményeként azonban fokozatosan aktivizálódni kezdtek azok az intézmények, szervezetek is, melyek korábban csak nagyon óvatosan vállalták az ellenzéki szerepkört. (Szlovákiai Írók Szövetségének Magyar Tagozata, Írószövetség magyar szekciója, Csemadok)

1988 augusztusában, az 1968-as forradalom leverésének, valamint a szovjet hadsereg bevonulásának huszadik évfordulóján indultak el, az 1989-es év folyamán pedig rendszeressé váltak Prágában a csendes tiltakozások. Az első néhány megemlékezés még rendezett keretek között zajlott, rendőrségi beavatkozás nélkül. Az első komolyabb összetűzésre 1989 januárjában került sor, ez az öt nap Palach-hét²¹² néven került be a rendszerváltás krónikájába. 1989. november 17-én a nemzetközi diáknap²¹³ alkalmából szervezett békés felvonulás politikai demonstrációba csapott át, a nagyrészt egyetemistákból és művészekből álló tömeg követelte a kormány lemondását. A rendőrség ugyan szétoszlatta a tüntető tömeget, de a következő napokban Prágában, Pozsonyban és a vidéki nagyvárosokban újabb és újabb nagygyűléseken követelték az ország demokratizálódását. Bár a korabeli felvételek, fotók és híradós beszámolók komoly rendőri brutalitásról tanúskodnak, a tüntetéseknek – a közhiedelemmel ellentétben²¹⁴ – nem volt halálos áldozatuk, s a megmozdulások néhány nap alatt megbuktatták a kommunista rezsimit Csehszlovákiában.

November 19-én a Charta 77 aktivistái megalakították a Polgári Fórumot, Pozsonyban megalakult a Nyilvánosság az Erőszak Ellen mozgalom, ellenzéki gondolkodású szlovákiai

---

²¹¹ Soóky László. *Nekem a színház kell, Új Szó*, 1990. február 19, 5.

²¹² Ján Palach cseh egyetemista, tiltakozásul a prágai tavasz leverése ellen, 1969. január 16-án a prágai Vencel téren, Szent Vencel szobra előtt felgyújtotta magát, s néhány nappal később behalt sérüléseibe. Hatására majd egy tucat önégetés történt Csehszlovákiában, nem bizonyítható, hogy mindegyiknek politikai célzata volt-e. Ústav pamäti národa, Bratislava (Nemzeti Emlékezet Intézete, Pozsony) <https://www.upn.gov.sk/sk/16-januara-1969-upalenie-jana-palacha/>

²¹³ Ján Opletal cseh orvostanhallgatót a náci megszállás elleni tiltakozáson ölték meg 1938. október 28-án, temetésén hatalmas tömeg gyűlt össze, melynek következtében november 17-én bezárták a cseh egyetemek nagy részét, kilenc tanárt és diákot kivégeztek, s ezerkétszáz hallgatót és oktatót küldtek koncentrációs táborba. A nemzetközi tiltakozás következményeként a londoni nemzetközi diáktanács, melynek sok emigráns cseh is tagja volt, 1940-ben ezt a napot nemzetközi diáknappá nyilvánította.

²¹⁴ A magyar rádióban, november 17-én az éjféle hírekben két halálos áldozatról számoltak be. Forrás: Molnár Imre, történész visszaemlékezése, In: Simon Attila - Popély Árpád (szerk.) *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok, 1989-1992, Elbeszélte történelem*, II. kötet, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010, 406.

magyar értelmiségiek pedig november 18-án, a forradalom másnapján létrehozták a Független Magyar Kezdeményezést,²¹⁵ mely a magyar közösségen belül, de a cseh és szlovák rendszerváltó mozgalmakkal egyeztetve komoly feladatot vállalt a forradalmi hónapokban.

A színházak általános sztrájkot hirdettek november 27-re, művészi munkájukat a lakosság tájékoztatására cserélték. December 10-én megalakult az új kormány, Gustáv Husák, köztársasági elnök a kinevezést követően távozott pozíciójából, a Szövetségi Gyűlés egyhangúlag Václav Havelt választotta meg Csehszlovákia új köztársasági elnökévé. Így dőlt meg néhány nap leforgása alatt az egyik legbigottabb kommunista rendszer Közép-Európában.

A változás gyorsasága és olajozottsága miatt kiérdemelte a „bársonyos” jelzőt,²¹⁶ ugyanakkor később felmerült a kérdés, hogy vajon kik és milyen mértékben készítették elő ezt a politikai fordulatot. A szlovákiai és különösen a szlovákiai magyar közösséget felkészületlenül érte a fordulat, néhány eufórikus hónap után addig nem tapasztalt nacionalista megnyilvánulások ütötték fel a fejüket, a demokratizálódás útja egyre rögzösebbé vált, és végül Csehország és Szlovákia különválásába torkollott.

„Ezekben a sorsdöntő napokban még minden tiszta, egyszerű és egyértelmű. A kérdés az, meg tudja-e őrizni a forradalom a tisztaságát. A csehszlovákiai demokratikus forradalom új helyzetet teremt a magyar kisebbség számára is, s a mi józanságunkon, bölcsességünkön, következetességünkön múlik, tudunk-e élni váratlanul kivívott szabadságunkkal”²¹⁷ – írja Grendel Lajos, a novemberi események egyik központi szereplője. Alig másfél évvel később a *Rosszkedvem naplója* című publikációjában így válaszolja meg saját kérdését: „A lassan havonta ismétlődő belpolitikai válságokhoz nemcsak hozzászoktunk, hozzá is edződünk már. A pozsonyi főtéren és a parlament előtt ismétlődő színjátékokhoz is. Lassan olyanná válik ez, mint hogy az ember rendszeresen fürdik, vagy fogat mos. (...) Ennek az országnak a lakossága mintha megbánta volna, hogy forradalmat csinált. Most csalódott, mert úgy kívánja a szabadságot, hogy a vele járó kezdeti kínlódást, vajúdat, nélkülözést, és főleg a vele és érte való felelősséget ne kelljen vállalnia. Mert felelősséggel évtizedeken át senkinek nem tartozott, csak engedelmességgel a Hatalomnak, ami egészen más züllesztő és roncsoló fenomen.”²¹⁸ Szlovákiai magyar színházi berkekben hasonló görbe mentén játszódtak le az események, a kezdeti eufória és várakozás után konfliktusokkal és botrányokkal terhelt hétköznapiak következtek.

---

²¹⁵ Vágsellyén Tóth Károly lakásán alakult meg a mozgalom, de egy hónapon belül számos helyi szervezet csatlakozott hozzá. Tóth Károly visszaemlékezése - In: Simon Attila - Popély Árpád (szerk.) *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok*, 1989-1992, *Elbeszélte történelem*, II. kötet, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010, 703-745.

²¹⁶ Szlovákiában gyengéd forradalomként emlegetik – nezná revolúcia, csehül bársonyos – zametová

²¹⁷ Grendel Lajos: *Pozsonyi földrengés, novemberi napló, Hazám, Abszurdisztán*, Kalligram Könyvkiadó Pozsony, 1989, 198.

²¹⁸ Grendel Lajos: *Rosszkedvem naplója*, 1990 november – 1991. október, *Hazám, Abszurdisztán*, Kalligram Könyvkiadó Pozsony, 1989, 221-310.

Rendszerváltás a szlovákiai magyar színházakban

Ahogy a csehszlovákiai társadalomban bekövetkezett változásoknak is voltak előjelei, úgy a szlovákiai magyar színházakban is már az 1988/89-es színházi évadban érlelődött az átalakulás. A rendszerváltást követően a színházi köztudatban az a tévhit él, hogy Takáts Emőd igazgató a politikai fordulat hatására mondott le, pedig Takáts már az év elején már jelezte a kulturális minisztérium felé, hogy tíz év után szeretne visszatérni hivatásához: a rendezéshez, ezért kéri felmentését az igazgatói megbízásból.

A kassai Thália Színpad önállósodása is folyamatban volt, hiszen a színházművészetet érintő egyetlen indítványként bekerült a *Harminchárom dokumentumába*.²¹⁹ De szerepelt a Szlovákiai Írók Szövetsége Magyar Tagozatának javaslatai között is: „A csehszlovákiai magyar színházi kultúra föllendítése, a színházak közötti egészséges versenyszellem megteremtése végett elodázhatatlan feladat, hogy a komáromi MATESZ kassai Thália Színpada önálló színházként működjék tovább. A hazai magyar színházi kultúra kiteljesítése szempontjából kívánatosnak tartjuk, hogy a két színház egyikében a szlovákiai magyar gyermekek érzelmi-esztétikai nevelése céljából jöjjön létre egy bábszínházi tagozat.”²²⁰ Májusra odáig fejlődött a helyzet, hogy Jozef Kot, a művelődési és kulturális-közművelődési főosztály igazgatója felkérte Gyüre Lajost, a Thália Színpad művészeti vezetőjét, kezdje meg az önálló színház megalapításának az előkészítését. A tervek szerint az önállósodás 1990. január 1-jével lépett volna hatályba. A forradalmi események nem gyorsították, hanem épp ellenkezőleg, megállították a folyamatot.

A prágai forradalmi események kirobbantásában a prágai színészek és művészek meghatározó feladatot vállaltak: a nagygyűlések szervezésén és propagálásán kívül november 27-től sztrájkot hirdettek (a sztrájkészültséget 1990. júniusáig az első szabad választások előestéjéig fenn is tartották): a színházi előadás helyett felolvasták a Polgári Fórum által megfogalmazott kiáltványt, és a színházak épületeiben vitafórumokat rendeztek.

A pozsonyi események egyik fő központja a pozsonyi Színművészeti Főiskola volt, a színházi sztrájkra való felhívást is innen továbbították a színházaknak. Komáromba Skronka Tibor, a

---

²¹⁹ *Harminchárom dokumentuma* – 1989. februárjában Dobos László és Szabó Rezső által megfogalmazott beadvány, melyet 1989 tavaszán juttattak el a Kommunista Párt vezetőihez. In: Fazekas József – Hunčík Péter (szerk.) *Magyarok Szlovákiában, Dokumentumok, kronológia, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely, 2005, 65-73.*

²²⁰ *A Szlovákiai Írók Szövetségének Magyar Tagozatának beadványa*, 1989. február 9, *Irodalmi Szemle* 1990./1., 56-65.

társulat friss diplomás színésze – aki ebben az időben a pozsonyi egyetemen tartott órákat a magyar diákoknak – hozta a hírt, a sztrájkbizottság felhívását.²²¹

November 21-én került sor a komáromi társulat taggyűlésére, ahol a jelenlevők – ha nem is egyöntetűen – a sztrájkfelhíváshoz való csatlakozásról döntöttek.²²² A színházon belül megalakult egy koordinációs bizottság, amely csak fél év múlva, a választások után oszlatta fel magát. December 12-ig nem játszott a komáromi színház társulata, csak miután a többi színház is felfüggesztette a sztrájkot, tértek vissza a meghirdetett előadásokhoz.²²³

Takáts Emőd – mivel felmondása már folyamatban volt – egy öttagú kuratóriumra bízta a színház vezetését. Az öttagú kuratórium tagjai: Holocsy István színész, a színház akkori művészeti vezetője, Kmeczkó Mihály dramaturg, Alföldi Károly, Cséplő Gábor gazdasági igazgató, Platzner Tibor díszlettervező. „Az öttagú kuratórium a színház »üzemképességének« a biztosításán és a két társulat (színház) önállósításán túl azt tartotta a legfontosabb feladatának, hogy megfelelő személy kerüljön a Matesz igazgatói tisztségébe.”²²⁴

Közben Kassán a Thália Színpad megalakulásának 20. évfordulójára készült. Illyés Gyula *A lélekbúvár* című drámáját játszották volna, Rencz Antal rendezésében, november 25-én – az első előadás emlékére – Gömörhorkán, november 27-én Kassán. Mindkét előadás elmaradt. „Jubileumi négy napos fesztiváljuk a színházi dolgozók sztrájkjának idejére esik. A miskolci színház baráti vendégfelléptét és a komáromi együttest is várják. De hiába áll Illyés Gyula *A lélekbúvárjának* díszlete, és benne jelmezben Lengyel Ferenc, Várady Béla, Kövesdi Szabó Mária, Bartolás Katalin, Pólos Árpád, Dudás Péter – nem a megírt szavakat fogják mondani, hanem a sajátjukat. A színpad most a történelemé. »Az kárpótol majd az elmaradt előadásért« – mondja bevezetőjében Lengyel Ferenc.²²⁵ S megindul a beszélgetés, színészek, nézők, jubilálók között arról, mi jöjjön most, hol folytatható a derékba tört fényes időszak.”²²⁶

Az ünnepi bemutatót helyettesítő fórumon, a forradalmi hevületben természetes módon merült fel az akkori színházvezetés eltávolításának igénye. Gyüre Lajos, a kassai Thália Színpad vezetője épp nem tartózkodott a városban, így őt a távollétében váltották le, s nevezték ki Dudás Pétert művészeti vezetővé. A „forradalmi tanács” következő lépésként új igazgatót keresett a függetlenedő Thália élére. Elsőként Pásztó Andrást, a kassai Magyar Nyelvű Ipari

---

²²¹ Interjú Skronka Tiborral, rögzítve 2016. október 15-én a Komáromi Jókai Színházban

²²² A Matesz társulatának jegyzőkönyve – 1989. november 21., In: *A rendszerváltás évei dokumentumokban*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, http://adatbank.sk/dokumentumok/a-rendszervaltas-evei-dokumentumokban/page/4/?site_section=legislation&searchyear=1989&searchtext=Dokumentum%20keres%C3%A9se

²²³ *A színházakban újra játszanak (V divadlách sa opät' hrá)*, *Hlas ludu*, 1989. december 12., 2.

²²⁴ Kmeczkó Mihály: *Nem minden úgy igaz...* (Adalékok Beke Sándor nyilatkozatához), *Új Szó*, 1992. január 9., 6-7.

²²⁵ Lengyel Ferenc (1930-1996) – színész, az Állami Faluszínház magyar tagozatának tagja 1950-től 1959-ig, majd a Magyar Területi Színházban játszott 1959-1969 között, alapítótagja volt a kassai Thália Színpadnak, haláláig a színház kötelékében maradt. In: Kolár Péter (szerk.) *A (cseh)szlovákiai magyar színházművészet arcképcsarnoka*, SZMIT, 2012

²²⁶ Budai Katalin: *Két trikolor összesimul, Film Színház Muzsika*, 1989. december 16, 20.

Iskola igazgatóhelyettesét, a színház későbbi dramaturgját szólították meg, aki iskolai teendőire hivatkozva nem vállalta a tisztséget, ezután került szóba Kolár Péter neve, aki már a Thália Színpad 1969-es megalakulásánál is jelentős szerepet vállalt a szervező munkában.

„Gyüre Lajos, aki elsősorban humán beállítottságú ember, teljesen tanácstalan volt. Nem tudott dönteni, hogy a komáromi vezetés távirányításának tegyen eleget, vagy a helyi viszonyokra hallgasson. Mivel éppen egy bélyeggyűjtő tanácskozást tartottak Prágában, ő is a tűzfészekbe, Prágába utazott, a kassai történeteket a színészek saját belátásra bízva. A színészek ezt olyan értelemben használták ki, hogy mivel Gyüre nincs, Gyüre nem vezető többé. Ezek után meglátogattak a Csemadokban azzal a kéréssel, hogy vegyem át a színház irányítását és vezetését. Én azt válaszoltam, hogy rendben van. Egy feltételt azonban szabok. Abban az esetben visszalépek, ha az irányítást valahonnan távolról, Komáromból akarják majd végezni.”²²⁷ – emlékezett vissza Kolár Péter a novemberi napokra.

Beke Sándor, aki több mint tíz évig nem járt Kassán, de a magyarországi kulturális minisztérium küldöttségével megjelent az ünnepi fesztiválon, igyekezett részévé válni az eseményeknek. Decemberben visszaköltözött Kassára, és megkezdte *Az esőcsináló*²²⁸ próbáit. A Thália Színpad utolsó hónapjai éppoly szakmai eufóriában teltek, mint az 1969-es kezdetek.

A Thália Színház hivatalosan 1990. június 30-tól nyerte el az önállóságát. Kolár Péter nem várta meg a hivatalos kinevezési okiratot, 1990. március elsejétől a színház igazgatójaként irányította a színház ügyeit, ami azért volt bizonytalan, mert a Thália Színháznak sem saját költségvetése, sem autóbusza, sem a gyártáshoz szükséges műhelyei nem voltak. Beke a kassai rendezése idején még segítette a társulatot, Komáromba igazgatóként visszatérve már nem volt hajlandó osztozkodni a színházi tulajdonokon. A kassai vezetés és a társulat számára az önállósodás éppoly keservesen indult, mint húsz évvel korábban.

Beke Sándor visszatérése Komáromba (1990-94)

A színháztörténészek és a színházkritikusok egyetértenek abban, hogy Beke Sándor komáromi visszatérése és az a négy színházi évad, amíg a Komáromi Jókai Színház igazgatójaként működött, az egyik legjelentősebb színháztörténeti időszak, de a napi sajtót, a helyi forrásokat és a különböző visszaemlékezéseket egymás mellé téve ez a korszak sem volt problémamentes, és számos kérdést vet fel.

---

²²⁷ Simon Attila – Popély Árpád (szerk.) *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok*, 1989-1992, II. kötet, Kolár Péter interjú, Fórum Kissebégkutató Intézet, Somorja, 2010, 199.

²²⁸ Robert Nash *Az esőcsináló* című drámáját még Gyüre Lajos tűzte a Thália Színpad műsorára, de Beke hazai rendezéseinek, valamint a Thália történetének egyik emblemikus előadása lett.

Az első ilyen kérdés maga a színházigazgatói kinevezés. „1990. január 1-jével megszületett új színházi törvény értelmében a kulturális minisztérium pályázatot hirdetett a Magyar Területi Színház igazgatói tisztségére, melyet március 16-án Beke Sándor nyert el.” – írja Tóth László *Köz-művelődés-történet* című könyvében.²²⁹ Az 1990 decemberében a színház névváltoztatását elfogadó dokumentum azonban, melyet a Szlovák Kulturális Minisztérium adott ki, az 1978-as színházi törvényre hivatkozik. 1989. október 17-én elfogadtak egy törvénykiegészítést, melyben a Csehszlovák Szocialista Köztársaság fennállása óta először szerepel az, hogy a színház élén az igazgató áll, akit nyilvános pályázat útján neveznek ki az érintett szervek, az igazgatót az intézmény fenntartója (ebben az esetben még a kulturális minisztérium) bármikor visszahívhatja.²³⁰ Ez a határozat csak kiegészítése az 1978-as színházi törvénynek. Jelentős változás csak 1997-ben, majd 2014-ben történt a vonatkozó szlovák törvényhozásban.

A meghirdetett pályázat szövegét nem találtam meg, valószínűleg nem kapott sajtónyilvánosságot. „Hol, mikor, hányszor adták közre a pályázat szövegét? A csehszlovákiai magyar lapok miért nem részesülhettek ebből a »kegyből«? Vagy az eleve lefutottnak tekintett pályázat nem is lesz nyilvános?” – tette fel a kérdést Dusza István *Az örök opposzió biztos fedezékéből* című írásában.²³¹

Kmeczkó Mihály szerint Beke Sándor a megkeresésre azt a feltételt szabta, hogy nem hajlandó pályázni, a kinevezést viszont elfogadja. A történet Kmeczkó értelmezésében így folytatódott: „a színházi osztály akkori vezetőjének, Oleg Dlouhýnak a segédletével megszületett a »kivitelezhető« ötlet: nevezze be Bekét a pályázatra a színház tagsága! Miután a jogi problémák is megoldódtak (Hogyan lehet egy magyar állampolgár – az akkori törvények értelmében Csehszlovákiában színházigazgató), elkezdődött a színházban az aláírásgyűjtés. Meglepődve tapasztaltuk, hogy csupán a tagság 50 százaléka + 1 fő óhajtotta Bekét igazgatójául! (Jogi szempontból azonban ennyi elég volt a benevezéséhez!) (...) A minisztérium által kinevezett pályázati bizottság három »csoportból« állt: 1/ a Matesz öttagú kuratóriuma, 2/ négy közismert csehszlovákiai magyar személyiség, 3/ a minisztérium kéttagú képviselője. A közismert személyiségek közül kettő nem jelent meg a bizottság ülésén. A jelöltek »programnyilatkozatát« egyformán jónak találták a jelenlévők. Hogy mégis Beke Sándorra esett a választás, az – a nyilvános indoklás szerint – a következő: vele nemcsak igazgatót,

---

²²⁹ Tóth László: Egy színházból kettő, In: *Köz-művelődés-történet*, Ister, Budapest, 2000, 203.

²³⁰ www.zakonypreludi.sk – a szlovák törvények adatbázisa, utolsó letöltés: 2017. január 5., fordítás: Varga Emese

²³¹ Dusza István: *Az örök opposzió biztos fedezékéből*, Válasz Varsányi Máriának, a Matesz művésznőjének, *Új Szó*, 1990. február 5., 3.

rendező is kap a színház”.²³² Beke erről a helyzetről így vall: „Vártak rám, mint a Megváltóra, és én el is hoztam a megváltást, azaz a sikert, a minőséget.”²³³

Beke Sándort 1990. március 16-án nevezték ki a Magyar Területi Színház komáromi igazgatójává. A sajtó valóban messiásként üdvözölte a Komáromba visszatérő rendezőt: „Ha a színház élére nem kerül egy Beke Sándor kapacitású egyéniség, s ez az igazgató rövid időn belül nem hajt végre néhány komoly műtétet a társulaton belül, akkor a Magyar Területi Színház virágzó klikk-polip-karjai adagolt elektrosokkjáival rövid időn belül Ken Kesey McMurpyjévé varázsolják őt. S bennünket is.”²³⁴

1990. január 1-től a színház megkapta jelenlegi épületét, melyben korábban csak albérlőként volt jelen. Beke erről így nyilatkozott: „bár kiharcolták a komáromi épületet, *de facto, de jure* nem volt elrendezve az ügy”²³⁵. Az új színházvezetés kérvényezte a színház névváltoztatását is, a kulturális minisztérium 1990. december 17-én hagyta jóvá, hogy a Magyar Területi Színház felvegye a Komáromi Jókai Színház nevet.

A színház mellett létrejött a Jókai Alapítvány, amely lehetőséget biztosított a gazdasági átszervezésre, s a pályázati rendszerbe való bekapcsolódásra is. Bástya Színház néven új nyári játszóhely jött létre a komáromi erődrendszer hatos bástyájának udvarán.

Beke repertoárja jelentős szakmai előrelépést mutatott. Ezekben az évadokban mutattak be először szlovákiai magyar színházban Márait (*A kassai polgárok, Kaland*), Csurkát (*Deficit, Házmestersirató*), Háy Gyulát (*CaligulÓ, Mohács*), Rozewiczet, Beckettet. Ugyanakkor minden évben egy-egy nagy zenés produkció is színre került, mint a *Csókos asszony* (Iglódi István rendezésében) vagy a *Padlás, a Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról*, illetve a *Mária evangéliuma*. Az új igazgató új bérletrendszert dolgozott ki, s beszervezte a környék összes magyar iskoláját. A színház sokkal többet játszott Magyarországon, mint korábban, sőt más, határon túli régiókban is rendszeresen vendégszerepelt.

A korábbi évek utánpótlási problémái is megoldódni látszottak. Egyrészt azért, mert Beke Komáromba „csábította” a friss diplomás színészeket, másrészt meghirdetett egy oktatási programot. Évente négy-öt fiatal segédszínészt vett fel a színházhoz, sokan közülük később felvételt nyertek a pozsonyi Színház és Filmművészeti Főiskolára, vagy a színházban maradtak színész státuszban. „A színházat mindenképpen vissza szeretném helyezni a régi helyzetébe.

---

²³² Kmeczkó Mihály: *Nem minden úgy igaz...* (Adalékok Beke Sándor nyilatkozatához), *Új Szó*, 1992. január 9., 6-7.

²³³ Bodnár Gyula: *Profi tempó vagy diktatúra?*, *Kis magyar tragédia a Jókai Színházban* *Új Szó*, 1991. december 4., 6-7.

²³⁴ Soóky László: *Nekem a színház kell*, *Új Szó*, 1990. február 19., 5.

²³⁵ Bodnár Gyula: *Profi tempó vagy diktatúra?* *Kis magyar tragédia a Jókai Színházban*, *Új Szó*, 1991. december 4., 6-7.

Komárom évtizedeken át a kultúra, a művészet városa volt, s ezt a szerepét az ipar, az érzéketlen városépítés szinte teljesen megváltoztatta. Ez az épület olyan ellenpontját adja mindannak, amit a mai város sugall, hogy bűn lenne nem kihasználni. A kultúra, a művészetek templomává kell szentelni.” – nyilatkozta Beke Sándor a kinevezését követő napokban.²³⁶ Felsorolt eredményeit tekintve kétségtelen, hogy jelentős szakmai és társadalmi eredményeket ért el ezen a téren.

Ugyanakkor másfél évvel a kinevezését követően, 1991 novemberében a színház társulata bizalmatlansági indítványt nyújtott be Beke Sándor ellen, a színházi alkalmazottak több mint kétharmada válaszolt nemmel a következő kérdésre: „Alkalmas embernek tartja Beke Sándort az igazgatói poszt betöltésére?”. A huszonöt művészeti dolgozó közül huszonegyen kérdőjelezték meg Beke vezetői kvalitását.

Az *Új Szó* előbb egy nagyriportban, majd később több elemző írásban foglalkozott a problémával. Beke ellen az egyik vádpont – kissé leegyszerűsítve – az volt, hogy „olyan atmoszféra alakult ki az öltözőkben, később más részlegekben is, mely alkotói munkára nem alkalmas”²³⁷. A vitában megszólalók többsége a hatalmaskodást és a lekezelő, sértő hangnemet kifogásolta. „Saját érdekeit fölé rendeli a színház érdekeinek” – nyilatkozta Skronka Tibor az *Új Szó*-ban, és az eredmény ismeretében kezdeményezte az új pályázat kiírását, ugyanakkor szerette volna Bekét rendezőként a színházban tartani. Cs. Tóth Erzsébet színésznő azon kevesek közé tartozott, akik támogatták Bekét, mint igazgatót. Nyilatkozatában kifogásolta a bizalmatlansági szavazás titkos formáját: „Úgy kellett volna csinálni, hogy egyenként felállunk, és elmondjuk, mi bánt. De mi már nem merünk egymás szemébe nézni, szemtől-szembe megmondani, mi bajunk.”²³⁸ Holocsy István, a színház művészeti vezetője – akinek a társulat tagjai szintén bizalmatlanságot szavaztak 19:5 arányban – egyéni sérelmek bosszújaként értelmezte a kialakult helyzetet. „Alapdolog, hogy az emberek megszoktak egy életvitelt a színházban, hogy magukénak tekintve a színházat, elvárják, hogy az igazgató avassa be az összes dolgozót a mindennapi helyzetekbe, pénzügyekbe, tárgyalásokba, stb. Eddig így volt, most nincs. Beke Sándor végeredményeket közöl.”²³⁹

A színházkritikusok, sőt a szlovákiai magyar közélet egyöntetűen Beke mellett foglaltak állást. A Csehszlovákiai Magyar Írók Társaságának a nevében nyilatkozatot adott ki Grendel Lajos, aggodalmát fejezte ki a Csemadok Országos Tanácsa, a helyi Független Magyar

---

²³⁶ Dusza István: „Amit elkezdtem, férfiasan szeretném befejezni”, Interjú Beke Sándorral, a Magyar Területi Színház igazgatójával, *Új Szó*, 1990. március 20., 5.

²³⁷ Bodnár Gyula: *Profi tempó vagy diktatúra, kis magyar tragédia a Jókai Színházban*, *Új Szó*, 1991. december 4., 6-7.

²³⁸ Bodnár Gyula: *Profi tempó vagy diktatúra, kis magyar tragédia a Jókai Színházban*, *Új Szó*, 1991. december 4., 6-7.

²³⁹ Bodnár Gyula: *Profi tempó vagy diktatúra, kis magyar tragédia a Jókai Színházban*, *Új Szó*, 1991. december 4., 6-7.

Kezdeményezés vezetői elhatárolódtak a történetektől, de megszólaltak a környék polgármesterei is, sőt számos nézői levél érkezett, mind Beke védelmében. „Beke Sándor színigazgató diktátor. Nem szeretetre méltó nyuszi, az biztos. De a MATESZ-ból színházat csinált, olyat, melyet jegyeznek, nemcsak papíron, hanem szakmailag is. A repertoárja nem közönségsalagató? Lehet. Csak vonzza az embereket, ergo nem színházpolitikai indíttatású, hanem maga a színház. (...) Kell a konzultáció, pont. Nem kell az önös érdek által diktált konspiráció, mert zavart kelt, hangulatot teremt. Olyanná teszi a színházat is, mint az ország: kaotikussá, működésképtelenné és zavarossá. Ebben a zavarosban valakik kaján mosollyal halászgatnak. Önök ehhez a halászgatáshoz statisztálnak, tisztelt művésznők és művészurak.” – írta Soóky László az *Új Szóban*.

A kulturális minisztérium a bizalmatlansági szavazás eredménye ellenére nem írta ki az új igazgatói pályázatot. A puccskísérlet sikertelennek bizonyult. Beke 1994 júniusáig maradt az igazgatói székben. Művészeti vezetői pozíciójából leváltotta Holocsy Istvánt, helyette Boldoghy Olivért²⁴⁰ nevezte ki, a társulatot pedig fiatal színészekkel töltötte fel. Időközben a politikai közhangulat jelentősen romlott, egyre erőteljesebbé vált a nacionalizmus. Csehszlovákia 1993. január 1-jével felbomlott, megalakult a Szlovák Köztársaság, ami újabb nehézségek elé állította a szlovákiai magyar közösséget.

A helyzet abszurditása, hogy a komáromi színház közössége évekig nem emelte fel a hangját sem szakmai, sem emberi kérdésekben. A későbbi politikai fordulatokban – ahogyan korábban, a szocializmus éveiben is – a meghunyászkodás, kivárás stratégiáját választották. A társulat kiállása soha többé nem volt egységes. Érdekes módon mindig olyan pillanatban robbant ki a belső feszültség, amikor a színház történetének legintenzívebb fejlődési folyamatát élte, és évtizedek óta a legnagyobb eredményeket produkálta. Azt, hogy manipulált volt-e a puccs, vagy csak sértett, elkeseredett színészek értelmezték félre a szabadság fogalmát, a kudarc után nem derült ki. Beke Sándor igazgató döntései nagy hatással voltak a következő időszakra is, a fiatalokkal feldúsított társulat még egy évtizedig lendületben tartotta a komáromi teátrumot. Beke Sándor második alkalommal is beírta magát a szlovákiai magyar színjátszás nagykönyvébe.

---

²⁴⁰ Boldoghy Olivér – színész, 1992-ben végzett a pozsonyi Színházművészeti Főiskolán, már egyetemi évei alatt nagy szerepeket játszott a Komáromi Jókai Színházban (pl *Mohács* – II. Lajos, *Padlás* – Rádiós, *Az ember tragédiája* – Ádám) Beke távozása után pályát egy évadra a Kassai Thália Színházhoz szerződött, majd néhány évad után elhagyta a színházi pályát. In: Kolár Péter (szerk.) *A (cseh)szlovákiai magyar színházművészet arcképcsarnoka*, SZMIT, 2012

Beke Sándor szakmai reformjai a Komáromi Jókai Színházban

Beke szakmai erényei közül az egyik legfontosabb az, hogy mindig tudta, mikor mivel lehet megnyerni a közönséget. Ismerte a közeg működési mechanizmusát, ezért nemcsak a művészeti kérdésekre összpontosított, hanem látványos kultúrpolitikai gesztusok segítségével erősítette fel színházigazgatói jelenlétét. Nagy hangsúlyt fektetett egy új dramaturgiai irányvonal kialakítására. „A tavalyi »keresztségben« Jókai nevét felvevő színház hosszú évek egy helyben topogása, a »szórakoztató színházeszmény« jelszava mögé bújó dilettantizmus tombolása, darabválasztási és dramaturgiai abszurdítások, bántó színészi ripacsériák (tisztelet a tartásukat megőrzött keveseknek és a néhány valóban színházi értéket hordozó előadásnak) után úgy tűnt, megdöbbenően rövid idő alatt sikerül a helyzet konszolidálása, egy következetesen értékközpontú színházi profil kialakítása. A zenés darabok giccscentrikus stílusegyvelege és a prózai művek »egyenunalmas hőttrealizmusa« után örvendetesen szélesedni látszott a művészi kifejező eszközök skálája”²⁴¹ – írja a Beke-nyitányról Hizsnyan Géza az *Irodalmi Szemlében*.

De mi is az a dramaturgiai modell, amivel Beke felrázza a szlovákiai magyar színházi közeget? A négy évad huszonöt előadását fel lehet osztani néhány jól behatárolható szempont szerint. Minden évadban volt egy történelmi dráma, valamint egy-egy nagy zenés produkció: nagyoperett, vagy musical. (Ezeket az előadásokat a *Mária evangéliuma* kivételével nem Beke rendezte.) A repertoárba bekerült néhány klasszikus magyar dráma, amelyet az iskolák a történelmi drámákkal együtt beépíthettek a tananyagba (Móricz, Madách), vagy világirodalmi klasszikusok, többnyire komédiák (Beumarchais, Goldoni). A fennmaradt előadáshelyekre a kortársak vagy a huszadik században politikai okok miatt nem játszott szerzők (Csurka István, Márai Sándor, Tadeusz Rozewicz) művei kerültek. Beke Sándor megpróbálta kiegyenlíteni a szlovákiai magyar dráma kapcsán felmerült „szakmai adósságot” is: az 1992/93-as évadban drámapályázatot hirdetett, melynek egyik díjazott drámaszövegét, Mészáros László *A mi hősiünk* című művét, a Komáromi Jókai Színház és a Thália Színház közös előadásaként mutatták be 1993 nyarán a Bástya Színházban. (A Thália Színház megalakulása óta ez volt az első előadás, amelyben a kassai és komáromi társulat hivatalosan is együtt játszott, s nem csak egy-egy színész vendégszerepelt egyik, vagy másik társulatban.)

Az új igazgató a repertoárépítés rendszerét tekintve következetesen gondolkodott, ezért is fogadták ilyen lelkesen a szakma képviselői a pontos koncepcióval és elképzelésekkel fellépő

---

²⁴¹ Hizsnyan Géza: „Hogyan lehet, ahonnét jöttünk előremenne visszajutni?”, *Irodalmi Szemle*, 1992./3, 297-300.

direktort.

Az első szabad színházi szezon első előadásának Beke Háy Gyula komédiáját választotta.²⁴² Beke a társadalmi helyzet és a történet könnyen felfedezhető párhuzama ellenére sem élezte ki *A ló* történetének politikai vonalát, a zsarnokság természetrajza helyett az emberi ostobaságra tette a hangsúlyt, s ezzel fellazította Háy paraboláját. „Nevetve kellett elbúcsúznunk tragikus múltunktól” – vallotta a rendező arra hivatkozva, hogy be kellett csalni a közönséget a színházba, ezért az volt a fontos számára, hogy a színházban eluralkodjon a jókedv és derű.²⁴³ Beke szakmai pályájára nem jellemző az alibizmus, ez a nyilatkozata mégis azt a hatást kelti, hogy a társadalmi kérdésekről csakis óvatoskodva vagy elrajzoltan lehet beszélni. Ez a magatartásforma az államszocialista időszakban még indokolt is lett volna, de az első szabad színházi évadban értelmetlenné vált. „Beke Sándor rendezése láthatóan kerülte ezeknek a súlyos kérdéseknek a felvetését. Jókedvű előadást igyekezett kerekíteni a néhány éve még kényesnek számító darabból. A bemutató szándékának bizonytalanságát leginkább az előadás stiláris eklektikája jelzi.”²⁴⁴

Ez a külsődleges teatralitás meghatározó karakterjegye a Beke-korszak előadásainak: újszerű repertoár, ugyanakkor következtelenség a formai és színészi megvalósítás szintjén. Hozzá kell tennem, a társulat nem volt egységes szakmailag, a főiskoláról kikerült fiatal színészek és a több évtized alatt megcsontosodott, színházalapító generáció között természetes módon kialakult az a szemléletbeli különbség, amely szintén nehezíthette az egységes stílus kialakulását.

A kritika véleménye szerint az első „intő jel” az évad végén a Bástya Színházat avató Kocsis István *Árpádházi Szent Margit* című előadása volt. Kocsis tézisdrámája enyhén szólva kilógott az ígért dramaturgiai „sémából”. A következő bemutató kapcsán már egyértelműen megfogalmazódtak a színház látszatfejlődésével kapcsolatos aggályok: „Kíséretet járja be a Komáromi Jókai Színházat, a Matesz kísértete!” – írja Dusza István, rövid méltatlankodó kritikájában a *Rokonokról*. „Ugyanolyan rendezői és színészi közhelyek jelennek meg egymás után, ugyanaz a hevenyészettség és elnagyoltság uralkodik el mindenben.”²⁴⁵

Az előadás rendezője Takáts Emőd, a színház korábbi igazgatója – valószínűleg a könnyítés szándékával – Móricz 1934-ben íródott, happy enddel végződő átiratát vette alapul. „Stílusról

---

²⁴² Az igazgató-rendező 1969-ben – szintén egy fontos történelmi pillanatban – Háy Gyula egy korábbi művével, az *Isten, császár, paraszttal* vallotta meg társadalmi nézeteit

²⁴³ Beke Sándor: *A sors vezetett Pozsonytól Kassáig – Kassától Egerig*, szerkesztette: Pásztó András, Budapest, 2014, 100.

²⁴⁴ Sándor L. István: „Átkölni a végzet szigorát”, *Színház*, 1991. augusztus, 25-27.

²⁴⁵ Dusza István: „Kíséretet járja be...”, *Új Szó*, 1992. január 8., 5.

az előadás kapcsán nem beszélhetünk, csupán a cél nyilvánvaló: »szórakoztatni« minden áron. Ennek érdekében semmitől sem riadnak vissza. Kibogozhatatlan egyvelegbe keverednek itt a színpadon a polgári vígjáték, a farce, a burleszk, sőt a kabaré elemei. Teljesen mindegy, van-e a történeteknek belső logikájuk, megmagyarázható-e az, ami a színpadon történik; a lényeg, hogy a közönség nevessen. (...) Ha a színház vezetése komolyan gondolja a változtatás szándékát, a művészi értékek felkarolását, aminek törvényszerű következménye a következetes közönségnevelés is, nem engedhet meg a *Rokonok*hoz hasonló baklövéseket!”²⁴⁶

A *Rokonok* után Takáts Emőd hét évig „elhallgatott” a színház volt igazgatója nem rendezett többet Beke igazgatása alatt. Ebben az időszakban is megoldatlan problémát jelentett, hogy a szellemileg izgalmas repertoárhoz milyen rendezőket „rendel” a mindenkori színházvezetés. Hiszen saját rendezője a szlovákiai magyar színházközösségnek kevés volt/van. Köztük színházi párbeszéd vagy együttműködés, együtt gondolkodás csak a legkritikább esetben jött létre.²⁴⁷ A színház vidéki jellegéből és anyagi lehetőségeiből és adódóan nem tudja, nem meri megszólítani a szlovák és magyarországi szakma „nagyjait”, a második vonal azonban sok esetben nem tekinti valós megmérettetésnek a helyzetet, és a „jó lesz ez vidéken”-szemlélettel tekint a határon túli magyar színházakban végzett feladataira. Természetesen voltak (vannak) szerencsés és minőségi szakmai találkozások, ebben az időszakban például Iglódi István *Csókos asszony-* és *Figaró házassága-*, vagy Bodolay Géza *Szecsúáni jóember*-rendezése, de arányaiban ebből volt kevesebb, s mindvégig domináns maradt az igazgató-főrendező szellemi irányvonala.

A Beke-rendezések közül a legellentmondásosabb produkció *Az ember tragédiája* bemutatója, melyre az ünnepi évadban – a színház megalakulásának 40. évfordulója alkalmából – került sor, 1993. március 19-én. Az ünnepi évforduló jó alkalmat szolgáltatott arra, hogy egy monumentális előadás szülessen. Az előadás átlátszó műanyagfalakból konstruált díszletét Székely László tervezte, a jelmezek Federits Zsófia munkája, a tömegeket – mert a színház stúdiósain, nyugdíjasain kívül még felnőtt és gyerekkórossal is kibővült a társulat – Szögi Csaba mozgatta, az előadás zeneszerzője Vukán György volt, dramaturgként Tarján Tamás dolgozott a rendezővel.

Beke az előadás előtti interjúban hangsúlyozza a madáchi történet időszerűségét, amit a színek felcserélésével, a jelenből való visszatekintéssel próbált erősíteni: „Az eddigi

---

²⁴⁶ Hízsnyan Géza: „Hogyan lehet, ahonnét jöttünk előremenve visszajutni?”, Irodalmi Szemle, 1992./3, 297-300.

²⁴⁷ Kivétel: Czajlik József igazgatói kinevezését követően maga mellé vette dramaturgnak Forgács Miklóst, aki szintén a pozsonyi főiskolán szerzett rendezői diplomát, s bár Forgács többnyire dramaturgként dolgozik a Tháliában, a korábbi helyzethez képest ez előrelépést jelent.

Tragédia-rendezések egyfajta kronologikus megfejtései voltak a madáchi műnek, én a jelenidejűt akarom megfejtetni. Nem rekonstrukció, újrafogalmazás.”²⁴⁸ A színek felcserélése mellett a másik nagy dramaturgiai beavatkozás, hogy Beke Tragédia-előadása megsokszorozza Ádámot. Évából azonban csak kettő van: egy édeni és egy valós életben bolyongó. „Helyrehoztuk azt a dramaturgiai fogyatékoságát Madáchnak, hogy míg Évában megteremti a »kettős« évaságot, Ádámot mindig egyarcúságban hagyta. Az ember »másik énjét« nem fordította önmaga ellen. Itt az »ösztönös« én a »tudatos énnel« áll szemben. A konfliktussorozat ezáltal is bővül.”²⁴⁹ – nyilatkozta a rendező.

Ez a drámaértelmezés a szlovákiai magyar közegben valóban revelációnak számított, a magyarországi színházi közegben nem, hiszen Ádám több személyre való lebontásának gesztusát már Vámos László is használta, és Ruszt József zalaegerszegi *Tragédia* rendezése is élt Ádám-megkettőzésének lehetőségével.

Az előadás kapcsán született szakmai kritikák és recenziók egyöntetűen dicsérik a színházi teret, a díszletet, egy része élteti a színházvezető-rendező újraértelmező bátorságát, mások hevesen tiltakoznak a teljesen értelmetlenül összekuszált színek ellen: „Szabad-e átígazításokat úgy eszközölni, hogy azok nyomán nem születik az eredetnél sem jobb, sem modernebb, de még csak pontosabb dramaturgiai konstrukció sem? Szabad, de minek.” – írja Dusza István az *Új Szóban*.²⁵⁰ Budai Katalin a *Színházban* megjelent kritikájában hasonlóképpen vélekedik az előadásról: „Melyik asszociáció hová visz, s miért pont oda? Természetesen elképzelhető egy furcsa képeskönyv is, ahol a markáns, korfestő színhelyek önmagukban jelentenek teljességet, hiszen a jelenetezés komplett: de akkor mi lesz az Emberrel? Hogyan tudja akkor emelkedés és bukás kettősségét ugyanabban az eszmében végigélni? Mert erre az öt megkettőző Ádám sem képes. A zárókép megsokszorozott Ádámjai a megszaporodott angyalkasereg s a végre szűk kék szoknyába bújt Éva sem adnak minderre kielégítő magyarázatot. Szokatlanság és kikezdehetetlen panelek: ez a két vonulat halad fej fej mellett. Az efféle erőszakolt rendszer nem tűr egyénit: nem csoda, ha alkotótársak helyett csak végrehajtókat kíván. Ezért nincs értelme színészi megoldásokról elmélkedni.”²⁵¹

Dusza kritikája végén egy olyan szempontot hoz fel utolsó ellenérvként, amely szakmailag talán megkérdőjelezhető, egy kisebbségi helyzetben lévő színháznak ugyanakkor szem előtt kell(ett) tartania, (s melyeket más esetben Beke maga is gyakran hangoztatott):

---

²⁴⁸ „Don”: *Optimista rendezte tragédia, Press*, (kétnyelvű regionális folyóirat), 1993. április 2., 3.

²⁴⁹ „Don”: *Optimista rendezte tragédia, Press*, 1993. április 2., 3.

²⁵⁰ Dusza István: *Házi Úr-Isten házikabátban, Új Szó*, 1993. április 8., 5.

²⁵¹ Budai Katalin: *Ádámék plexi alatt, Színház*, 1993. június, 23-25.

„Feltételezésem szerint, a nagyszámú diákbérletben játszandó Az ember tragédiáját kevés gimnazista korú diák fogja ezekben az években eredetiben olvasni. Így tájainkon kialakulhat egy tévhit, hogy amit Beke Sándor rendezett, az az eredeti madáchi mű alapján készült színpadi játék. Holott az igazság az, hogy a Madách Imre alkotta dráma nyomán Beke Sándor és Tarján Tamás írt(?) – átszerkesztett – egy szövegváltozatot, amelynek színpadi megjelenítését láthatja diák és felnőtt. Ki-ki gondoljon erről, amit akar. Meg arról is miként kezdhető ki ilyen eredetieskedésekkel az a törékeny magyarságtudat, melyet Beke Sándor rendezőként Vörösmarty Mihály Csongor és Tündéjének színrevitelével a hetvenes évek elején is erősített.”²⁵²

Beke pályája legsikeresebb rendezései közé sorolja a komáromi *Tragédiát*, s néhány évvel később Egerben is színre vitte szinte ugyanezzel az alkotói csapattal.²⁵³ Az egri előadásban azonban – bár ugyanúgy nem a Paradicsomból, hanem a könyvzúzdából indult az történet, mint Komáromban – nem cserélte föl a képek belső sorrendjét, hanem létrehozott egy álmokeretet visszatérve ezzel a madáchi koncepcióhoz.

Beke a *Tragédiát* követően még három előadást rendez a Komáromi Jókai Színházban: Goldoni *Két úr szolgálja* című komédiáját a nagyszínpadon, Beckett *Godot-ra várva* című abszurdját kamaratérben, valamint a *Mária evangéliuma* című rockoperát a Bástya Színházban.²⁵⁴ 1969-ben Beke Sándor *Két úr szolgálja*-rendezésével nyitotta meg kapuit a kassai Thália Színpad. Két úrnak szolgálni, és közben elszántan küzdeni a túlélésért: modellszerű, ismerős helyzet a szlovákiai magyar társadalom számára. Beke nem véletlenül választotta ezt a komáromi búcsúelőadásának. Csakhogy a kassai sikert nem lehetett megismételni, ezúttal nem sikerült mélyíteni, többértelművé tenni a komédiát: „Maradjunk annyiban: most szórakoztatni akart. Megtörtént. Elvégre kétszer nem léphetett ugyanabba a folyóba. Nagy kár, hogy legendás kassai rendezése emlékét halványította el a mostani bemutató.”²⁵⁵

Az 1993. január 1-én megalakult önálló Szlovák Köztársaság átrendezte a közéleti viszonyokat, és hatással volt a színházak működésére is. Oleg Dlouhý, a kulturális minisztérium színházi referense egy interjúban elmondta, hogy 1992 novemberétől folyamatosan kapott panaszleveleket a minisztérium Beke igazgatói módszereivel kapcsolatosan. Ráadásul jogi

---

²⁵² Dusza István: *Házi Úr-Isten házikábatban*, Új Szó, 1993. április 8., 5.

²⁵³ Bemutató: 1998. január 30., díszlet: Székely László, Jelmez: Benedek Mari, koreográfia: Szögi Csaba, dramaturg: Tarján Tamás és Pályi András. Forrás: színhaziadattar.hu, utolsó letöltés: 2017. december 17.

²⁵⁴ A Bástya Színház a rendszerváltást követően a komáromi erőrendszer hatos bástyásjának az udvarán kialakított szabadtéri játszóhely, 1991-től 2000-ig játszott itt nyaranta a Komáromi Jókai Színház.

²⁵⁵ Dusza István: *Nem állt meg a folyó*, Új Szó, 1994. április 5., 3.

problémák is felmerültek: „mivel Beke úr magyar állampolgár, az eddigi beosztását jogilag nem minden tekintetben tisztázott formában látta el, de ezt hadd ne részletezzem, mert ez igazából négy évvel ezelőtti jogi tisztázatlanság,²⁵⁶ és nem csak az ő esetét érinti²⁵⁷ – nyilatkozta Oleg Dlouhý. „A Jókai Színház magyar viszonylatban határozott arculattal bír, de ugyanezt a színháznak – tekintet nélkül a nyelvi akadályokra – sajátos kifejezőeszközökkel a más nyelvet beszélő néző felé is prezentálnia kell. Mert a színházművészet »szintetizál«, amelyben a szó, a nyelv csupán egyetlen kifejezőeszköz, s a nonverbális jelrendszer óriási súllyal határozza meg az előadás jellegét. Ha egy idegen nyelvű előadást látok, s azt a nyelv ismeretének hiányában is értem, akkor kétségtelenül olyan kifejezőeszközöket használtak, amelyek mindenki számára érthetőek. Ebből a nézőpontból szemlélve ezt a színházat a szlovákiai kulturális kontextusban nem lehetett érzékelni.”²⁵⁸

A szlovák-magyar színházi együttműködés Komáromban mindig is látszattmegoldásokra épült – de vajon Oleg Dlouhý 1994-ben feltett kérdése olyan probléma-e, amit egyoldalúan a színház irányából lehet, vagy kell orvosolni, vagy pedig nem több, mint az egyébként egyre nacionalistább hangokat megütő politikai és társadalmi helyzet elfedésére szolgáló, hivatalnoki magyarázkodás?

A Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma 1994 áprilisában írt ki pályázatot a Komáromi Jókai Színház igazgató posztjára. Négyen jelentkeztek: Holocsy István, a színház korábbi művészeti vezetője, Galán Géza színész, Horváth József népművelő és Beke Sándor. A pályázatot elbíráló bizottság tagjai négy a háromhoz arányban Beke mandátumának meghosszabbítását javasolták, a kulturális miniszter azonban, élve vétőjogával, felülbírálta a kuratórium döntését, s mivel Horváth József pályázata nem felelt meg az elvárásoknak, Galán Géza pedig külföldön tartózkodott, és nem jelent meg a meghallgatáson, Holocsy Istvánt nevezte ki a Komáromi Jókai Színház új igazgatójává.

---

²⁵⁶ A jogi tisztázatlanság eleve abból adódik, hogy Bekét 1990 márciusában még a Csehszlovák kulturális minisztérium nevezte ki, s időközben Szlovákia „kivívta magának” az önállóságot.

²⁵⁷ Dusza István: *A minisztérium kétszer döntött*, *Új Szó*, 1995. június 28, 7.

²⁵⁸ Dusza István: *A minisztérium kétszer döntött*, *Új Szó*, 1995. június 28, 7.

Az önálló Kassai Thália Színház első lépései (1990 – 1994)

Huszonegy évvel megalakulása után a Kassai Thália Színpadot nagykorúsították, levált a komáromi anyaintézményről, és 1990. július 1-én, Kassai Thália Színház néven, a Szlovák Kulturális Minisztérium fenntartói hatáskörében, megalakult az önálló kassai magyar színház. A színház élére Kolár Péter került, akinek oroszlánrésze volt az önállósodási folyamatban, és aki meghirdetett pályázaton nyerte el a tisztséget.

A színház „születését” nem kísérte különösebb tapsvihár, csupán néhány rövid, eldugott újsághír adta hírül a világnak ezt a színháztörténetileg egyébként meghatározó pillanatot. Az önálló Thália első lépéseit súlyos anyagi problémák árnyékolták be. A komáromi „nagytestvér” levette a kezét a kassai társulatról, nem vállalt többé felelősséget a keleti szekcióért. A komáromi színház élére került Beke Sándor nem akart osztozkodni, védte a komáromi tulajdont, a Tháliának így szinte nulláról kellett kezdenie az építkezést.

A szűkös anyagi lehetőségek ellenére Kolár Péter nemcsak az alapvető feltételek megteremtésére törekedett, hanem a színház társadalmi, közösségteremtő szerepkörének kiszélesítésére is. Az 1968-as tervekhez hasonlóan *Színlap* címen elindítottak egy színházi folyóiratot, a kezdeményezés azonban befulladt, a helyette létrejött *Keleti Napló*²⁵⁹ anyagi támogatás hiányában ugyanerre a sorsra jutott.

Az önállósodást követő évben dramaturgként a társulathoz szegődött az ipari iskola legendás tanára, Pásztó András, valamint rendezőként Horváth Lajos,²⁶⁰ aki az önálló Thália első előadását: Csurka István *Döglött aknák* című komédiáját is jegyzi. Az 1990 októberében bemutatott komédia két főszerepét Horváth Lajos a Thália társulatának két alapító tagjára: Várady Bélára és Lengyel Ferencre osztotta, és ez lehetett volna önironikus reflexió az államszocialista apparátúrára és az azt kiszolgáló kisemberre, csakhogy a rendező – személyes érintettségből vagy a múlt rendszer örökségeként megmaradt óvatosságból? – nem élezte ki az egyébként kézenfekvő problémát. Erre reflektál Dusza István kritikája: „Mert azt azért senki sem gondolhatja komolyan, hogy az 1971-ben bemutatott darab érvényes életét hosszabbítja meg, ha napi aktuálpolitikai kiszólásokat (MDF és SZDSZ pártvitái) ültet át bele, miközben

---

²⁵⁹ A Madách-Posonium Könyv- és Lapkiadó által kiadott kelet-szlovákiai független társadalmi és kulturális havilap, 1990 és 1994 között jelent meg, publicisztikája a szlovákiai magyar irodalmi és kulturális élet egészére kiterjedt. Szerkesztői: Máté László (1990); Gál Sándor (1992).

²⁶⁰ Horváth Lajos (1947-2014) 1969-ben a középiskola után került a Thália Színpadhoz, ahol 10 évig színészként dolgozott, majd 1979-től a prágai DAMU – Színházművészeti Egyetem rendezőszakán tanult. Az egyetem elvégzése után a Matesz komáromi és kassai részlegén egyaránt dolgozott. In: Kolár Péter (szerk.) *A (cseh)szlovákiai magyar színházművészet arcképcsarnoka*, SZMIT, 2012

érintetlenül marad egy, a régi rendszer vezető rétegének kiváltságaként működtetett pártkórház. Ezek a logikátlanságok lökik a Kassai Thália Színház létezésének első bemutatóját az érdektelenség szakadékába.”²⁶¹

A Thália első évadának legsikeresebb előadása Steinbeck *Egerek és emberek* című drámája, Dezsényi Péter rendezésében. Ezzel az előadással szerepelt a színház Kisvárdán, a III. Magyar Nemzeti Kisebbségi Színházak Fesztiválján. „Az illúzió morális tartást adó erőként, életben tartó eszközként értelmeződött az Egerek és emberek című Steinbeck-adaptációban. Az illúzióba való kapaszkodás azonban csak az időleges túlélést teszi lehetővé, az adott életlehetőségeket tágítani képes tényleges esély megteremtésére alkalmatlan. Erről szólt a Dezsényi Péter rendezte előadás, amely számos szép, emberi pillanatot teremtett, ám időnként túlzottan közvetlen hatásokra törekvőnek, kissé túlbeszéltnek, árnyalatlanoknak tűnt.”- írta róla Sándor L. István a *Színház* folyóiratban.

A Thália Színház első két évada főrendező nélkül számos szakmai problémát vetett fel, a kezdeti nehézségekre, a születés gyötrelmeire egy idő után már nem lehetett hivatkozni. Hízsnyan Géza az *Irodalmi Szemlében* így írt erről „A szakmai minimumot kompromisszumok nélkül megkövetelő rendezők után kell nézni, mert addig nem lehetséges az előrelépés. Ehhez elengedhetetlenül szükséges továbbá, hogy felhagyjanak a nem csupán a színpadismeret, de a jó ízlés hiányát is fel-felmutató díszlettervezők alkalmazásával. Ha a „»befutott nagy nevek« anyagi vagy egyéb okokból nem elérhetőek, kísérletezzenek pályakezdő magyar, szlovák vagy akár cseh fiatalokkal.”²⁶²

Kolár Péternek, aki elsősorban menedzserigazgatóként állt a színház élén, sikerült megszereznie és felújítania a Timon utcai épületet, ebben az épületben alakították ki a Márai Sándorról elnevezett stúdiószínpadot is. Kolár ugyanakkor nem tudta művészileg kondicionálni a társulatot, az alapító tagok és a fiatal művészek közti generációs konfliktusokat sem kezelte jól, ezért, megfogadva a szakmai tanácsot, Dezsényi Pétert szerződtette a társulathoz, aki a művészi vezetés mellett évadonként egy-két előadás rendezését²⁶³ is vállalta.

Dezsényi Péter legjelentősebb kassai munkája Székely János *Caligula helytartója*: „Magát a darabválasztást csak dicsérni lehet. De dicsérni kell a rendezőt azért is, hogy a mű »érvényességét« fölismerve ellenállt a konkretizáló aktualizálás sokszor nagyon is kínálkozó

---

²⁶¹ Dusza István: *Meddig élnek a drámák, Új Szó*: 1990. október 25., 4.

²⁶² Hízsnyan Géza: *Komámasszony, hol a színház? Irodalmi Szemle*, 1992/2, 214-218.

²⁶³ Dezsényi rendezései: Svarc: *Hókirálynő* – 1993. április 19., Molière: *Tudós nők* – 1993. október 14., Mészöly Dezső: *Harmadnap győzelem* – 1994. május 5., Shakespeare: *A makrancos hölgy*

csábításának. A rendező legnagyobb érdeme azonban az, hogy fölfedezte: van Kassán egy színész, aki Barakiás érveit olyan hitelességgel képes tolmácsolni, hogy azok Petroniushoz és a közönséghez egyaránt eljussanak. (...) Gyurkovics Barakiása olyan hitelességgel szólal meg, ami csak a legnagyobbak sajátja.”²⁶⁴

Az új főrendező előadásokat épített azokra a színészlegendákra, akik 1969-ben részt vettek a Thália Színpad megalakításában. Várady Béla így kapta meg Seress Rezső szerepét a *Szomorú vasárnapban*, de visszatért a színházhoz néhány szerep erejéig Csendes László és Thirring Viola is, és ebben az időszakban szerződött a Thália Színházhoz Szabadkáról Korica Miklós és Jónás Gabriella.²⁶⁵

Hiányoztak azonban a fiatal színészek. A pozsonyi Színházművészeti Főiskola magyar növendékeit elszippantotta a Komáromi Jókai Színház (Mokos Attila, Dósa Zsuzsa, Boldoghy Olivér), vagy a főiskola befejezése után szlovák színházhoz (Tóbiás Szidi, Benkő Géza), mások Magyarországra szerződtek (Rancsó Dezső, Varga Szilvia). Egyedül Bocsárszky Attila tért vissza a társulathoz. „Ez az a kérdéskör, amelynek megválaszolásakor nem tudom megkerülni a két színházunk eddig kimondatlan, padló alá söpört viszálykodását.” – írta a fiatal színészmigráció kapcsán Dusza. „Komáromban Beke Sándor jobb feltételeket kínál a végzős fiataloknak, s Kolár Péter nem tud rálicitálni ezekre. Számára – úgy tetszik – egyetlen út marad, a fiatal stúdiósok aktív és rendszeresített képzése. Talán segítséget jelent majd, ha elkezdődik a kassai Konzervatórium drámai tagozatán a színészképzés. Persze ez a legoptimistábbakat is óvatosságra inti, ismerve a magyar nemzeti kisebbség oktatásügye elleni lépéseket.”²⁶⁶

A két színház közötti rivalizálás ebben az írásban kerül először említésre. Ennek következményeként a frissen végzett színészek egy része igazgatóváltásonként hol ide, hol oda szerződik. A színházak közti feszültség ugyanakkor mindig leplezett maradt, s az együttműködés hiánya a távolság számlájára íródott (s ez persze nemcsak alibi, hanem tény, 400 km távolság két kis társulat esetében jelentősen megnehezíti az intenzív együttműködést).

A színészutánpótlás biztosításának kérdése azonban összetettebb annál, mint amit Dusza ír: „Könyörtelen véleménymondás és állásfoglalás. Kegyetlenebb minden kritikusi indulatnál.”²⁶⁷ Nemcsak Kolár Péter nem tudta biztosítani társulatában a fiatal képzett

²⁶⁴ Hizsnyan Géza: *Szolgák és zsarnokok, Kalligram*, 1994. július-augusztus.; kalligramoz.eu, letöltés. 2017. szeptember 15.

²⁶⁵ A szabadkai színészek elsősorban a Vajdaságban kialakult háborús helyzet miatt szerződtek Kassára, Korica Miklós két előadást is rendezett a Tháliában, Slade: *Jövőre veled ugyanitt* című vígjátékát, valamint Sartre: *Zárt tárgyalás* című drámáját

²⁶⁶ Dusza István: *Tanítómesterünk a történelem, avagy nevetve bukdácsolunk, Vasárnap*, 1993. július 25. 8-9.

²⁶⁷ Dusza István: *Tanítómesterünk a történelem, avagy nevetve bukdácsolunk, Vasárnap*, 1993. július 25. 8-9.

színészeket, Beke hasonlóképpen küzdött ezzel a problémával, hiszen hiába vitte Komáromba Rancsó Dezsőt és Varga Szilviát, s játszották el a *Csókos asszony* és *A holdbeli csónakos* főszerepeit, egy évad után Vándorfi László hívására a veszprémi társulathoz szerződtek. Ugyanez történt a *Két úr szolgája* Truffaldinójával, Benkő Gézával. (azzal a különbséggel, hogy ő osztálytársaival együtt a nagyszombati szlovák színházhoz kötötte magát). Időszakosan össze lehet hozni egy-egy fiatal csapatot, de ha hiányzik az a motiváció vagy vízió, ami miatt a végzett színinövendékek hosszabb távon gyökeret vernének, csak időt nyert a színház vezetése, háborút nem. Beke távozása után a komáromi csapat is szétesett, s Kassán erősödött meg három évad erejéig a színészállomány, majd az intendatúrát követően ismét a Komáromi Jókai Színház kötelékében nőtt meg a végzett színészek aránya.

A közösség és a szakma, s természetesen a sértett igazgatók is, egy-egy színész távozásakor árulót kiáltanak. Ugyanez történt, amikor 1971-ben Galán Géza, Sunyovszky Szilvia, később Thirring Viola, 1985-ben Csendes László esetében, majd a rendszerváltást követően így kapta meg ezt a címkét a már említett Varga Szilvia, Rancsó Dezső, majd Dósa Zsuzsa, Tóbiás Szidi, Benkő Géza, néhány évvel később Stubendek Katalin. Az idősebb, színészgeneráció szerint Kaszás Attilát is megillette az áruló címke, holott ő a budapesti egyetemen végzett, ahonnan nem vezetett visszafelé út a szlovákiai magyar színházakhoz. (kivételem Beke Sándor és Holocsy István) A színészvándorlás az egyik legnagyobb kérdése a szlovákiai magyar színházi közösségnek, sajnos a mai napig nincs rá érvényes válasz, vagy megoldás.

Kolár Péter tervei között szerepelt a színházi stúdió beindítása, ahol legalább a színpadi munkához szükséges alapképzésben részesülnének a színészjelöltek: „Képzett színészek nem várakoznak az ajtónk előtt, így magunknak kell a nevelésüket elkezdeni”²⁶⁸ A színházi képzés azonban nem valósult meg, ezért 1993-ban a Thália vezetősége azt a megoldást választotta, hogy – az idősebb színészgeneráció népszerűségének kiaknázása mellett – magyarországi fiatal színészekkel²⁶⁹ töltötte fel a színház társulatát. Bizonyítékként, hogy működik ez a rendszer így is, Usztics Mátyás rendezésében műsorra tűzték a *Rómeó és Júliát*.

De nemcsak fiatal képzett színészekben volt hiány, hanem fiatal rendezőkben is. Dezsényi kísérletező kedvét mutatja, hogy ebben az időszakban dolgozott először a kassai színházban Vidnyánszky Attila, aki a kisvárdai fesztiválon ismerkedett meg a kassai társulattal,

---

²⁶⁸ Dusza István: *Furcsa „műfaja” az emberi kapcsolatoknak, beszélgetés Kolár Péterrel a Kassai Thália Színház igazgatójával, Új Szó, 1990. október 4., 5.*

²⁶⁹ a Bodnár Sándor Drámai Akadémia hallgatóit szerződtették le egy évadra.

s lehetőséget kapott bemutatkozásra a pozsonyi Színművészeti Főiskola harmadéves rendezőhallgatója, Forgács Miklós is.

A rendezői bemutatkozások eredményéről nagyon kevés szakmai kritika íródott. Vidnyánszky *Bolha a fülbe* című Feydau-rendezését Dusza az évadösszefoglaló írásában bukásként értékeli: „Vidnyánszky Attila fiatal kárpátaljai rendező konzervatív avantgardizmusa nyomán minden lett ez a darab, csak nem a nézőt nevetéssel kínzó bohózat.”²⁷⁰ Nánay István a kisvárdai fesztiválról írt beszámolójában árnyaltabban fogalmaz: „A fergeteges tempójú, erősen koreografált, de helyenként vitatható ízlésvilágot tükröző játék szecessziós stílusú, jelzett díszletben zajlik; e tér az első és harmadik felvonásban működik is, de a második felvonás kergetőzéséhez alkalmatlannak bizonyult. Ebben a rendezői felfogásban a színészi alakítások óhatatlanul mechanikusakká válnak, kivéve Kassai Csongorét, aki a beszédhibás Camille szerepében megmutatta, miként lehet egy túlhajtott rendezői koncepcióban is kimunkált, elegáns, a ripacskodást elkerülő, mértéktartó, mégis elementáris komikumú alakítást nyújtani.”²⁷¹

Forgács Miklós első kőszínházi rendezése is számos szakmai problémát vetett fel. Hizsnyan Géza így sommázta a produkció tanulságát évadértékelő tanulmányában: „Egy rendező csak olyan műhöz nyúljon, amelynek szellemiségéhez köze van, s csak akkor engedje színpadra az előadást, ha azzal valóban elkészült. Ez a két felbecsülhetetlen értékű tanulság tehát a haszna Forgács Miklós, a pozsonyi főiskola harmadéves rendező szakos hallgatója munkájának, akinek bemutatkozását a fenti két tanulság megszívlelése után gyorsan felejtjük el.”²⁷²

Forgács Miklós 2012-ig nem is kapott több lehetőséget a Thália Színházban. Vidnyánszky ezzel ellentétben 1996 novemberében visszatért, Molière *Don Juanját* állította színpadra, 1998 májusában pedig a Kassai Thália Színház és a Beregszászi Illyés Gyula Nemzeti Színház koprodukciójaként John Ford *Kár, hogy ká* című tragédiájával a Thália történetének szakmailag egyik legizgalmasabb színházi produkcióját hívta életre.

A független Kassai Thália Színház történetének első fejezete a 1994/95-ös évaddal véget ért. A 1994/95-ös évad végén már készen állt az önálló Szlovák Köztársaság kulturális vezetésének a koncepciója arra, hogyan alakítsa át és nyomorítsa meg az egyébként is problémásan működő kisebbségi kulturális rendszert, hogy vonja össze az egymáshoz

---

²⁷⁰ Dusza István: *Tanítómesterünk a történelem, avagy nevetve bukdácsolunk*, Vasárnap, 1993. július 25. 8-9.

²⁷¹ Nánay István: *Várdai keseredés, a határon túli magyar színházak találkozója*. Színház: 1993. augusztus 32-37. oldal,

²⁷² Hizsnyan Géza: *Egy helyben topogás vagy lassú hátramenet (A Thália és a Jókai Színház újabb évadáról)*, Kalligram: 1994. október, www.kalligramoz.eu, utolsó letöltés: 2017. szeptember 23.

semmilyen módon nem kapcsolódó intézményeket, miután megfosztotta őket jogalanyiságuktól. Öt évvel a rendszerváltás és másfél évvel az önálló Szlovákia létrejötte után a szlovákiai magyar színházak működésének egyik legnehezebb időszakára következett.

Kiskorúsított színházak – az intendatúra-rendszer időszaka (1994-1999)

Az 1994. szeptember 30-i parlamenti választásokon kormányra került a HZDS (Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom) és SNS (Szlovák Nemzeti Párt) szoros együttműködésre készítette a magyar pártokat. 1995. november 16-án, a szlovák parlament a nagy többséggel elfogadta²⁷³ az új államnyelvről szóló törvényt, amely nemcsak a szlovák nyelv hangsúlyozott védelmét biztosította, hanem a hivatalos szférában — függetlenül a lakosság nemzetiségi összetételének arányától — megfosztotta a kisebbségeket nyelvhasználati joguktól. (1996. februárjától nevezték ki az első nyelvrendőröket, akik ellenőrizték és pénzbírsággal büntették a kisebbségi intézményeket, amennyiben elmulasztották betartani a nyelvtörvényt.)

A nacionalista szlovák kormány intézkedései nem kerülték el a színházakat sem. 1995-ben a kulturális minisztérium nem hagyta jóvá a színházak korábbi költségvetését, csak ideiglenes költségvetési terv szerint utalta – vagy nem utalta – az állami támogatást havi lebontásban. A tervszerű működés lehetetlenné vált. A Kassai Thália Színház az 1995/1996-os évad kezdetén négy hónapja nem kapta meg a szükséges dotációt, így működése veszélybe került. A kassai direktor Magyarországhoz fordult segítségért. 1995. szeptemberének végén a Magyar Országgyűlés Kulturális- és Sajtóbizottsága soron kívüli támogatásban részesítette a színházat.

1995. október 5-én Ivan Hudec kulturális miniszter²⁷⁴ összehívta a szlovákiai színházak igazgatóit, és ismertette a készülő szerkezetváltás tervezetét: a kulturális intézmények irányítására országszerte intendatúrákat hoztak létre, élükön a minisztérium által kinevezett intendással. „A színházak elviekben önállóak lesznek, de gazdasági és személyzeti kérdésekben az intendatúrák döntenek. Az állami intendánsok hivatalai irányítják a gazdasági szolgáltatásokat, fedezik a rezsiket. (...) Minden színház megkap egy alapösszeget, amiből művészeti tevékenységét finanszírozhatja.” – magyarázta Kolár Péter, a kassai Thália Színház igazgatója a Hudec-féle elképzelés ismertetését követően.²⁷⁵

1996. januárjában végre megérkezett a megkésített állami támogatás, pár héttel később, február 27-én azonban felmentették tisztségéből Kolár Pétert. „Mindenek előtt színházunk Magyarországra felé és a magyar színházi szakemberekkel kiépített kapcsolatait rótták föl.” – nyilatkozta a leváltott igazgató – „Rosszallották a sajtóban itthon és külföldön tett állítólagosan

²⁷³ Száznyolcan szavaztak mellette, tizenheten ellene és tizenheten tartózkodtak, forrás: *Új Szó*, 1995. november 17. 1.

²⁷⁴ Ivan Hudec (1947-) – szlovák orvos, író, drámaíró, 1994 és 1998 között a harmadik Mečiar-kormány kulturális minisztere

²⁷⁵ „A színházak maradnak, a szerkezet nem”, *Új Szó*, 1995. október 5. , 1.

félrevezető állításaimat, amelyekkel Szlovákia politikai, gazdasági és kulturális állapotait állítottam rossz fénybe. Továbbá a színház gazdálkodási szemléletét is kifogásolták”²⁷⁶

1996. március 1-től a színház megbízott igazgatójával Fabó Tibort nevezte ki a kulturális miniszter, amiről a színház akkori művészeti vezetője, a leváltással egy időben értesült. Március 2-án a jelent meg Thália Színház társulatának tiltakozó felhívása az *Új Szóban*.²⁷⁷ Kolár leváltására a színház társulatán kívül azonban senki sem reagált.

A kulturális minisztériumban július 28-án született döntés a Thália jogfosztásáról és betagozásáról az Abai Kulturális Központba, a határozatot azonban már visszamenőleges hatállyal, július 1-től érvényesnek kellett tekinteni. Az Abai Kulturális Központ intendánsa Gabriela Hasčáková, a Kassai Galéria igazgatónője lett. Kilenc intézményt vontak össze azzal a hivatalos indoklással, hogy ez így költséghatékony, és a támogatási rendszer áttekinthetőbbé válik. A Kassai Thália Színház, a Romathan Színház (roma táncszínház), két múzeum, galéria, könyvtár, csillagvizsgáló és kassai állatkert került közös felügyelet alá. A szerkezetváltás koncepciója alapvetően ellentmondott az érvényben lévő színházi törvénynek, mely még a szocializmusban született, de az 1989-as kiegészítésnek is, mely szerint színházat nem színházi tevékenységet folytató intézménnyel nem lehet összevonni.²⁷⁸

1996. július 26-án tragikus hirtelenséggel elhunyt Holocsy István, a Komáromi Jókai Színház igazgatója. A minisztérium ideiglenesen Mokos Attilát jelölte ki igazgatóként, aki szeptembertől a Győri Nemzeti Színházba szerződött volna. A tragikus helyzet miatt azonban visszalépett, és elvállalta az igazgatói megbízatást.

Néhány héttel később derült ki, hogy július 1-i hatállyal létrejött a Duna Menti Kulturális Központ is, ahova a Komáromi Jókai Színházat betagozták. A központ élére Alexander Mrázik katonaozrost nevezték ki. „Ennek a határozatnak az érvénybe lépésével minden eddig érvényes alapítólevelél, ezeknek a Duna Menti Kulturális Központba összevont intézményekre vonatkozó változtatásai érvényüket veszítik.”²⁷⁹ – olvasható a Duna Menti Kulturális Központ Alapítólevelében. 1996 július 1-től a megszüntetett intézmények minden joga, kötelessége és vagyona az eredeti küldetésük megtartásával átszáll a Duna Menti Kulturális Központra.

---

²⁷⁶ Leváltották a kassai Thália Színház igazgatóját, *Új Szó*, 1996. február 28., 1.

²⁷⁷ „Kijelentjük, hogy a jelenlegi kormány kifejezetten nemzetiségellenes politikája sem akadályozta meg színházunkat abban, hogy az elmúlt időszakban megfelelő szinten működjön az állam által biztosított alacsony anyagi támogatás ellenére is. Kolár Péter már a színház megalapításából is kivette részét, majd évtizedeken keresztül segítette működését. 1990 elején a társulat egyhangú felkérésére lett a színház igazgatója, majd a kiírt pályázat megnyerése után miniszteri kinevezéssel töltötte be ezt a tisztséget. A színház az ő vezetésével önállósult, alakította ki művészi arculatát, és a szűkös anyagi támogatás ellenére erőteljes fejlődésen ment keresztül. A színház mind belföldön, mind a környező országokban nagy megbecsülésnek örvend” – a Thália társulatának nyilatkozata. In: *Új Szó*, 1995. március 2., 2.

²⁷⁸ 36/1978 és 115/1989 – ezek a két színházi törvény volt érvényben 1996 nyarán, forrás: Zákony pre l’udí (Törvények az embereknek), <http://www.zakonypreludi.sk/>, utolsó letöltés: 2017. december

²⁷⁹ *Az intendáns be se tette a lábát a színházba*, *Új Szó*, 1996. augusztus 27., 1-2.

Azokat a szlovák színházakat, melyek az új közigazgatási elrendezés szerint megyeszékhelyen működtek, nem érintette az összevonás, így a nyitrai Andrej Bagar Színház, a zsolnai színház, a turocszentmártoni Szlovák Nemzeti Felkelés Színháza, a nagyszombati színház megtarthatta jogalanyiságát.

A szerkezetváltást követően személyi változások mentek végbe a színházakban, több helyen eltávolították a színház igazgatóját, művészeti vezetőjét. Az egyik legdrasztikusabb és legnagyobb botrányt kavaráó „beavatkozás” a Szlovák Nemzeti Színházban történt.

Szeptember 11-én Pozsonyban megalakult a „Mentsük meg a kultúrát” Polgári Fórum, melynek vezetőjévé Ladislav Chudíkot választották²⁸⁰. A színészekből, művészekből, közéleti emberekből álló polgári fórum többek közt aláírásgyűjtéssel s a nyilvánosság informálását szolgáló rendezvényekkel próbált tiltakozni a kulturális kormányzat módszerei ellen. Az első ilyen nagygyűlésre október 2-án került sor Pozsonyban. A gyűlésen számos ismert művész és közéleti ember mellett Kolár Péter, a leváltott kassai igazgató is felszólalt. A Szlovák Nemzeti Színház művészei október 5-től sztrájkot hirdettek. A Nemzeti Színház művészeihez tizenöt színház csatlakozott. A sajtó soha nem tapasztalt összefogásként jellemezte a kialakult helyzetet²⁸¹, ami csak részben igaz, ugyanis a tiltakozás formáját mindenki egyéni módon választotta meg. A Szlovák Nemzeti Színházban csak a szakszervezeti tagok sztrájkoltak, a balett és operatársulat, valamint a műszak nem csatlakozott a művészek követeléseikhez, a zólyomi és besztercebányai színház egyáltalán nem csatlakozott, arra hivatkozva, hogy számukra előnyös a minisztériumi felügyelet. Tehát a drasztikus politikai manipuláció ellenére sem lett egységes a szakma, és ettől a kezdeményezés súlyát veszítette. A Kassai Thália Színház elsőként csatlakozott a felhívásokhoz, a komáromi társulat azonban csak jóval később, március 8-án kapcsolódott be a sztrájkba, addig a beütemezett módon zajlottak az események.

A színházi tiltakozás-sorozat kicsúcsosodására 1997. március 10-én került sor, amikor a sztrájkoló művészek dobokkal és sípokkal vonultak a kulturális minisztérium elé, hogy így kényszerítsék ki a párbeszédet a miniszterrel. A sztrájkbizottság és a kultúra megmentéséért létrejött polgári fórum képvisellete bejutott a minisztérium folyosójára is, azzal a céllal, hogy addig nem távoznak az épületből, amíg Hudec nem fogadja őket. Az épület civil biztonsági őrei mellé harminc fegyveres katonát vezényeltek ki rövid időn belül, hogy távolítsák el a betolakodókat, ám az ellenzéki – többek közt magyar – parlamenti képviselők, mentelmi

---

²⁸⁰ Ladislav Chudík (1924- 2015) szlovák színész, 1946-tól tagja volt a Szlovák Nemzeti Színháznak, 1989-90 között kulturális miniszter. Elsőként mondott fel azon a társulati ülésen, amikor bejelentették Peter Mikulík leváltását.

²⁸¹ Eva Čobejová: „*Divadlá sa chystajú na štrajk - a vraj jednotne*” (A színházak sztrájkra készülnek – ráadásul egységesen), Sme (szlovák ellenzéki napilap), 1997. február 19., 3, fordította: Varga Emese

jogukkal élve, kordont alkottak, hogy a biztonságiak ne férhessenek a tiltakozó művészekhez. Hudec végül fogadta a küldöttséget, ígéretet tett egy nyilatkozatra, melyben elkötelezi magát a párbeszédre, ennek aláírására azonban már nem került sor, mert időközben kabáttal a fején sikerült megszöknie az épületből, viszont üzenetet küldött, hogy előre megtervezett provokációnak minősíti az akciót, és szankcionálni fogja a „támadást”.

Március 12-től közel két héten keresztül művészek és diákok tüntettek a kulturális minisztérium épülete előtt, a tiltakozáshoz több szlovákiai egyetem is csatlakozott. A kezdeti lelkesedés azonban fokozatosan alábbhagyott, mert a kialakult sajtóvitán kívül semmiféle valós eredményt nem értek el a nagygyűlések szervezésével.

Március 25-én a szlovák kormányfő, Michal Kováč fogadta a Mentsük meg a kultúrát polgári fórum valamint a sztrájkbizottság képviselőit, azzal az indoklással, hogy nem igazán érti, mi történik, mert a média nagyon különböző és megtévesztő információkat közvetít. A találkozón a magyar színészek közül Bocsárszky Attila vett részt, aki átadta a Kassai Thália Színház, a kassai bábszínház és a Romathan Színház levelét. Az államfő a találkozó végén a színházi sztrájk feloldására és az előadások megtartására kérte a színészeket, s ennek hatására a színházak többsége, a nyitrai bábszínház kivételével, sztrájkkészültségbe lépett vissza, mely aztán szép lassan jelentőségét is veszítette.

A komáromi és kassai színház helyzete – függetlenül attól, hogy nyílt politikai szerepvállalással vagy óvatosabban léptek bele az eseményekbe – lényegében semmit nem változott. Egyértelművé vált, hogy sem a szlovákiai színházi szakma, sem a politikai közélet – beleértve a magyar pártokat is – nem biztosít védelmet a nemzetiségi színházaknak.

Kassán a többi intézménnyel való osztozkodás megnehezítette a működést, a kassai magyar közösség azonban minden lehetőséget megragadott, hogy segítse a színházát, és Magyarországról is jelentős segítség érkezett. Az előadászámok visszaestek – a színházban azonban elindult egy nagyon intenzív műhelymunka, melynek hatására az önálló Thália Színház szakmailag legizgalmasabb időszakát élte.

A Jókai Színházat a költségvetés megnyirbálásán és a bérek megkésett átutalásán kívül nem érték ilyenfajta napi atrocitások, de a delimitáció – azaz a színház vagyonának átíratása – megtörtént. A veszélyt az jelentette, hogy az intendáns, Dr. Mrázik szerette volna a színházon belül elhelyezni a szlovák kulturális szervezeteket, amely első lépés lett volna egy kétnyelvű társulat kialakítására. A helykeresés mellett próbálták megtalálni azt a megfelelő igazgatójelöltet is, aki hajlandó részt venni a szlovák társulat és a szlovák előadások honosításában

Komáromban az igazgató-probléma gyakorlatilag végigvonult az intendatúra teljes időszakán. Mocos Attilát Németh Ica, művészeti vezető váltotta fel a posztján, majd 1998.

februárjában úgy tűnt, Takáts Emőd személyében megtalálták a megfelelő embert. Nem volt felforgató személyiség, és hajlandó volt az alkura. Az, hogy mi volt az alku tárgya, pontosan nem derült ki, mert egy híradáson és Dusza István jegyzetén kívül nem jelent meg más írás azóta sem, de az azért kiderül, hogy túlélés reményében az erkölcsi önfeladás útjára léptették a színházat és annak régi-új igazgatóját.

1998. február 25-én Pozsonyban az új színházi törvény ismertetését követően mutatta be Alexander Mrázik, a Duna Menti Kulturális Központ intendánsa, a Jókai Színház kinevezett igazgatóját. A találkozón jelen volt Takáts Emőd vendégeként Gyimesi György,²⁸² a Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért vezetője, aki elmondta, milyen mértékben támogatta Takáts kinevezését, ráadásul úgy nyilatkozott, hogy az „Alapítvány mindent megtesz a színház adósságának visszafizetéséért; támogatóik révén igen gyorsan előteremtik az összeget. Ennek fejében elvárják, hogy a társulat színvonalasan játsszon, a mozgalom és a megbékélés hívei – mind a magyar, mind a szlovák nemzetiségű állampolgárok – meglegedésére.”²⁸³ Gyimesi a szlovákiai magyar kisebbség kollaborálódásának legmarkánsabb képviselőjeként árnyékot vetett a létbizonytalanságában szűkülő, megalakulásának 45. évfordulóját ünneplő színházra. „Lám, mily kegyes a magyar nemzetiségű adófizetők pénzét is elorzó államhatalom, amikor a csökkentett költségvetési támogatással éhkopra fogott színház megmentőjeként mutogatja Gyimesit és alapítványát! Úgy tesznek, mintha az adósság nem a megvont és csökkentett támogatások miatt halmozódott volna fel. Most aztán örülhetsz, komáromi magyar színész, örülhetsz, szlovákiai magyar néző, mert megjött a színházi kultúránkat megváltó ember, és eljövend a kultúrabeli Kánaán is. Feltéve, hogy Gyimesi és csapata, s velük együtt Ivan Hudec és Jozef Markuš is elégedett lesz a színházzal.”²⁸⁴

Az „elszlovákosítási tervet” megvalósítására Takáts Emőd és Földes Dénes gazdasági igazgató stratégiai időhúzásának köszönhetően nem került sor. Az 1998. szeptember 25–26-i választásokon fordult a kocka, bár újra a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom szerezte a legtöbb szavazatot, Mečiar nem tudott kormányt alakítani, így aztán az intendatúra-rendszer is lazulni kezdett. 1999. január 1-vel új, magyar intendánsa lett a Duna Menti Kulturális Központnak. Mácza Mihály feladata elsősorban az volt, hogy felszámolja a regionális kulturális központot, s bonyolítsa le a vagyoni jogi intézkedéseket. A szlovákiai kultúrtörténet legtorzabb

---

²⁸² Gyimesi György (1935. október 2-) orvos, politikus, vadászíró, 1990–1992-ben a prágai szövetségi gyűlésben az *Együttélés Politikai Mozgalom* képviselője és a párt alenőke. 1992-től vállalkozó. 1996-ban a Vladimír Mečiar által vezetett Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) néppárttal együttműködő kisebbségi pártot alapított (Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért).

²⁸³ Dusza István: *Több szlovák előadás várható*, *Új Szó*, 1998. február 26., 4.

²⁸⁴ Dusza István: *Kötelező előadások?*, *Új Szó*, 1998. március 9., 2.

intézményrendszere hivatalosan 1999. március 31-vel szűnt meg.

Szakmai válaszok a jogfosztottság időszakában

Az 1995–1999 közötti időszakban a komáromi és a kassai társulat eltérő módon reagált a krízisre. Szakmai eredményeiket tekintve feltűnő ez a különbség: míg a kassai színház történetének egyik legizgalmasabb időszakát élte át, addig a komáromi társulat előadásainak színvonala jelentősen visszaesett.

Az eltérés egyik oka mindenképpen az, hogy Beke után a Jókai Színház művészeti vezetése meggyengült, főrendező nélkül maradt a színház. Az első évadban ezt a hiányt Holocsy műsorpolitikája, az aktívan működő művészeti tanács, a színházhoz szerződött dramaturgok – rövid ideig Tóth László, majd Soóky László – ellensúlyozni tudták.

Ebben az évadban született *Hegedűs a háztetőn* (rendező: Bor József m. v.), *Liliom* (rendező: Korcsmáros György m. v.) és a *Nem félünk a farkastól* (rendező: Ľubomír Paulovič m.v.) jelezte azt az irányt, amely felé a színház elindulhatott volna. Ez a három előadás – de különösen a *Hegedűs* megvalósította azt a szándékot, melyről a Matesz és a Komáromi Jókai Színház falain belül oly sokszor szó esett, az igényes szórakoztatás ideáját, melyben a klasszikus matérián keresztül a szlovákiai magyar sorstörténet is megszólalt. A *Hegedűs a háztetőn* a komáromi színház rendszerváltás utáni történetének egyik emblemikus előadásává vált. A politikai változások és Holocsy István tragikus halála miatt ez az ígéretes útkeresés sajnos megtorpant. A színház vezetésének figyelmét a túlélési stratégiák kidolgozása és az anyagi feltételek biztosítása emésztette fel, kevesebb figyelem és energia jutott a művészi kérdésekre. „Az elkövetkező néhány évad a dramaturgiai esetlegesség és a szórakoztatás valós és képzelt követelményeinek kielégítésére történő, többnyire görcsös igyekezet jegyében, véletlenszerű, művészi koncepció nélkül választott magyarországi vendégrendezők jobb-rosszabb ténykedésével telt.”²⁸⁵

Az erőviszonyok megváltozása azzal is azzal is magyarázható, hogy a két társulat más-más retorikával reagált a politikai nyomásra, az elbizonytalanodott – igazgatóját veszített – társulat a kompromisszum lehetőségét kereste, míg a kassai, fiatal színészekkel frissített csapat a lázadás – látványos, de ebben az esetben eredménytelen – útját választotta. A színházi alkotómunka terén a Komáromi Jókai Színház kifelé fordult, próbált közönségbarát repertoárt összeállítani, míg a kassai színészek összezártak, és a játszási lehetőségek megnyirbálását úgy

---

²⁸⁵ Hízsnyan Géza: *Színházi élet, Magyarok Szlovákiában (1989-2004)*, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Liliom Aurum Könyvkiadó, Somorja- Dunaszerdahely, 2004. 455-461.

fordították a színház javára, hogy ezalatt a néhány év alatt intenzív, műhely-jellegű próbafolyamatokban dolgoztak. Természetesen a Kassai Thália Színház előadásai sem voltak egyformán sikeresek, a dramaturgiai tudatosság, a társulat egységessége azonban szinte minden produkcióra jellemző.

Az 1994/95-ös az évadban a Kassai Thália Színház társulatához szegődött művészeti tanácsadóként Verebes István, aki ebben az időszakban a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház igazgatója volt. Verebes három előadást rendezett a Tháliában, ráadásul a nyíregyházi színházon keresztül szakmai és szervezési segítséget is tudott nyújtani az önállóságát csak néhány éve megszerző kassai társulatnak.

A Verebes-korszak egyik meghatározó előadása Katona József *Bánk bán* című tragédiájából készült „történelmi divatrevü”²⁸⁶ – bemutatójára 1995. szeptember 21-én került sor –, mely megosztotta a közönséget és a színházi szakma képviselőit, és addig nem tapasztalt figyelmet és visszhangot váltott ki. „A Thália Színház társulata nem alkalmi előadást tartott. Több volt ez, mint soros színházi bemutató. Ha tudatosan igyekeztek volna ellene tenni, akkor is több lett volna. Más volt ez, mint a rendes premierek. Kassa városa, a kassai magyar színészek, a kassai magyar színház tisztelgett az elődök tettei előtt. Mai kassai színészek és egy kiváló szellemiségű rendező hívta fel a szlovákiai magyarok figyelmét a történelmi és egyéni tanulságok levonásának fontosságára. Nekünk szegeztek örök erkölcsi kérdéseket, amelyekre a tegnapi viharos ünneplés után az előadások majdani valamennyi nézőjének képességei szerint kell keresnie a válaszokat.” – jelent meg a másnapi *Új Szóban* a hírek között.²⁸⁷

Verebes rendezése a *Bánk bán*-kánont teljesen figyelmen kívül hagyva, Biberach és Bánk kettősét helyezi egy történelmi tabló közepébe. A szlovákiai magyar színházkritikusok egytől egyik lelkesen üdvözlötték az értelmezés merészségét: „Ha a Bánk bán másfél évszázados félre- és meg nem értésének elmélete igaz, akkor a változtatni akaró, csupán egy minden eddigitől radikálisan eltérő, minden hagyományt felrúgó, provokatív színrevittel remélhet sikert. Nos, azzal, hogy Verebes kassai rendezése provokatív, aligha fog bárki is vitatkozni. Azért a megállapításomért azonban, hogy Kassán, az ősbemutató városában a Thália előadása új korszakot nyitott a Bánk bán színpadi történetében, sokan engem fognak jobb esetben provokátornak (rosszabb esetben hülyének) tartani. Mielőtt megkísérlem állításomat igazolni, gyorsan le kell szögezmem: a korszakos jelentőség a felfogás újdonságának, nem a produkció minőségének szól. Verebes rendezése ugyanis szembe mert szállni a hagyományokkal, föl merte vállalni, hogy nemzeti drámánk nem romantikus, hazafias, hősi dráma, mint azt másfél évszázad színpadi története sugallta. Nála egy történelmi panoptikum

---

²⁸⁶ Verebes István műfaji megjelölése

²⁸⁷ Dusza István: *Kérdések és válaszok, Új Szó*, 1995. szeptember 22., 5.

figurái jelennek meg a színen, többnyire fehérre festett arccal, eklektikus jelmezkavalkádban, az ókort idéző ruháktól a 20. századi uniformisig és ballonkabátig.” – írja Hizsnyan Géza a *Kalligramban*.²⁸⁸

A *Bánk bán*-előadás kritikai fogadtatása mennyiségben meghaladja az eddigi előadásokról született színbírálatok számát, ugyanakkor megmutatja a különbséget az anyaországi színikritika és a szlovákiai magyar színházi felfogás között. Amíg a hazai ítések ujjongva fogadják az újítás, értelmezés szándékát, addig a magyarországi kritikusok nem esnek hasra Verebes értelmezéstől. Molnár Gál Péter a *Népszabadságban* megjelent kritikájában így méltatja Verebes „kétséges kabarévicceit”: „Rendezői ténykedésére az ötlet jellemző. A jelenetek ötlettől ötletig haladnak. Verebes nem a világgal szemtelenkedik, csak az írott világgal. Nem a társadalommal, csak a színdarabbal. (...) a művészeti rombolásnak, szövegdúlásnak, szereprontásnak, rendezői nyelvöltögetésnek értelme akkor van, ha nemcsak ront, de épít is. Ha új életérzés, más hangok, meghökkentő gondolatok érdekében takarítja el a slampos közhelyeket. Ő közhely helyébe új közhelyet csempészni kétséges eredmény.”²⁸⁹ (Csak margóra jegyezném meg, hogy eddigi kutatási eredményeimet összegezve ez az egyetlen kritika, amelyet Molnár Gál Péter szlovákiai magyar színházi előadásról írt, és ennek jelentőségét kissé beárnyékolja számomra, hogy nem sikerült jól leírnia a Kassai Thália Színház nevét: „Fenékkal a nézőknek fölsorakozik a rivaldánál a Kassai Állami Színház társulata...”)
Tasnádi István szintén üresnek és öncélúnak érzi a felvidéki körökben ünnepelelt előadást: „Túl sok az esetlegesség, a l’art pour l’art ötlet, az öntetszelgő radikalizmus. Biztos vagyok benne, hogy ezt az előadást nagy élmény volt kitalálni és bepróbálni - nekünk, nézőknek azonban már kevesebb izgalom jut.”²⁹⁰

A négy színházi évad alatt több olyan előadás született, amely művészileg és közösségileg megerősítette a Kassai Thália Színház közösségét. Csak néhányat emelnék ki a repertoárból: *Yvonne, burgundi hercegnő* (rendezte Štefan Korenči, bemutató: 1997. április 3.), *Csehov tréfái* (rendezte Verebes István, 1997. december 4.), *Az ügynök halála* (rendezte: Árkosi Árpád, bemutató: 1999. március 11.), *Don Juan* (rendezte: Vidnyánszky Attila, bemutató: 1996. november 21.), *Kár, hogy ká* (rendezte: Vidnyánszky Attila, bemutató: 1998. május 7.). Ez utóbbi kettő, bár a kritikai fogadtatásuk nem volt egyértelműen pozitív, a társulat belső megítélése szerint legalább olyan hatással bírt, mint a legendás, Verebes-féle *Bánk bán*. Már

---

²⁸⁸Hizsnyan Géza: *Változások ideje, A Kassai Thália Színház 1995/96-os évadáról, Kalligram*, V. évfolyam, 1996. szeptember, www.kalligram.eu, utolsó letöltés: 2017. augusztus 12.

²⁸⁹Molnár Gál Péter: *Bánk bán, a hűcpe, Népszabadság*, 1995. december 6. ,17.

²⁹⁰Tasnádi István: *Vicsorvigyor, Színház*, 1996. február, 3-4.

csak azért is, mert a realista hagyományokon felnevelkedett színészközösség Vidnyánszky által ismerkedett meg egy másféle színházi gondolkodásmóddal.

Vidnyánszky értelmezésében Don Juan és Sganarelle a szlovákiai magyar közösség két tipikus viselkedési formájaként elevenedik meg: „Tóth Tibor Don Juanja és Fabó Tibor Sganarelle-je tulajdonképpen a donjuanizmus jelene és jövője két jellemében felvillantva. Tóth játékában mindvégig felismerhető a mester fölényes gögje, s Fabó hűséges és rajongó tanítványa. Csak éppenséggel kissé gyáva arra a lázadásra, amiről sokat beszél másoknak mestere távollétében. Kettősük végig sziporkázó. Tóth pontosan eljátssza a filozófus lázadót, míg Fabó a gyávaságban munkáló ostobaságot mutatja meg árnyalt játékában.”²⁹¹ Az előadás azonban nem ragaszkodott következetesen ehhez a felvetéshez sem, meglehetősen csapongó ötletek mentén haladt: „Rendezői elképzelés azért minden bizonnyal a minden áron történő szórakoztatáson kívül is volt. Ez az előadás befejezéséből derült ki. Minden eddigi színpadi történéssel ellentétben és ellentmondásban a befejezés egy haláltánc-vízió. Először is megjelenik a Molière szövege szerinti kísértet, akiről (amiről?) hamarosan kiderül, hogy a sötét, csuklyás lepelbe bújtatott Sári, majd a lépcsősor tetején megjelenik egy kaszás alak. A szobor (Petrik Szilárd fegyvelmezett mechanikussággal alakítja) a lépcsősort rugdosva érkezik, egyre gyorsuló forgásba viszi a színen lassan megjelenő szereplőket, a »kaszás« hadonászva köröz (és teszi mosolyogtatóvá, ha nem nevetségessé, a valószínűleg nem annak szánt haláltáncot), megjelenik még a pokol tüze is. A szuszpenzorra vetkőztetett Don Juan »főlakad« egy leeresztett »trégerre«, mi pedig törhetjük a fejünket, mi akar ez lenni, hogyan lett haláltánc a »fingszagolgtató« jópofaságból. Ehhez a gondolati eklektikához volt méltó az előadás zenéje, valamint jelmezei. A Thália Színházban ezúttal ismét a jobb sorsra érdemes Molière ürügyén nyert polgárjogot az elsekélyesítő, öncélúan szórakoztató – ezúttal ráadásul a fura befejezéssel még a »művészkedés« látszatát is keltő – színház.”²⁹²

Az 1998. május 7-én bemutatott *Kár, hogy ká* az elmúlt évek legkiemelkedőbb kassai előadásai közt foglal helyet: „A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház és a Kassai Thália Színház közös produkciójában színre került *Kár, hogy ká* című John Ford-darab előadása, Vidnyánszky Attila rendező s a két társulat színészeiből összeállt csapat érdekéért, az egyre ritkább színpadi csodák egyikeként született meg. Maga a mostani előadás nem volt bemutatkozás, hiszen már rendezett Kassán (Bolha a fülben). Ennek ellenére, mindaz, amit a *Kár, hogy ká* című drámával színpadi varázslatként elkövetett, immár igencsak ritka tájainkon,

---

²⁹¹ Dusza István: *Don Juan és világunk*, *Új Szó*, 1996. december 3., 9.

²⁹² Hisznyan Géza: *A halálba táncoltatott röhögtető komédiája*, *Kalligram*, 1997. szeptember, www.kalligramoz.eu, utolsó letöltés: 2017. augusztus 12.

s méginkább két magyar színházunkban.”²⁹³ A *Kár hogy ká-ról* ugyan érdekes módon alig született recenzió vagy kritika, Koltai Tamás írása azonban azt bizonyítja, hogy mégsem mellőzte a szakmai figyelmet: „A beregszásziak tényleg jók, a huszonéves Vidnyánszky markáns rendezőtehetség. A kassaiakkal közös Fordjának nem turós a háta, a felvidéki társulat az utóbbi években maga is felerősödött a nélkülözésben. Az ember szinte hajlik arra a hülyeségre, hogy a művészetnek használ a prés, a gyürköző csak azért is hozza az eredményt. Szerencsére sem Kassán, sem Beregszászon nem fogcsikorgató színházat csinálnak. Éppen nem. A Ford-darab pedig csábítana is erre. Itt kisebbségi helyzetről van szó. Kiközösítésről. Máságról. A testvérszerelem botrányáról. A hatalomban lévő erkölcstelenek kenetteljes erkölcsi felháborodásáról.”²⁹⁴

A Kritikusok díjának jelölései közt ugyan felbukkan az előadás (Darvay Nagy Adrienne jelölte a legjobb előadás kategóriában), de ennyiben azután ki is merült a szakmai visszajelzések sora. A sors fintora, hogy azon az éven, amikor a Kassai Thália Színház ezzel az előadással vett részt a kisvárdai fesztiválon, az életműdíjak kivételével – a fesztivál 10. jubileumára való tekintettel – semmilyen szakmai díjat nem osztottak ki, így a fesztiválon való megmutatkozás is visszhangtalan maradt.

Koltai Tamás az általam idézett kritikájában utal arra, hogy mégiscsak „használ” a politikai prés a színházművészetnek. A Kassai Thália Színház esetében ez a felvetés sajnos bizonyítást nyert, mert szakmai felemelkedésnek a kárhozott rendszer bukása szabott határt. A visszarendezés évében, az 1998/99-es évadban még született néhány fontos előadás (pl. *Az ügynök halála*, vagy a *Kakuk Marci szerencséje*), de – ahogy a szlovákiai magyar színháztörténetben számos esetben – sem szakmailag, sem közösségileg nem sikerült megőrizni, átmenteni az elért eredményeket.

A Komáromi Jókai Színház szakmai színvonala az említett időszakban meglehetősen hullámzó volt. Az 1998/99-es évadban az anyagi problémák ellenére a színház hét bemutatót vállalt. Takáts Emőd évad eleji nyilatkozatában így jellemezte a kialakult helyzetet: „nem szeretnénk korlátok között élve gondolkodni. Inkább a lehetőségek maximális kihasználásával törekednék arra, hogy a társulat előre tudjon lépni.”²⁹⁵ Az egyensúly megtalálásának szándékát tükrözte az évadterv is (Barč-Ivan: *Ketten*, Alex Koenigsmark: *Agyó kedvesem*; Csokonai *Karnyóné* és Szigligeti Ede: *Liliomfi* – zenés változat; Oscar Wilde: *Bunbury* - zenés változat;

---

²⁹³ Dusza István: *A bűn viszonylagossága*, *Új Szó*, 1998. május 12., 9.

²⁹⁴ Koltai Tamás: *Valami más, Élet és irodalom*, 1998. július 24., 16.

²⁹⁵ Dusza István: „Nem szeretnénk korlátok között élve gondolkodni”, beszélgetés Takáts Emőddel, *Új Szó*, 1998. szeptember 3., 9.

O'Neill: *Utazás az éjszakába*; Mark Twain: *Tom Sawyer kalandjai*) és a rendezői gárda sem volt „esélytelen”: két jó nevű szlovák rendező, mindketten dolgoztak már Komáromban: Štefan Korenči és Ivan Blahut, két szlovákai magyar: Takáts Emőd és Dráfi Mátyás, valamint hárman Magyarországról: Csiszár Imre, Bor József és Léner Péter.

Barč-Ivan, szlovák drámaíró színműve a *Ketten* ráadásul szlovákul és magyarul is elkészült. Ez a gesztus a színház sajtóanyaga szerint „kulturális párbeszéd elindítását célozta meg”, tehát színháztörténetileg fontos pillanat lehetne, ha nem éreznénk benne a kényszer ízét, nem tudnánk, milyen elvárásokkal indították el Takáts Emődöt felettesei az igazgatói pályán egy évvel ezelőtt.

Az *Utazás az éjszakába* sem tudta tovább lendíteni a színház társulatát. „Csiszár Imre komáromi rendezése bizonyára csupán felejthető epizódja marad a neves magyarországi művész pályájának”²⁹⁶, Bor József Bunburyjét és Léner Liliomfiját ugyanez a „kárpatmedencei magyar nagyvonalúság” jellemezte. A kifejezés Dusza Istvántól származik, a jónevű magyar rendezők megkérdőjelezhető minőségű produkcióit jellemzi így a kritikus: „Bizonyítható, hogy a magyar állam pénzéből honoráriumként ugyanolyan összeget kapnak, mintha bármely magyarországi társulatban rendeznének. Elvárható a rendezői nevükhöz, pályájuk teljesítményátlagához mérhető munka Komáromban, Szatmárnémetiben, vagy Szabadkán is. Elvárható, de a valóság gyakran egészen más. A színigazgatók örülnek, ha a Csiszárhoz mérhető rendezők időt tudnak szakítani egy-egy vendégrendezésre. Többségük színpadra másol egy valahol, valamikor általuk már megrendezett előadást, vagy sztáros ujjgyakorlatként, olykor telefonon keresztül csicskásokkal rendeztetik meg a darabot. Ennél sokkal több kellene.”²⁹⁷ Ez a jelenség nagyban megnehezítette a határon túli magyar színházak szakmai fejlődését, és rombolta az alkotó közösség önértékelését.

A politikai manipulációk, az ellehetetlenítő manőverek hatására kialakult a művész társulatban egyfajta rezignáltság. A túlélés, mint egyedüli perspektíva tönkretette azokat az alkotói ambíciókat, amelyek szükségesek lettek volna a fejlődéshez.

1999 márciusában – a többi kulturális központtal együtt – felszámolták a Duna Menti Kulturális Központot. A színház élére pályázatot írtak ki, és a Nyitrai Kerületi Hivatal június 15-i hatállyal a színház új igazgatójává Kiss Péntek Józsefet nevezte ki.

---

²⁹⁶ Dusza István: *Lelki rabtartók egymás között*, *Új Szó*, 1999. március 8., 8.

²⁹⁷ Dusza István: *Lelki rabtartók egymás között*, *Új Szó*, 1999. március 8., 8.

Az intendatúra időszakának emlékezete

Közel húsz év telt el az általam elemzett időszak óta, belátható időintervallum. Ha a szlovákiai magyar színháztörténet évszázadnyi kontextusában nézem ezt a helyzetet, ezek a radikális, bevallottan nacionalista és művészetellenes intézkedések az 1918-as államfordulattal valamint a második világháborút követő évekkel állíthatók párhuzamba. A helyzet szélsőségessége miatt azt gondolhatnánk, hogy ez az időszak nyomot hagyott a színházi alkotók és a közösség emlékezetében. Ez a feltételezésem azonban nem talált igazolásra. Sem a szlovák, sem a szlovákiai magyar kultúrtörténetben nem született átfogó elemzés arról, ami ebben a négy évben történt. Az események, nyilatkozatok egymásutánosságát a napi sajtó segítségével tudtam csak összeszedni, a színházkritikusok, színháztörténészek erről a korszakról csupán azt jegyezték fel, hogy a színházak elvesztették jogalanyiségüket, és gazdaságilag nehéz helyzetbe kerültek. Egyedül Dusza István követte végig – a szlovák és a szlovákiai magyar színházi körökben egyaránt – a leépülést, írásai, jegyzetei segítettek rekonstruálni a helyzetet.

Mivel az intézményeken belül sem elemezték a helyzetet, és az alkotók, közéleti emberek sem tudatosították, milyen mértékű politikai atrocitás áldozataivá váltak, nem csoda, hogy a szlovákiai magyar társadalom nem reagált a kialakult helyzetre. Ráadásul a két színházvezetésnek a problémához való viszonyulása sem volt egységes, de sem a kassai forradalmi hevület, sem a komáromi óvatoskodó kivárás nem vezetett eredményre, így mindkét színház életében eljött az a pillanat, amikor minden stratégia, nyilatkozat, tiltakozás hiábavalóvá vált, és a közösség megbékélt a helyzettel. Többé szó nem esett annak lehetetlenségéről, negatív következményeiről.

A helyzet tisztázatlanágát indokolhatja az is, hogy a destruktív politikai szándék mellett sokféle érdek csapott össze. Mást akart és képviselt a pozsonyi színházi elit: saját művészi terítoriumuk tiszteletben tartását, megint mást a vidéki repertoár-színházak: a munkájukhoz szükséges lehetőségek biztosítását politikai hovatartozástól függetlenül, és más elvárásai voltak a kisebbségi színházak vezetőinek, alkotóinak. Ez a folyamat rávilágított arra, hogy a szlovákiai színházi palettán a magyar színházakra csak akkor van szükség, ha a „magyar kártyát” valamilyen irányba ki lehet játszani. Megkérdőjelezhető az is, hogy volt-e, van-e a szlovákiai művészvilágnak közösségformáló hatása? Az említett közel fél éves tiltakozássorozat egy pillanat alatt jelentőségét veszítette, pusztán azért, mert a köztársasági elnök fogadta a művészdelegációt, és megígérte, hogy lépéseket tesz az ügyben. Michal Kováč köztársasági elnök lépéseinek, ha voltak ilyenek, semmiféle következménye nem lett, a színházak azonban visszatértek a meghirdetett játékterveikhez.

Ez az „emlékezetvesztés” visszamenőleg is kérdéssé teszi, hogy milyen mértékben rekonstruálható a szlovákiai magyar színház története, ha hat-nyolc évvel a rendszerváltás után feledésbe merülhetnek az ilyen súlyos következményekkel járó konfliktusok. Másrészt megdöbbentő tanúbizonyság ez arra is, hogy Szlovákiában a rendszerváltás sem szellemi, sem kulturális értelemben nem következett be. „November csillagfényes óráiban Szlovákia terein jelentős változásokat ígértek: a polgár nagykorúsítását és a nyilvánosság megteremtését. A kommunista rendszer összeomlásának lenyűgözően erőszakmentes pillanataiban végtelenül közelinek tűnt a belénk nevelt tehetetlenség leküzdésének káprázatos látomása; béklyóink lehulltak, és a jövő nyitva állt előttünk. A novemberi fordulatot követő események gyors sodrásában azonban mind a csehszlovák, mind a szlovák politikai színtéren hamarosan előbukkantak a nyitott társadalom eszméjének megvalósítását gátló, eleddig kevésbé nyilvánvaló akadályok. A posztkommunizmus kiolvadó hűtőszekrényéből egymás után hullott ki nemcsak számtalan, addig tabunak számító probléma, hanem az idők folyamán kialakult kollektív gondolkodásmódnak a vártnál mélyebben bevéődött megannyi megnyilvánulása is felszínre került. Egyszeriben nem tűnt olyan véglegesnek a múlttal való szakítás. A terek bársonyos összhangját elnyomta az eltérő elképzelések mind erősebb hangzavara.”²⁹⁸

---

²⁹⁸ Zora Bútorová – Martin Bútor: *A szlovákiai változások öt éve*, fordította: Fundárek Ferenc, *Kalligram*, 1995. november, www.kalligramoz.eu, utolsó letöltés: 2017. szeptember 23.

1999 augusztusában kerültem a Komáromi Jókai Színházba, közel húsz évet töltöttem ott dramaturgként. Összegzésemben megpróbáltam objektíven szemlélni a színháztörténeti eseményeket, de be kell vallanom: kudarcot vallottam. Nem tudok elvonatkoztatni azokról a szakmai szempontokról, melyeket a színház alkotójaként fontosnak éreztem, mint ahogyan azokat az információkat, helyzeteket sem tudom mellőzni, melyekről nem kutatómunkám során értesültem, hanem úgy, hogy tanúja és részese voltam a színház életének, sikereinek, kudarcainak.

Munkám kezdetén azt gondoltam: ezt az elfogultságot a az objektivitásra való törekvés ellensúlyozhatja, hogy tudok külső szemmel reflektálni a színháztörténeti eseményekre. Az utolsó fázisban jöttem rá, hogy hitelesebb, ha szétbontom a nézőpontokat, s nem próbálom színházkritikák mögé rejteni a véleményemet.

Épp ezért a következő fejezettől kezdve a dokumentumokból, kritikákból, személyes visszaemlékezésekből összeálló elemzéssel párhuzamosan bevezetek egy másik narratívát is: beékelem azokat a szubjektív megjegyzéseimet, melyek, úgy gondolom, hozzásegítenek ahhoz, hogy képet adjak egy szlovákiai magyar színház közelmúltjáról.

A Jókai Színház szakmai fellendülése (1999-2003)

Az 1998. október 30-án megalakult, új szlovák kormány a szlovákiai magyar kisebbség történetében jelentős változásokat indított el. A csehszlovákiai magyarságnak a 2. világháborút követő időszakról számítva nem volt ilyen erős politikai képviselete, és az új kormányfő, Mikulás Dzurinda együttműködési szándékáról biztosította a magyar politikai élet tagjait. A kormány négy alelnöke közül az emberi és kisebbségi jogokért felelős alelnök tisztségébe Csáky Pál került, valamint két magyar minisztere is lett a megalakult kormánynak.

A kassai színház élére visszakerült a leváltott Kolár Péter, a komáromi színház igazgatói posztjára kiírt pályázatot Kiss Péntek József nyerte. A meghallgatáson négy jelölt vett részt: Kiss Péntek József, Takáts Emőd, Horváth Lajos és Czibulka Imre, a bíráló bizottság tagjai között pedig a magyar közösség képviselői: Jarábik Gabriella, a kulturális minisztérium nemzetiségi osztályának igazgatónöve, valamint Miklósi Péter, Csáky Pál miniszterelnök-helyettes szóvivője, valamint a Nyitrai Kerületi Hivatal kulturális osztályának vezetője, Ivan Gondko.²⁹⁹

A kinevezés híre első pillanatban megosztotta a szlovákiai magyar szakmai közösséget. „Az amatőr színjátszó mozgalomban rendezőként igen aktív Kiss Péntektől sokan féltették a színházat, de ő kellemesen meglepte a tamáskodókat.”³⁰⁰ Az új igazgató 1999. június 15-én foglalta el hivatalát. Közel két évtizeddel később színházigazgatói pályájának kezdetéről így vall: „Talán az lehetett az oka az ijedtségnek, amely érkezésemet kísérte, hogy azt gondolták, be akarom bizonyítani a világnak, hogy én vagyok a »nagy rendező«. Távol állt tőlem ez a szándék. Azt gondoltam, nekem színházigazgatóként az a feladatom, hogy megtörténjen végre a paradigmaváltás.”³⁰¹

Első nyilatkozataiban - 1999 júniusában - azonban Kiss Péntek József még nagyon óvatosan fogalmazta meg célkitűzéseit: „Nem törekszem látványos változtatásokra, legalábbis egyelőre nem. Elsősorban a művészi munkán, a művészeti tevékenységen kell másítani, jobbítani. A művészi társulat korösszetétele korántsem ideális, akár a színésznőket, akár a

---

²⁹⁹ Interjú Kiss Péntek Józseffel, 2016. szeptember 24.- a bizottság összetételéről nem jelent meg a sajtóban információ, ezért a nyertes igazgatójelöltet kérdeztem meg a pályázati meghallgatás körülményeiről.

³⁰⁰ Hízsnyan Géza: *A színházi élet*, In: *Magyarok Szlovákiában* (1989-2004), Összefoglaló jelentés a rendszerváltástól az Európa Uniós csatlakozásig, szerkesztette: Hunčík Péter, Fazekas József, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Liliium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely, 2004, 325.

³⁰¹ Interjú Kiss Péntek Józseffel, 2018. január 25., készült a Magyar Területi Színház megalakulásának 65. évfordulója alkalmából szervezett emlékkonferenciára.

színészeket nézzük. Ez viszont a jelen esetben adott. Olyan darabokat kell választanunk, amelyek megfelelnek ennek a társulatnak.”³⁰²

Az óvatos hangnem oka elsősorban az volt, hogy nagy nehézséget jelentett az új igazgatónak, hogy júniusban vette át a színházat. A következő évad tulajdonképpen készen volt. Június végén lehetetlennek tűnt, hogy megfelelő rendezőket, alkotókat találjunk az előadásokhoz. Az első néhány hónap tele volt improvizációval. Ennek ellenére csak az első előadást – Barta Lajos *Szerelmét* – hagyta meg az új direktor.

Az új színházvezetés első bemutatóját, Barta Lajos *Szerelem* című színművét Beke Sándor állította színpadra. „Beke csinált olyan színházat korábban, ami másfele mutatott, amely kimozdította Csipkerózsika-álmából a társulatot, s ezért fontosnak és szimbólumértékűnek tartottam, hogy Beke rendezze az első premiert, amely sikeres is volt.” – nyilatkozta visszaemlékezésében Kiss Péntek József.³⁰³

A „gesztus” nem csak a rendező személye kapcsán értelmezhető: Barta Lajos, bár nem Felvidéken született, életének egy részét Csehszlovákiában töltötte: a két háború között a pozsonyi *Új Szó* szerkesztőjeként dolgozott, mind a pozsonyi, mind pedig a kassai színházban bemutatták színműveit. Beke, Barta Lajos színművén keresztül, a komáromi „színházi tájra” (is) jellemző provinciális körülményeket rajzolta meg: „Álmok vetülnek ki a valóság könyörtelensége köré. Bátonyi György színpadtere és a Beke Sándor vizionálta jövőkép, amelyben hol a proscéniumon, hol a Szalay ház előtti utcán ballag át egy öreg pár. Időtlenységükkel jelzik a múlt időt, amely a legszebb szerelmet is az öregség kútjába fojtja. Ilyenkor kicsit beremeg a még oly idilli kép is, mely minden szerelmi bonyodalom és egzisztenciális bizonytalankodás ellenére is derűs játszadozások közepette oldódik fel Nelli kiharcolt házasságában. (...) Bekének a térben és látványban most is sikerült kibontania a Barta darab olyan rétegeit, amelyek csupán a színmű rejtett mélyében lelhetőek fel. Ebben a komáromi előadásban ez nem más, mint az idő rétegei, amelynek Beke rendezésében könyörtelen lelki sajátosságai is vannak, így ugyanaz az idő nem mindenkinek múlik ugyanolyan gyorsasággal, s ettől a boldogság és a szenvedés arányai sem lehetnek azonosak.”³⁰⁴

„Mintha eltűnt volna egy generáció” – írja Tóth Ágnes Veronika a *Zsöllyében* megjelent kritikájában. – „A Jókai Színház tömve gimnazistákkal és nyugdíjas néikkel, csak téblábolunk az előadás előtt, bámuljuk az hatalmas gobelint az előcsarnokban. Budapestről Komárom csak

---

302 Soóky László: *Stílusváltás? Arculatváltás?*, *Új Szó*, 1999. június 19., 5.

303 Interjú Kiss Péntek Józseffel, 2018. január 25., készült a Magyar Területi Színház megalakulásának 65. évfordulója alkalmából szervezett emlékkonferenciára. Készítette: Varga Emese, operatőr: Pézman Zoltán

304 Dusza István: *Gyász, egzisztencia, házasság az időben*, *Csallóköz*, 1999. október 6., 4.

másfél óra vonattal, plussz öt perc várakozás a határon – és közben mégis a periférián, mert a színházban hiába várják a sanda kritikusok rohamát, alig születik róluk írás. Ilyenkor a kritikus megpróbálja becsalni a köztudatba a színházat, mint elérendő, kellemes helyet.”³⁰⁵

A Tóth Miklós által rendezett *Jó estét nyár, jó estét szerelem* című zenés játék már a generációváltás jegyében született. Ezzel az előadással debütált a főiskolás Gál Tamás, aki később jelentős, sőt bizonyos szempontból egyedülálló színházi utat járt be. „A fiatalok teljesítménye tette érdekessé a komáromi Jókai Színház Fejes Endre-bemutatóját is. A *Jó estét nyár, jó estét szerelem* egy újjáalakuló társulatról adott képet. Tóth Miklós rendezése a dráma sorstragédia vonásait igyekezett felerősíteni, hogy egy kor nagyon is jellegzetes lenyomatát általánosabb érvényűvé formálhassa. Szerepsokszorozások, jelképes motívumok beemelése, a zenei vonal megerősítése jelzi az átértelmezés főbb összetevőit. Ezúttal is az egységes játék az előadás erőssége. A középkorú színészek – részben felvállalt kontrasztot is alkotva – más színésziskolát képviselnek.”³⁰⁶ Bár az előadás szakmai fogadtatása nem volt egységesen pozitív, a kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválján a szakmai zsűri Páskándi-díjjal tüntette a Komáromi Jókai Színház fiatal társulatát.

A fiatalok debütálása és az irány meghatározása után az új színházvezetés eleget tett a kisvárosi kötelességeknek: Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című regényének színpadi adaptációjával (az adaptációt: Solténszky Tibor készítette), majd a Rideg Sándor regényéből készült *Indul a bakterház* című bohózzal kedveskedtek a nézőknek. Gali László, *A kőszívű ember fiai* rendezője megpróbálta egységes csapattá kovácsolni a generációs problémákkal és szakmai különbségekkel küzdő társulatot, de kudarcot vallott. „Igencsak szembeötlő a népes színészcsapat kiegyensúlyozatlansága”³⁰⁷ – írta Dusza István, dicsérve az öregeket, bírálva a társulat fiatal művészeit.

Az évad utolsó előadásaként egy szlovákiai magyar drámaszöveg került színre, Jaroslav Hašek regényének újragondolása: Gágyor Péter *Isten veled, Monarchia* című színpadi játéka, melynek szövegét még a németországi emigráció előtt írta a szerző. Tíz évvel a rendszerváltást követően azonban éppolyan erővel szólalt meg a gyáva, sunyi, túlélésre játszó kisember öntudatlan besúgóvá válásának története. Hiszen a múlt rendszer beidegződései nem tűntek el, és nemcsak a működési modell öröklődött, hanem az azt képviselő arcok sem változtak. „A

---

³⁰⁵ Tóth Ágnes Veronika: *Hát ne menjen el ablaktól, maga szerencsétlen!*, *Zsöllye*, i. évfolyam, 2. szám, 36. oldal

³⁰⁶ Nánay István: *Kisvárdai fiatalok, Színház*, 2000. augusztus 13.-16.

³⁰⁷ Dusza István: *Mint folytatásos mozgó képregény*, *Csallóköz*, 2000. március 10., 4.

közönség önfeledten röhög, és önfeledten szorong. És vastapsolja a spiclit. Valahogy úgy történik minden, mint ahogyan a közelmúlt valóságában is: a leleplezés meghökkentő pillanatai után az arra rátermett ember kiváló ösztönnel és tanult szakértelemmel helyezkedik. Nagyon erősek a szituációk. Dramaturgiailag és rendezőileg is megteremtődik a svejkiség és a spicliség közötti örök dilemma.”³⁰⁸

Ez a produkció mindhárom színházvezetői törekvést reprezentálta: szlovákiai magyar rendező rendezte, szlovákiai magyar drámaszöveg került bemutatásra, és az előadásban fiatal főiskolások (Gál Tamás, Lucskay Róbert, Nádasi Péter) brillíroztak, a színház fiatal színészei közül Bernáth Tamás, Tóth Attila, Balaskó Edit játszottak az előadásban, az idősebb generációt Varsányi Mari és Németh István képviselte. A bemutató társadalmi jelentősége azonban meghaladta annak szakmai erényeit. „Mindvégig egy határozott kép kísért: adva a Gágyor-darab, a maga lehetőségeivel, lazaságában, játékoságában is végletekig pontos struktúrájával (amely nagyjából átmentődik az előadásba is) – egy kemény, éles, rácsokkal részekre osztott doboz. A tartalma – s ez minősíti az előadást – viszont egy számmal kisebbre sikeredett. Zörög, hangja van, helyenként karcol – eddig rendben volna. De nem szorul. A gyomrunk sem – össze. Pedig a csönd súlyosabb állítás lehet, mint a legjobban megoldott szöveg.”³⁰⁹

Az Isten veled Monarchiát mindössze négy alkalommal játszotta a színház. Rebesgették, hogy túl érzékeny problémát boncolgat az előadás, és emiatt betiltották. Valójában sokkal banálisabb oka volt annak, hogy az előadássorozat nem folytatódott. Az előadás egyik fontos szereplője, Nádasi Péter előzetes ígérete ellenére nem szerződött a komáromi társulathoz, hanem hazatért Királyhelmece, mely 500 km távolságban van Komáromtól. Az előadás egyeztetési problémák miatt került le a műsorról.

A következő évad hat bemutatója közül három teljesítette az előző szezoni ígéreteit, a többi elsősorban közönségbarát szempontoknak kívánt megfelelni.

A kevésbé sikerült előadások közé tartozott a Mikó István által színre vitt Nagy Tibor–Pozsgai Zsolt–Bradányi Iván musical: *A kölyök*, valamint az évadzáró, szabadtéri színpadon bemutatott *Kismadár*. Az évad közepén (2001. március 30-án) bemutatott *Piaf és Simone* részben annak lett az áldozata, hogy időben beszorult két emblematikus produkció – az *Amadeus* és a *Tartuffe* – közé, és ez nemcsak a fogadását, hanem a munka körülményeit is befolyásolta. Gágyor Péternek nem sikerült megismételnie a *Monarchia* sikerét, sem szakmai, sem társadalmi, sem

---

³⁰⁸ Soóky László: *És vastapsoljuk a spiclit...*, *Vasárnap*, 2000. július 26., 8.

³⁰⁹ Lakatos Krisztina: *Egy besúgóak tapsolunk?*, *Új Szó*, 2000. július 27., 10.

színészpédagógiai értelemben. „A rendező Gágyor Péter eredetileg Ľubomír Feldek *Rózsaszínű halál* című színjátékát akarta megrendezni (ha az információim nem csálnak Soóky László fordításában.). De mivel a darabbal nem volt elégedett, további segédeszközöket vett igénybe, így Simone Berteaut és Bradányi Iván életrajzi regényeit, valamint Piaf önéletrajzi regényeit. Az így kapott változat nagyjából hüen felmondja Piaf életének fontosabb állomásait, de drámává sehogy sem áll össze. S ebben szinte az összes közreműködő hibás.”³¹⁰

Az évad szakmailag izgalmasabb fele, Vörösmarty *Csongor és Tündéjével* kezdődött. Az előadást Tóth Miklós rendezte, aki az előző évadban a *Jó estét nyár, Jó estét szerelem* című zenés játékkal mutatkozott be a komáromi közönségnek. Azok a hiányosságok, amelyek a Fejes Endre-regényadaptációnál felmerültek (díszlet, jelmez, koreográfia hiányosságok) a Vörösmarty-jubileum alkalmából műsorra tűzött nagy klasszikus esetében már nem jelentettek problémát. A kritikák többsége egyöntetűen kiemelte az előadás komponáltságát, Bányi György díszletének és Dobis Márta jelmezének egységességét, valamint az előadáshoz készült scenikai zene (Dévényi Ádám) és a koreográfiák pontosságát. „Tóth Miklósnak a komáromi színpadra álmódott *Csongor és Tündéje* az elemzési lehetőségek széles skálája előtt nem zárja be a kaput egyetlen értelmezés kedvéért. A Vörösmarty kettős jubileuma előtt is tisztelgő bemutatón nem csorbul a darab egésze, nyitottsága, noha a létfilozófiai megközelítések érezhetően a háttérbe szorulnak. Méltánylandó mértéktartással a színjáték meghatározást választották az alkotók, ami az összhatás szempontjából igaznak is bizonyul, bár a produkció helyenként – ritkán – drámaibb irányba mozdul, helyenként pedig – gyakrabban – a tündérmese felé veszi az irányt.”³¹¹

A *Csongor és Tünde* számos erénye ellenére csak előhangja maradt a Komáromi Jókai Színházban történt változásoknak, mert a Vörösmarty-bemutatót követő *Amadeus* robbanása elhalványította az előző fokozatos építkezést. Nem beszélve arról, hogy Tóth Miklós előadása szakmailag méltó párja lett az 1972-es Beke-rendezésnek.

Czajlik József³¹² kőszínházi belépője, Peter Shaffer *Amadeus*ának bemutatója az újkori komáromi színháztörténet legemblematikusabb előadása. A produkció számos szakmai

³¹⁰ Juhász Dósa János: *Felmondott életrajz, Szabad Újság*, 2001. április 25., 7.

³¹¹ Lakatos Krisztina: *A szó elszáll, a látvány marad, Új Szó*, 2001. január 9., 14.

³¹² Czajlik József (1975-) - Czajlik József először a kassai Ipari Szakközépiskola diákjaként tűnt fel, előbb játszóként, majd pedig az X Iparista Kisszínpad rendezőjeként. A középiskola után néhány évig a Komáromi Jókai Színház, majd a kassai Thália Színház kötelékében dolgozott színészként. Sikertelen színészi felvételi után azonban felvételt nyert a pozsonyi Színművészeti Főiskola rendezői szakára, ahol nagyon rövid időn belül az élvonalba került. A főiskola után a Bárka Színház főrendezője volt, majd évekig szabadúszó alkotóként dolgozott, ekkor alapította az Epopteia Műhelyt. 2012-től a Thália Színház igazgatója. In: *Szlovákiai Magyar Színházi Adattár* - <http://szintar.sk/emberek/czajlik-jozsef>

elismerésben részesült: a XIII. Kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválján elnyerte a fesztivál nagydíját (A Constanze-ot alakító Vincze Emőke pedig a legjobb női alakítás díját kapta), meghívást kapott a Divadelná Nitra (Színházi Nyitra) nemzetközi fesztiválra, valamint a Magyar Stúdióműhelyek Fesztiváljára is.

A színház igazgatója, Kiss Péntek József szerette volna, ha egy „népszerű” történet által kerül reflektorfénybe az új generáció, hogy a váltás ne csak a szakmai vonalon történjen meg, de a közönség részéről is támogatásra találjon. Ezért esett a választás Shaffer szövegére. Peter Pavlaccal, a Szlovák Nemzeti Színház dramaturgjával dolgoztam együtt a szöveggönyvön. A dramaturgiailag problémás szöveg jó alapanyagul szolgált a műhelymunkához: a színészek improvizációival, Czajlik ars poeticájával és Mozart életének motívumaival „dúsítottuk” az alapanyagot.

A megújult szakmai figyelem és elismerés megerősítette és visszavonhatatlanná tette a generációváltás folyamatát. Az *Amadeus* az 1968-as Beke Sándor által rendezett *Rómeó és Júliával* állítható párhuzamba, hiszen éppúgy egy korszak- és szemléletváltás kezdetét jelentette. A Czajlik – Beke párhuzam talán azért is helytálló, mert mindketten egy új generáció képviselőjeként léptek színre, mögöttük egy fiatal alkotói csapattal, s mindkettőjük életében volt egy magyarországi kitérő, valamint egy színházigazgatói korszak is (mely Czajlik József esetében mindmáig tart).

A Shaffer-szöveg gyengeségei ellenére az előadás megpróbálta megfogalmazni a színházi szemléletváltás filozófiáját: túllépett a realista színházi konvención, és egy új (a szlovákiai magyar színházi hagyományhoz képest új) teatralitást próbált megteremteni: „Az egész előadást a nézőket az előtérben fogadó színészek alaphangulatot teremtő játéka vezeti fel: lehet polaroid fotót készíteni II. Józseffel, azaz Fabó Tiborral, megvásárolhatók Mozart ruhadarabjainak foszlányai, a játékmester/Venticellók már ezen a ponton irányításuk alá vonnak bennünket – egy legenda kiárusítása folyik, mi pedig tesszük, ami tőlünk elváratik...”³¹³

A szlovákiai magyar kritika az előadás közönség-közösségteremtő készségét rögzítette: „A komáromi Amadeus olyan előadás, amely utat keres a közönség felé, illetve közönséget keres. Olyan közönséget keres, amely partner kíván lenni, s szívesen lép túl az akvárium-effektuson, azaz elfogadja, hogy nem egy elképzelt üvegfal mögött zajló történetet kell passzívan szemlélnie, hanem hajlandó érintettként reagálni az impulzusokra. Olyan közönséget,

---

³¹³ Lakatos Krisztina: *Egy előadás közönséget keres*, *Új Szó*, 2001. április 6., 14.

amely a látottakon nem a valóságot, nem a realitás logikáját kéri számon, hanem a színházra kíváncsi. Ebben az értelemben az Amadeus Komáromban nem végtermék, nem cél, hanem eszköz. Míves szerszám.”³¹⁴

Stuber Andrea a közönség viselkedéséről írt megjegyzése a *Zsöllyében* pedig arról tanúskodik, az *Amadeus* meg is találta a közönséget: „A karakteres pletykaszállítók – Lucskay Róbert és Benkő Géza – kezdik a darabot a nézőtér felé fordulva, jó napot kívánva. És képzeljék, a közönség nagy része hangosan és határozottan visszaköszön nekik! Én még sose találkoztam ilyen csodálatos publikummal. Három és egyednegyed órán át süt a nézőkből a kedv, a készség, a figyelem, a jóérzés. Pedig idegenkednek kicsit az előadástól, az szinte tapintható. Túl harsány, villódzó, tolakodóan hangos és kaotikus az első felvonás.”³¹⁵

A magyarországi szakmai kritikák ugyanakkor nem minden esetben támasztották alá a produkció érdemeit: „Czajlik József erőssége, a képalkotás, a hatások alkalmazása gyakran megkettőzi a történetet: van, amit a színház eszközeivel is megkapunk, és előtte/utána egy erős rendezői képben is, minek következtében az előadást a bőbeszédűség veszélye fenyegeti. Czajlik képei gazdagok, sok jelentést hordoznak, eredetiek, hatásosak, sokfélék, mindig drámai erővel bírnak, és igencsak teátrálisak; ehhez képest a színházi részek csalódást okoznak.” – írja róla Tompa Andrea a *Színházban*.³¹⁶

A szakmai vélemények megegyeznek abban, hogy a társulat egységes játéka az előadás egyik legfőbb erénye: „A komáromi együttes nem először bizonyítja, csak feltétlen alázattal és felelősséggel lehet jó színházat csinálni. Ez a társulat példaértékűen pontos és fegyelmezett színjátszást gyakorol. Munkájuk olyan egységet alkot, amelyben egymás rész-feladataiból építkező rész-játékokat láthatunk, magyarul: senki sem emeli magasabbra a lábát, mint a többiek, még ha tudná, akkor sem. Mindez ráadásul – vagy természetesen – csupán kiindulópont.”³¹⁷.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a színház vezetése és összes alkalmazottja, művésze egy emberként állt a produkció mögött, tehát olyan egységes és támogatott alkotói folyamat jött létre, amelyet színházainkban azóta sem tapasztaltam. Ebből a belső akarásból és összefogásból született, és ettől az egységes alkotói jelenléttől lett legenda az *Amadeus*.

Az évad utolsó produkciója, a *Tartuffe*, Telihay Péter rendezése, az *Amadeus*-szal ellentétben nem volt tudatos tervezés eredménye. Eredetileg *A fősvényt* rendezte volna Benedek

---

³¹⁴ Lakatos Krisztina: *Egy előadás közönséget keres*, Új Szó, 2001. április 6., 14.

³¹⁵ Stuber Andrea: *Rokokó Jagger*, *Zsöllye*, 2001. augusztus., 17.

³¹⁶ Tompa Andrea: *Szó/kép*, *Színház*, 2001. május 30-32.

³¹⁷ Tarda Orsolya: *Fanfár és görögtűz*, *Kisvárdai Lapok*, 2001/3., 4.

Miklós, csakhogy néhány hónappal a próbakezdés előtt visszamondta a felkérést, így a színház vezetése riadtan kezdett rendezőt keresni. Így jutottak el végül Telihay Péterhez, aki viszont a *Tartuffe*-öt szerette volna színre vinni.

A két előadás sikere által a Jókai Színház visszakapcsolódott a szlovák és magyar színházi vérkeringésbe: „Komáromban egymás után két olyan előadás is született, melyek nemcsak, hogy megörvendeztetek bennünket minőségükkel, hanem nagyon fontos jelentőségük van a színház további fejlődése, jövője szempontjából is. A fiatal színészek bebizonyították, képesek egységes társulatot alkotni, s együtt a tapasztaltabb kollégákkal képesek megfelelni a legmagasabb igényeknek, sőt még a számukra ismeretlen stílus követelményeinek is. A Komáromi Jókai Színház ezzel a két előadással csatlakozott a szlovák színházi közösség szakmailag legfigyelemreméltóbb társulataihoz. Minden feltétel adott, hogy végre bizonyítást nyerjen, a kisebbségi színházművészet nem jelentéktelen „kistestvére” a szlovák és magyar színházi kultúrának.”³¹⁸ „Az *Amadeus* és a *Tartuffe* egyaránt bebizonyította, hogy a komáromi műhelynek – jó rendező kezében – saját stílusa lehet.”³¹⁹

A *Tartuffe* másféle színházi nyelven szólalt meg, mint az *Amadeus*, Czajlik első kőszínházi túlbujánzása mellett Telihay teljesen lecsupaszított jelzésrendszerrel dolgozott. Bizonyos elemeiben mégis találkozik, vagy talán „párbeszédet” folytat a két előadás, mindkettő túllép a komáromi társulat és közönség számára ismert színházi jelzésrendszeren. „Az előadás legfőbb értéke az, ahogy a rendező a jellemek és viszonyrendszerek pontos ábrázolását, a hangulatok és feszültségek színpadi generálását mozgásokkal, tempó- és ritmusváltásokkal megoldja, ahogy sikerül elérnie, hogy színészei otthonosan mozogjanak egy számukra ismeretlen vagy legalábbis szokatlan, a mozgásokra, gesztusokra, képekre, a testbeszédre, mint kifejezőeszközre építő, a hagyományos lélektani realizmust finoman teatralizáló stílusvilágban.”³²⁰

Az előadás befejező gesztusa – ahogy az *Amadeus*ban is – szinte kultikussá vált, az előadásról született kritikák egytől-egyig az előadás kulcsmotívumaként említik a befejező jelenetet: „Molière unalomig ismerni vélt világa Telihay kezén hatalmas átalakuláson megy át, egészen új megvilágításba kerül – Orgon komédiájában *Tartuffe* tragédiájává válik. Főhőse nem aljas intrikus, hanem naiv áldozat: a döbbenetes erejű záróképben a rendőrök által már félholtra vert, földön fekvő *Tartuffe*-be szép sorban mindenkit belerúg. Az évszázadokon

---

³¹⁸ Hizsnyan Géza: *Komárňanské premeny* (Komáromi változások), *Divadlo v medzičase* (Színház a köztes időben) –2001. december, 5., 4.

³¹⁹ Darvay Nagy Adrienne: *Staruffe*, *Criticai Lapok*, 2001. november, 3-4.

³²⁰ Hizsnyan Géza: *Dühöngő agresszivitás*, *Színház*, 2001. november, 25.

keresztül meghurcolt Tartuffe alakja erkölcsileg rehabilitáltódik, megvetésünk pedig az őt körülvevők, a mindenkori hatalom kiszolgálói ellen fordul.”³²¹

Tartuffe eltiprásának gesztusát a kritika egységesen üdvözölte. Megoszlottak azonban a vélemények arról, hogy a Lojális úr „elszlovákosítása” vajon mennyire jó megoldás. A hazai kritika fanyalgott ezen a gesztuson: „a produkció talán egyetlen, számomra megválaszolatlan kérdése, hogy miért kell ezt szlovákul előadnia?!”³²²

„S nem kevésbé eredeti előadás legmerészebb megoldása, amely maximálisan kielégíti a színház aktualitása iránti igényünket: a hatalom képviselőjében Orgont minden vagyonából kiforgatni érkező Lojális úr a komárnói magyar előadásban szlovákul szólal meg, s így mondja el szövegét...”³²³

A kívülről érkező rendező olvasata a szlovákiai magyar közösséget kilakoltató szlovák lojalitásról nagyon pontos, épp ezért a közeg (beleértve ebbe a színház művészeit, s magamat is) ellenérzését a mai napig nem tudom értelmezni: ez vajon az öncenzúra, a politikamentes tapintat maradványa lehetett-e bennünk, vagy csak az ellen ágáltunk volna, hogy a szlovák megszólalásban nincs számunkra semmi egzotikus?!

A *Tartuffe* 2001. november 5-én vendégszerepelt Budapesten a Thália Színházban, majd, a szlovákiai magyar színházak történetében első alkalommal, meghívást kapott a Pécsi Országos Színházi Találkozóra.

A pécsi megmérettetés azonban – talán a társulatra nehezedő megfelelési kényszer, tán a térbeli változás miatt – alulmúlta a korábbi előadásokat, a szakmai beszélgetésen az előadás elmarasztaló kritikát kapott.

2013-ban Martin Huba *III. Richárd* rendezése hasonló módon vallott kudarcot. Az árnyékból és mellőzöttségből országos fórumra kerülő társulatok számára túl nagy a tétje ezeknek a fesztiválhelyzeteknek, lelkileg nincsenek felkészülve az ilyen jellegű találkozásokra.

A 2001/2002-es színházi évadban a színház vezetésének új közéleti és politikai problémákkal kellett szembenéznie. Az intendatúra megszűnése után a komáromi színház ideiglenesen a Nyitrai Kerületi Hivatalhoz került. A nemzetiségi színházak (a Komáromi Jókai Színház, a Kassai Thália Színház, a kassai Romathan Színház valamint az eperjesi ukrán színház) a kulturális minisztérium kötelékébe való tartozást szorgalmazták, hiszen egyrészt országos hatáskörű intézményekként működtek, másrészt a minisztérium nagyobb valószínűséggel biztosította volna számukra a kiemelt státuszt és a magasabb költségvetést. A

³²¹ Golden Dániel: *Hatalmas, Zsöllye*, 2001. november, 7.

³²² Hizsnyan Géza: *Dühöngő agresszivitás, Színház*, 2001. november, 25.

³²³ Golden Dániel: *Hatalmas, Zsöllye*, 2001. november, 7.

színházigazgatók közös beadványa nem járt sikerrel, így a decentralizációs politikai törekvések eredményeként, 2002. január 1-től életbe lépő törvény szerint a Komáromi Jókai Színház a Nyitra Megyei Önkormányzathoz, a Thália pedig a Kassa Megyei Önkormányzathoz került.

2001 nyarán a színház idősebb színészeinek aktív részvételével megalakult a Teátrum Színházi Társulás, amely a Komáromi Jókai Színház szakmai hiányosságainak orvoslását tűzte zászlajára. Elsősorban az idősebb színészgeneráció színházból való kiszorulását nehezményezte, másrészt annak az aggodalmának adott hangot, hogy a színház már nem törődik vidéki közönségével, így nem teljesíti eredeti küldetését. A Teátrum első produkciójaként elővette és leporolta a Jókai Színház 1991-ben bemutatott *Csókos asszony* című nagyoperettjét. „Dacból és dühből jött létre májusban a Teátrum Színházi Társulás. No és rengeteg hitelből. Dráfi Mátyás nem tudott belenyugodni abba, hogy a Komáromi Jókai Színház lemondott a tájolásról, s az utóbbi időben mellőzte az idősebb színészeket.” – írja Juhász Dósa János a *Szabad Újságban* megjelent írásában.³²⁴

A fiatal színészgeneráció térhódításával az idősebb generáció valóban háttérbe szorult. Csakhogy a konfliktus elsősorban abból alakult ki, hogy a korábbi években az igazgatók nem kértek bérleti díjat azért, ha egy-egy színházon kívüli akcióra – hahnira – a színészek elvitték a díszleteket, jelmezeket, Kiss Péntek József viszont megpróbálta ezt a „rendszer” megváltoztatni, az idősebb generáció tagjai pedig sérelmezték ezt az igazgatói gesztust.

A sajtó hasábjain történő, személyeskedést sem mellőző üzengetés pontosan megmutatta a szakmai párbeszéd hiányából adódó, elkorcsosult kommunikációt, amely tíz évvel a rendszerváltás után a színházi közösséget jellemezte. A „dacból és dühből” történő színházalapítás azonban nem ért véget az első kiáltványoknál. A következő két évad során a konfliktus elmérgesedett, megosztotta a szlovákiai magyar színházi közeget, megkérdőjelezte a színház szakmai eredményeit, és előkészítette a színházi vezetés bukását.

A vádak egy része részgazságokra épült.

Dráfi Mátyás, Boráros Imre és Németh Ica, a társulat meghatározó idős művészei a 2001/2002-es évad első előadásában, a Gali László által rendezett *Édes Annában* főszerepet játszottak, de az előző évadokban is részt vettek a színház művészi munkájában. (*A kőszívű ember fiai, Indul a bakterház, Csongor és Tünde, Kismadár*). Az arányok természetesen megváltoztak, mert jónéhány fiatal, képzett színésszel bővült a társulat. Volt néhány kolléga, akit szakmai okok miatt mellőzött a színház művészeti

---

³²⁴ Juhász Dósa János: *Déryné szekerén*, *Szabad Újság*, 2001. augusztus 8., 5.

vezetése, csakhogy a szakmai indokok nem kerültek nyilvánosságra, így ezek az „ügyek” beolvadtak a generációs konfliktusba.

A színház nem mondott le a tájolásról sem, a 2000/2001-es színházi szezonban negyvenöt előadást játszott székhelyén kívül. Tény, hogy a kisebb településekre már ritkán jutott el, de ennek elsősorban az volt az oka, hogy a kiskultúrházak technikai felszereltsége mellett csak nagy kompromisszumokkal jöhettek volna létre az előadások, ez pedig az előadás amortizálódásához vezethetett volna.

A 2001-es év végén Mokos Attila, a színház művészeti vezetője lemondott tisztségéről. Kiss Péntek József Telihay Pétert kérte fel művészeti vezető-főrendezőnek, aki 2002. január 1-től irányította a színház művészeti életét, és sokkal határozottabb művészi profilt adott a közönség és a szakma között egyensúlyozó társulatnak. Telihay színházvezetői jelenléte fel is gyorsította az eseményeket, mert az általa megfogalmazott művészi credo ürügyként szolgált a Dráfi Mátyás által vezetett színházi ellenzéknek arra, hogy a tudatosan a színház vezetése ellen hangolja a közönséget.

„A komáromi színháznak az elmúlt rendszerben is feladata volt a nyelvi misszionárius tevékenység. A meglévő közönségünkkel el kell fogadtatnunk, hogy ennek vége van. Mostantól kezdve elsősorban színházba járnak, művészetet néznek, és nem a magyar nyelv ápolói és szentjei ágálnak nekik. Színészek ágálnak nekik. Hosszú meccsnek nézünk elébe a közönségünkkel, amelynek során rá kell nevelnünk, hogy ezt elfogadja.”³²⁵ – nyilatkozta a frissen kinevezett főrendező. „Az igényesség mércéje szerint építjük fel a színház arculatát, a saját mércénk szerint, nem pedig aszerint, amit várnak tőlük.”³²⁶

„A magyarországi rendezők, színházi szakemberek felőlünk lehetnek kozmopoliták – ez az ő magánügyük –, de a mi nézőink az identitástudatuk erősítését is elvárják a színházuktól. Ezt az itt feladatot vállaló színházi embereknek tudomásul kell venniük.”– válaszolt Jakab István a művészeti vezető programadó nyilatkozatára.³²⁷

A színházról kialakult nézetek csatája elkerülhetetlen volt. Más kérdés, hogy a színház identitásmegőrző feladatát féltő réteg az „idegenre”, a külső kritikára reagált ilyen határozottan, hiszen Czajlik József alig egy évvel korábban ugyancsak azt nyilatkozta, hogy a színháznak túl kell lépnie a nemzetmentésen: „Lejárt lemez, hogy nekünk a magyarságot kell megmentenünk a szóval. A politikai érvek helyett vissza kell térni a szakmai érvekhez. Szükség van egy sokkal felkészültebb színészgenerációra, amely jobban ismeri a színházi formanyelvet, a stílusokat. A közönségnek egyre nagyobb impulzus kell ahhoz, hogy egyáltalán színházba járjon.

³²⁵ Lakatos Krisztina: *A Telihay-krédó: néha rossz nézni, de muszáj*, *Új Szó*, 2002. február 23., 13.

³²⁶ Lakatos Krisztina: *Az új szlogen: színház a határon*, *Új Szó*, 2002. február 16., 8.

³²⁷ Jakab István: *Több megértést a néző iránt*, *Új Szó*, 2003. március 23., 20.

Tulajdonképpen létharcról van szó, amelyben csak a legéletképesebb színházi koncepciók maradhatnak fenn.”³²⁸ Akkor ennek a kijelentésnek nem volt jelentősebb visszhangja.

A 2002/2003-as színházi szezon – melyben a Komáromi Jókai Színház megalakulásának 50. évfordulóját ünnepelte – az újkori színháztörténet legegységesebb, szakmailag legnívósabb évada a színház szerepét, lehetőségeit, hiábavalóságát boncolgatta, s bebizonyította, hogy nemcsak egy-egy előadást, hanem egy teljes évadot is meg lehet tartani az igényesség jegyében, s közben össze lehet hangolni a látszatra egymásnak ellentmondó nézői és szakmai igényeket is. Ráadásul az évad elején, 2002 szeptemberében Stúdió 50 néven új játszóhely került átadásra, mely hosszú távon teret adhatott volna a kísérleti jellegű produkcióknak.

A Stúdió 50 nevet a színház következő igazgatója, Tóth Tibor Vasmacska Stúdiószínpadra kereszteltette, a játszóhely azonban azóta is kihasználatlan, átlagban két-három évente kerül itt bemutatásra egy-egy előadás, de azok is igyekeznek megfelelni a „közönségbarát” elvárásnak.

Az ünnepi sorozat Csehov *Sirály*ával indult. A *Sirály* a kialakulófélben lévő generációs konfliktus árnyékában, a művészetről folytatott viták kereszttüzeiben eleve személyes vallomásként hatott, de a rendező nem csúszott bele az aktualizálás ilyen jellegű csapdájába. „Az ünnepi díszbemutató a *Sirály*, ez a programadó és –vállaló darab volt, amelyet annyi magyar és nem magyar, fiatal pályakezdő, vagy pályája elején álló rendező választott bemutatkozó munkájául, hiszen az ifjú Trepljov hitet tesz benne egy új esztétika, egy új művészet mellett, s a színreállításokban többnyire vallomásértékű az, hogy milyen is az a mindenkori új. Természetesen Telihay rendezésében is fontos szerepet kap ez a motívum, de a darab jelenkori értelmezéseivel szinkronban nem csupán a régi és új művészet közötti konfrontáció adja előadás témáját, hanem ennél komplexebb, a szereplők közötti viszonyok rendszerét érzékenyen bemutató körképet kap a néző. (...) Telihay koncepciójának egyik sarkpontja, hogy mindkét generáció igazságát megmutatja. Sok előadásban leegyszerűsítik a Trepljov–Trigorin, illetve Nyina–Arkagyina páros ellentétének ábrázolását, és vagy az egyik vagy a másik nemzedék művészetét abszolutizálják, azaz vagy a hagyományos értékek, vagy a modernizmus mellett teszik le voksukat. Komáromban nem elsősorban az értékek közötti különbségen van a hangsúly, nem azon, hogy ez vagy az a nézet a jobb, hanem hogy a kettő más. Másnak kell lennie.”³²⁹

---

³²⁸ Lakatos Krisztina: *A szó felszínes, kevés teret ad a színészeknek*, *Új Szó*, 2001. március 14., 15.

³²⁹ Nánay István: *Komárom – 50 év, Világszínház*, 2002/6, 17-22.

„Kékesi Kun Árpád a kilencvenes évek rendezőiről szóló tanulmányában Telihay Pétert »az új teatralitásnak a realista színházhoz leginkább közel álló irányzatához« sorolja, aki produkcióival egyfajta diszharmonikus szépségeszményt kíván megvalósítani. E megállapítás különösen helytállónak bizonyult a jubileumi díszbemutatón, ahol ekképpen nem csak »kortársunk, Csehov« szellemisége érvényesülhetett (a szó szerint betartott írói instrukciókat is beleértve), de a tragikomikusan fanyar produkció képi világa, az egyéni és összjáték, a posztmodern életérzéssé emelt hangulati átalakulások (lélekbeli viharok, elsivárosodás stb.) ritmusváltásai, ironikus szimfóniába simuló precizitása is a fenti meghatározást igazolta.(...) Valójában a komáromi előadás összes pillanata – miként a kiáltványszerű darab majd’ minden szava – jelentésszerű és jelentős. A mindenben és mindenkiiben megnyilvánuló ambivalencia szüntelenül a szélsőségek természetes egységét erősíti a nézőben”³³⁰

A *Sirály*, bár eredetileg versenyen kívül került a kisvárdai fesztiválra – az *Ibusárt* válogatták be a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiváljának versenyműsorai közé, csak később a zsűri elnökének, Fodor Tamásnak határozott kérésére került sor a cserére –, megnyerte az előadás fődíját és legjobb rendezői díját is, az *Ibusár* pedig a közönségdíjas lett.

Az évad másik kiemelt, ünnepi bemutatójára – a Matesz első bemutatójának dátumához kötődően – 2003 január 31-én került sor. Shakespeare *Szentivánéji álom* című komédiáját Forgács Péter állította színpadra. A jelmezeket és a monumentális díszletet Füzér Anni tervezte: „A huszonnyolc fokból álló spirálisan olümposzi magasságba törő lépcső, a szürkés fekete háttér, és a vagonnyi vasból összeszerelt konstrukció nem erdő, nem liget, hanem maga a globális dzsungel. Shakespeare-i tündérmese a huszonegyedik század domináns eszköztárával. A lila virágból nyert harmatcseppel felváltja a narkotikum és az injekciós fecskendő, az álmat a manipulált hallucináció, a szemérmességet a pornográfia határát súroló erotika, a kiszolgáltatottság, az ellehetetlenülés.”³³¹

„Merész megoldás a művészeti és technikai segédzsemményzet hangsúlyozott, direkt módon történő bevonása a játékba, de ha már így történt, nem értjük, mit keres közöttük Benkő Géza, akinek színpadi jelenléte itt is, de főként a hatodik jelenetben már-már nyomasztó. Benkő ugyanis szinte kézzelfogható módon – de verbálisan is – uralja a terepet, gond nélkül »lejátssza« társait. (...) Forgács felfogása kiiktatja az eredeti motivációt, így nem világos számunkra, miért

³³⁰ Darvai Nagy Adrienne: *Vallomás*, *Criticai Lapok*, 2002/12., <https://www.criticailapok.hu/27-2002/34150-vallom%C3%A1s%20>, Az idézett tanulmány: Kékesi Kun Árpád: *Az új teatralitás és hatástörténeti helyzete*, In: Szegedy Maszák Mihály (szerk) *A magyar irodalom története III.*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_542_05_A_magyar_irodalom_tortenetei_3/ch64.html

³³¹ Soóky László: *Szentivánéji hallucinációk, avagy globalizációs álom*, *Vasárnap*, 2003/7, 16-17.

kéne az ügyelőnek, a karbantartónak, a technikusoknak, az öltöztetőnőnek és a színésznek egy közös darabban játszania. Nem világos továbbá Pukk pozíciója ebben a referenciális kontextusban.”³³²– írja Kocur László, s a látott előadás alapos elemzése után megállapítja: bár az *Álom* nagy valószínűséggel megosztja a komáromi közönséget, elvitathatatlanul „erős” előadás.

Az előadás ünnepi bemutatóján a közönség jelentős része az előadás alatt és a szünetben hangos és látványos módon távozott az előadástól.

A puccs – ahogy később kiszivárgott – szervezett volt, a főleg idősebb generációhoz tartozó, komáromi polgárokból álló premierközönség felkészítése és „hangolása” már jóval korábban, a próbafolyamat alatt megkezdődött. Az előadás tehát minden szakmai értéke, a fiatal színészek odaadó munkája, a fiatal közönség lelkes fogadtatása ellenére is megbukott. A hangadók által megfogalmazott legfőbb kritika a „moderneskedő koncepció” volt (a „moderneskedő” kifejezés negatív szinonimája a „modern” jelzőnek, a színházat támadó réteg leggyakrabban használt kifejezése az előadásokra), amelyből hiányzott az erdő, illetve a szép díszlet és jelmezek. A közönséghangoló ellenzék időzítésének nagyszerűségét és a bukás tényét erősítette, hogy a közönség kivonulásának tanúi lehettek azok a politikusok és közéleti személyiségek is, akik a színház jövőjéről voltak hivatottak dönteni.

Az *Álom* próbafolyamatának derekán, 2003. január 10-én a színház művészeti vezetését berendelték a Magyar Koalíció Pártjának országos irodájába, hogy számot adjon a színházban történő eseményekről.

A találkozón a fenntartó hatalmi szervet a párt akkori elnöke, Bugár Béla, a Nyitra Megyei Önkormányzat alispánja, Fehér Miklós, valamint Kvarda József kulturális államtitkár képviselte, a színház művészeti vezetése (Kiss Péntek József igazgató, Telihay Péter művészeti vezető, Varsányi Mari társulatvezető és jómagam) mellett jelen voltak az ellenzék képviselői is (Dráfi Mátyás, Boráros Imre, Pöthe István és Benes Ildikó) A beszámolót a Teátrum Társaság vádirataelőzte meg.

„1. A Jókai Színház már nem tájol, tehát már nem viszi el a kultúrát a falvakba és városkákba, miként azt évtizedeken át tette.

2. A színház vezetése olykor önkényesen megváltoztatja a bérletben meghirdetett előadásokat, bár erre nem hatalmazták fel. (Ez egyébként „európai” viszonylatban is egyedülálló jelenség)

3. A társulat legnépszerűbb, a határokon túl is becsült művészeit fiatalítás ürügyén nem a képességeikhez mértén foglalkoztatják.

4. A törzsközönség egy része már Győrbe jár színházba. A magyarországi nézők sem érdeklődnek tömegesen – buszokkal érkezve – a „produkciók”

---

³³² Kocur László: *Álom. De milyen? Új Szó*, 2003. február 3., 6.

iránt. Egyre gyakrabban történik, hogy a még hűséges komáromi és környékbeli nézők egy-egy csoportja is távozik szünetekben.”

A találkozó szakmai párbeszéd helyett magyarózkodásba fulladt, az igazgató azt az utasítást kapta a fenntartó intézménytől, próbálja meg társulaton belül megoldani a kialakult helyzetet. Ha ezek a konfliktusok elintézhetőek lettek volna társulaton belül, akkor erre a beszélgetésre nem került volna sor.³³³

A premiert követően a Nyitra Megyei Önkormányzat képviselői február 6-án egy nyilvános társulati ülés keretében próbálták megbeszélni a felmerülő problémákat. „A komáromi színház nem egy a sok közül, hanem a szlovákiai magyarok színháza. Ha ott nem mennek rendben a dolgok, azt mindannyian érezzük, ezért én nem is találok kivétnevalót abban, hogy ha az érintettek a magyarság politikai reprezentációját hívják segítségül. Már a társulati ülést megelőzően is volt egy találkozó Pozsonyban, ahol mindenki kifejtette álláspontját és felsorakoztatta érveit. Ott, akkor arra a következtetésre jutottunk, hogy a problémát a társulaton belül kell megoldani (...) a felelősség innen kezdve az igazgatóé, rajta áll, megtalálja-e a kompromisszumot a kétféle művészi szemlélet között.”³³⁴ - nyilatkozta az *Új Szónak* a Nyitra Megyei Önkormányzat alelnöke, Fehér Miklós.

Napi szinten jelentek meg a sajtóban a különböző állásfoglalások. „Hirtelen sokan kezdtek el érteni a színházi szakmához és sajtósikk lett a kritika, nem a színikritika, hanem a színházkritika, és ez nagy különbség. Ezek az írások nem a darabok színvonalából következtek az intézményre, hanem fordítva: a rossznak és nemzetárulónak bélyegzett színház előadásait igyekeztek trágár és pornográf színben feltüntetni.”³³⁵

„A szakmai szempontok figyelmen kívül hagyása (esetleg ismereteik hiánya) lehetetlenné teszi a művészi alkotótevékenységről folytatott érdemi vitát, ezek nélkül csupán szubjektív benyomások ütköztetése jöhet létre, általában erős érzelmi-indulati töltésekkel, ami bármilyen konstruktív konszenzus létrejöttének lehetőségét a minimálisra csökkenti” – írta Hizsnyan Géza a sajtóban kialakult véleményháborúról.³³⁶

A feszült helyzetben egyre inkább kérdésessé vált a színház körül kialakult háború valódi motivációja, célja. „Itt most újra egészen más a tét; nem más, mint a jelenlegi direktor leváltatása. Amennyiben ezt a kérdést már közmegelegedésre eldöntötték, fölöslegesnek tartom

---

³³³ Batta György: *Megbukott a közönség? Szabad Újság*, 2003. február 26., 4.

³³⁴ Vrabc Mária: *A társulat találjon megoldást, Új Szó*, 2003. február 19.

³³⁵ Želinsky Miroslav: *Egyetemes avagy selye-huja, Komáromi Lapok*, 2003. április 18., 2.

³³⁶ Hizsnyan Géza: *Sóhaj a szakmaiságért, Új Szó*, 2003. március 20., 12.

az indulatok további gerjesztését, mert ez az emberi és kollegiális kapcsolatok szükségtelen megromlásához vezet. Semmi értelmét nem látom annak, s nem tartom korrekt eljárásnak azt, hogy a döntéshozó, tervezett célja elérése érdekében a legvédtelenebbet, a színészt használja fel zavarkeltő manővereire. Ha az a szakmailag megalapozott vélemény alakult ki, hogy a színház jelenlegi igazgatója nem felel meg az elvárásoknak, az alapító törvényes keretek között felmenthető a tisztségéből, nincs szüksége a méltatlan suttogásokra. Abban az esetben viszont, ha nem szakmai, hanem politikai színezetű a felvetés alapja, féltő, hogy újfent a dilettantizmus arat elsöprő győzelmet a színházi szakma felett.”³³⁷

Két petíció is napvilágot látott, az ellenzék vádiratát közel négyszázan írták alá, köztük a közösség életében fontos szerepet játszó komáromi polgárok (a petíció szövege nem került nyilvánosságra). A színház fiatal művészei is megfogalmaztak egy nyilatkozatot még a rendhagyó társulati ülés előtt, melyben annak a kérésüknek adtak hangot, hogy „a színház jelenlegi – véleményünk szerint szakmailag felkészült – vezetésének leváltására irányuló igyekezet véghezvitelét egy auditórium előzze meg, hogy ilyen súlyos döntésből ne maradjon ki a szakmai közvélemény sem.”³³⁸

A színház művészeinek petícióját 2003. február 5-én a következő művészek írták alá: Bandor Éva, Benkő Géza, Gubík Ági, Fabó Tibor, Molnár Xénia, Ollé Erik, Szabó Csilla, Varsányi Mari, Vincze Emőke, Varga Emese. A levél majd két hónappal később – 2003. március 31-én – Kiss Péntek József lemondását és a pályázat kiírását követően jelent meg az Új Szóban.³³⁹

Közben a korábban meghirdetett *Hat szerep szerzőt keres* című Pirandello-művet le kellett venni műsorról Boráros Imre amerikai turnéja miatt. Helyette Parti Nagy Lajos *Ibusár* című „zenéstáncos huszerett”-je került bemutatásra.

2003. március 10-én, március 18-i hatállyal, egészségügyi okokra hivatkozva lemondott Kiss Péntek József igazgató. A Nyitra Megyei Önkormányzat a lemondás bejelentésével egyidőben versenypályázatot írt ki a megüresedett posztra.

Fehér Miklós alispán, Hortay Éva és Bastrnák Tibor megyei képviselők, valamint Kolár Péter, a Kassai Thália Színház igazgatója mellett a társulat képviselőjében vehettem részt az igazgatói meghallgatáson, melyre 2003. május 7-én került sor. Bár döntési joggal nem rendelkeztek, de a meghallgatáson helyet kaptak a szakma képviselői is: Sylvia Hroncová, a pozsonyi Színházi Intézet igazgatónője, Hizsnyan Géza színházkritikus,

³³⁷ Soóky László: *Konszenzus vagy újabb konszolidáció a Komáromi Jókai Színházban*, *Új Szó*, 2003. február 13., 2.

³³⁸ A Komáromi Jókai Színház művészeinek petíciója, 2003. február 5., Kiss Péntek József színházi magángyűjteménye.

³³⁹ *Művészek nyílt levele*, *Új Szó*, 2013. március 31., 6.

valamint Gizela Miháliková, dramaturg.

A felhívásra hat jelentkező adta be a pályázatát: Benkő Géza színész, Gágyor Péter rendező, Kucman Eta színész, Mocos Attila színész, Pék Zoltán, a Szlovák Televízió magyar adásának főszerkesztője és Tóth Tibor színész. A pályázati kiírásban szereplő öt év vezetői tapasztalat hiánya miatt Benkő Gézát és Kuczman Etát kizárta a bizottság. A meghallgatást követően a kuratórium titkos szavazással döntött: a legmagasabb pontszámot Tóth Tibor kapta.

Pék Zoltán – aki egy ponttal maradt le a győztes mögött – a Teátrum Színházi Társulás alapító tagjaként a színházi ellenzék érdekeit képviselte, a május 12-i *Új Szó* híradása szerint bíróságra kívánta vinni az ügyet: „Igazságérzetemet az a tény bántja, hogy Tóth Tibornak, a pályázat győztesének csupán három év vezetői gyakorlata van, holott a feltétel legalább öt esztendő volt. Tudomásom szerint kollégám esetében a bíráló bizottság egyik tagja igazolta, hogy a pályázat későbbi nyertese tőle személyesen kapott két év vezetői pótlékot, így teljesült a feltétel.”³⁴⁰

A Nyitra Megyei Önkormányzat testületi májusi ülésén a harminc megjelent képviselő közül huszonhárman szavazták meg Tóth Tibor kinevezését. Tóth Tibor igazgatói dekrétumát 2003. június 6-án, Spiró György *Az imposztor* bemutatójának napján vette át.

Martin Huba első rendezése már egy új korszak nyitánya, bár a szlovák színházi szakma ismert személyiségének meghívását még Telihay Péter szorgalmazta és intézte. Martin Huba azonban Tóth Tibor igazgatása során további hét alkalommal tért vissza Komáromba.

Ritka pillanata a színházművészetnek, legalábbis a vidéki és határon túli színházakban nem mindennapos esemény, hogy a színházi üzenet teljesen összhangban legyen a közéleti és társadalmi diskurzussal. Az évadnyitó *Sirály* esetében is a háttérben zajló generációs és művészi ellentétek tették személyessé az előadást. 2003 nyarán Komáromban *Az imposztor* elemi erővel szólaltatta meg a politika és a művészet csatáját, a provinciális társulat tudathasadását. Az előadás záróakkordként elhangzó utolsó mondatát: „Hát, itt is voltunk egyszer...” hatalmas vastaps követte.

Telihay Péter 2003. június végével távozott a társulattól, a konszenzus időszaka következett.

---

³⁴⁰ Pék bírósághoz fordul, *Új Szó*, 2003. május 12.,1.

A Kassai Thália Színház útkeresése (1999-2012)

Gazdasági problémák a Tháliában

A Komáromi Jókai Színház és a kassai Thália Színház között az 1969-es megalakulás óta, tehát közel ötven éve erős konkurenciaharc folyik. A szakmai erők koncentráltságának egyenetlen eloszlása miatt a mérleg nyelve hol az egyik, hol a másik irányba billen. Mindkét társulatnak voltak erős időszakai és gyengébb periódusai is. Alapvető különbség azonban, hogy a Thália Színház bizonyos időszakaiban valóban a fennmaradásáért küzdött, mert olyan anyagi körülmények között volt kénytelen dolgozni, melyek ellehetetlenítették a működését. Ilyen drasztikus gazdasági katasztrófa Komáromban – az intendantúra időszakát leszámítva – nem volt. Még ha szűkösebb is volt a költségvetés, nem kényszerültek arra, hogy leépítsék a társulatot, ahogyan ez Kassán történt az ezredforduló környékén.

„1996-ban még ötvenhét főt számláló kis színház alkalmazotti háttere 1998-ra harmincegyre csökkent. Ezt 2000-re ugyan negyvenhatra emeltük, de az intézményt fenyegető teljes fizetésképtelenség miatt 2001-ben újból negyvenkettőre kellett csökkentenünk.” – számolt be Kolár Péter 2002 októberében a Thália helyzetéről.³⁴¹

Beszédes mutató az is, hogy míg a Jókai Színház állami támogatása 1996 és 2001 között szinte megduplázódott 7,2 millió szlovák koronáról 14, 1 millióra emelkedett, és csak egy évben 1996 és 1997 között esett vissza másfél tizednyit (7, 207 millióról 7, 079 millióra), addig a Thália költségvetéséből milliókat faragtak le, és a 2001-es végeredmény 4 millió koronával maradt el a komáromitól.³⁴²

Az intendantúrák felszámolása után a színház előbb a Kassai Kerületi Hivatalhoz került majd 2002-ben a nemzetiségi színházak igazgatójának tiltakozása ellenére a megalakult megyei hivatalok vették át a fenntartói szerepet. „Előzetesen valamennyi nemzetiségi színház igazgatója úgy gondolta, hogy szeretnénk a kulturális minisztérium alá tartozni, mert így látnánk biztosítva tartósan a működésünket.” – nyilatkozta Kiss Péntek József az átszervezés kapcsán.³⁴³ A nemzetiségi színházak igazgatói közösen egy petíciót is megfogalmaztak, s elküldték a kormány alelnökének Csáky Pálnak, aki azonban elhárította a direktorok aggodalmát.

A kassai színház ugyan soron kívül 24 millió szlovák koronát kapott a színházépület befejezésére, de ez az összeg csak bizonyos problémák orvoslására volt elég. 2003 májusában

---

³⁴¹ Elhangzott a Komáromi Jókai Színház megalakulásának 50. évfordulója alkalmából szervezett ünnepi konferencián, 2002. április 13-án, In: Miklósi Péter (szerk.) *Visszapillantás és előretétekintés*, Clara Design Studio 2002, 77.

³⁴² *Új Szó*, 2002. január 10., 3.

³⁴³ *A költségvetésből az előadásokra is alig futja*, *Új Szó*, 2002. január 10., 3.

az évek óta felhalmozódott adóság miatt a szlovák gázzolgáltató kikapcsolta a színházban a fűtést.³⁴⁴

2009-ben, miután a színház költségvetéséből további 54 ezer eurót faragott le a megye, Kolár Péter megkongatta a vészharangot. Nemzetközi gyűjtést szervezett, a Duna TV médiatámogatásának köszönhetően 25 millió forint (92 500 euró) gyűlt össze. A gyűjtés ugyanakkor nagy botrányt kavart: Peter Weiss, budapesti szlovák nagykövet azonnal az ügy kivizsgálását kérte, mert a TASR szlovák hírügynökség által nyilvánosságra hozott híryanag szerint a Duna Televízióban az hangzott el, hogy „a szlovák hatóságok megpróbálják megszüntetni a kulturális intézményt.”

2010-ben Kolár Péter nyugdíjba vonult, 2011. májusától új igazgatója lett a Kassai Thália Színháznak. Bár a mérnök végzettségű direktort egy markáns szakmai elképzelésekkel rendelkező rendező, Czajlik József váltotta a székében, a probléma korántsem kapott kisebb hangsúlyt. Czajlik első nyilatkozatában még így reagált: „A pénzhiány, amely itt állandó gond volt, és ma is az, sokfajta alibizmusra lehetőséget adott, de nálam ez nem működik, és a társulat is rájött, hogy mindent nem lehet vele eltakarni, megmagyarázni.”³⁴⁵ Egy évvel beiktatása után kikapcsolták a villanyt a Thália Színházban, mert az intézmény költségvetési hiánya 60 000 eurót tett ki.

A kassai Thália Színház működésének ez az alapvető problémája: nem sikerült biztosítani a nyugodt működéséhez szükséges anyagi feltételeket. A Thália az egyedüli kőszínház Szlovákiában, amely nem rendelkezik saját épülettel. Kassa város szellemisége, a szlovák színházak jelenléte, az intenzív kulturális élet egy polgári értékrendet képviselő színházzá tehetné, előadásai többségét – a kassai magyar közönség jelentős csökkenése következtében – mégis vidéken játssza. Ugyanakkor a Komáromi Jókai Színház jóval nagyobb költségvetéssel dolgozik, földrajzilag kitűnő helyzetben van, és állandó nézőbázissal rendelkezik. Ezek azok a tényezők, amelyek miatt nehéz összevetni a két színház működését.

Egy évtizednyi útkeresés a Thália Színházban

Kolár Péter 1999. június 25-én tért vissza korábbi hivatalába, és látott neki a 30. évad tervezésének. A Thália Színház 1999. novemberében több hetes szakmai programmal, ünnepi konferenciával és fesztivállal ünnepelte megalakulása 30. évfordulóját. A színház ünnepi bemutatójával választott *A néma levente*, valamint Gál Sándor *A szürke ló* című mesejátéka az

---

³⁴⁴ *Kikapcsolták a gázt a Tháliában – Új Szó*, 2003. május 27., 1.

³⁴⁵ *Egy év Tháliával*, Interjú Czajlik Józseffel, *Vasárnap*, 2012. május 23. ujszo.com - <https://ujszo.com/vasarnap/egy-ev-a-thaliaival>

emlékezés és a tisztelgés gesztusát képviselte. (A színház első dramaturgjának Gál Sándornak a mesejátéka az első évadban, 1969-ben került először bemutatásra, és *A néma leventének* is hagyománya van, Lendvay Ferenc híres rendezése 1957-ben került színre a Magyar Területi Színházban.)

A kassai társulat működésének egyenetlenségét ebben az időszakban elsősorban a szakmailag képzett alkotók hiánya okozta: „a művészeti és a műszaki állomány összemosódik, többen vannak, akik mindkettőt csinálják, a szervezési osztály vezetője színész is, a technikusok közül többen beugranak játszani, és ha úgy adódik, a színészek cipelik a szekrényeket.”³⁴⁶ – nyilatkozta Kolár Péter visszatérésekor.

Művészeti vezetőként előbb Fabó Tibor lépett vissza régi státuszába, majd 2000. október 1-től 2002 decemberéig Darina Poldaufová³⁴⁷ váltotta őt fel. Poldaufová, akit a magyarul legszebben beszélő szlovák színésznőként tartottak a számon a szlovák színházi szakmában, kinevezését követően így nyilatkozott a társulatról: „Ambiciózus színészek, de úgy érzem, bizonyos fokig ki vannak zsákmányolva az egymást váltó vendégrendezők által. Nem biztosított a fejlődésük, mert ezek a rendezők elveszik belőlük azt, ami az általuk színpadra állított produkcióhoz szükséges, és sorsukra hagyják őket. Így sajnos fennáll a beskatulyázódás esélye.”³⁴⁸ A színészek „szellemi karbantartását” az új művészeti vezető a színházon belüli oktatás bevezetésével szerette volna megoldani: „Olyan rendezőket szeretnék meghívni, akik nemcsak művészek, hanem remek pedagógusok is. Beszédtechnikai, légzéstechnikai foglalkozásokra is szükség lenne, ez kissé el van hanyagolva, pongyolaságok is előfordulnak a színpadi beszédben”³⁴⁹

Érdekes, hogy ez csak a szlovák színésznőt zavarta az elmúlt évtizedekben. Amióta a pozsonyi főiskolán megszűnt a magyar beszédtechnikai oktatás, a szlovákiai magyar színészek beszédtechnikája sok kívánnivalót hagy maga után. Sok esetben épp ez az oka annak, hogy Magyarországon nem kapják meg az őket megillető szakmai elismerést.

Mivel végzett hazai alkotók nem szegődtek a Tháliához, a színház vezetői Kolozsvárról exportáltak végzett fiatal színészeket: Tyukodi Szabolcs, Flórián Szabolcs, Manases István és Szabadi Emőke kapott szerződést azon az éven.

---

³⁴⁶ Malinák István: *A néző maga döntse el, mi kell neki, Vasárnap*, 1999. július 14., 3.

³⁴⁷ Darina Poldaufová 1940-ben született Lőcsén, 1961-ben a pozsonyi Színházművészeti Főiskola színész szakán végzett Emília Vášáryovával, 1961-től volt a kassai Állami Színház színésze, egy időben művészeti vezetője is. In: Rudolf Mrlan (szerk): *Encyklopédia dramatických umení Slovenska*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 1989, (A Szlovák drámai művészetek enciklopédiája) – 2. kötet, 127.

³⁴⁸ Juhász Katalin: „*Nekünk is nyitnunk kell*”, *Új Szó*, 2001. január 16., 14.

³⁴⁹ Juhász Katalin: „*Nekünk is nyitnunk kell*”, *Új Szó*, 2001. január 16., 14.

Poldaufová jelenléte a kassai színházban felkeltette a szlovák sajtó és a szakma érdeklődését: 2001-ben Miro Procházka Shaffer *Black comedy*-jét vitte színre, majd Michal Babjak a *Cselédeket*, Ľubo Gregor pedig *A szabad ember – Zorba, a görög* címmel Kazansztakisz regényének zenés változatát rendezte meg. A három előadás közül a *Cselédek* volt szakmailag a legsikeresebb, a Shaffer-bohózat közönségsiker, a *Zorba*, melyet anyagi problémákból adódó kényszermegoldásként húzott elő a színház vezetése, kissé félrecsúszott.

Darina Poldaufová három évadot töltött el a Thália Színház kötelékében, majd feladta művészi ambícióit: „A színház nem kollektív intézmény és még kevésbé demokratikus. A társulatban haknicsoportok, hakniklikkek alakultak, akik szájuk íze szerint követelték a szerepeket, ha pedig szereztek valami jó pénzes haknit, akkor egész egyszerűen lemondták az előadásokat. A tavalyi évadterv menet közben teljesen felcserélődött, a Macbeth helyett jött a Zorba, a Brooklyni éjszakák helyett a Van, aki forrón szereti, a Dandin György helyett a Csibe. Elegendem lett abból, hogy nevetségessé tettek, s ehhez, ami most történik, már nem adhatom a nevem. Megalakult a stúdió, de ott mindössze egy botrányos darabot játszottak. A tehetséges fiatalok mind egy szálig elmentek, a négy erdélyi színész, akiket az idén szerződtettek, pedig nem kaptak méltó feladatokat.”³⁵⁰

A rendszerváltás óta a színház vezetése egyetlen egyszer sem szólított meg szlovák színházi alkotót vezetői minőségben, pedig az ilyen jellegű a szakmai kapcsolat segíthette volna a Thália Színház szakmai integrálódását. Poldaufová az állandó anyagi problémák, a társulaton belül kialakult szakmai és emberi konfliktusok, érdekellentétek miatt 2002-ben felmondott, a Thália Színház újra művészeti vezető nélkül maradt.

A kassai társulat sok szempontból hasonló módon amortizálódott, mint a komáromi. Az anyagi nehézségek miatt azonban a színházvezetésnek nem volt lehetősége arra, hogy a színházon kívüli munkákat ellenőrizze vagy szabályozza, hiszen ezek az alacsony bérek miatt a színészek számára sok esetben kényszerpályát jelentettek. A kassai színház ráadásul még izoláltabb helyzetben van, így a szakmai kilátástalanság is hatványozottan jelent meg az alkotók körében.

Beke Sándor harmadszor

Darina Poldaufová távozása után a színház művészeti vezetőjévé az Állami Színházból épp visszaszerződött Bocsárszky Attilát nevezte ki az igazgató, de szükség volt egy erősebb művészeti vezetésre. Kolár Péter ezzel a feladattal Beke Sándort bízta meg. Beke 2002-től

---

³⁵⁰ Juhász Dósa János: *Mit hoz a jövő?*, *Irodalmi Szemle*, 2003. szeptember, 80-89.

2010-ig dolgozott a színházban, ebből az első három évadra volt jellemző az intenzív együttműködés. Múltbéli tapasztalatait, reformjait ezúttal nem tudta teljes mértékben megvalósítani.

Beke nyolc rendezése közül három szlovákiai magyar szerző műve. Elsőként Gál Sándor *A pokol kapujában* című történelmi kabaréját vitte színre. „Gál Sándor vállalkozása egyszerre példamutatóan bátor és ijesztően merész. Politikai kabaréjának főszereplői ugyanis Eduard Beneš, Masaryk, Štefánik, Hlinka, Hitler és Sztálin, nem beszélve Švejkéről, a derék katonáról, vagy Szaharov elvtársról. (...) A pokol kapujában (avagy a legnagyobb törpe) jól beletrafál a korszellem közepibe, egyetlen baja, hogy rajtunk kívül nem érti senki. Igazi csehszlovákiai magyar abszurd, hiába is vinnék például Kisvárdára, vagy át bármelyik határon...”³⁵¹ – írja róla Juhász Katalin. Beke érzékenysége a társadalmi-politikai témákra nem változott az évek során. Tudta, hogy a csehszlovákiai magyarság feldolgozatlan története már önmagában revelációnak számít, csak hogy a kabaré harsánysága elodázta a traumák feldolgozásának valós lehetőségét.

Két évvel később Dobos László *Földönfutók* című regényének színpadi adaptációja nagyobb visszhangot váltott ki. Az előadás kritikai fogadtatása megmutatta azt a kétféle szemléletet, amely a szlovákiai magyar kulturális közeg múltához fűződő viszonyát jellemzi. Az idősebb generáció nem titkolt elfogultsággal ünnepelte a téma előkerülését, szemet hunyva a szakmai problémák fölött: „Beke Sándor, a Thália Színház rendezője jó érzéssel segítette Dobost abban, hogy a regény drámaiságát a színpadon is megjelenítse. (...) a teltházás ösbemutatójának már az első része úgy megérintette a közönséget, hogy a nézőtérén nem lehetett hallani egy pissenést sem. S az erős hatást azzal tudta kiváltani a rendező, hogy ügyes és megrázó filmbejátszásokkal, dokumentumfilmrészletekkel a történelmi időnek egy olyan részét vitte színpadra, amely bővelkedett drámai fordulatokban, hangulatváltozásokban, emberi tragédiákban.”³⁵² Ez a fajta heroizálás, a helyzet eufórikus elferdítése a fiatalabb generáció számára provokációnak tűnt, így nem csodálkozhatunk a radikálisan eltérő válaszokon: „Nem tudom, ki kicsoda a színpadon, és mit akar. Honnan jön, hová megy? Ha onnan, akkor miért, ha meg oda, akkor miért oda. Mindenhonnan jön, és mindenhová megy a szereplő. Csak irányt nem érzek. A jövés-menés ellenére statikusak a képek. A színészek vergődnek. Élni a szerepben nincs esély, mert nincs szerep. Csak szöveg van.”³⁵³ „Az előadás drámának igen kevés, történelmi illusztrációnak pedig túl sok, s nemigen tud megfelelni eredeti céljának, hogy legalább részben megmutassa történelmünk egyik sötét, mégis fehér foltját a

---

³⁵¹ Juhász Katalin: *Az optimista a temetőben*, *Új Szó*, 2003. december 19., 8.

³⁵² Mács József: *Földönfutók a Thália Színpadán*, *Új Szó*, 2005. április 29., 13.

³⁵³ Szászi Zoltán: *Tollvonás egy premierről*, *Új Szó*, 2005. március 7., 6.

nagyérdeműnek.”³⁵⁴ – írja Juhász Dósa János egy évadösszefoglaló írásában. „Az utóbbi időben íróink mintha ismét felfedeznék a szlovákiai magyarság egyik legnagyobb traumáját, de még mindig nem tudnak kellő távolságot tartani a közel hatvan évvel ezelőtti eseményektől.”³⁵⁵

A rendszerváltás utáni időszakban furcsa ellentmondás alakult ki a (cseh)szlovákiai magyar témákkal kapcsolatosan: mintha a szakmai igényesség és a társadalmi állásfoglalás kizárná egymást. Valószínűleg ebből a helyzetből alakult ki fokozatosan az a megállapítás is, hogy szlovákiai magyar dráma nincs, illetve szakmailag nincs értelme ezzel foglalkozni, mert csak izzadtságsgazú kísérletek jöhetnek létre.

Beke a *Rómeó és Júliával* indította rendezői pályáját Komáromban, a *Két úr szolgájával* nyitott Kassán (és zárt Komáromban). Harmadik visszatéréséhez 2004-ben a *Hamletet* választotta. Az erőszakolt átértelmezés azonban nem járt sikerrel. „Beke Sándor egyértelműen aktualizálni szeretne volna a művet, az egykori Dániából szeretne volna áthallásainkat felmutatni, amolyan vizes lepedőként ráhúzni a jelen politikai élet szereplőire, de sem dramaturgiailag, sem színészezetésben nem tudta megvalósítani elképzeléseit. Igazán munkatársai sem akadtak vagy nem engedte őket kibontakozni, így használhatatlan díszlet, végig nem gondolt ötletek s egy hisztériás, uralkodónak eleve alkalmatlan Hamlet (Petrik Szilárd) marad meg bennünk az évad nyitóelőadásából.”³⁵⁶

A kortárs magyar drámaírók közül a Kassai Thália Színpadán Egressy Zoltán a legnépszerűbb, négy műve került színre az elmúlt két évtizedben Kassán: *A három koporsót* Czeizel Gábor, a *Vesztett édent* Beke Sándor rendezte. Már a Czajlik-érában mutatta be a színház a *Portugált*, amely a mai napig műsoron van, valamint a TeatrRovás nevet viselő független színházi műhelyben a színház színészeivel bemutatásra került a *Sóska, sültkrumpli* is, Cibula Péter rendezésében.

Az *Angyalkövetet* Beke Sándor felkérésére írta a szerző. „Különleges esemény, ha egy színház ősbemutatóra készül. Ha a szöveg ráadásul megrendelésére bizonyos évforduló apropóján íródik, még nagyobb a »varázs«, de megvan ennek a maga veszélye is. Beke Sándor rendező az egyik legközkedveltebb magyar drámaíró, Egressy Zoltánt szólította meg, hogy írjon drámát Szent Erzsébetről, II. Endre és Merániai Gertrúd lányáról, születésének 800. évfordulója alkalmából. (...) Egressy dráma helyett élettörténetet írt. A monológokra és Erzsébet szerelmére összpontosított. Ráadásul, mintha Egressy nem bízna a néző

³⁵⁴ Juhász Dósa János: *Közép-európai fűregysorsok*, Irodalmi Szemle, 2005. május, 89-92.

³⁵⁵ Juhász Dósa János: *Létkérdés: korszerűnek lenni!*, Irodalmi Szemle, 2005. augusztus, 82-89.

³⁵⁶ Juhász Katalin: *A kikökönt idő helyretolása*, Új Szó, 2004. október 9., 8.

képességeiben, hogy megérti elsőre is, mindent ismét, ismétel...” – írja az *Angyalköve*ről Hizsnyan Géza.³⁵⁷

Beke Sándor ehhez a színháztörténeti időszakhoz köthető utolsó rendezése Márai *A gyertyák csonkig égnek* című regényének adaptációja. Márait játszani Kassán igazi „tuti”, hiszen felvidéki is, klasszikus is. A 2010. május 23-án bemutatott előadás a Konrádot játszó Pólos Ápád jutalomjátéka, az egy-két megjelent recenzió is az ő színészi teljesítményét foglalja össze. Beke harmadik korszakának záróakkordja, még ha csendesen, kissé megfáradtan is, de méltó volt a Beke-életműhöz.

A 2018-ban a nyolcvanadik születésnapját ünneplő színházalapító-rendező az utóbbi évtizedben vendégrendezőként tért vissza Kassára. Czajlik József igazgató meghívására előbb *A kassai polgárok*at állította színpadra 2014-ben, 2019-ben pedig – az 50. évadban – *A kalandot* készül színre vinni.

Moravetz Levente és Korognai Károly

Moravetz Levente első alkalommal a *Dankó Pista* című zenés játék rendezőjeként találkozott a társulattal. „Ebben az előadásban a befektetett munkát kell értékelni, azt, hogy mindenki lehetőségéhez mérten teljesített, hogy sikerült szerezniük egy jó cigánybandát, hogy a nem túl bonyolult, ám látványos koreográfiákat zökkenőmentesen eltáncolták, és hogy a közönség ötvenen felüli része jókedvűen dudorászva hagyta el a terepet.” – írja Moravetz nyitányáról Juhász Katalin.³⁵⁸

A negatív kritikák ellenére Kolár Péter úgy döntött, 2006-tól Moravetz Leventét nevezi ki a Thália Színház főrendezőjévé. *A dzsungel könyve* című musical sikere Kolár döntését igazolta: „A kassai Thália legújabb előadásának nem a színház sztárjai a zászlóvivői, hanem a neve sincs fiatalok, az alapiskolások, a gimnazisták, a színház stúdiósai, valamint a Mauglit játszó Hundzsa Tamás és a Sir Kánt alakító Tóbisz Titusz. Megifjodott a társulat, s ez ezúttal csodát eredményezett.”³⁵⁹

A csoda azonban gyorsan elillant, Moravetz rendezett még egy *Gyertyafénykeringőt*, egy meseelőadást, valamint egy kétes eredetű kortárs darabot (Armos: *A maják szeretője*), majd átadta a helyét Korognai Károlynak. Később zenés rendezőként még vissza-visszatért a kassai társulathoz (*Marica grófnő, Valahol Európában*). „Sokat vártak-vártunk a Pécsről két évvel

---

³⁵⁷ Hizsnyan Géza: Zoltán Egressy Zoltán: *Dobročinná*, In: Monitoring divadiel (színházi monitoring) <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/zoltan-egressy-dobrocinna/>, 2007. november 15., fordította: Varga Emese

³⁵⁸ Juhász Katalin: *Egy túl hosszú recenzió, Új Szó*, 2005. május 2., 6.

³⁵⁹ Juhász Dósa János: *Komoly mondanivaló könnyed tállásban, Irodalmi Szemle*, 2005/12., 82-85.

ezelőtt Kassára szerződött Moravetz Leventétől, aki csapatépítés helyett a saját szakmai karrierjét próbálta építgetni, s így a saját rendezései mellett láthattuk a fordításait, a feleségét több szerepben, s egy Döme Zsolttal közösen írt musicaljük is majdnem bemutatásra került. A színház pedig tovább épült (le), például a Márairól elnevezett stúdiószínpad, amely az elmélyültebb munkát igénylő, csapatépítést szolgáló előadások színhelye is lehetett volna, teljesen kihasználatlan maradt. Egyedül a Moravetz által rendezett *A dzsungel könyve* maradt emlékezetes.”³⁶⁰

Korognai Károly 2007-től 2011-ig, az igazgatóváltásig volt a Kassai Thália Színház főrendezője-művészeti vezetője. 2006-ban Moravetz Levente meghívására érkezett Kassára, hogy színpadra állítsa a Miskolcon már megrendezett *Kvartettet*. Öt évad alatt tizenkét előadást rendezett, és több előadásban is játszott színészként, például az egyik kiemelkedő kassai rendezésében, a *Janikában*. „Hosszú, közös előtörténete van Korognai Károlynak és Csáth Géza legismertebb drámájának, A Janika címűnek. Szegeden Valló Péter rendezésében Perticset játszotta az akkori direktor (a vérszegény előadáshoz anno sajnos volt szerencsém), Pécsen pedig néhány éve megrendezte a darabot. Kassán egyesítette korábbi tapasztalatait, s a felszarvazott Pertics megformálása mellett a rendezés feladatát is magára vállalta.”³⁶¹

Korognai kassai rendezéseire elsősorban a kommersz szemlélet a jellemző, többnyire zenés előadásokat, bohózatokat rendezett: *Imádok férjhez menni*, *Fekete Péter*, *Hyppolit a lakás*, *Furcsa pár*, *Kassai Orfeum*. A népszerű címek közé itt-ott egy-egy fajsúlyosabb mű is vegyült, így került színre McDonagh *Leenane szépe* című drámája, Brecht *Koldusoperája*, vagy a *Cyrano*. Ez utóbbi a 2008-as kisvárdai fesztiválon a legjobb szórakoztató előadás díját nyerte el a szakmai zsűritől.

Korognai utolsó kassai rendezése, a *Koldusopera*, akár emblémája is lehetett volna ennek az időszaknak, főként a kicsúcsosodó, a kelet-szlovákiai régiót különösen erősen érintő gazdasági válság miatt. Korognai valószínűleg a történet időszerűségét próbálta hangsúlyozni azzal, hogy Brecht drámáját áthelyezte a kassai hétköznapi világba, és még a leköszönő igazgatót, valamint a megyei önkormányzatot is beépítette az előadásba. „Az előadás egyik nagy hibája, hogy egyszerre túl sokat szeretett volna közölni, miközben a mondanivaló gyakran közhelyek formájában jutott el a nézőhöz. Ugyanez volt a helyzet a technikai megoldásokkal is, bár, ha nagyon jóindulatúak vagyunk, megfelelt a brechti színházi elképzelésnek. A néző kizökkentése érdekében – ha ugyan ez volt a szándék – Korognai Károly rendező rengeteg eszközt használt, amelyek végül teljesen szétzilálták az előadást. A történeti síkok váltakozása, a fényekkel, hangerővel való játék, a dalok, a tévében futó képek közbeiktatása az epikus színház

³⁶⁰ Juhász Dósa János: *Körkép a szlovákiai magyar színházokról*, *Irodalmi Szemle* 2007/9, 85-93.

³⁶¹ Juhász Dósa János: *Körkép a szlovákiai magyar színházokról*, *Irodalmi Szemle* 2007/9, 85-93.

ügynevezett elidegenítő effektusaiként értékelhetőek, de egyfajta fölfedezhetetlen logika és láthatatlan következetesség alapján alkalmazva.”³⁶²

Korognai 2011-ben Czajlik József igazgatói kinevezését követően távozott a társulattól. Bár az egyes előadások szakmai visszhangja soha nem volt egyértelműen pozitív, a halála kapcsán megjelent visszaemlékezésben a Thália fontos időszakaként emlegeti ezt a néhány évet a kassai tudósító: „Korognai jól ismerte a vidéki, kis létszámú társulatok működtetésnek nehézségeit és a közönség ízlését, amelyet nemcsak kiszolgálni, hanem fejleszteni is igyekezett. Ehhez az >>oktató-nevelő<< tevékenységhez olyan népszerű, könnyen érthető, jól megírt darabokat választott, amelyekben a kassai társulat tagjai maradéktalanul megmutathatták képességeiket. Fokozottan figyelt arra, hogy a színészek alkatához, karakteréhez, habitusához keressen szerepeket, így talált egymásra Cyrano de Bergerac és Bocsárszky Attila vagy Dudás Péter és Félix, Neil Simon Furcsa párjának egyik tagja.”³⁶³

A rejtőzködő öncenzúra

A korábbi fejezetekben már említettem, hogy a szlovákiai magyar közélet és színház egyik jellegzetessége az öncenzúra. 2007-ben kirobbant egy botrány a Kassai Thália Színház körül, amely pontosan megmutatja, hogy a túlzott tapintat, óvatosság és a közönségtől, illetve a politikai támogatóktól való félelem nagyobb súllyal esik a latba, mint a művészi szabadság.

2007. március 1-én mutatta be a Thália Színház Vas-Zoltán Iván rendezésében Örkény István *Tóték* című tragikomédiáját. A próbafolyamat, ahogy arról később a sajtóvitában megszólaló, az Örnagyot játszó Petrik Szilárd írta, nagyon jó hangulatban telt: „A rég tapasztalt igazi alkotói légkört egy kivételes képességű, több síkon gondolkodni tudó, szakmai tisztesség dolgában elvitathatatlan, Örkény humorát értő, a végletekig fokozó művész biztosította. A neve Vas-Zoltán Iván. Színésznek annyit adott, amennyit rendező csak adhat: bizalmat és sikert. Biztatott és dicsért, elvárt és szidott. Dolgozott. És üzent.”³⁶⁴ Az előadás zárójelenetében ugyanis fiatal suhancok jelentek meg a színpadon, és Árpád-sávós zászlót lobogtatva inzultáltak a közönséget. A bemutató közönségének körében ez a gesztus nemtetszést váltott ki, provokációnak értelmezték, aminek hatására Kolár Péter, a színház igazgatója, kérte a rendezőt, hogy változtassa meg az előadás záróképét. Vas-Zoltán Iván egy héttel a premier után visszatért Kassára, és az igazgatói kérésnek engedve az Árpád-sávós zászlót zseblámpára cserélte.

---

³⁶² Fecsó Yvett: *Teljesen elidegenedve*, *Új Szó*, 2011. február 26., 9.

³⁶³ Juhász Katalin: *Elhunyt Korognai Károly*, *Új Szó*, 2017. június 6., 6.

³⁶⁴ Petrik Szilárd: *A többszörösen érintett jogán*, *Új Szó*, 2007. március 24., 13.

A helyzet komoly sajtóvitát váltott ki, a történekről beszámolt a *Népszabadság*, a *Magyar Nemzet* és a *Magyar Hírlap* is, az *Új Szó* és a helyi médiák pedig visszatérően foglalkoztak az ügygel. „A darab cselekménye lineárisan halad a végkifejlet felé, és nagyon bánt, hogy egy háromórás előadás kapcsán csak az utolsó másfél percről folyik a vita. A zászló az én koncepcióm szerint egyértelműen azt jelzi, hogy ismét ordas eszmék kapnak lábra Magyarországon, szélsőséges, nemzetellenes és emberiségellenes szimbólumok alatt fenyegetnek bennünket, veszélyeztetik szabadságjogainkat, a vélemény szabadságát” – nyilatkozta az *Új Szónak* a rendező.³⁶⁵

„Kolár Péter igazgató elmondta: a publikum felháborodását jogosnak vélte, s a változtatás okai közé tartozik, hogy a közönséget megbotránkoztatni szabad ugyan, ám megsérteni nem.” – írja a *Magyar Nemzet*. „A változtatás másik okaként Kolár az esetleges félreértelmezések lehetőségét jelölte meg. A színházvezető szerint a közönség pontosan a rendezői koncepcióval ellentétesen is értelmezheti az Árpád-sávós zászlók megjelenítését, a Kossuth-téri események pozitív visszhangjaként. A Kassai Thália Színház igazgatója attól is tart, hogy az emberekben az Árpád-sávós zászló a nyilas diktatúra jelképeként definiálódhat. Vas-Zoltán Iván koncepciójának nagy valószínűséggel az is része lehetett, hogy a diktatúrát mélyen elítélő darab felhasználásával propagálja a budapesti tüntetések ellen, a nyilas önkényuralmat vetítve napjaink politikai helyzetére.”³⁶⁶

Kolár Péter visszautasította a sajtónak azt a kérdését, hogy politikai nyomásra történt volna a változtatás, és a megyei önkormányzat képviselője is cáfolta az *Új Szó* felvetését: „Soha egyetlen intézményünkre sem gyakoroltunk politikai nyomást, művészeti kérdésekben pedig már végképp nem foglalunk állást.”³⁶⁷ Egy másik forrásban a kassai direktor azt is hozzátette: „Vannak, akiket a színház szeretete vonz a Tháliába, vannak viszont olyanok is, akik támogatási szándékkal vásároltak bérleteket, mint például a Fidesz Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szervezete. Ők 150 bérletet vettek tőlünk, s nyilván saját szimpatizánsaik között osztották szét. Mivel a színházi támogatás sohasem elegendő, ez a segítség nagyon jól jött nekünk, sőt ennek köszönhetően fizethettük ki a villanyszámlát.” Ez a nyilatkozat azonban tovább korbácsolta az indulatokat: „Nem tudni, előfordult-e a rendszerváltás óta errefelé akkora és annyira vegytisztán ordenaré attak a szólásszabadság, sőt, a művészi látásmód szabadsága ellen, mint amit a Kassai Thália Színházban vezényelt le a minap a direktor, Kolár Péter” – reagált Barak László *A demokrácia „nehogymábajlegyenistái”* című jegyzetében. „Joggal merül fel hát az

³⁶⁵ *Színházi vita az Árpád-sávós zászló miatt*, *Új Szó*, 2007. március 7., 1.

³⁶⁶ Herbák Dóra: *Tóték, zárójelenettel*, *Magyar Nemzet*, 2007. március 9., 14.

³⁶⁷ *Megyei-cáfolat zászló ügyben*, *Új Szó*, 2007. március 9., 2.

emberben az a kérdés is, kicsoda vajon az az íkúbajnok, akinek lelkében holmi villanyszámlák fejében – Kolárnak saját bevallása szerint ugyanis a Fidesz Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szervezete bérleteseitől inkasszált bevételnek köszönhetően sikerült a színház villanyszámláit törleszteni (!) – nagy hirtelen föltámad a pártállami cenzúra góleme? Ráadásul azzal megideologizálva az aktust, hogy beavatkozásával úgymond a felvidéki magyarok magyarországihoz hasonló megosztását is szeretne volna elkerülni... No ne má'!”³⁶⁸ A vitasorozat utolsó megszólalja volt az Őrnagyot játszó Petrik Szilárd, aki az alkotó szempontjából summázza az eseményeket: „Álságos, cinikus és ostoba az a magatartás, amelyik egyik oldalon eltűr, támogat, a másik oldalon felháborodik.”³⁶⁹

Kolár Péter, a Thália igazgatója „vitte el a balhét” ebben az ügyben, de a dilemma nem csak egy igazgatói döntésről szól. Egyrészt Kolár jól tudta, hogy a magyarországi rendezők hazatérnek, a felelősség viszont az övé, neki pedig évről-évre a költségvetést kiegészítő körútra kell indulnia Magyarországra, ahol egy másfél perces finálé – bármilyen szomorú is ez – hatással lehet a támogatás összegére. Elfogadni ezt a működési modellt éppoly méltánytalan, mint maga a helyzet. Ez a szituáció ugyanakkor arról is árulkodik, hogy mivel nincs szakmai háttér, nincs egységes kulturális közeg, a hozzászólók is egyéni, olykor szélsőséges véleményeket fogalmaztak meg, csak botrányok vannak, megoldások, vagy objektivitásra törekvő megfogalmazások nincsenek.

---

³⁶⁸ Barak László: *A demokrácia „nehogymábajlegyenistái”*, *Új Szó*, 2007. március 10., 17.

³⁶⁹ Petrik Szilárd: *A többszörösen érintett jogán*, *Új Szó*, 2007. március 24., 13

Szakmai megújulás a Tháliában (2012-2019)

A Thália Színház történetének legnagyobb szakmai váltása Czajlik József igazgatói kinevezésével kezdődött. 2010 augusztusában Kolár Péter kérte a nyugdíjazását a színház fenntartójánál, szeptember 10-én a Kassa Megyei Önkormányzat pályázatot írt ki az igazgatói poszt betöltésére. „A 2009/2010-es évadzárón az intézmény alkalmazottainak több mint 70 százaléka által aláírt petíciót nyújtottak át Kolár Péter igazgatónak, melyben az aláírók kifejezték, nem szeretnék, ha Reiter Zoltán lenne az ideiglenesen kinevezett igazgató, és nem óhajtanak együtt dolgozni Korognai Károly művészeti vezetővel. Információink szerint elkészült egy szándéknyilatkozat is, melyben a többség azt is kifejezi, hogy Czajlik Józsefet látná a legszívesebben a teátrum élén.” – tudósított Marsovszky Miklós az *Új Szóban*.³⁷⁰

Néhány hónappal később, 2010 decemberében azonban az önkormányzat visszavonta a pályázati kiírást. Zuzana Bobříková, a megyei önkormányzat szóvivője erről így nyilatkozott: „A Thália Színházban feszült a helyzet. Az alkalmazottak véleménye megoszlik. Mindkét tábor különböző eszközöket alkalmaz saját érdekeinek eléréséért. Politikai és mediális támogatást keresnek. Ezért a megyei elnök megszüntette a pályázatot”.³⁷¹

2011. februárjában új pályázatot írtak ki – erre hatan jelentkeztek, a pályázatot elbíráló kuratórium az április 6-i meghallgatást követően Czajlik Józsefet javasolta a posztra. A javaslatot a megyei képviselő testület elfogadta, és május 1-én kinevezték az új direktort. „Olyan profilt szeretnék alkotni, ahol ki-ki megtalálhatja a kedvenc műfaját, és inkább arra fogok törekedni, hogy azokat a zsánereket, melyek a népszínház sajátjai, magasabb színvonalon csináljuk meg.”³⁷² – nyilatkozta első interjújában a frissen kinevezett igazgató. Az interjúban arról is beszámolt, hogy Korognai Károly művészeti vezetői munkájára nem tart igényt. A következő évadtól a színházhoz szerződött dramaturgként Forgács Miklós, koreográfusként Kántor Kata, a zenei vezető munkakörére pedig Lakatos Róbert brácsaművészt alkalmazta az igazgató. A korábbi évtizedekben ezek a pozíciók betöltetlenek voltak, de Czajlikról már rendezőként is köztudott volt, hogy szeret csapatban dolgozni, így megosztotta az egyes művészi feladatköröket.

A saját rendezéseivel kapcsolatosan az új direktor így fogalmazott: „Szeretném, főleg az első években, hogy a színház vezérhajóján én üljek, főleg a rendezés szemszögéből, hiszen

---

³⁷⁰ Marsovszky Miklós: *Abszurd kassai dráma – igazgató kerestetik*, *Új Szó*, 2010. december 3., 3.

³⁷¹ Marsovszky Miklós: *Abszurd kassai dráma – igazgató kerestetik*, *Új Szó*, 2010. december 3., 3.

³⁷² Marsovszky Miklós: *Az elveszett közönséget is visszacsalogatná*, *Új Szó*, 2011. május 18., 8.

meg kell mutatni magam. Meg kell ismertetni az elképzeléseimet mind a társulattal, mind a közönséggel.”³⁷³

Czajlik József rendezései a Thália Színházban

Czajlik színházi ars poeticájának megfogalmazását pályája kezdetétől fogva művészi feladatának érzi, ezért szívesen választ a „színház a színházban” modellhelyeztetel játszó drámaszövegeket. Korábbi években is több ilyen jellegű előadást rendezett (*Amadeus, Orál morál*), így nem volt meglepő, hogy kassai bemutatkozásául Alfhors Bengt *Színházkomédiáját* választotta. „Alapvető fontosságú, irányt mutató előadás született. A felszínes komédiázásra csábító, és a gyakran ilyen formában bemutatott mű Czajlik és Forgács értelmezésében új jelentést kapott. A színházcsinálás helyzetéről, nehézségeiről, a színházon belüli történetek sokszor két- sőt többértelműségéről, az alkotógárdán belül és a külső erővel megvívandó harcokról született, gondolkodásra serkentő, az öniróniát, sőt parodiszikus elemeket sem nélkülöző, mégis fergeteges szórakoztató, de emellett árnyaltan fogalmazó előadás.” – írja róla Hizsnyan Géza a *Játéktérben*.

A következő évben Czajlik, megőrizve a „színház a színházban” játékot, emelte a tétet, és Peter Weiss *Marat/Sade*-jával próbálta megteremteni a szlovákiai magyar politikai színházat. Az adósságtörlesztés szándéka, miszerint nyíltabban és tudatosabb formában kéne foglalkoznunk közéleti ügyeinkkel, dicséretes, az eredmény azonban a kritikák tanúsága szerint felemás. „Egy szlovákiai magyarnak nyilván nagyon fontos dolog a szlovákiai magyar pártok politikája, még akkor is, ha történetesen pitiáner marakodásnak látja azt. Éppen ezért magyarországi magyarként kicsit kínosnak érzem ugyan, de mégis azt kell mondanom, hogy ehhez a nagyon fontos, égető közlendőhöz képest hatalmasan eltúlzott keretnek érzem Peter Weiss történetfilozófiai, ontológiai, pszichológiai tablójának teljes felmondását. (...) Ott a történelem, az erkölcs, egyáltalán az emberi létezés alapkérdéseiről van szó. A politikai pamflet ehhez képest egészen más minőség. Így aztán elkerülhetetlen az az érzés, hogy mintha ágyúval lőnének verébre. A politikai mondandóhoz nincs szükség a Marat/Sade-ra, a Marat/Sade problematikája meg kiveti magából a napi aktualitást...” – írja Zappe László a kisvárdai fesztiválújságban.³⁷⁴ Nánay István – talán mert közelebbről ismeri a szlovákiai magyar valóságot és színházi közeget – elnézőbb az előadás problémáival szemben: „A kassai Thália Színház Marat/Sade-ja egy fiatal, alakuló társulat erőt próbáló vállalkozása, ugyanakkor a szlovákiai magyar kisebbség fájdalmainak nyílt megvallása. Czajlik József rendezésében nem

³⁷³ Marsovszky Miklós: *Az elveszett közönséget is visszacsalogatná, Új Szó*, 2011. május 18., 8.

³⁷⁴ Zappe László: *Ágyúval verébre, Kisvárdai Lapok*, 2013. június 26., 5.

az a lényeg, hogy a francia forradalom egy epizódját elmeógyógyintézeti betegek adják elő, hanem az, hogy az előadók – függetlenül attól, betegek-e vagy sem – szabadságuktól megfosztottak. (...) Tulajdonképpen két előadás zajlik a színpadon, s a darab interpretációja színházilag jóval érdektelenebb és megoldatlanabb, mint amilyen mellbevágóan fontosak és hatásosak a direkt elemek.”³⁷⁵

A szlovákiai magyar közösség – bár kérdésként fel-felvetődik, hogy ez a direkt forma lehet-e a megfelelő színházi megközelítés – örömmel fogadta a téma megjelenését: „A kihívó, provokatív és zavarba ejtő előadás legkülönösebb szereplője a kényszerzubbonyos anarchista agitátor, Jacques Roux (Nádasdi Péter), aki a slam poetry műfajában íródott, radikálisan őszinte – és a felvidéki magyarok helyzetére reflektáló – monológjával új értelmezési horizontot nyit: >>Ki álmodik itt még a szabadságról? / Ki éleszti újra a lelketeket? / Ki zárt be minket ide? Ki a beteg? (...) Itthon én magyar vagyok, / otthon meg szlovák, / nem is tudom eldönteni, / melyik hazám mostohább...<<”³⁷⁶

2017. decemberében, a *Színház és politika* nevet viselő beszélgetőest keretében, Czajlik Józseffel és Schilling Árpáddal beszélgettem. A kassai direktor a *Marat/Sade* kapcsán a következőt nyilatkozta: „Bátor színházhoz bátor társulat is kell. Elő lehet, elő kell lépni személyes témákkal, konkrét társadalmi kérdésekre adott konkrét válaszokkal. Amikor 2011-ben Kassára kerültem, a következő évben megcsináltuk a *Marat/Sade*-ot, Peter Weiss egyik nagyon didaktikus darabját, ahol a forradalmár és a forradalmat elítélő ember között zajlik egy parázs vita, hogy kell-e a forradalom vagy nem kell. A darabba Horváth Kristóf Színész Bobbal írtunk egy slamet, aminek Bugár és Berényi volt a címe. Az előadásban tulajdonképpen feltettük azokat a kérdéseket, amikről úgy éreztük, hogy meg kellene válaszolni. Volt benne a Roux nevű betegnek, akit leütöttek, egy álma: megálmodta a felvidéki magyarok tizenkét pontját, amit mi különböző társadalmi kutatásokból, illetve a politikusok és szakemberek véleményeit átszűrve állítottunk össze. Senkit nem érdekelt. Akárhová vittük az előadást, akárhol játszottuk (...) Sok mindenre rákérdeztek a nézők, beszéltek az esztétikumról, hogy milyen jó volt az a szám, hogy milyen jól játszott ez meg az a színész, de ezekre a kérdésekre egyáltalán nem reflektált a közösség. (...) A társulat egy része félt, nehogy bezárják a színházat, amiért megpróbálunk egyáltalán hozzászólni magyar kisebbségi intézményként a magyar kisebbségi dolgokhoz. Ezek régi reflexek, amikkel a társulat maga is rendelkezik.”³⁷⁷

---

³⁷⁵ Nánay István: *Válaszúton, Színház*, 2013. október, <http://szinhaz.net/2013/10/10/nanay-istvan-valaszuton/>

³⁷⁶ Gazdag József: *Sade márki védelmében, Új Szó*, 2013. április 2., 13.

³⁷⁷ *Színház és hatalom* – beszélgetés Czajlik Józseffel és Schilling Árpáddal, 2017. december 15, Dunaszerdahely <https://dunszt.sk/2018/04/08/szinhaz-es-hatalom-2/>

Az Árpád-sávos zászló kapcsán kialakult botrányban a Marat-t játszó Petrik Szilárd maga fogalmazta meg nyilatkozatát³⁷⁸ a társadalmi képmutatásról, amely az egyik oldalon eltűr, a másikon felháborodik, tehát valószínűleg a társulat nem minden tagja fél a közösségi hitvallás megfogalmazásától.

A problémát inkább abban látom, hogy a szlovákiai magyar színházi közösségnek meg kell találnia azt a jelzésrendszert, formai megoldást és arányt, ahogy ezekről a kérdésekről megszólal. Mivel ez egy viszonylag újkeletű szándék, illetve a fejlődési folyamat a rendszerváltás után sorozatosan megszakadt, a közösségnek és az alkotóknak egyaránt szükségük van arra, hogy megértsék a probléma fontosságát, megtanulják szakmai módszertanát, és megérezzék a helyzetből adódó társadalmi felelősségét is.

A társadalmi, közösségi kérdésekre való válaszkérés a legészakibb magyar színház következő évadában is folytatódott, ezúttal Kerékgyártó István *Rükverc* című regényének színpadi adaptációját helyezte bele a rendező a szlovákiai magyar valóságba.

Az előadás részt vett a Dotyky a spojenia (Érintések és kötések) nevű szlovák színházi seregszemplén, és hatalmas sikert aratott. A főszerepet játszó Gál Tamás elnyerte a szlovák színházi kritikusok által adományozott „az évad legjobb színésze-díjat”, a Deszkát. (A Deszka - Dosky a Divadelná Nitra - Színházi Nyitra nemzetközi fesztivál megnyitóján kerül átadásra minden év szeptemberében.) A szlovák színház szakma részéről ilyen jellegű visszajelzésre korábban soha nem volt példa.

„A rendező – egyben a színház igazgatója – már évek óta keresi a kommunikáció új formáját a magyar és a szlovák közönséggel. Nem nyitja meg a fájdalmas régi történelmi sebeket és traumákat, de kellemetlen kérdéseket tesz fel a kisebbség és a többség tagjainak, kritikusan reflektál a valóságra, melyben magyarok és szlovákok együtt élnek. Czajliknak ez az útja bár hosszú, kacskaringós és csapdákkal teli, de a lényeg felé törekszik, azok felé a problémák felé, melyekkel a kisebbségi és többségi közösség is küzd, külön-külön s az együttélésben egyaránt. Enélkül az ambíció nélkül a színház bezárná magát a saját önn nyugtató kisebbségi gettójába, de a konzervált traumák és komplexusok világába is.”³⁷⁹ – írja róla Peter Káša, szlovák színikritikus.

A kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválján az előadás a közönség díját kapta, és a következő évben meghívást kapott a debreceni Deszka fesztiválra is. „A Rükverc fogadtatása számomra mindenképp sikertörténet, mert először sikerült kiemelni a kassai

---

³⁷⁸ Petrik Szilárd: *A többszörösen érintett jogán*, Új Szó, 2007. március 24., 13.

³⁷⁹ Peter Káša: *Od smrti k narodeniu alebo od neludskeho kapitalizmu k radostnému socializmu*, 2015. november 25, <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/od-smrti-k-narodeniu-alebo-od-neludskeho-kapitalizmu-k-radostnemu-socializmu/>

színházat a »tetszik – nem tetszik« relációból.”³⁸⁰ – nyilatkozta a direktor. Az előadás visszajelzései mégsem egységesen pozitívak, ami a szlovák színházi nézőpontból társadalmi útkeresésnek tűnik, szlovákiai magyar szempontból nem olvasható ilyen tisztán:

„A hazai viszonyokra alkalmazás módszere az elmúlt hatvan év itteni eseményeinek lajstromozása. Richtarcsik Mihály minden jelenet előtt közli velünk, melyik évben járunk éppen, majd papírfecnről felolvassa, hogy Szlovákia belépett az EU-ba, hogy megalakult az MKP, hogy Michal Kováč államfő fiát elrabolták, hogy kezdődik az országos szpartakiád, hogy pusztít a dunai árvíz. Ezután autentikus, illetve eljátszott hangbejátszás következik. (...) Megkockáztatom, hogy felesleges volt ilyen vehemensen, már-már görcsösen >>birtokba venni<< ezt a művet.”³⁸¹

A dekódolás a magyarországi néző számára még bizonytalanabb: „A valóságom mégsem olyan, mint egy kassaié. A rendező és a dramaturg – Czajlik József, Forgács Miki – vetített és hangzó epizódokkal tarkítják az előadást: ezek évtizedeken át követik a szereplő >>környezetét<<, ezúttal a szlovákiai eseményeket. Örülök, hogy magukra szabják a szöveget, ezt a kassaiak máskor is csinálják. Tartsanak, persze, tükröt maguknak. De én nem látszom abban a tükörben. Nem tudom szavaik jelentését, nem ismerem ízeiket.”³⁸²

Következő rendezésében, a *Mizantróp*ban Czajlik ellép a szlovákiai magyar valóságtól, egy univerzális nézőpontot keres, formailag sokkal tisztább megoldásokkal. „A választott Molière-darab interpretálása ezúttal az időtlenség irányába mozdult el. Ezt erősíti a díszlet is: a történet akárhol, akármikor játszódhat. Nincs itt most semmi 21. századi, semmi szlovákiai magyar, nincsenek politikai áthallások, helyzetelemzések, mögöttes üzenetek. A rendező azzal üzen, hogy nem üzen semmit. (...) Hát most itt van, nesztek, gondoljatok, amit akartok, nem mondok semmit, majd Molière beszél helyettem.”³⁸³

A Komáromi Jókai Színházzal koprodukcióban született *Bányavakság* sem akarja direkt módon szlovákiai magyarra fordítani a helyzetet, megelégszik azzal, hogy Székely Csaba kisebbségképét magára húzza, s egy liba-látomásos keretjátékkal fellazítja a realista szituációt: „Czajlik Józsefnek, a felvidéki Bányavakság rendezőjének volt egy ötlete arra nézvést, hogy milyen új szereplőt lehet még színre hozni a Székely Csaba-féle falusi miliőbe. A ludak

---

³⁸⁰ Lovas Enikő: *Színház és identitás*, dunszt.sk, 2016. szeptember 12., <https://dunszt.sk/2016/09/12/szinhaz-es-identitas-masodik/>

³⁸¹ Juhász Katalin *Egy született lúzer élete – rükvercben*, Új Szó, 2015. március 10., 17.

³⁸² Zsigmond Andrea: *A valóság, ha nyelvet ölt*, Monológ a Deszka fesztiválról, *Színház*, 2016. május, <https://szinhaz.net/2016/05/20/zsigmond-andrea-a-valosag-ha-nyelvet-olt/>

³⁸³ Kozsár Zsuzsa: *Mondj igazat?*, rovar.sk - 2016.1.24 https://www.rovar.com/hu/mondj-igazat_3382

megjelenítése egyszerre konkrét (jelmezbáli allúziót keltő) és szimbolikus, amennyiben a főszerepeket alakító színészek játsszák őket, talán a figurák sorsától sem egészen függetlenül.”³⁸⁴ Az előadás legnagyobb erénye a virtuóz színészkoncert, a kritikák és a kisvárdai fesztivál díjai is ezt mutatják. (Legjobb férfi alakítás díja: Fabó Tibornak – Izsák, Legjobb női alakítás díja: Vasvári Emesének – Iringó, Legjobb férfi epizódszereplő díja Benkő Gézának – Florin) „Mindvégig két értelmezési tartományban érezzük magunkat. Vaskos realizmus, sőt naturalizmus él együtt erős stilizálással, elvonatkoztatott tartalommal. Ezt a rendező, Czajlik József valójában előre bejelenti, amikor a szereplőket libajelmezben vonultatja fel. Ebben a környezetben a játék precízen kidolgozott, egyúttal átélt, vaskos naturalizmusa a szatirikus túlzás eszközévé válik. Mindez nagyon erős, markáns színészi alakításokban teljesedik ki.”³⁸⁵

A Bányavakságot követően Czajlik rendezői pályáján kisebb hullámvölgy következett, a kényszeres műsorszervezési és egyeztetési gondok miatt elmaradt *Szentivánéji álmom* helyett színpadra állította Lackfi János írásaiból a *Milyenek a magyarok* címet viselő, műfajilag zenés útikalauzként aposztrofált produkciót, majd pedig Mika Millyaho *Káosz* című háromszereplős kamaradarabját. Az említett két produkciót nem lehet behelyezni abba a tudatosnak tűnő építkezésbe, melyet Czajlik korábban folytatott.

A Thália Színház ünnepi, ötvenedik színházi évadában azonban a meghirdetett műsorterv szerint Czajlik József visszatér a szlovákiai magyar társadalom problémáihoz. Malina Hedvig a Nyitrán megvert diáklány történetéről készülnek színre vinni egy Forgács Miklós által írt színművet, mely négy tételben, négy színházi műfajban (opera-operett-oratórium-interaktív színház) dolgozza fel a tizenhárom évvel ezelőtti történetet. Az előadás zenéjét Faragó Béla jegyzi majd. Malina Hedvig a személyi jogok védelmére hivatkozva nem járult hozzá neve és története felhasználáshoz,³⁸⁶ ezért az előzetesen meghirdetett *Malina Hedvig Projekt* címet a színház vezetése *Ma már nem mész sehova* címre cserélte.

Rendezőtársak nélkül

Nincs szerencséje a Thália Színház vezetésének a vendégrendezőkkal kapcsolatban, nem sikerült olyan alkotót találni, aki párbeszédet tudott volna folytatni Czajlik rendezéseivel.

---

³⁸⁴ Stuber Andrea: *Volt nincs, fene banya!*, *Critikai Lapok*, 2018. január 23., <https://www.criticailapok.hu/2-uncategorised/39197-volt-nincs,-fene-b%C3%A1nya>,

³⁸⁵ Zappe László: *Fesztivál igazi ünneppel, Kisvárdá 2017-ben, Színház*, 2017. október, <http://szinhaz.net/2017/11/23/zappe-laszlo-fesztival-igazi-unneppel/>

³⁸⁶ Vrabec Mária: *Hedvig nem akar oratóriumot magáról*, *Új Szó*, 2019. szeptember 5., <https://uj szo.com/kozelet/hedvig-nem-akar-oratoriumot-magarol>

Ennek ellenére történt néhány fontos szakmai találkozás, mind a társulat szempontjából, mind pedig a végeredményt illetően.

Az induláskor Léner András volt az egyik „kiszemelt”, három előadást rendezett a Tháliában: *Philadelphia, nincs más út*, *Császár Bambino* és *Tévedések vígjátéka*, ezek közül az első rendezés volt a legkompaktabb, hozzá kell tennem: nem először találkozott a művel a rendező (első rendezés: 2001, kaposvári Csiky Gergely Színház). A *Tévedések vígjátéka* azonban olyan szinten bizonyult tévedésnek, hogy a munkakapcsolat – részben a színészek ellenállása miatt – megszakadt.

A Lubomír Vajdičkával való együttműködés fontos állomása a Thália Színház szakmai fejlődésének, és szlovák-magyar színházak kapcsolatának is. Vajdička elsőként Yasmina Reza „*Művészet*” című stúdióelőadását, majd Molnár Ferenc *Liliom* című színművét vitte színre.

A „*Művészet*” a színészeké: „Vajdička a színház legfőbb anyagában, a színészen gondolkodott – ebben van az előadás minden ereje. Nem látszott őt igazán izgatni más, mint e minimalista térbe helyezett három ember viszonya, ezen viszonyok változásának lehetőségei, történetei.”³⁸⁷

A *Liliom*ban viszont – szakítva a *Liliom*-játszás hagyományaival – újraértelmezi a történetet: „A kassai előadás egyedi és kivételes, az egyik oldalon azért, mert kilép a gazdagon szétágazó »liliomi kontextusból«, de megmutat egy rendezői-szenográfiai koncepciót, amely érintetlen a szövegtől és a kontextustól” – mondta Lubomír Vajdička a műsorfüzetben. „Ez a pillanat valóban nagyon fontos, mert a kassai előadás valóban felfedezi és megmutatja a »tiszta szöveget«, az elementáris drámai szituációkat, az elfelejtett metaforákat, szimbólumokat és a szöveg mögötti tartalmakat. Mintha Ady szavait erősítené meg, miszerint a *Liliom*ban magasabb művészi potenciál van, mint amelyet az átlagos (pesti) néző elvár. A színpadi forma nem kínál olcsó aktualizálást. Épp ellenkezőleg. A *fin de siècle* időszakába való pontos beágyazás univerzális horizontokat nyit meg, és frusztrált kisember egzisztencialista drámájaként prezentálja a történetet, hogy esik szét határhelyezetekben a kapcsolatrendszere és az identitása. A rendező nagyon pontosan emelte ki, hogy Molnár egy szerencsétlen szerelem tragikomikus története mögé rafináltan elrejtette a gondolatilag és érzelmileg kiüresedő világ drámáját is, mely csak a színjáték miatt képes a túlélésre, és a dekadencia, a nihil és az önfelszámolás irányába tart.”³⁸⁸

Telihay Péter komáromi főrendezői ténykedése és politikailag manipulált eltávolítása után szakmailag és közéletileg egyaránt fontos gesztusnak számított, hogy Czajlik József

---

³⁸⁷ Lovas Enikő: „*Művészet*”, *Rovart*, 2012. november 7, https://www.rovart.com/hu/mveszet_2670

³⁸⁸ Peter Kaša *Balada az érzéketlen szerelemről* (Balada o bezcitnej láske) – monitoring divadiel, 2015. augusztus 10., <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/balada-o-bezcitnej-laske/>, fordította: Varga Emese

rendezni hívta Telihayt. Szigligeti *Liliomfijának* újraértelmezése pedig folytatása annak az útnak, melyet a fentemlített *Liliommal* kezdett el a színház. „Színház, ahol mindenki maszkot hord, de ugyanakkor mindenki tükröt tart valakinek. Ez a gondolatmenet lett a díszletünk alapja is. Tükrök és labirintusok rendszere, melyekben önmagukat és egymást keresik, kergetik megszállottan a szereplők.”³⁸⁹ – nyilatkozta Telihay Péter, az előadás rendezője.

A fogadtatás nem volt egyértelmű: a hazai recenzorok a szívükbe fogadták az előadást, az anyaországi kritika elégedetlenkedett. „Egy összehangolt, mindenben aprólékosan kidolgozott színelőadással van dolgom, ahol a díszlet (Telihay Péter és Király Adrienn), a jelmez (Papp Janó), a zene (Lakatos Róbert) mind ugyanazt a célt szolgálja: kiragadni a *Liliomfit* hajdani kontextusából, időtlenné, egyben maivá tenni, üzeni vele, hitvallást közvetíteni, gondolkodásra készíteni vele a nézőt.”³⁹⁰

„A kassai Thália Színház *Liliomfija* is (természetszerűleg) a színházcsinálásra, a színház működésének a bemutatására fókuszál, legalábbis ez olvasható le a rendezésről és az első pillanatban a díszletről, melynek előterében egy piros, nézőtéri bársonyszék trónol, fentről pedig egy zsinórpaddlás határolja. (...) A színházzal folytatott önreflexív játék azonban nem kerül kibontásra, megmarad pusztá ötletként, mely olykor-olykor felvillan a látvány egyes elemein. Azonban ezek a gesztusok és színpadi elemek hamar semmissé válnak: az említett nézőtéri szék csupán egy szék marad.”³⁹¹

Telihay második rendezése Ján Drábek *Csokifalók* című romantikus komédiája, már nem követi ezt a vonalat, bár a kortárs – 1970-ben – íródott cseh vígjáték tulajdonképpen egy *Három nővér*-parafrázis, de sem gondolatiság, sem formailag nem megy tovább a színmű lehetőségein.

A klasszikusok újraértelmezése sorozat Tóth Ede *A falurossza* című népszínművével folytatódott, a vajdasági Puskás Zoltán rendezésében. „A rendezői és a dramaturgiai akarat alapján a kassai változathoz kimarad kilenc szereplő. Nem baj. A kassai változathoz kimarad az eredeti szöveg fele. Nem baj. A baj az, hogy a dramaturg úgy húzta csontra a szöveget, hogy követhetlenné válik a történet... A dramaturg által kiásott szakadékokat folyamatosan Lakatos muzsikájával és színészi pótcselekvésekkel próbálják áthidalni. Jó ötlet, hiszen a zene, a tánc eltereli a figyelmet az egyre nyilvánvalóbb dramaturgiai, s a még nyilvánvalóbb rendezői csődről. A mozdulatlan merevített játékosok, mint dekoráció ugyanúgy kókler, mint a sámán

---

³⁸⁹ „*Senki nem tudja, ki is valójában a másik*”, szinhaz.hu, 2017. december 18.

https://szinhaz.hu/2017/12/18/_senki_nem_tudja_ki_is_valojaban_a_masik

³⁹⁰ Kozsár Zsuzsanna: *Mert nem (csak) komédiáznak*, www.rovart.com, 2017. november 26., https://www.rovart.com/hu/mert-nemcsak-komediaznak_3723

³⁹¹ Antal Klaudia: *Csak színház a színházban*, Szigligeti – Lakatos: *Liliomfi - a Kassai Thália Színház vendégjátéka a budapesti József Attila Színházban*, www. szinhaz. net, 2018. 2. 15. <http://szinhaz.net/2018/02/15/antal-klaudia-csak-szinhaz-a-szinhazban/>

rontás utáni merevgörcsrángása. Hatásvadászat és illusztráció. A rövid, de annál vehemensebb vastaps az elkövetőket igazolja.”³⁹² Az előadás mind szakmai, mind technikai okok miatt gyorsan lekerült a repertoárból. (az előadás díszletét kizárólag a Thália Színházban tudták felállítani, a vidéki színházakban nem, mert a rendező, Puskás Zoltán egy a nézőtéren átívelő mólrendszerrel tervezett)

A kötelező könnyű műfaj

Czajlik a vidéki nézők igényeit figyelembe véve nem hagyhatta ki az ún. szórakoztató, zenés előadásokat sem. Egy interjúban erről így nyilatkozott: „Anno, amikor megpályáztam a Thália igazgatói posztját, azok, akik nem szerették volna, hogy megkapjam, azzal érveltek, hogy ún. >>lila előadásokat<< hozok létre. Erre válaszoltam, hogy ez továbbra is népszínház lesz, azaz különféle zsánerű darabokat játszunk majd. Hogy nem a profilon, hanem a bemutatott darabok minőségén szeretnék változtatni. Amíg a színház nem tudja különböző külső pénzforrások nélkül ellátni a feladatát, addig nem is tűzhet ki más célt maga elé. El lehet játszani ugyan a gondolattal, hogy legyen egy igazi, széles értelemben vett népszínház a komáromi, és legyen egy nagyon minőségi, urbánus művészsínház a Thália komoly nézőszámmal, de már ott befulladás a dolog, hogy Kassán nincs annyi néző, hogy egy ilyet eltartson.”³⁹³

A színház társulatának volt tagja, Dudás Péter vendégrendezőként és a saját előadásai producereként rendszeresen visszatér a Tháliába. Első rendezése Egressy Zoltán „palócsra hangolt” *Portugálja* 2014-es bemutatója a Thália utolsó évtizedeinek legnépszerűbb előadása (közel 70 előadást ért meg eddig). Ezek után Ray Coney *Páratlan páros* című bohózata következett, majd az 2018/2019-es évad elején a *Légy jó mindhalálig* című Kocsák–Miklós Tibor musical, amely szintén hatalmas közönségsiker a kassai színházban.

Mikó István – aki Kolár Péter igazgatása alatt is dolgozott a Tháliában – előbb a *Nebántsvirág* című kisoperettet, majd Goldoni *Mirandolinájának* zenés változatát vitte színre *Mirandolina, te drága* címmel.

Az említetteken kívül a Jámbor József által rendezett *Nyolc nő*, a Léner András-féle *Csáo bambinó*, a Czajlik által jegyzett a *Milyenek a magyarok* címmel bemutatott zenés esztrádműsor, valamint a 2018 februárjában színre került *A Montmartre-i ibolya* (rendezte: László Sándor) képviselte ezt az irányvonalat.

---

³⁹² Soóky László: *Ha Göndör Sándor végigmegy...*, Irodalmi Szemle, 2017. január, <http://irodalmiszemle.sk/2017/01/sookylaszlo-ha-gondor-sandor-vegigmegy/>

³⁹³ Lovas Enikő: *Színház és identitás*, dunszt.sk, 2016. szeptember 12., <https://dunszt.sk/2016/09/12/szinhaz-es-identitas-masodik/>

A zenés előadások színvonala nem egységes és kimagasló, s a műfaj újraértelmezési kísérletei sem jártak sikerrel (*A falu rossza*), ugyanakkor Czajlik igyekszik megtartani a műfaji arányokat. Minden évadban bemutatásra került egy-egy ilyen jellegű produkció, de a repertoárban nem váltak dominánssá a szórakoztató jellegű előadások.

Az utánpótlás nevelése

Czajlik József kinevezése óta nagy hangsúlyt fektet az új közönséggenerációval – elsősorban a középiskolás diákokkal – való színházi munkára. Folyamatos munkakapcsolatot épített ki a Káva Kulturális Műhely alkotóival, és velük együttműködve több tantermi színházi előadást hozott létre, „Ily módon jutottunk el kis közösségekhez, osztályokhoz, ahol lehetőség van a nyitásra, és el lehet beszélgetni az emberekkel, és ezen a mikro szinten lehet valamit kezdeni velük. Természetesen dömpinggel, színházi erődemonstrációval, előadásokkal is lehet falakat bontani, de szerintem a munkát ott >>legalul<< kell kezdeni.”³⁹⁴ – nyilatkozta az igazgató.

A Káva Kulturális Műhely vendégjátékait követően Czajlik József rendezésében, Gyombolai Gábor szakmai segítségével 2013-ban jött létre az első saját TIE-előadás. A foglalkozás a korábban bemutatott Kárpáti Péter *Akárki* című moralitásjátékát vette alapul. 2016 decemberében pedig *Árvíz – TIE* címmel Tóth Miklós rendezett tantermi színházi foglalkozást.

A TIE foglalkozásokat váltva, átlagosan minden második évadban egy klasszikus meseelőadás is műsorra került, mindannyiszor fiatal hazai rendező munkája. Elsőként Böszörményi Gyula meseregényének adaptációja, a *Gergő és az álomfogó* Gál Tamás rendezésében, majd a Thuróczy Katalin *Keszekusza varázsló* és Illyés Gyula *Az égisz érő fa* című meséjét vitte színre Forgács Miklós, legutóbb pedig *A császár új ruháját* mutatták be Tóth Gábor rendezésében. A gyermekszínház elhanyagolt területe színházkultúránknak, épp ezért dicséretes, hogy a legkisebb közönség színházi „táplálását” nem a magyarországi mesehazni rendezőkre bízta a színház vezetése, hanem a saját fiatal rendezőinek biztosított lehetőséget, nem beszélve arról, hogy nem az unalomig ismert mesefeldolgozások kerültek elő, hanem saját kortárs szövegek, adaptációk születtek.

---

³⁹⁴ Lovas Enikő: *Színház és identitás*, dunszt.sk, 2016. szeptember 12., <https://dunszt.sk/2016/09/12/szinhaz-es-identitas-masodik/>

Tudatos építkezés

A szlovákiai magyar színháztörténetben nagyon ritka az a jelenség, amikor egy koncepció, egy gondolat határozza meg a következő színházi szezont. A kassai színház művészeti vezetése évadról évadra megnevez egy témát, hívószót, gondolatot, és e köré a probléma köré próbálja felépíteni az évadot.

A 2012/13-as francia szezon apropója az volt, hogy Európa kulturális fővárosa abban az évben Kassa és Marseille volt. (*Marat/Sade, Művészet, Nyolc nő*) A 2013/2014-es évad az „Úton lenni” szlogennel a magyar drámák évadaként került meghirdetésre (*Csáo bambinó, Portugál, Akárki, A kassai polgárok*). A 2015/16-os évadot, melyben Shakespeare, Molière, Goldoni művei kerültek bemutatásra a „klasszikusok arca és álarca” címmel hirdették meg. A 2016/17-es évad jelszava a „negatív identitás” (*Bányavakság, A falu rossza, Páratlan páros, Milyenek a magyarok*), a 2017/18-as szezoné a „párhuzamos világok” volt (*Liliomfi, Káosz, Montmartre-i ibolya, Leenane szépe*). A 2018/19-es színházi szezont (*Légy jó mindhalálig, Terror, Csokifalók, Életművésznők*) a kis apokalipszisek – ősbemutatók évada gondolat fogja össze.

Ha végignézzük a címkéket és a bemutatott színműveket helyenként sántít a megjelölés, de a cél, hogy tudatosan – vagy a megszokottnál tudatosabban – álljon össze a műsorterv, figyelmet érdemel. A szlovákiai magyar színházi gyakorlatban az utóbbi években elsősorban a műfaji követelmény és az adott rendező igénye, határozta meg a műsortervet, jobb esetben a szándék, hogy egy-egy színészt megajándékozzon az épp regnáló direktor egy nagyobb, méltóbb szereppel.

A fentiekből azt gondolom, egyértelmű, hogy Czajlik megpróbálta, megpróbálja művészi tudatossággal kormányozni a legészakibb magyar színház hajóját, még ha ehhez nincs is meg a szükséges pénz, paripa, fegyver, és emiatt – valamint a hiányzó rendezőszínházi hagyomány miatt – csak kis lépésekben halad. A művészi építkezés, az arculatteremtés szándéka viszont szinte egyedülálló.

A fejezet zárásaként Czajlik József nyilatkozatát idézem a *Színház* 2016. októberi számából, melyben összefoglalja a határon túli magyar színház néhány alapvető problémáját. „A nagyon harcos és valóban viszontagságos létforma, amellyel egy határon túl levő színház bír, óriási kontraszelekciót eredményez. Emiatt ezek a társulatok jellemzően szívósak, elszántak és kitartók. Idegrendszerük erős. Előnyünk egyfajta inkubátorházi lét: a magyarországi napi politikától nem mondom, hogy távol, de távolabb vagyunk, önnön magyarságunk érdekeit képviselő és kultúrateremtő mivoltunkat a pusztaságunkkal naponta bebizonyítjuk. Azt kifulladásig szóban bizonygatnunk nem kell. Szakmai értelemben előnyünk

a magyarországitól különböző szocializációs és kulturális háttér, ami azonban a magyarországi kulturális és szociális háttérhez történő közvetlen hozzáféréssel és rálátással, közös nyelvvél és közös kulturális örökséggel rendelkezik. Ez folyamatos szakmai nyelvújítást eredményez(het) mind az adott országbéli, mind a magyar szakma számára. Ugyanez a jelenség hátrányunk is lehet, amikor az adott színházi előadásban megjelenítve a magyarországi közeg számára dekódolhatatlan marad, az adott ország (megye, város, közösség, ember, esemény, jelenség stb.) belső viszonyainak ismerete hiányában belterjesnek, »idegennek« tűnhet. Paradox módon ez is az egyre változatosabb társadalmi rétegződés eredménye: több országban zajlanak párhuzamos magyar történelmek, amelyek nem feltétlenül értik egymást. Jellemző azonban, hogy a nem magyarországi párhuzamos magyar történelmek egymást jobban értik. Hátrányunk, ha nem kerülünk bele legalább az egyik (az adott országé vagy a magyarországi) szakma látókörébe, mert ez lehet akkor az igazi bűzös provincializmus és bokorban elbújt, téttelen és parttalan »léteztetés« melegágya. Szerencsés esetben viszont egyszerre két ország szakmájának lehetünk részei. Hátrányunk továbbá a »sehovaiság«, avagy a negatív identitás: »nem vagyok szlovák!« (román, szerb stb.) és »nem vagyok magyarországi magyar! «...

Ha lét, akkor stratégia. Furcsa, a magyarországi politikai közgondolkodás számára érthetetlen és értelmezhetetlen stratégia adja számomra a magyarként nem Magyarországon magyar nyelvű színházat »csinálás«. kulcsát. Egyfajta hibrid létezés, hasonló a kétnyelvűséghez, de annál átfogóbb és mélyebb. Ezért nehéz minket egyértelműen besorolni, mert többszörösen összetett és zavarba ejtően ellentétes filozófiák mozaikjának hála, sikerült megértenünk és értelmeznünk a minket körülvevő közeget, és élhetővé tennünk azt magunk számára. Ezért tartom veszélyesnek a magyarországi megosztottság importját, mert az egy tipikusan anyaországi probléma, villanymotor vagy benzinmotor. Én továbbra is váltott stratégiákkal szeretnék dolgozni. És ez Magyarországon már kétszínűségnek számít. Miközben inkább »kétmotorúság«.³⁹⁵

---

³⁹⁵ *Ennyi elég?* – határon túli magyar színházak Magyarországon, Czajlik József nyilatkozata, *Színház*, 2016. október, <http://szinhaz.net/2016/10/09/ennyi-eleg/>

Tóth Tibor a Komáromi Jókai Színház élén (2003-2019)

A következő másfél évtized a komáromi színháztörténeti krónikában a konszenzus időszaka. Az előző évekhez képest politikai beavatkozás nem történt, Tóth Tibor színházigazgatói működését nem akadályozták, nem nehezítették politikai manőverek. A kiegyezés csendes éveiben a színház a kulturális-közéleti palettán lassan háttérbe szorult. A szakmai és közéleti vitákat a bevételi mutatók vizsgálata, a megélhetési és működtetési lehetőségek elemzése váltotta fel.

Tóth Tibor első évadismertetőjében hangsúlyozta: „a választott darabok szerepei frappánsan kioszthatóak házon belül; vendégekkel ebben az évadban nem számolnak, illetve olyan művészeket hívnak meg, akiknek pályája összefonódott a komáromi színház történelmével.”³⁹⁶ – ezzel is jelezte, hogy feladatának tekinti a kialakult generációs vita tompítását.

Erőfeszítése néhány évad erejéig sikeresnek is bizonyult, visszatértek a színház idősebb művészei: Boráros Imre, Dráfi Mátyás, Ferenczy Anna már az első évadban jelentős szerepeket kapott a Komáromi Jókai Színházban, s a későbbi évek folyamán is műsorra tűzött a színház egy-egy olyan színművet, melyben az idősebb generáció megmutathatta magát (Hunyady Sándor: *A három sárkány*, Coward: *Forgószínpad*). A következő jubileumi évadban a színház művészeti vezetése megalapította a Komáromi Jókai Színház Örökös Tagja címet, melyet 2008. június 29-én elsőként Bugár Béla, Ferenczy Anna, Konrád József, Lőrincz Margit és Turner Zsigmond – a Matesz élő alapító tagjai – vehettek át. Ugyanebben az évben a színház előcsarnokában szobrot állítottak Fellegi Istvánnak, a színház első igazgatójának, valamint egy emléktáblát is lelepleztek a színház alapító tagjainak névsorával. Az új igazgató tehát hosszú ideig nagy gondot fektetett a színházi hagyomány ápolására, az idősebb generáció tagjainak patronálására.

A kiegyezést követő nyugalom 2005 márciusában egy pillanatra felborulni látszott, amikor az *Ármány és szerelem* című előadásról haza kellett küldenie a direktornak és a főrendezőnek a bérletes nézőket, mert Dráfi Mátyás egy németországi vendégszereplése miatt nem jelent meg az előadáson. Dráfi a színházvezetést hibáztatta a történetekért, mert elmondása szerint három héttel az előadás előtt értesítette a színház vezetését. „Az utolsó percig bíztam benne, hogy Dráfi művész úr meggondolja magát. Ugyanis olyan szerződés köti az előadáshoz, amelynek egyik kitétele, hogy a színházi előadás minden más, színházon kívüli elfoglaltsággal szemben prioritást élvez.” – nyilatkozta Tóth Tibor.³⁹⁷

³⁹⁶ Lakatos Krisztina: *Sokszíni, értékes előadások, Új Szó*, 2003. augusztus 20., 8.

³⁹⁷ Kraszlíca Melitta: *A nézőkön csattant az ostor, Új Szó*, 2005. március 21., 6.

Tóth Tibor több mint másfél évtizedes igazgatói tevékenysége (mely még jelen pillanatban is tart) a kinevezett művészeti vezetők és főrendezők személyéhez kötve három időszakra tagolható: Verebes István, Lévay Adina és Méhes László váltották egymást az említett tisztségekben.

Verebes István Komáromban

Verebes István 2004. február 1-től a 2006/2007-es színházi szezon végéig volt a Komáromi Jókai Színház művészeti vezetője. Tóth Tibor választását elsősorban a kassai szakmai együttműködéssel indokolta, Verebes pedig – bár kiábrándultsága miatt épp visszavonulni készült a magyarországi színházakból – boldogan vállalta a feladatot, mindössze egy koronás havi fizetésért. „Az itteniek sem különb vagy magasztosabb lelkek, mint a magyarországi színészek bármelyike, csak az indíttatásuk más, és ez a lényeg. Nagyon behatároltak a kitörési lehetőségeik, és ezért hajlamosak elfeledkezni arról az egzisztenciális és presztízsharcról, amely a magyarországi szakmát teljesen áthatja. Itt magyar színésznek lenni minden pátoz nélkül feladat, küldetés és állandó harc a megszokás ellen.”³⁹⁸ – nyilatkozta kinevezését követően. Az új főrendező megjelenése példátlan arányú mediális érdeklődést váltott ki. Sajnos ez a kíváncsiság elsősorban bulvár jelleggel bírt, a színházi bemutatók alkalmával továbbra sem tolongtak sem a tv-stábok, sem a kritikusok.

A kíváncsiskodók mellett megjelentek az utcai tiltakozók is, igaz, nevetséges arányban (4-5 ember vett részt a demonstráción), amire ugyancsak nem volt példa a korábbi években: a színház évadnyitó gálaműsorát megelőzően röpcédulákat osztogattak a színház bejárata előtt, melyek hazaárulónak minősítették a színház vezetését, amiért leszerződtette Verebest.

Verebes István három évre vállalta a feladatkört, ezalatt három előadást rendezett. Szomory *II. József* és Szép Ernő *Patika* című színművét, valamint *Kanyargó időben* címmel Arthur Miller *A bűnbeesés után* című drámáját vitte színre. A három előadás közül a *II. József* szakmai fogadtatása volt a legpozitívabb, ez volt az az előadás, mellyel a Komáromi Jókai Színház először vendégszerepelt a budapesti Nemzeti Színházban.

Verebes nagy hangsúlyt fektetett a *II. József* eszmeiségének aktualitására, a nemzeteszmény és a globalizáció küzdelmére, és a gondolatmenet tisztaságának érdekében lecsupaszította Szomory darabjának dramaturgiai szerkezetét és nyelvezetét. „A *II. József* című darabban csobognak a szavak, az érzelemdús tirádák, alakok színpompás szövedéke veti ki vagy olvasztja magába a hatalom ellentmondásaiban hőiesen hadonászó királyt. A *II. József*

---

³⁹⁸ Vrabec Mária: *Itt még érdemes színházat csinálni*, *Új Szó*, 2004. február 7., 8.

című előadásban kopár a tér, és toppannak a szavak, aztán egy-egy szólam kötélle fonódik össze és végigvág a közönségen.” – írja Forgács Miklós az *Új Szóban* – „Verebes István közérthető akart lenni, egyértelműen ki akarta mondani, hogy minden tévedése, gyengéje, kudarca, esendősége ellenére II. József a tiszta hang, ő az ember a történelemben, mindenki más csak hazudik, csak a hatalom anyagaként funkcionál, ám a legtisztább szándékok is áldozatául esnek a hatalom ragadozó természetének.”³⁹⁹

A „lecsupaszítást” nem mindenki tartotta egyértelmű erénynek: „Verebes nem sok játékötlelet >>vet be<<, s a színpadi fordulatok sem túlságosan izgalmasak. Jönnek-mennek a méltóságok a császári dolgozószobában, olykor egyenesen betörnek, mintha átjáróház lenne. A színrevitel voltaképp a realizmus közegében mozog, ám a császáron kívül a szereplők többsége karikírozott, ami rendjén is volna, ha a színészek komikus vénájából telnék rá, s nem válna nemegyszer (kivált az udvarhölgyek játékában) önmaga paródiájává az instrukcióra begyakorlott karikírozás.”⁴⁰⁰

Az előadás fontos alkotóeleme a díszlet és a jelmezek – az előbbi Kis Kovács Gergely, az utóbbi Gadus Erika munkája. „Minden bizonnyal sokat fogjuk emlegetni az előadás férfi és női öltözeteit - Gadus Erika jelmeztervező munkáit. A körvonalaiiban tökéletesen korhű ruhák gyönyörűen összeválogatott, mintás bársonyból és bütorszövetből készültek, tenyéryi és kéttényéryi foltocskákból összevarrva. Így az egész színpadkép úgy néz ki, különösen, ha sokan vannak jelen, mint amikor közvetítési hiba van a televízióban. Minden stimmel, csak éppen kockákra törik szét a kép.”⁴⁰¹

Mindenképpen említést érdemel Mokos Attila József-alakítása. Mokos ebben az időszakban már a Komáromi Jókai Színház egyik legmarkánsabb színészegyénisége, Verebes mindhárom rendezésében jelentős szerepet osztott rá, II. József alakítása azonban kimagaslik szerepei közül. „A rendező Mokos Attilára ruházta a címszerepet, aki vállán is viszi az előadást. Természetes hangot üt meg, messze ő a legrokonszenvesebb szereplő a színen. (...) sikerül úgy egyszerűnek tetszenie, hogy a néző az uralkodói nagyságot sem vitatja el tőle. Magányos, az idő haladtával már megkeseredett. Nincs híján az öniróniának sem, s a szavak gyilkos élcként forgatásához is ért – de ez már a Szomorj-szöveg sajátja.”⁴⁰²

Arthur Miller *A bűnbeesés után* című színművének átírata beugrás volt a főrendező

---

³⁹⁹ Forgács Miklós: *Az akarat kongó termei*, *Új Szó*, 2004. október 14., 8.

⁴⁰⁰ Metz Katalin: *II. József, a kalapos király magányossága*, A Komáromi Jókai Színház Szomorj-vendégjátéka a Nemzeti Színházban, *Magyar Nemzet*, 2004. november 15.

⁴⁰¹ Gabnai Katalin: *A tollvonásig*, *Critikai Lapok*, 2005. január, <https://www.criticailapok.hu/23-2005/33495-a%20tollvon%C3%A1sig>

⁴⁰² Metz Katalin: *II. József, a kalapos király magányossága*, A Komáromi Jókai Színház Szomorj-vendégjátéka a Nemzeti Színházban, *Magyar Nemzet*, 2004. november 15.

részéről, Verebest – saját bevallása szerint – régóta foglalkoztatták a mű morális kérdései, melyet a komáromi előadásban egy-egy személyes szállal is megerősített. „Ebben az előadásban nagyon sok az önkítárulkozás, tehát a saját önkítárulkozásom, miközben nincs meghamisítva a milleri történet se, mert minden mondat Millertől való. Olyan demokráciában élünk, ahol neveket akarnak, ahol az ember múltját erőszakosan firtatják, ahol számon kérik a múltat, melyért az emberek különféle módon állnak helyt.”⁴⁰³ - nyilatkozta.

Az előadásról született recenziók szerint ez a kettős szándék félresiklott: „A rendező egyszerre akarja személyesebbé és időtlenebbé tenni a darabot, de az előadás formai központtalansága sutasággá válik, megmarad egyéni bizonytalanságnak. A tétova bóklászás nem jelenik meg erőteljes képként, az erkölcsi dilemmák tömege nem sűrűsödik színpadi gesztusokba, ezért az események és a tanító jelleggel egyértelműen kimondott igazságok megmaradnak illusztrációknak. A szereplők magyaráznak, nem élnek, nem jellemek, jelek csupán.”⁴⁰⁴

Szép Ernő *Patikája* pontos láttelepe az álmos kisvárosi miliőnek, nyilván nem véletlenül választotta Verebes a harmadik évadában. A Komárom-Laposladány párhuzamon kívül nyilván hatással volt rá az 1972-ben Kaposvárott bemutatott Ascher-rendezés is, melyben ő maga Borgida szerepét játszotta. A média és a szakma érdeklődése ekkor már megkopott, az előadásról mindössze egy rövid recenzió született. „Verebes István remekül ráérezett a darab mérhetetlen aktualitására, de nem tudta az egyensúlyt megteremteni a három felvonás között.”⁴⁰⁵

Verebes alkotói kedve – talán épp azért, mert nem sikerült megismételnie a kassai sikertörténetet – meggyengült. A közegről, a befogadó közösségről Verebes a színház 55. jubileumára kiadott évkönyvben így vall: „Az nem lehet, hogy csak a »könnyed« pártolható a közönség részéről. Nem éreznek semmiféle vonzalmat, hogy lényegesebb, árnyaltabb, igényesebb előadások bekerüljenek egy vérkeringésbe, mely vérkeringés az egész városból hiányzik. Ennek a városnak nincs nyitott közléte, kereskedelme, kulturális projektjei, útkeresései. (...) Össze van nyitva most már a két város, és nincs se fúzió, se diffúzió.”⁴⁰⁶

Tólig című önéletrajzi visszaemlékezéseiben így ír erről az időszakról: „Komáromban három évet vállaltam, és ismét jól tettem, hogy nem többet. Amíg az első évben Tóth Tibor majd’ mindenben konzultált velem, és hallgatott is rám, a harmadik év táján már székbe tett fenekéből egyre több okosság szűrődött a fejébe, egyre több olyan döntést hozott nélkülem, amihez sem szakmai szempontból, sem emberileg nem volt közöm. Ő sem marasztalt, így

⁴⁰³ Forgács Miklós: *Szembenézni a prérifarkasokkal*, *Új Szó*, 2005. december 9., 8.

⁴⁰⁴ Forgács Miklós: *Pusztába kiáltott szavak*, *Új Szó*, 2005. december 14., 8.

⁴⁰⁵ Juhász Dósa János: *Mindent ellep a sár*, szinhaz.hu -2006. december 20.

⁴⁰⁶ *Verebes István vallomása*, In: Varga Emese - Kardos Tünde (szerk.) *Magyar Területi Színház – Komáromi Jókai Színház 1952 – 2007*, a Kulisszák ünnepi kiadása, 56.

konfliktusmentesen múltam el a színházból.”⁴⁰⁷

A főrendező és az igazgató nézeteltéréseinek egyik oka az volt, hogy amíg Verebes rendezőként mindannyiszor helyt állt, az általa Komáromba meghívott rendezők kevésbé tudták megoldani a rájuk bízott feladatot, és több alkalommal is szükség volt a főpróbahéten a főrendezői beavatkozásra. Verebes csak kivételes esetben hívott vele egyenrangú, vagy rendezőként elismertebb szakembereket, és ez az alkotófolyamat utolsó fázisában többször konfliktushoz vezetett. A legkirívóbb eset *A három testőr* című produkció volt, melyet Bodor Johanna, a színház társulatával több alkalommal remekül dolgozó, nagyszerű koreográfus kezdett rendezni, de hat hét után Verebes István átvette a munkát, s egy hét alatt *Három a testőr* címen állított színre egy kis „Dumas-esztrádot”.

Verebes István néhány évvel később még visszatért Komáromba, ezúttal kiszolgálta a közízlést, könnyedet és vidámat rendezett (*Whisky esővízzel* – 2011, *Egy hölgy a Maximból* – 2012), de ezek a produkciók már sem szellemiségükben, sem szakmaiságukban nem vehetők össze a kassai *Bánk bámmal*, vagy a *II. Józseffel*.

A *Whisky esővízzel* című zenés játékról írta Hizsnyan Géza a pozsonyi Színházi Intézet portálján: „A Whisky esővízzel nemcsak egy sikertelen eleme egy repertoárszínház évadjának, hanem súlyos memento a színház vezetése számára, hogy túl a színház fenntartójával szembeni gazdasági kötelezettségeiken kell, hogy legyen morális és szakmai felelősségérzetük a nézőkkel és a színészekkel szemben is, főképp, ha olyan minőségi művészekkel szemben, amilyenekkel a Jókai Színház most épp rendelkezik.”⁴⁰⁸

Az *Egy hölgy a Maximból* című Feydeau-bohózat, melyet a megalakulásának hatvanadik évfordulóját ünneplő színház ünnepi bemutatójaként állított színre Verebes István 2012-ben, hasonló kritikát kapott: „Siratom ezeket a drága embereket, akiket ebben a darabban színpadra szédítettek, mert mást érdemeltek volna mindannyian. Tudom, szeretettel jöttek, láttatni akarták magukat egykori közönségüknek, s én is látni akartam Őket. Őket, és nem művészetük roncsait; sokkal többet érdemeltek volna, sajnálom, sajnálom, sajnálom... A Verebes István nevével jegyzett átírat fő hibái a következők: Nincs stílusa. Nyelvében magyartalan. Képiségében zagyva. Színpadra állították a Komáromi Jókai Színházban a színház fennállásának hatvanadik évfordulóján. Van-e, aki röstelli?”⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Verebes István: *Tőlig*, Scolar Kiadó, Budapest, 2018, 417.

⁴⁰⁸ Hizsnyan Géza: *Whisky s dažďovou vodou*, a pozsonyi Színházi Intézet weboldala – theatre.sk <http://www.theatre.sk/isrecenzie>, 2011. 7. 10., - fordította: Varga Emese

⁴⁰⁹ Soóky László: „Fogalmam sincs ki kicsodája a kicsodának”, *Irodalmi Szemle*, 2012. december, 90-92.

Lévay Adina Komáromban

Lévay Adinát 2008. május 1-től nevezte ki művészeti vezetővé a színház igazgatója. Az előző évadokban két stúdióelőadást rendezett a színházban – előbb Jon Fosse *Őszi álom* című művét, majd Charlotte Keatley *Anyám azt mondta, hogy ne* című színpadi játékát állította színpadra. Az *Őszi álom*ról, bár szakmai sikerként könyveli el a színház, és meghívást kapott a *Dotyka a spojenia (Érintések és kötések)* nevet viselő szlovák színházi seregszemplére, nem született szakmai kritika, csak említés szintjén jelenik meg egy-egy összefoglalóban.

Az *Anyám azt mondta, hogy ne* a kisvárdai fesztiválon szerepelt, szakmailag nem volt sikeres, elsősorban a drámai alapanyag minőségét kérdőjelezték meg a szakma képviselői. „Gadus Erika díszleteit és ruháit nem először, hanem hosszú évek óta nézem csettintő elragadtatással. Ha lenne darab, irtó jól el lehetne játszani ebben a térben is. De bizony itt álköltészet van, s egy szenvelgő sztori a ridegtartásra kárhoztatott, önmaguknak és mindenkinek hazudó, pengeszájú, görcsös asszonyokról, emlékkönyvek rigmusainak szintjén elmesélve.”⁴¹⁰

Lévay Adina a színházi világ más szegmenséből érkezett, mint Verebes: a román színházi kultúrán „nevelkedett”, színházrendezői tanulmányait Londonban végezte, korábban budapesti stúdiószínházakban, alternatívnak számító műhelyekben rendezett. Ebből adódóan egész másféle munkamódszert és szemléletmódot hozott be a vidéki repertoárszínház társulatába. A találkozásból akár szakmai megújulás is lehetett volna, csakhogy a színházban kialakult működési rendszer nem bizonyult elég rugalmasnak, és nem engedte meg a fúziót.

Az új főrendező első státuszbeli rendezése Müller Péter – Seress Rezső *Szomorú vasárnap* című zenés játéka volt, amelynek próbafolyamatát számos technikai tényező nehezítette: ebben az időszakban építették át a színház nézőterét, így a csapat különböző külső helyszíneken próbált, a bemutatóra pedig a címszerepet játszó Fabó Tibor megbetegedett.

Machiavelli *Mandragórája* szakmailag vallott kudarcot, a rendezőnek nem sikerült kulcsot találnia a történethez, mely ledobta magáról az újraértelmezési kísérletet.

„Azon gondolkodtam el hosszasan, hogy minek kétszintes drámát kreálni ebből a (valljuk be) a szexről szóló, nagyon is az emberről valló színdarabból. A földi halandók és éteri, más létformában leledző lények, szatírok és nimfák csatájával külön megfejelt rendezői-dramaturgiai elv egyáltalán nem segítette az előadás élvezhetőségét, de még gondolati többlettel sem szolgált a néző számára. Vannak esetek, amikor a kreatívan gondolkodó rendező igen kevésnek tartja a szerző által feltalált/ felvállalt drámai kreálmányt, és önnön koncepciójának prizmáján át élvezetesebbnek véli/ álmodja/ gondolja a leendő előadást. Ez

---

⁴¹⁰ Gabnai Katalin: *Jaj, anya...*, *Kisvárdai Lapok* - 2008. június 24., 3.

történt most is, csak az a baj, hogy nagy eséllyel valószínűsíthető, hogy a végtermék alulmúlta az eredeti műben rejlő lehetőségeket is.”⁴¹¹

Lévay Adina művészeti vezetői tevékenysége a *Mandragórát* követően véget ért. Az igazgatói nyilatkozatot idézve „szervezéstechnikai okokból” nem tudta folytatni a közös munkát. Még egy rendezés erejéig a következő évadban visszatért Komáromba, az *Anconai szerelmesek* című zenés játékot állította színre nagy sikerrel. Itt valósult meg legteljesebb módon az az alkotói szándék, amelyet Lévay Adina képviselt. „Lévay Adina kitalálta! Kiváló arányérzékkel kereste és találta meg azt a commedia dell’arte-szerű stílust, amely egyszerre elemel és konkrétta tesz minden elképesztőt és képtelent, ami ebben az előadásban a színpadon végbemegy.” Mindemellett az is kitűnő érzékre vall, ahogy sikerült megtalálnia azokat az alkotótársakat, akik magas szintű szakmaiságukkal és egyben az ebből adódó játékoságukkal szereztek hitelt ennek a nagyon is szerethető bődlinek.” – írja kritikájában Kiss Péntek József.⁴¹²

Az igazgatói és művészeti vezetői szempontok és szándékok több szinten is ütköztek. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a struktúráján kívüli színházi tapasztalatokkal rendelkező Lévay Adina nehezen találta meg a közös nyelvet a realista színházi hagyományon nevelkedett társulattal.

Lévay Adina szakmai megítélése a magyarországi és a szlovákiai magyar kritikában különböző. Amíg a komáromi előadások kapcsán csak nagyon röviden és inkább elmarasztaló módon említik nevét, addig a szlovák – illetve szlovákiai magyar – recenziókban, ha nem is hosszú elemzésekben jelenik meg a munkássága, de a „stílusbővítő, útkereső” jelzők pozitív kontextusban tűnnek fel.

Méhes László főrendezői tevékenysége a Komáromi Jókai Színházban

Verebes István főrendezői kinevezésének hatalmas sajtóvisszhangja volt, Lévay Adinával is készült néhány interjú érkezésekor (távozásakor nem), bár arányaiban már sokkal kisebb volt az érdeklődés. Méhes László egyáltalán nem nyilatkozott a kinevezése kapcsán, igaz, nem először találkozott a komáromi társulattal, közönséggel. Kipróbált rendezőként működött már évadok óta, amikor Tóth Tibor megszólította.

Méhes Ken Ludwig *Primadonnák* című bohózatával debütált Komáromban, majd a következő évadban *A régi nyár* című kisoperettet állította színre Nagy-Kálózy Eszterrel a

---

⁴¹¹ Kiss Péntek József: *A megbecsült színház*, AB-ART, 2014, 30.

⁴¹² Kiss Péntek József: *Fricska a giccsnek*, Új Szó, 2010. február 9., 8.

főszerepben. Kinevezésével egy időben vitte színre *A revizort*, majd a *Made in Hungária* és *A dzsungel könyve*, valamint a *Lili bárónő* fémjelzi főrendezői tevékenységét, mely 2015. június 30-ával véget ért. A későbbi évadokban sem szakadt el rendezőként a színháztól, a *Függöny fel!* című bohózatot, a *Nyolckor a bárkán* című gyermekelőadást, az *Edith és Marlene* című zenés játékot, valamint 2018-ban *A padlást* rendezte Komáromban.

Míg Verebes a polgári értékrendet – a színház társadalmi jelentőségét – próbálta hangsúlyozni, Lévay Adina pedig a műfajok fuzionálására törekedett, addig Méhes László a színház népszerűsítését tűzte ki célul.

Az új főrendező Tóth Tibor igazgatóval együtt a „népszínház” fontosságát hangsúlyozta, ez a kifejezés ebben az esetben kizárólag a népszerű, a kommersz tartalmat jelentette. Ugyanakkor elvitathatatlan, hogy Méhes László rendezései szinte minden esetben közkedveltek voltak a közönség körében, magas előadásszámok igazolják a népszerűsítés eredményét. A másik oldalon elmarasztaló kritikák sora jelzi a szakmai értékválságot.

A bohózatok, kisoperettek, musicalek mellett az egyetlen klasszikus komédia, amelyet Méhes László színpadra állított a Komáromi Jókai Színházban, *A revizor* volt (bemutató 2012. június 1-én)

Gogol satírája lehetőséget kínált (volna) a sokat hangoztatott „minőségi szórakoztatás” mellett a színház társadalomkritikai szerepének betöltésére is, különösen egy olyan régióban, amelyben a korrupció a mindennapok részét képezi. (Szlovákiát 2016-ban és 2017-ben a hetedik legkorruptabb EU-tagállamként mérte a Transparency International (TI) nemzetközi civil szervezet.) Méhes László azonban nem élt ezzel a lehetőséggel.

„Ha át akarom rakni a mába – akkor át kell írni. Ezek a mondatok nem működnek öltönyben. Egy neutrális térbe átrakni azért nincs értelme, mert akkor meg a történet része tűnik el. Aki megérti a gondolatiságát, az így is párhuzamot fog vonni. Nem érezném aktuálisabbnak, ha az egészet a Holdon játszánánk el, s nem orosz közegben, s 1836 helyett 2012-ben. Ha átírjuk teljesen a helyzetre – nyilván másképp szólal meg, de akkor meg életveszély, mert az általános emberi érvényét veszi el a darabnak, s elkezd durván politizálni. S akkor már nem művészetet csinálsz, az már politika...” – ad hangot politikamentes szándéknak az előadáshoz készült *Kulisszák* címet viselő műsorfüzetben Méhes László.⁴¹³

Ez a fajta alibizmus, vagy ahogy Faragó Ödön a kisebbségi lét kezdetén jelölte: „politikamentes tapintat” ismerős helyzet a szlovákiai magyar színjátzásban. A kezdeményezés azonban általában belülről jött – a bőrüket és a színházat féltő alkotók vezették be az öncenzúra korlátozó

---

⁴¹³ Varga Emese: *A hatalmi mechanizmus nem változik, Kulisszák*, a Komáromi Jókai Színház műsorfüzetként szolgáló folyóirata – 2012/3., 6-7.

intézményét, a munka végeztével hazatérő vendégrendezőkre – amennyiben nem hahniként tekintettek az alkotói folyamatra – jellemzőbb volt a határon túli régióban való bátorság és szókimondás.

A korhűség fontosságára való hivatkozás ráadásul ellentmondásba ütközik az előadás megoldásaival, mutat rá Zappe László a *Critikai Lapok*ban megjelent írásában: „Méhes László egyáltalán nem lusta rendező. Sok ötlettel próbál hozzájárulni ahhoz, hogy Gogol szövege megelevenedjék a komáromi színpadon. Bár az valószínűleg szereposztási kényszer szülte beavatkozás a darabba, hogy a közjóléti intézmények gondnoka itt nő. Egy-egy betűnyi változtatás mind a család-, mind a keresztnévben – és máris kész a nemcsere. Ez a csöppnyi műtét azonban valójában egészen durva modernizálás, nagyon merész elrugaszkodás 1836-tól. Mert a régi Oroszországban cár ugyan lehetett nő, ha nem is a XIX., de a XVIII. században, ám egy kisvárosi hivatalnok csakis férfi lehetett. Egyenruhát sem tudtak volna egy asszonyra szabni. (Bár Horváth Kata jelmezei egyébként sem igazodnak szigorúan a korhoz, a férfiak például nem viselnek uniformist, és Rózsa István díszlete sem mondható igazán korhűnek, inkább csak úgy általában jelez valamilyen régies szalont.) (...) A játék azzal kezdődik, hogy a polgármester lányát alakító Tar Renáta pompásan imitálja a klimpírozást, a vendégek, a városka vezetői meg, akiket a nagy, vészterhes bejelentésre citáltak oda, remekül kapnak frászt tőle, és próbálják minden módon eltéríteni a házikisasszonyt a művészkedéstől. Szakszerűen működik egy profi bohózatrendező. Csak éppen olyan, mintha egy unalmas délutánt vagy estét elütni gyűltek volna össze rokonok, ismerősök, nem a polgármester riasztására rohantak volna oda. A játék élvezetes, de eleve kizárja azt is, hogy később a néző teljes súlyával átélje a revizor érkezésének hírét.”⁴¹⁴

A kritikák szerint a mélypont az ünnepi évadban következett be, amikor Méhes László az évad végén – pályáján nem először – színpadra állította a *Made in Hungária* című musicalt, amely komoly vitát indított el a sajtóban és a közbeszédben. A vita nem csupán az előadás konkrét szakmai kérdései kapcsán bontakozott ki (hiszen a legtöbb megszólaló eleve nem tartotta színházi előadásnak a produkciót), hanem a választás és a megvalósítás színházpolitikai következményeit rótták fel a megszólalók: „A Komáromi Jókai Színház művészeti vezetése jubileumi évadában nem kockáztatott semmit: a szerződtetett rendezők hozták a más színházakban korábban megrendezett színdarabjaikat, lefújták a port a szövegekönyvekről, hátradőltek az ötödik sor rendezői székében, s pestiesen szóltak: íme a nóvum, drága felvidéki

---

⁴¹⁴ Zappe László: *Szakszerű bohózat*, *Critikai Lapok*, 2012/12., <https://www.criticailapok.hu/13-2013-1/38510-szakszer-bohozat>

nagyonvidéki rezervátumlakók. Elhoztuk nektek a tutit, mert ti vagytok a mi ihletőink, szellemi sugalmazóink, gondolatserkentőink. S hogy a tuti még tutibb legyen, a rendezők magukkal hozták előző rendezéseik video- és DVD-felvételeit, s felmutatták a korlátlan lehetőségek korlátait. A *Made in Hungária* című musicalt Méhes László megrendezte Budapesten, Zalaegerszegen, Győrben, s természetesen, hogy színházunk főrendezőjeként engedett az erőszaknak, feláldozta magát, szellemiségében megújult, akár a fönixmadár, derekát beadva színpadra álmodta itt is a magyar nemzeti musicalt. Álmodott, rendezni nem rendezett, a tizenkét jelenet a librettó szerint folydogált.”⁴¹⁵

„Arra, hogy az ilyen kiemeltnek, ünnepinek meghirdetett évadot olyan minőségű produktummal zárták, mint Fenyő-Tasnádi *Made in Hungáriája*, arra nem lehet ésszerű magyarázat. Nincs az az anyagi helyzet, az a bevételközpontú gondolkodás, mely igazolhatná ezt a vállalást. Ráadásul a színház társulatából alig néhány szereplő kapott helyet a produkcióban, az állítólag szakmai »casting« során kiválasztott szereplők teljesítménye pedig csak újabb érvet szolgáltat a kételkedőnek: ha csak ilyen szintű szereplőket sikerült összeválogatni, az újabb ok arra, hogy ez a szellemileg, zeneileg igencsak híg tákolmány ne kerüljön színre.”⁴¹⁶

Az előadás költségei – a tánckarnak (Madách Színház stúdiósai – 20 táncos) és a sztárszereposztásnak (Fenyő Miklós, Puskás Péter és további nyolc vendégszínész) köszönhetően – jelentős mértékben meghaladták az átlagos keretet. Tóth Tibor igazgató szerint azonban ez a befektetés jócskán megtérült, hiszen húsz alkalommal játszotta a színház a musicalt, ebből tizenöt alkalommal bérleten kívül, s a nézők boldogan fizették meg az emelt jegyárat.

A *Made in Hungária* című befektetés azonban erősen beárnyékolja a vezetés társulatépítés szándékát, hiszen színház vezető művészei (Mokos Attila, Fabó Tibor, Holocsy Krisztina) statisztáltak Fenyő Miklós és Puskás Péter diadalmenetében, nem is beszélve arról, hogy néhány héttel a bemutató előtt került utcára a színház két végzett színésznője: Molnár Xénia és Szvrcsek Anita, azzal az indoklással, hogy nincs rájuk szükség a társulatban.

Egy színész szerződésének felbontása színházi belügynek számít a szlovákiai magyar színházakban is, a mindenkori vezetésnek szíve joga dönteni a társulat összetétele felől, csak hogy a két színésznő az említett esetben május közepén kapta meg a felmondását, ami lehetetlenné tette számukra a továbblépést, és a tíz vendégművész az új bemutatóban álságossá tette az igazgató és művészeti vezető társulat-dicsérő szövegeit.

Méhes későbbi előadásaiban is fel-feltűntek vendégszínészek, ami nem jelentett volna problémát, ha olyan művészi kvalitásról adtak volna tanúbizonyosságot, mely ösztönzően hat a társulatra (ahogy ez történt Csujá

⁴¹⁵ Soóky László: *Rózsaszín köd, dübörgő üresség, állótaps...* In: *Önfeladó színházak*, Media Nova M., 2017, 34-37.

⁴¹⁶ Hizsnyan Géza: *Jelek, játékok, Játéktér*, 2013/ősz, 45-51.

Imre, Pogány Judit, Nagy-Kálózy Eszter esetében), csakhogy ezek a színészek nem feleltek meg társulat szakmai nívójának sem. A főrendező törekvése tehát nem építő szándékot, frissítést, külső impulzust jelentett a társulat számára, hanem a szakmai színvonal gyengítését vonta maga után.

Méhes László a felmondások kapcsán a szakmai közösség egységességéről beszélt: „A főrendező fontosnak tartotta megjegyezni, hogy az országhatárok figyelembevétele nélkül gondolkodik a színházról, és szereposztáskor sem régiókban gondolkodik. »Úgy érzem, a felvidéki magyarság egyes képviselői azt sugallják, hogy nem helyes, ha egységként kezeljük a szakmát. Hogy ragaszkodjunk ehhez a territóriumhoz, ne nyissuk meg a piacot, tartsuk fenn a karantént.« Méhes idézte Halász János, a kultúráért felelős magyar államtitkár szavait, aki egy konferencián úgy fogalmazott: itt az ideje, hogy elfelejtsük a határon túli színház meghatározást, és magyar színházról, magyar alkotókról beszéljünk.”⁴¹⁷

Az említett incidenst követően fokozatosan megváltozott a színház belső kapcsolatrendszere, a kisebbségi színházak társulataira jellemző fészekhangulat eltűnt, a bizonyos szempontból talán korlátoltnak tűnő patrióta gondolkodásmódnak szép csendben nyoma veszett.

Soóky László az *Irodalmi Szemlé*ben megjelent írásában tudatos identitás-rombolással vádolja meg a színház vezetését: „Tóth Tibor, a Komáromi Jókai Színház igazgatója Méhes László főrendező befolyása alatt áll, s mind szakmai igényességében, mind színvonalában, mind pedig ön- és nemzettudatában romba döntötte a színházat. Méhes Lászlónak sincs élménye arról, hogy mind a Komáromi Jókai, mind a Kassai Thália Színház egy, Magyarországtól elszakított nemzetrész színházai. Egzotikumként kezelnek bennünket, s azzal az álságos kinyilatkoztatással bújnak a paraván mögé, hogy nyitni kell a világ felé, s a piacról kell hozni a színészeket. Megosztani és uralkodni. Félelemben tartani a még állományban lévöket, nap mint nap meglebegtetve előttük az utcára kerülés lehetőségét. Méhes pontosan tudja, hogy Komárom a magyarországi vidéki színházaknál is vidékibb, mint ahogy azt is, hogy a színészek immáron kiszolgáltatottak az ő kénye-kedvének. Ezért nem a társulathoz keres színművet, hanem a saját uszályát kormányozza Komárom felé. Erkölcsi és szellemi végveszélybe sodorta a komáromi színjátszást.”⁴¹⁸

A szlovákiai magyar színházi kultúra provincializmusának, bezártságának kérdésköre meghatározó problémája a közösségnek. Az erről folytatott

⁴¹⁷ Juhász Katalin: *A Jókai Színházban nem akarják fenntartani a karantént*, *Új Szó*, 2013.május 30., 9.

⁴¹⁸ Soóky László: *Rózsaszín köd, dübörgő üresség, állótaps...* In: *(Ön)feladó színházak*, Media Nova M., 2017, 34-37.

párbeszéd ebben a helyzetben azonban nem lehetett szakmailag termékeny, hiszen a színház vezetése számára érdektelen volt ez a kérdés, és nem is készült fel egy ilyen jellegű szakmai vitára. Pusztán anyagi megfontolásból hozott döntéseket, a színháznak felvállaltan üzleti jelleget adott: a nézők kommersz igényeinek a kielégítését tűzte ki elsődleges céljául. Ennek következményeként valóban kialakult egy szakmai és erkölcsi válság, amelyet nem sikerült ellensúlyozniuk a szakmailag igényesebb produkcióknak sem. A minőségi alkotómunkát felváltotta a kereskedelmi jellegű előadás-gyártás, a színészi-alkotói szabadságot a bennmaradásért folytatott küzdelem. A határok eltűntek, a karantén feloldódott – a színház működése ezekben az években teljes mértékben hasonlóná vált azokhoz a vidéki színházakéhoz, ahol csak és kizárólag a jegybevételben mérik a színház szerepét és fontosságát.

A szlovák kapcsolat – Martin Huba és Rastislav Ballek

„Azt szokták mondani: a kisebbségi színházak egyedülálló lehetősége, hogy két színházkultúra - a többségi nemzeté és az anyanyelvi – között mintegy összekötő kapocsként létezhetnek. Tehát a komáromi vagy a kassai színház értelemszerűen táplálkozik a magyarországi kultúrából, de magába szívja a szlovák – s ha a történelmi múltra gondolunk – a cseh színházi hatásokat is. Ez azonban jobbára elvi lehetőség, gyakorlat ugyanis többnyire mást mutat.”⁴¹⁹

A kassai Thália Színházzal ellentétben a komáromi társulat kapcsolata a szlovák színházi szakmával csak formális. Kassa polgári, többnyelvű jellege miatt másképp viszonyul a szlovák kultúrához, ráadásul a városon belül több színház is működik, a kassai szlovák sajtó rendszeresen beszámol a Thália előadásairól. Komáromhoz a legközelebb eső színházi város Nyitra (70 km), a szakmai együttműködés egy-egy vendégszínház szintjén ki is merül. (Ráadásul a nyitrai vendégszínházok szervezője többnyire a zborovai magyar közösség, tehát ez sem kötődik szakmai közeghez.) Annak ellenére, hogy a komáromi társulat magját a pozsonyi Színművészeti Főiskolán végzett színészek alkotják – akik jól beszélnek szlovákul –, a szlovák színházi alkotók közül az elmúlt két évtizedben mindössze két rendező dolgozott a komáromi társulattal: Martin Huba és Rastislav Ballek.

Martin Huba a pozsonyi főiskola tanáraként jól ismerte az egyetemi műhely magyar növendékeit, a jelenlegi társulat tagjai közül többen végeztek az ő osztályában (például a

---

⁴¹⁹ Nánay István: *Hatások és kölcsönhatások*, In: *Visszapillantás és előtekintés – A szlovákiai magyar hivatásos színjátszás fél évszázada* című konferencia előadásaiból, Clara Design Studio, 2002, 58-64.

színház igazgatója: Tóth Tibor), Huba gyakran hangoztatta a magyar diákok különlegességét, kétnyelvűségükből adódó alkotói többletét, felkérése tehát ilyen szempontból kézenfekvő volt.

Martin Hubával még a színház előző vezetése (Kiss Péntek József és Telihay Péter) vette fel a kapcsolatot, az előadás bemutatója azonban már az új igazgatás égisze alatt valósult meg. Az új direktor nem hagyta „kihűlni” ezt a kapcsolatot, másfél évtizedes igazgatói ténykedésének egyik legfontosabb szakmai eredménye a Martin Hubával és csapatával való szakmai együttműködés. Az *Imposztor* bemutatóját követően hét előadást rendezett Martin Huba a Komáromi Jókai Színházban: két Csehov-drámát (*Három nővér*, *Cseresznyés kert*), két Dosztojevszkij-regényadaptációt (*Karamazov testvérek*, *A félkegyelmű*), két Shakespeare-tragédiát (*Rómeó és Júlia*, *III. Richárd*), valamint Bulgakov *Álszentek összeesküvése* című művét állította színpadra.

A választás azért esett a klasszikusokra, mert így nem jelentett nyelvi problémát az idegen nyelvű rendezés, hiszen mindkét nyelven jó minőségű fordítások álltak az alkotók rendelkezésére (Az *Imposztor* ebből a szempontból kivétel, de az előadás létrejöttékor már létezett cseh, azóta pedig szlovák nyelvű fordítás is Spiró művéből. A színház Viktorie Hradská fordítását használta.) A klasszikus darabválasztás másik előnye az volt, hogy az előadások exportképesek voltak a szlovák szakma irányába.

Az említett előadások egységesek voltak abban, hogy teret biztosítottak a színészi játéknak, lehetőséget adtak a színésznek az egyéni megmutatkozásra, ugyanakkor Huba nagy hangsúlyt fektetett az összjátékra; a színészi kitöréseket pontos, finoman hangolt csapatjátékba ágyazta bele.

A játéktípus, melyet a komáromi társulatban felerősített, a szlovák színházi körökben elismerést hozott a társulat számára, Magyarországon azonban többnyire túl harsánynak minősítette a kritika: „A szereplők sokat kiabálnak – talán, hogy az intenzitást megpróbálják megteremtteni.”⁴²⁰ „Izzó gyűlölet és lángoló szerelem, hisztéria és idegösszeomlás, végzetes szenvedélyek és mérhetetlen bűnhődés – röviden így foglalható össze mindaz, ami a komáromi Karamazov testvérek szűkre szabott színpadán lezajlik az előadás két és fél órájában.”⁴²¹

„A színészek gyakran díszletezőként is funkcionálnak. Vagyis folyamatosan kell ki-be lépni a szerepekből-szerepekbe, miközben magát a szerepet többnyire magas hőfokon, izzó szenvedéllyel kell játszani, ráadásul a nézőktől alig néhány lépésnyi távolságban. Ha ez a bravúr

---

⁴²⁰ Dömötör Adrienn: *Kisvárdai huszonkettedszer*, *Critikai Lapok*, 2010/10, <https://www.criticailapok.hu/23-2005/37971-kisvarda-huszonkettedszer>

⁴²¹ Jászay Tamás: *Hatásos ígéret*, *Critikai Lapok*, 2007/11., 29.

sikerül, egészen emlékezetes előadás születhet. A komáromi társulatnak – legalábbis a pesti vendéjátékon – sajnos, nem sikerült.”⁴²²

A Martin Huba által rendezett előadások jellegzetes rendezői kézjegye, a „színház a színházban”-helyzet megteremtése nem minden előadásban jelenik meg direkt módon, de felbukkan néhány gesztus erejéig. Az *Imposztorban* és az *Álszentek összeesküvésében* ez a lehetőség a drámai anyagból adódott. A *Karamazov testvérekben* a bírósági tárgyalás, a büntett rekonstruálása ad lehetőséget a színházi helyzet kialakítására, a szereplők végig tanúként ülnek benn a színházi térben. Ugyanez a gesztus köszön vissza Huba utolsó rendezésében, *A félkegyelműben*, azzal a különbséggel, hogy a játsszók nagyobb távolságban, a nézőtér szétszórva ülnek, és farkasszemet néznek a színpadon elhelyezkedő nézőkkel – néző és játsszó helyzete így viszonylagossá válik.

A *Három nővérben* direkter módon másolta rá a rendező a Csehov szövegre a színházi háttér modellhelyzeteit: „Martin Huba szándéka Komáromban az volt, hogy a darabbal együtt annak próbafolyamatát is bemutassa. Ebből akár érdekes többsíkúság is létrejöhetett volna, ha valóban egy folyamatot tudott volna megmutatni, melynek során az alkotók a kezdeti állapotból eljutnak az előadásig.”⁴²³

Martin Huba állandó alkotói csapattal dolgozott a Komáromi Jókai Színházban: díszlettervezőként Jozef Ciller, jelmeztervezőként Milan Čorba, halálát követően Peter Čanecký, koreográfusként Juraj Letenay segítette az alkotói folyamatot. (Peter Mankovecký színész, zeneszerzőként, szintén a csapathoz tartozott haláláig.) Mindannyian a pozsonyi Színművészeti Főiskola tanáraiként dolgoztak hosszú évekig, Milan Čorba rektora is volt az intézménynek, Juraj Letenay pedig a mai napig a színházi tanszék vezetője. Az alkotói csapat is nagyban meghatározta az előadások stílusát. A korhűség és a realiztikus ábrázolás egyik előadás esetében sem volt jellemző sem a díszletre, sem a jelmezre. A díszletek nagy része egyszerű elemekből állt, a puritán jelzésrendszeren túl kiszolgálta a tájoló színház igényeit is: könnyen építhető, szállítható, tárolható elemekből állt össze.

Martin Huba rendezéseinek legfőbb erénye: a színészekkel végzett pedagógiai munka. A kritikusok által felrótt rendezői problémák ellenére is elmondható: az említett előadások próbafolyamatai a társulat számára nagy jelentőséggel bírtak. A társulat vezető színészei

---

⁴²² Urbán Balázs: *Fröccsenő indulatok*, *Criticai Lapok*, 2007/11. <https://www.criticailapok.hu/21-2007/30447-fr%C3%96ccsen%C3%95%20indulatok>

⁴²³ Dömötör Adrienn: *Kisvárdai huszonkettőszer*, *Criticai Lapok*, 2010/10, <https://www.criticailapok.hu/23-2005/37971-kisvarda-huszonkettoszer>

ezekben az előadásokban olyan szerepeket kaptak, s olyan munkafolyamatban vettek részt, melyben színészilag fejlődni tudtak.

Bár mindegyik előadásra fegyelmezett összmunka volt jellemző, az előadások a protagonista személye szerint is osztályozhatók. A Dosztojevszkij-regényadaptációk esetében meghatározó dramaturgiai kérdés: ki áll a történet középpontjában? A *Karamazov testvérek* komáromi főszereplője Dimitrij (Tóth Tibor), *A félkegyelműben* pedig a korábbi feldolgozásokkal ellentétben nem Miskin herceg, hanem Nasztaszja Filipovna (Holocsy Katalin) köré épül a történet. Az *Imposztor*, a *III. Richárd*, az *Álszentek összesküvése* Mocos Attila számára jelentett fontos színészi lehetőséget, bár Ivan Karamazovként és Lőrinc barátként is figyelemreméltó alakítást nyújtott. A *Cseresznyés kert* Ranyevszkaja- és a *Három nővér* Mása-alakítása Bandor Évának hozott elismerést: Kisvárdán, a Határon Túli Színházak Fesztiválján az említett két előadásban nyújtott alakításáért a legjobb női alakítás díjával tüntették ki. (2018-ban *A félkegyelmű* kisvárdai bemutatkozása után Lizaveta Prokofjona megformálásáért ugyancsak Bandor Évát díjazta a szakmai zsűri.)

A főszerepeket játszó közepgeneráció mellett meg kell említenem, hogy a társulatépítés szempontjából Martin Huba fiatal színészekkel végzett munkája is eredményes volt. Szabó Viktor, a komáromi színház fiatal színésze, először a *Cseresznyés kert* Trofimovjaként lépett színpadra Komáromban, a *Rómeó és Júliában* Mercutiót, *A félkegyelműben* Miskin herceg szerepét játszotta, mindkét alakítás érett színészi eszköztárról tanúskodott. Bárdos Judit színházi pályafutásának is fontos állomása Armande Bejart (*Álszentek összeesküvése*), Júlia (*Rómeó és Júlia*) és Aglaja (*A félkegyelmű*) megformálása.

Martin Huba rendezői jelenléte a komáromi társulatban a színház vezetésének legtudatosabb szakmai irányvonalát képviseli. A nyolc előadás szakmai értékelése azonban nem egységes, sem a kritikai tükörben, sem a társulat belső megítélése szerint.

A *III. Richárd* mártoni fesztiválszereplését követően Karol Mišovic, szlovák színházkritikus az előadás szakmai problémáit így magyarázta: „A rendezői attitűd nem változott: színpadra állítani egy előadást, majd átvinni egy másik színházba is. Ráadásul hasonló, ha nem ugyanabban a rendezői felfogásban. Két évvel ezelőtt láthattuk a komáromi Cseresznyés kertet a fesztiválon, mint a Szlovák Nemzeti Színházban megvalósult rendezés gyengébb lenyomatát. A komáromi Három nővér kópiái a pozsonyi és prágai egyetemen találhatóak. Kérdéses, hogy

az erősebb interpretációs és rendezői háttér nélküli előadásmásolás vajon produktív és művészi lehet-e?”⁴²⁴

A fentebb említett pedagógiai erényeket ugyan nem vonja kétségbe, de tény, hogy néhány előadás – a *Cseresznyés kert*, a *III. Richárd* és a *Rómeó és Júlia* esetében újrendezés történt. Martin Huba az előbbit a pozsonyi Szlovák Nemzeti Színházban rendezte, a Shakespeare-műveket pedig a prágai várban, a hagyományos nyári játékok keretében vitte színre.

Komáromban egyébként, mint az már kiderült, az újrendezés-tendencia elfogadott, a kópia minősége a rendező személyiségének, alkotói magatartásának, a drámai anyag minőségének függvénye. A komáromi Huba-rendezések a színészekkel végzett munka szempontjából egyetlen esetben sem tűntek hakninak, más kérdés, hogyan alakult volna a próbafolyamat, milyen új dimenziók nyílhattak volna meg, ha teljesen tisztán indult volna a próbafolyamatban minden fél. Úgy gondolom, a felelősség nemcsak a helyzetükön könnyíteni kívánó rendezőké, hanem a színházigazgatóké is, akik elfogadják, sőt üdvözlik az ismétlés gesztusát, hiszen így kiszámíthatóbb az előadás sikere.

A fiatalabb szlovák színházkritikusok talán épp emiatt a rendezői magatartás miatt reagáltak visszafogottan a Huba-rendezésekre, írásaikban többnyire a színészvezetést és a társulat kvalitásait méltatják. Huba szakmai kortársai megbocsátóbbak, elsősorban a Sztanyiszlavszkij-hagyomány megőrzése miatt tartják fontosnak Martin Huba színházrendezői tevékenységét: „Ez az előadás (*Cseresznyés kert*) lényegében folytatása a MCHAT (Moszkvai Művész Színház) által használt kulcsnak anélkül, hogy túlhangsúlyozná a módszer kliséit, a MCHAT-i megoldásokban az ezredforduló színházának poétikáját keresi, s ez elsősorban az emberi életről alkotott felfogásában, filozófiában érhető tetten.”⁴²⁵

Hozzá kell tennem, teljes képet a szlovák szakma hozzáállásáról, a Huba rendezésekhez és a komáromi színházhoz való viszonyáról nem tudok adni, hiszen a szlovák szakmai sajtóban a komáromi bemutatókról csak elvétve ír egy-egy szlovák nyelvű kritikus (kizárólag egy-egy fesztivált követően jelennek meg szlovák recenziók). Az utóbbi években Hízsnyan Géza kritikái jelennek meg szlovák színházi fórumokon, szakmai lapokban is.

---

⁴²⁴ Karol Mišovic: *Sok hůhó semmiért (Veľa kriků pre nič)*, Dotyky a spojenia fesztiválújság, 2013., 9. évfolyam, 3. szám, 2. , fordította: Varga Emese

⁴²⁵ Nadežda Lindovská a túrőcszentmártoni fesztivál szakmai beszélgetésén, 2011. június 26., forrás: a fesztivál honlapja: <http://www.dotykyaspojenia.sk/index.php/archiv/2011>, fordította: Varga Emese

Hizsnyan Géza Tóth Tibor színházigazgatói tevékenységének ezt az aspektusát így foglalja össze: „Tóth – eleinte kisebb, az utóbbi években sajnos egyre nagyobb kompromisszumokkal – vállalta az elődei által meghirdetett >>művészsínházi<< koncepciót. Ennek máig tartó áldásos hatása, hogy folytatta (illetve néhány év elteltével felújította) a szlovák színház egyik jelentős művészegeyéniségével, a színész-rendező Martin Hubával az elődei által megkezdett munkakapcsolatot. Ennek eredménye egy orosz klasszikusok sorozat (három kitűnő előadása – Karamazov testvérek, Három nővér, Cseresznyés kert – közül a Dosztojevszkij-mű adaptációja a színház történetének legjobb produkciói közé tartozik), valamint az elmúlt évadban színre került III. Richárd (Mokos Attila nagyszerű alakításával a címszerepben), melyet mind a Dotyky a spojenia (Érintések és kapcsolatok) címmel tartott szlovák színházi találkozóra, mind pedig a POSZT-ra meghívtak.”⁴²⁶

Hizsnyan Martin Huba utolsó rendezése kapcsán megjelent írása azonban az együttműködési folyamat leszálló ágát jelzi: „Martin Huba Komáromban a rendezői törzsgárdához tartozik, eddigi munkáival jelentős mértékben meghatározta a Komáromi Jókai Színház társulatának poétikáját, s komáromi előadásainak pozitív visszajelzése volt a közönség körében is. Ennek a leegyszerűsített interpretációnak az élménye azonban szintén banális. A Dosztojevszkijhez való rendezői visszatérés hatása a komáromi színházban még csak meg sem közelíti az ugyancsak Komáromban színpadra állított Karamazov testvérek katartikus élményét.”⁴²⁷

Az említett alkotó csapatnak köszönhetően tizenöt év alatt nyolc produkció született a Komáromi Jókai Színházban, melyek hozzájárultak a komáromi színház szlovák szakmai közösséghez való közeledéséhez. Az együttműködés következő állomása Miroslav Krleža *Glembay ház* című drámája 2019. október 10-én kerül majd bemutatásra a Komáromi Jókai Színházban.

Martin Hubán kívül az említett időszakban Rastislav Ballek rendezett a Komáromi Jókai Színházban, Ladsilav Ballek *A segéd* című regényének színpadi adaptációját vitte színre *A hentessegéd* címen.

Rastislav Ballek 1996-ban végzett a pozsonyi Színművészeti Főiskola rendező szakán, rendezői pályájának jellemző vonása, hogy előadásaihoz gyakran a 19. század elfelejtett szlovák irodalmából, a nemzeti szlovák irodalom kialakulásának időszakából választ alapanyagot. Ballek színházszemlélete búcsút int a Sztanyiszlavszkij-iskolának,

⁴²⁶ Hizsnyan Géza: *Jelek, játékok, Játéktér*, 2013. ősz, 2. évfolyam 3. szám, 45-50.

⁴²⁷ Hizsnyan Géza: *Érthetetlen idióta a vonatban* (nepochopiteľný Idiot vo vlaku), *Kód – konkrétne o divadle*, 2012/2., 20-23.

gondolkodásmódjára Kantor és a lengyel színház van nagy hatással. „Amikor Ballek Krakkó, Kantor és a lengyel színház bűvöletében hazatért Lengyelországból, többek között magával hozta Gombrowicznak azt a gondolatát is, hogy egy nemzet számára a kevésbé minőségi irodalom meghatározóbb lehet, mint az, amit a tankönyvekben tanítanak. A marginális, ilyen vagy olyan okokból ellentmondásos, elutasított vagy elfeledett irodalmi szövegek olyanok, mint a ráncok, bőrkeményedések, véraláfutások, horzsolások a nemzeti irodalom testén” – nyilatkozta Martin Kubran, Ballek állandó dramaturgja a rendezővel való közös munkáról.⁴²⁸ „A színház ereje abban rejlik, hogy ha valami nyugtalanítja az alkotót, azt átadhatja a nézőnek. A rendezés nehezebb, ha az alapprobléma nem nyugtalanít. Még akkor is, ha az adott szerzők formai világa nehezen formálható és körülhatárolható színpadon.”⁴²⁹ – vallja a rendező.

A fenti vallomásból látható, hogy Rastislav Ballek merőben más színházi ars poeticát fogalmazott meg, mint Martin Huba, épp ezért módszere kezdetben idegennek tűnt a realista színházi hagyományokon nevelkedett komáromi társulatnak.

Ladislav Ballek *A segéd* című regénye a háború utáni időszak magyarlakta kisvárosában, Palánkon játszódik, ide érkezik meg Riečan hentes a családjával, akinek a szlovák nemzeti felkelésben való érdemeiért kiutaltak egy mézárszékét, s ráadásként megkapja az előző tulajdonos tehetséges, ám de korántsem tisztességes módszerekkel üzletelő segédjét, Lančaričot. A segéd rövid időn belül fellendíti a gazdaságot és megbolondítja a Riečan családot – a hentes felesége és lánya gyorsan alkalmazkodik a helyzethez, s a gazdagság tudatától megrészegedve foggal-körömmel igyekeznek beilleszkedni a szétzüllött polgári közegbe, a hentes azonban képtelen az alkalmazkodásra, s miután családja teljesen szétzüllött, visszamenekül a hegyekbe. A regény témája és alapfelvetése, miszerint a magyar közösség megrontja és menekülésre kényszeríti a tiszta, együgyű szlovák embert – érzékeny témának tűnt, főleg a patrióta gondolkodású komáromi közösségben. Rastislav Ballek azonban kiemelte a történetet a politikai kontextusból, nem kereste a történelmi igazságokat, összefüggéseket, hanem egy olyan stilizált világot teremtett, ahol ezek a konfliktusok másodlagosak, nem a nemzetiségi konfliktus, hanem a történelem által sodortatott közép-európai kisember felől közelítette meg a témát, nem realista módon, hanem nagy hangsúlyt fektetve a látványra, a poézisre.

---

⁴²⁸ Zuzana Pálenčíková: *Szösszenetek Martin Kubrantól Rastislav Ballekról, önmagáról és más dolgokról* (Kvapka slov Martina Kubrana o Rastislavovi Ballekovi, o sebe a o inom), In: *Semíš a chróm, spreivodca mladým divadlom*, (Szemis és chróm – útmutató a fiatal színházhoz) Színházi Intézet – Pozsony - Divadelný ústav, Bratislava, 2000, fordította: Varga Emese, 15-22.

⁴²⁹ Pavol Viecha *Friss fuvallat a Színművészeti Főiskolán* (Čerstvý vánok v priestoroch VŠMU), a pozsonyi Színművészeti Egyetem weboldala, <http://reflektor.vsmu.sk/priestor/priestor-detail/article/cerstvy-vanok-v-priestoroch-vsmu/>

„A hentesegéd mind tartalmilag, mondanivalójában, mind színpadi megformálásában az utóbbi évek egyik legjelentősebb, legfontosabb előadása. Nem mellékesen pedig egyszerre aratott jelentős szakmai és közönségsikert, ami Komáromban különleges ritkaságnak számít. 2012-ben a szlovák színházak fesztiválján a szlovák előadások között is az egyik legnagyobb szakmai elismerést, legpozitívabb értékelést kapta.”⁴³⁰

„A hentesegéd nagyszerű analógiáját adja a vágóhíd és az emberiség darálójának, de ezzel még nincs vége, hiszen az analógiába ültetett szimbólumok mélyéről a XX. század történelmének motívumai bukkannak fel, olyanok, amelyek máig jelentékeny részét képezik a jelenkor embere sorsának. A háború, a erkölcsök, a magyar-szlovák viszony ilyen kendőzetlenül és tabuk nélkül talán még nem kapott értelmezést a Komáromi Jókai Színház deszkáin, vagy olyan régen, hogy már el is felejtettük. Az előadás tele van ötlettel, valamennyinek helye és értelme van.”⁴³¹

A hentesegéddel a kisvárdai fesztiválon is sikeresen szerepelt a komáromi társulat, a magyarországi színházi közegben azonban sem a problémafelvetés fontossága, sem a szakmai találkozás jelentősége nem volt „olvasható”. „A darab indítása nemzetiségi problémák taglalását sejteti, hamarosan kiderül azonban, hogy a központi kérdés a harácsolás, a háború után újjáéledő kapitalista mentalitás, egyáltalán az erkölcsi züllés, a szabadosság eluralkodása lesz. Szinte várjuk, hogy jöjjenek a kommunisták, akik majd rendet csinálnak. Ám erről, híven a regényhez, szó sincsen. Helyette szinte revüszerű kavalkádban zajlik a kisvárosi élet. (...) Inkább filozofikus-általános mondandójuk lehet az alkotóknak az emberi világról, mint olyanról, a kisémbri sorsról, illetve a lét kiszámíthatatlan kavargásáról, mintsem aktualizáló. Az előadás látványosan nem él azokkal a kínáló párhuzamokkal, amelyek fölfedezhetők lennének a háború utáni évek zűrzavarában feléledő torz, a törvényeken kívül, tehát azok nélkül tenyésző kapitalizmus és a volt szocialista országokban a rendszerváltások után elszabadult újraprofitizálás között.”⁴³²

A magyarországi és szlovákiai szakma eltérő reakciójának az okát a szlovákiai magyar színházkultúra fáziskésésben látom. Az, hogy egy előadás politikai töltettel, társadalomkritikai szemlélettel bír, nem jelent értéket a magyarországi színházi közegben, a szlovákiai magyar közegben viszont már ez a tény önmagában is elismerést vált ki. Ráadásul *A hentesegéd* olyan történelmi időszakot idéz meg, mely történetileg is vitatható, hiszen ezekre az évekre esett a magyar nemzetiség jogfosztása,

⁴³⁰ Hízsnyan Géza: *Szlovákiai magyar színházak Kisvárdán – 2013*, (a válogató jegyzete), *Kisvárdai Lapok*, 2013. június 26., 4.

⁴³¹ Horváth Gergő: *Az évad legszínvonalasabb előadása*, *Szabad Újság*, 2011. június 22., 25.

⁴³² Zappe László: *Revü és panoptikum a régi időkben*, *Critikai Lapok*, 2013. november, <https://www.criticailapok.hu/15-2011/38259-revue-es-panoptikum-regi-idkbl>

deportálása. Színpadra állítása meghatározó pillanat volt a szlovák-magyar színházi kapcsolatok szempontjából, az együttműködésnek mégsem lett folytatása, Tóth Tibor a színészek idegenkedésére hivatkozva, nem hívta meg újra rendezni Rastislav Ballekot.

A Komáromi Jókai Színház repertóriumára és rendezői

A rendszerváltás időszakát megelőzően a szlovákiai magyar színházak műsortervét bizonyos kötelező – vagy legalábbis ajánlott rendszer szerint határozták meg, a rendszerváltás után két évtizeddel újra kialakult egy sablon, amely többé kevésbé érvényes a Komáromi Jókai Színház utolsó másfél évtizedének repertoárjára is. Ez a modell nagyon hasonló a vidéki repertoárszínházak műsorszerkezetéhez, hiszen abból az alapproblémából indul ki, amely az említett színházakban is meghatározza a működést: a néző beédesgetése, többféle közönségréteg igényének kielégítése, a bevétel és a statisztikai mutatók növelése a cél, azaz a színház létjogosultságának számszerűsíthető bizonyítása, amely indokoltá teszi a fenntartó szerv dotációját.

2002-ben, a Komáromi Jókai Színház megalakulásának 50. évfordulóján, Telihay Péter, a színház akkori művészeti vezetője és főrendezője a színház korábbi műsorterveinek hiányosságaira rámutatva azt az ars poeticát fogalmazta meg, hogy „a nézőnek nem azt kéne adni, amit akar, hanem, amit akarnia kellene.”⁴³³

Tóth Tibor viszont a konszolidálódás jegyében, a közönségbarát színház fogalmának hangsúlyozásával kezdi meg színházigazgató működését. „Tóth Tibor helyzete, elsősorban kinevezésének késői időpontja, valamint a társulaton belüli feszültségek miatt ebben az évadban nagyon nehéz volt. Sajnos, mégis azt kell mondanom, hogy talán a kelleténél is több kompromisszumot kötöttek, s így az adott körülmények között nem túl magas elvárásoknak sem sikerült megfelelni. (...) Megkockáztatom: a négy zenés produkció vállalása túlment a »feltétlenül szükséges«-en... Intő jel azért is, mert a következő évad műsorterve is igencsak »közönségbarátnak« tűnik. Közönség alatt itt azt a bizonyos széles, de nem színházesztétikai igényességéről híres réteget értem. A szórakoztatás természetesen a színház (egyik) fő feladata. A fontos az lenne, hogy ez magas színvonalon, s a belső tartalmakat, szellemi izgalmakat keresőkről sem elfeledkezve valósuljon meg.”⁴³⁴

---

⁴³³ Elhangzott a Komáromi Jókai Színház megalakulásának 50. évfordulója alkalmából szervezett konferencián, In: Miklósi Péter (szerk.) *Visszapillantás és előretételezés*, Clara Design Studio, 2002, 49.

⁴³⁴ Hízsnyan Géza: *Egy évad Komáromban*, *Új Szó*, 2004. szeptember 17., 11-12.

Tizenhat színházi évad műsortervének mérlege bizonyítja, hogy nem csupán a beiktatás nehézségei, vagy az átmeneti konszolidációs szándék játszott közre. 2003 szeptemberétől 2019 júniusáig a színház kilencvenhárom bemutatójából huszonhárom zenés előadás került színre. Ha hozzátesszük a gyerekeknek készülő produkciókat – melyek három előadás kivételével, mindannyiszor zenés feldolgozásban került színpadra – ez együtt harminchat előadás, azaz a bemutatók egyharmadát teszi ki. A zenés előadások széles spektrumon mozogtak – a nagyoperettől kezdve (*Csárdáskirálynő*) a musicaleken át (*A dzsungel könyve*, *Chicago*, *Kabaré*, *A padlás*) a zenés vígjátékokig.

A helyzet érdekessége, hogy a Jókai Színház társulata prózai színészekből áll, a pozsonyi főiskolán, ahol a társulat tagjainak nagy része végzett, a zenés mesterség közel sem kap akkora hangsúlyt, mint a budapesti egyetemen. A társulat becsületére legyen mondva, hogy az esetek többségében tisztességesen megküzdöttek a zenés feladatokkal. Az előadások nagy részét élő zenével mutatták be. Ez az arány tulajdonképpen eldönti a korábbiakban feltett kérdést, azaz: milyen arculata van/lehet a szlovákiai magyar színházaknak? A tizenhat év alatt „felnevelt” közönség túlnyomóan zenés zsánerhez szokott, tehát a következő generáció színházi igényeit, szokásait is ez a szemléletmód határozza majd meg.

A zenés előadások közül ki kell emelnünk azokat a produkciókat, amelyek a Komáromi Jókai Színház számára íródtak. A *Gazdag szegények* esetében Darvas Ferenc, a *Vérnásznál Szarka Tamás*, *A borhoz* Kovács Márton, a *Börtönkarrierhez* Szemenyei János, a *Mandragórához* Rozs Tamás, *A velencei kalmárhoz* Dinnyés Dániel írt zenét. Az előadások végső értékelésétől függetlenül a fent említett esetek többségében értékes találkozások történtek a zeneszerzők és a társulat között. Hatványozottan igaz ez az állítás Gárdonyi Géza *A bor* című népszínművére. „A rendező elhagyta a népszínmű nélkülözhetetlenek hitt cigánymuzsikáját, Kovács Mártonnal szövetkezve olyan zenei alapot teremtett, amely még inkább erősíti *A bor* műfajtól független általános érvényét, drámai erejét. Van ugyan háromtagú zenekar (harmonikás és két rézfúvós), de a zenét – amúgy kaposváriasan – a teljes társulat szolgáltatja.”⁴³⁵ A produkció 2012-ben a kisvárdai fesztivál fődíját nyerte, visszahívásra, újabb közös munkára azonban nem került sor, sem a rendezővel (Bezerédi Zoltánnal), sem a zeneszerzővel (Kovács Mártonnal) nem találkozott többé a társulat.

A színház korábbi hagyományait követve tizenhat magyar és tizenhat világklasszikus mű került bemutatásra (néhány ezek közül zenés feldolgozásban). Az arányokat tekintve az

---

⁴³⁵ Nánay István: *A népszínmű él*, *Revizoronline*, 2008. 7.9., <http://www.revizoronline.com/article.php?id=599>, utolsó letöltés: 2019. január 4.

oroszklasszika a legmeghatározóbb (Csehov, Dosztojevszkij, Gogol és Bulgakov), de ezek mellett négy Shakespeare-drámát is bemutatott a színház. A magyar klasszikus szerzők közül Molnár Ferenc a „visszatérő” (*Doktor úr, Üvegcipő*), Gárdonyi, Móricz, Szomory, Heltai egy-egy mű erejéig voltak jelen.

A kortárs magyar dráma terén Spiró György négy drámájával „listavezető” (*Prah, Prima környék, Csirkefej, Imposztor*), Székely Csabának (*Bányavirág, Bányavakság*) és Tasnádi Istvánnak (*Magyar zombi, Made in Hungária*) két-két színművét játszották. Rajtuk kívül már csak Bereményi Géza *Az arany ára*, Müller Péter *Szomorú vasárnapja*, valamint Kárpáti Péter Rumcájsz-átirata képviseli a kortárs magyar dráma kategóriáját.

A kevésbé ismert, külföldi kortárs szerzők (Fosse, Charlotte Keatley, Koljada) a stúdiószínpadon kaptak helyet, az utóbbi időkben azonban a stúdióelőadások többsége szervezési és technikai okok miatt felkerült a nagyszínpadra, mégpedig a nagyszínpadon épített kamaratérbe, ahol egyszerre 150-180 néző kaphat helyet, míg a Vasmacska stúdióban legfeljebb 100 férőhely állt rendelkezésre.

A szlovák drámairodalomból mindössze két mű szerepelt: az említett *A hentessegéd* mellett Lahola *A napfoltok* című színműve.

Az elmúlt másfél évtizedben egy alkalommal próbált nyitni a Komáromi Jókai Színház a szlovákiai magyar dráma irányába. 2013 szeptemberében jelent meg a színház felhívása „olyan színpadi librettó megírására, melynek központi témája a felvidéki magyar identitás fejlődése, alakulása a történelmi események tükrében. Olyan, akár személyes ihletésű történeteket várunk, melyek a 1900-tól napjainkig követik, és híven tükrözik a felvidéki magyarság sorstörténetét. Fontos, hogy az egyes jelenetekben ne verbálisan bontakozzanak ki a viszonyok és a történet, hanem erős szituációkból álljon össze a történelmi füzér. A pályázóknak szerkezeti >>sorvezetőként<< ajánljuk figyelmébe a *Le Bal* című filmet, mely ihletője volt az *Össztánc* és a *Tančiareň* című előadásoknak is.”⁴³⁶

A pályázatra, mely 2014 márciusában zárult, négy pályamű érkezett, a szakmai zsűri (Soltészky Tibor, Tóth László és Forgács Miklós) az első két helyet nem osztotta ki, harmadik díjat pedig Gál István *Felvidéki össztánc* című librettója nyerte. Tulajdonképpen ez volt az egyetlen szöveg, amely megfelelt a kiírásnak, a többi pályamű erősen verbális jelleggel bírt.

A pályázatnak nem volt semmilyen utóélete, értékelése sem. A zsűritagok leadták írásban a szakmai bírálatukat (sem a szerzőkkel, sem az értékelő

---

⁴³⁶ A Komáromi Jókai Színház felhívása – 2013. szeptember 14., www.jokai.sk

szakemberekkel személyes találkozás nem történt), s ez alapján hozott döntést a színház vezetése a pályázat sorsáról.

Mivel a szlovákiai magyar dráma az ezredforduló után teljesen elfelejtett műfajjá vált, ez a kiírás nemhogy nem motiválta a szunnyadó drámaírókat, hanem olyan formai nehézségeket, akadályokat állított, melyeket színházi tapasztalat és gyakorlat nélkül lehetetlen volt teljesíteni. Így a Jókai Színház drámapályázata mintha a szlovákiai magyar dráma életképtelenségét szeretne volna bizonyítani. A bizonyítási eljárás ebből a szempontból sikeresnek mondható.

A Komáromi Jókai Színház előadásainak tematikája, problémaköre széles palettán mozog, ahogy a színpadi alapanyag minősége is változatos. Következetesség – tudatos koncepció mentén való építkezés – ritkán fedezhető fel, a műfaji valamint a közönség célcsoportjai szerinti tagoltság a jellemző.

A 2016/2017-es színházi évad kiemelkedett a többi közül, hiszen egyrészt egy központi probléma – a megosztottság kérdésköre – köré rendeződött, másrészt mert arányaiban több igényes előadást kínált, mint az előző évadok (Miller: *Az ügynök halála* – Forgács Péter; Székely Csaba: *Bányavakság* – Czajlik József; Ibsen: *A nép ellensége* – Koltai M. Gábor; Shakespeare: *Rómeó és Júlia* – Martin Huba; Heltai Jenő: *Naftalin* – Hargitai Iván; Charlotte Keatley: *Címzett ismeretlen* – Harsányi Sulyom László).

„Az utóbbi évtized talán lekompaktabb, legösszeszedettebb, legmagasabb művészi szintet elérő évadaként értékelte a 2016/17-es szezont Tóth Tibor igazgató a Komáromi Jókai Színház évadzáró társulati ülésen. Némi hiányérzete abból adódik, hogy a művész-színházi előadások sikere a közönség körében elmarad a remélttől, a megérdemelttől. Emiatt mérlegelni kell, hogy tervezhet-e a színház az elkövetkező években is hasonlóan tömény művészsínházi évadot – jegyezte meg a direktor, aki annyit már most elárult, hogy a következő, 65. évad némileg nézőbarátabb lesz a hátunk mögött hagyottnál.” – jelent meg az évadzárót követően.⁴³⁷

A 2016/2017-es színházi szezon valóban egyedülállónak számított, nem csak a repertoár tekintetében, hanem a színészi alakítások szempontjából is. Ebben az évadban a társulat fontos színészei egytől-egyig olyan feladatokat kaptak, amelyben lehetőségük volt a fejlődésre és a megmutatkozásra. (Bandor Éva – *A nép ellensége*, Anne Stockmann; Mocos Attila – *Az ügynök halála*, Willy Loman; Fabó Tibor – *Bányavakság*, Ince.)

Bár a Komáromi Jókai Színház legfőbb erőssége a társulata, s ezt az igazgató, a rendezők, és a szakmai visszajelzések egyöntetűen megerősítik,

---

⁴³⁷ V. Krasznica Melitta: *Erős évadot zárt a Jókai Színház, Új Szó*, 2017. június 27., 5.

mégsem alakult ki az a fajta tudatos, színészen gondolkodó tervezés, a kapacitás tudatos kiaknázása, mely egy ilyen társulat esetében természetes lenne. Egyformán jellemző ez a fiatal színészekre és a társulat meghatározó művészeire is.

Nyilvánvaló, hogy az évtizedes „zenés-nevelés” után az átlagnéző nem ujjong, ha Ibsen, Miller, Shakespeare nevét egy plakáton látja, az előadásszámok mégsem mutatták a „katasztrófát”. A 2016/2017-es évadban 142, míg az előző évadban 136 előadást játszott a színház.

A színház vezetése természetesen nem mondott le a szakmailag igényes előadásokról sem, ezt bizonyítja a következő évadban műsora tűzött *A félkegyelmű* (rendező: Martin Huba) és a *Bánk bán* (rendező: Hargitai Iván), de nem vállalja nyíltan a művészi kockázatot, sem az útkeresést, csak a nézőbarát keretek között, a jól bevált séma szerint próbál fennmaradni. A túlélés szándékának hangsúlyozása természetesen érthető aspektusa a kisebbségi létnek, ugyanakkor megváltoztak a társadalmi és gazdasági lehetőségek, és a kockázatmentesség beszűkíti a színház művészi lehetőségeit.

A legkevésbé megmagyarázható az a jelenség, amely a fentiekben már *A hentesegéd*, a stúdióelőadások, vagy a zenés előadások esetében *A bor* kapcsán felmerült, azaz, hogy: miért nem folytatódik egy-egy díjakkal és pozitív kritikai és nézővisszhangokkal alátámasztott szakmailag sikeres találkozás? Az említett három főrendezőn és Martin Hubán kívül egyedül Valló Péter lépte túl a „három határt”, 2010 és 2014 között öt előadást állított színpadra (Valló Péter rendezései Komáromban: Shakespeare: *Vízkereszt, vagy amit akartok*, Spiró Prima környék, Pinter: *Árulás*, Csiky Gergely: *Lumpok*, Mikszáth-Závada: *Különös házasság*.) Valló színházi ars poeticája találkozott a társulat szakmai elképzeléseivel, ráadásul színészpédagógiai szempontból – Huba mellett – a legerőteljesebb hatással volt a társulatra.

Csak néhány nevet sorolnék fel az elmúlt évek vendégrendezői közül, akikkel a munkakapcsolat egy-két sikeres évad után váratlanul megszakadt, pedig a színház időközben rendező-főrendező hiánnyal küzdött: Forgács Péter, Keszég László, Lukáts Andor, Schlanger András, Görög László, Béres Attila, Béres László, Keresztes Attila, Szócs Artúr, Vidnyánszky Attila – azaz a határon túli származású magyar rendezők – szintén „egyelőadásos rendezőként” kerültek a komáromi színház krónikájába. (A vajdasági származású Keszég László az egyedüli kivétel, vele két sikeres előadás után szakadt meg a munkakapcsolat.)

A színház vezetése az esetlegességet olykor azzal indokolja, hogy a határon túli magyar színházakat csak másodlagos, a magyarországi vidéki színházakat követő lehetőségként kezeli

a színházi szakma még napjainkban is, ezért nem működik megfelelően a kapcsolattartás és a kommunikáció. Egy felvidéki magyar társulat csak a „vidéki rokon” pozícióját érheti el a magyarországi / vagy szlovák színházi közösségben.

A színház vezetése részéről gyakran hangzott el magyarázatként, hogy az említett rendezőkkel nem lehet időpontot egyeztetni, ennek oka viszont a tudatos tervezés hiányában keresendő: a Komáromi Jókai Színház hosszú ideje jobb esetben az évadzárón, rosszabb esetben a nyári szünetben hirdeti meg új szezont, tehát az előkészítő folyamat akkor kezdődik, amikor más színházakban már a szereposztások is elkészültek.

A kisebbségi színházak hátrányos helyzetére való hivatkozás csupán ürügyként szolgál arra, hogy elfedjük a provincializmusnak azokat a szellemi és szakmai nyomait, amellyel fájdalmas lenne szembenéznünk. Elsősorban saját magunkat nem vesszük elég komolyan, és nem képességeink, de szellemi renyhességünk az oka annak, hogy nem tudunk kilépni ezekből a csapdahelyzetekből.

A provinciátudat jellemző megnyilvánulása, hogy a közösség nem hisz a saját szellemi erejében, ezért folyamatosan igazodni akar. A szlovákiai magyar színházak esetében természetesen érthető ez a jelenség, hiszen ez egy nagyon szűk réteget képvisel mind a magyarországi, mind a szlovák színházakkal szemben. A megfelelés- és igazodáskényszer azonban megfosztja azoktól a lehetőségektől is, amelyeket helyzetéből adódóan kiaknázhathatna.

Összegzés

A színház és politika kapcsolata

A csehszlovákiai magyar színházaknak százéves történetük során sosem sikerült magukat függetleníteni a mindenkori politikától. Adódott ez elsősorban abból, hogy a határon túli magyar színjátszás megszületése nem a másság prezentációjának szándékával történt meg, hanem egy politikai gesztus következményeként. Ebből adódóan a politika leválaszthatatlan összetevője a kisebbségi színjátszásnak. Más kérdés persze, hogy alkotói részről volt-e szándék arra, hogy függetlenítsen magát a politikától, hogy a színházak úgy is kivívják maguknak a szellemi autoritást, még akkor is, ha a gazdasági fenntartó mindvégig egy politikai hatalmat képviselő intézmény.

A színházak vezetői gyorsan tudatosították kiszolgáltatott helyzetüket, és megpróbálták a fenntartó politikai szerv kedvében járni. A politika kegyeinek elnyerésére tett kísérletek széles skálán mozogtak: a konkurens színház lejárataától kezdve, a színház üzleti jellegének erősítésén vagy épp a lojalitás és behódolás hangsúlyozásán át, a politikai és társadalomkritikai jellegű kérdések mellőzéséig, valamint az adott kor ideológiájának önfeladó kiszolgálásáig. Eszközeiket erkölcsileg megkérdőjelezhetjük, a kényszer azonban, hogy túléljék a politikai viharokat – a közösség szempontjából – elfogadható. Sajnos nagyon kevesen ismerték fel a csehszlovák kultúrpolitikának azt a sajátosságát, hogy a színházigazgatók részéről tett gesztusok semmit nem érnek; a hatalom kihasználja a színházi alkotók egzisztenciális félelmét, belső vizályt teremt; páholyból szemléli, ahogy a közösség elvérzik a kicsinyes, önmagát felemésztő háborúban.

Feltételezhetően a színházigazgatókban megfogalmazódott az igény a szellemi szabadság kialakítására – például Faragó Ödön 1919 áprilisában, amikor bemutatta a lojalitás szimbólumaként emlegetett *Az eladott menyasszonyt*, a következőt jegyezte fel naplójába: „Remek előadás, nagy siker, alig győztem fogadni a gratulációkat, és ugyanakkor azon gondolkodtam, mi lenne, ha bemutattatnám a Bánk bánt?”⁴³⁸ Csakhogy Faragó, és a későbbi színidirektorok is a „cél szentesíti az eszközt” elve szerint jártak el, és az évtizedek alatt a cél leszűkült a túlélésre. Nyilvánvalóan ebben azért közrejátszott a csehszlovák kultúrpolitika is, hiszen odafigyelt, és sakkban tartotta a magányos lázadókat. Faragó Ödönt is sikerült eltávolítani az országból, Fellegi István is titokban menekült el Komáromból, ahogy Gágyor Pétert és Beke Sándort is távozásra kényszerítették. A helyzet furcsasága, hogy ez nem sokat

---

⁴³⁸ Faragó Ödön: *A szlovén és a rusz nyelvű magyar színészet 25 éves története*, kézirat – OSZMI, Budapest, 34.

változott a rendszerváltás után sem, hiszen Bekét a *Klapka* bemutatója után egy évvel hamarabb hívták vissza tisztségéből, és Kiss Péntek József igazgatói pályája is politikai beavatkozás hatására ért véget.

Kérdés, hogy ha létrejött volna valamilyen színházi összefogás, akkor az honnan kaphatott volna támogatást. A szlovákiai magyar értelmiséget három alkalommal fejezték le az elmúlt száz esztendőben, az átlagos, kenyérgondokkal küzdő néző számára a színház nem volt létfontosságú, a magyarországi és szlovák színházi szakma pedig közömbösen viszonyult a szlovákiai magyar színházhoz. A szlovákiai magyar politikai pártok – néhány ritka pillanattól eltekintve, mely inkább az első két évtizedre volt jellemző – hasznot húztak a színházi vitákból, sőt, ha a szlovák politika épp közömbös maradt a magyar színházak működésével kapcsolatban, nemegyszer ők avatkoztak be könyörtelenül a színházak szakmai működésébe.

Sajnálatos tény, hogy a politika kiszolgálásának ellensúlyozására nem alakult ki belső szellemi ellenállás sem; a szlovákiai magyar színházak a kettős beszéd kialakítása helyett többnyire az öncenzúrázást választották, a társadalmi, közéleti témákat, kérdéseket mellőzték, a színház oktató-szórakoztató jellegére helyezték a nagyobb hangsúlyt, és önként mondtak le a szakmai, művészi kifejezés, a válaszadás lehetőségéről is. A túlélési ösztön, a politikamentes tapintat szakmai látszatzmeggoldásokat hozott létre.

Az utánpótlás kérdése

A színészi, alkotói utánpótlás kérdése a csehszlovákiai magyar színházak életében már a kezdetektől égető problémát jelentett, hiszen az 1920-as évek közepétől magyarországi színészek működési engedélye bizonytalanná vált. A Matesz és az Állami Faluszínház társulatának toborzása is gondot okozott, a műkedvelők lelkesedése egy idő után szakmailag kevésnek bizonyult. A hatvanas években a pozsonyi Színművészeti Főiskolával létrejött egyezség, miszerint minden évben felvesznek egy-egy magyar diákot is, elméletben megoldotta a problémát, csak hogy a végzett művészek egy része néhány év után elhagyta az országot (vagy a pályát). A nyolcvanas évek közepétől indult újra ez az együttműködés, és kisebb megszakításokkal a mai napig tart.

A pozsonyi Színművészeti Főiskolán közel hatvan magyar színész végzett, ehhez képest a társulatokból néhány kivételes időszakról eltekintve, mindig hiányzott a fiatal (vagy a közép) generáció. A végzett színészek jelentős többsége ugyanis nem tért vissza társulatához, hanem szlovák vagy magyarországi színházakhoz szerződött. A „hazatérők” pedig a szakmai színvonal függvényében vándoroltak keletről nyugatra, vagy fordítva.

Azokban a kivételes időszakokban, amikor egy-egy igazgatónak sikerült a fiatalokat összegyűjteni, mindig kiugró eredmények születtek (Komáromban Beke Sándor, Kiss Péntek

József igazgatása alatt, a Tháliában az intendatúra időszakában). Az igazgatóváltást követően azonban egyetlen egyszer sem sikerült a fiatal csapatot megtartani.

Magyar nyelvű szakmai képzés Faragó Ödön illegálisan működő színi iskoláját, valamint a színházak belső képzését leszámítva – amely minden esetben egy év után áldozatául esett a színházi munkának –, nem volt.

A pozsonyi Színművészeti Egyetemen jelenleg (2019. szeptember) is nyolc magyar diák tanul, a nemzetközi ösztöndíjprogramnak köszönhetően lehetőségük van arra, hogy egy-egy szemesztert a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetemen töltsenek. Ez a szakmai tapasztalat azért is nagyon fontos, mert Pozsonyban tíz éve megszűnt a magyar beszédtechnika-oktatás, hiánya a színházba visszatérő növendékeknél szembetűnő.

A komáromi társulatban jelenleg csak egy harminc év alatti színész van, s a kassai Thália Színház is meghallgatást írt ki fiatal színészek számára a 2019/2020-as évadra, tehát a probléma a mai napig nem oldódott meg.

A színészelvándorlás okát sokan a nehéz anyagi körülményekben látják, én úgy vélem, a szakmailag képzett színészeket riasztja a színházak provinciális jellege, ezért próbálnak máshol érvényesülni. Mivel a visszatérő „újoncok” egyedül érkeznek a társulatba, esélyük sincs, hogy hatással legyenek a szakmai munkára, fejlődésük a repertoárszínházi sebességgel készülő előadásokban kérdéses, ha néhány éven belül nem lépnek tovább, ügyesen idomulnak a vidéki színházi beidegződésekhez.

A probléma megoldását egy oktatási intézmény létrehozásában látom, amely nem egy-egy fiatal alkotót, hanem egy csapatot, egy új generációt indít útnak, így azok nem esnek áldozatául a megkövesedett rendszernek, hanem színházi közegben is tudják inspirálni egymást. Erre azonban egyelőre nincs szándék a szlovákiai magyar színházi közösségben. A színházigazgatók azzal hátrítják el az ötletet, hogy így sem tudnak munkát kínálni az utcán lévő szlovákiai magyar színészeknek.

A főiskolásokkal való együttműködés lehetősége is kihasználatlan, átlagban öt évente születik egy-egy stúdióelőadás, mely teret ad a pályakezdőknek a bemutatkozásra. 2013-ban Czajlik József hirdette meg az „Itt a helyed” programot, melynek eredményeként Száz Pál állította színre Mészöly *Az ablakmosó* című színművét, 2018-ban pedig a friss diplomás Rédlí Károly vitte színre a komáromi Vasmacska Stúdiószínpadon Lahola *A napfoltok* című drámáját. Rédlí Károly a következő évre nem kapott meghívást a Komáromi Jókai Színházba (Kassán viszont Pintér Béla *Parasztoperáját* állítja színre az ünnepi évad végén), és Száz Pál sem dolgozott többet a kassai társulatban. Pedig a rendezők terén még sokkal nagyobb problémákkal küzd a szlovákiai magyar színjátszás.

Rendezői utak és zsákutcák

Ha a száz év történeti összefüggéseiben nézem a szlovákiai magyar rendezők pályafutását, az elmagányosodás és elszigetelődés mindegyik időszakra jellemző. A két világháború között a rendezői feladatokat általában a társulat idősebb színészei látták el, kevés információink van arról, hogy egy-egy alkotó kizárólag rendezői szerepkörben került volna a társulathoz. (kivételes helyzet: Iván Sándor 1929-ben szerződött le a korábban Kolozsvárott dolgozó Forgács Sándort)

A szlovákiai magyar színházi közösség első saját, szakmailag képzett rendezője, Beke Sándor 1967-ben végzett a budapesti Színművészeti Főiskolán. Takáts Emőd és Horváth Lajos követték őt a sorban, akik a prágai egyetemen szereztek diplomát (Horváth Lajos bábrendezői szakon). A komáromi származású, szlovák nemzetiségű Dana Kapitáňová szintén Prágában végzett, néhány évad után azonban elhagyta a pályát.

A rendszerváltást követően az első, Pozsonyban végzett magyar rendező Forgács Miklós volt, a kezdeti kudarcok után hosszú évekig újságíróként dolgozott, jelenleg a kassai Thália Színház dramaturgja. Czajlik József 2002-ben végzett a pozsonyi egyetemen, a fiatalok kiáltványaként értelmezett *Amadeust* követően Magyarországra – a Bárka Színházba – szerződött, visszatérve 2012 óta a Thália Színház igazgatója.

Száz Pál és Rédlí Károly első és ezidáig egyetlen kőszínházi munkájáról már szoltam, Varga Viktor – jelenleg a szarvasi Cervinus Teátrum főrendezője – egyáltalán nem kapott lehetőséget szlovákiai magyar színházakban a megmutatkozásra.

A szlovákiai magyar színházi közösség száz év alatt nyolc szakmailag képzett rendezőt nevelt fel, és csak hárman tudtak a szlovákiai magyar színházi közegben hosszabb távon is érvényesülni. (A magyarországi és a szlovák szakmai kritikák csak Bekét és Czajlikot jegyzik, de Rédlí Károly is jó esélyekkel indul a pályán.) Riasztóan alacsony szám ez, főleg, ha arra gondolunk, hogy az említett rendezők között a legkritikább esetben alakult ki szakmai együttműködés, együtt gondolkodás. (Kivételt képez Czajlik és Forgács jelenlegi kassai szövetsége).

A végzett rendezők mellett minden korszakban voltak művészek, aki színészi pályájuk mellett vállaltak rendezői feladatokat is. A Magyar Területi Színházban Király Dezső, Tarics János, Riszdorfer László, később Dráfi Mátyás, Holocsy István, a Tháliában pedig Galán Géza, Csendes László, Dudás Péter és Gál Tamás. Közülük egyedül Konrád József igazolt át teljes mértékben a rendezői pályára, húsz éven keresztül volt a Matesz rendezője – a legtöbb előadást ő rendezte a színház történetében.

Az előadások több mint egyharmadát vendégrendezők jegyzik. Igaz, közülük néhányan időszakosan művészeti vezetői feladatokat is elláttak, de ez még önmagában nem jelentett garanciát a minőségi munkára. Természetesen voltak fontos, szakmailag eredményes találkozások is, melyek segítették a társulat fejlődését (például Lendvay Ferenc, Telihay Péter, Verebes István, Martin Huba, Valló Péter), s olyanok is akadtak, akik, „szellemileg kizsákmányolták” a társulatot. Sok esetben egyébként jó nevű magyarországi rendezők „kárpatmedencei magyar nagyvonalúsággal” – ahogy Dusza István színházkritikus jellemezte a jelenséget⁴³⁹ – másolták le valamelyik régebbi munkájukat. Igénytelenségük, „jó lesz ez vidéken”-típusú magatartásuk nem csak az egyes alkotókra nézve terhelő, hanem a művészeti vezetés önbecsülésének hiányáról is árulkodik. Az újrahasznosított rendezői haknik ráadásul sok esetben közönségsikernek örvendtek, aminek következtében a szlovákiai magyar színházi közösség magáról alkotott képe torzult, önbecsülése elsorvadt.

Színészközpontú színházak

Ha van a szlovákiai magyar színházi életnek olyan szegmense, amely „piacképes” akár a szlovák, akár a magyarországi színházak irányába, az mindenképpen a színész, a társulatok. Sokan sokszor nyilatkoztak mind a komáromi, mind a kassai színháznak erről az erényéről: az alázatos összjátékról, a színészi munka finomságáról, az összehangoltságról. A fesztiváldíjak nagy többsége színészi díj. Épp ezért fontosnak tartom, hogy beszéljek a szlovákiai magyar színésztársadalom helyzetéről, fejlődéséről is.

A szlovákiai magyar színházi struktúra középpontjában kezdettől fogva a színész állt. Köszönhető ez elsősorban annak, hogy a magyarországi színházi hagyományra épült. Másrészt ötven évet kellett várnia az első képzett rendezőjére, s ahogy korábban említettem, a száz év alatt mindössze nyolc szakmailag iskolázott rendezőt nevelt fel ez a közeg. Ugyanakkor, ha listáznánk a szlovákiai magyar társulatokban megfordult színészeket, egy nyolcszázhoz közelítő számot kapnánk.

A (cseh)szlovákiai magyar színháztörténet első időszakában nemcsak színészcentrikus szemlélet volt jellemző, de a sztárközpontúság is meghatározó karakterjegye volt a szlovákiai magyar színházi világnak. Nem véletlen, hogy a színigazgatók többsége budapesti sztárok felléptetésével próbálta megoldani a bevételi hiányt. Az államszocialista időszakban ez a szemlélet ideológiai okok miatt alábbhagyott, de a mai napig változatlanul a színészek „adják el” az előadást. A színésztársadalomnak az a fajta rétegzettsége, amely Magyarországon

---

⁴³⁹ Dusza István: *Lelki rabtartók egymás között*, *Új Szó*, 1999. március 8., 8.

működött⁴⁴⁰ a szlovenszkói színházakat kevésbé jellemezte, hiszen a főváros-vidék kategóriák összemosódtak, s az egyre kisebb társulatok miatt a szerepkörök is átalakultak.

A második világháború után a színésztársadalom majdnem teljes mértékben lecserélődött. A Magyar Területi Színház alapító tagjai közül egyedül Turner (Tatár) Zsigmondnak és Udvardy (Unatínska) Annának volt szakmai tapasztalata, Turner az Országos Színészegyesület iskolájában tanult, 1943 és 1946 között a Vígszínházban is játszott, Udvardy Anna pedig szintén Budapesten, majd a prágai konzervatóriumban fejezte be tanulmányait. Az Állami Faluszínház magyar tagozatának, a Matesz társulatának többi tagja vagy teljesen pályakezdő volt, vagy egy-egy amatőr színjátszó csoportból került a hivatásos színházhoz, és Munk Istvántól és Lendvay Ferencről sajátította el a színészmesterség alapjait.

Fellegi István kezdeményezésére az ötvenes évek végén született egy megállapodás a pozsonyi Színművészeti Főiskolával, mely szerint időről-időre felvesznek néhány magyar hallgatót is, hogy a Matesz társulata szakmailag megerősödjön. 1963-ban elsőként Beke Sándor, Thirring Viola és Galán Géza végzett a pozsonyi főiskolán, 1965-ben Dráfi Mátyás, 1966-ban Németh Ica, 1970-ben Sunyovszky Szilvia, 1973-ban Kuczmann Eta. Ez a kezdeményezés a hetvenes évek végén már háttérbe szorult, a 80-as évek végén indult be újra ez a folyamat, s azóta is tart, 1987-től napjainkig több mint ötven magyar diák került ki az egyetemről.

A budapesti Színház- és Filmművészeti Főiskolára is felvételt nyert néhány szlovákiai magyar színinövendék: Lelkes Júlia 1968-ban, Holocsy István 1973-ban, Kaszás Attila 1983-ban kapta meg színészklevelét.

A színház direktorai évről-évre színészfelvételt hirdettek, hogy fiatalítsák a társulatot: Csendes László, Boráros Imre, Ropog József, Petréc Anna, Póthe István, Benes Ildikó így kerültek a színház kötelékébe. A kassai Thália Színpad megalakulásakor is „önkéntesekkel” egészítették ki a Komáromból kiszakadt csapatot: Cs. Tóth Erzsébet, Pólos Árpád, Kövesdi Szabó Mária, László Géza, Érsek György – hogy csak azokat említsem, akik hosszabb ideig maradtak a színházak kötelékében.

A rendszerváltás után a helyzet némileg megváltozott, Beke Sándor a Jókai Színház kötelékében színészstúdiót alapított, ahol a szakmai munkára ugyan kevés idő jutott, hiszen az újoncok szinte mindegyik előadásban játszottak, de jelenlétük felpezsdítette a színház életét. A fiatal színészjelöltek nagy százalékban néhány év után valamelyik főiskolán, vagy magyarországi stúdióban folytatták tanulmányaikat. A pozsonyi Színművészetről is kettessel érkeztek a végzett színészek, csak a megtartásuk jelentett egyre nagyobb problémát. A határok

---

⁴⁴⁰ Gajdó Tamás(szerk): *Magyar színháztörténet 1920-1949*, Magyar Könyvklub, Budapest, 1072.

megnyíltak, a színészvándorlás intenzívebb lett, mint valaha. A budapesti egyetemre is egyre többen nyertek felvételt Szlovákiából. A teljesség igénye nélkül: Telekes Péter, Lajos András, Száraz Dénes, Csémy Balázs, Horváth Sebestyén Sándor, Andruskó Marcella, Borbély Alexandra, Ficza István – egyikük sem szerződött le az egyetemi évek után szlovákiai magyar színházhoz, ahogy a Kaposváron végzett Matusek Attila, Molnár Gusztáv, Szurcsík Ádám sem. (Egyedül Habodász István volt egy évad erejéig a Thália Színház társulatának tagja).

A felvidéki magyar színészek tehát sok esetben a magyarországi színházakban helyezkednek el: Rancsó Dezső és Varga Szilvia még a 90-es években szerződött Magyarországra, Stubendek Katalin, Dósa Zsuzsa, Nagy András, Reiter Zoltán szintén, Lucskay Róbert, Ollé Erik, Vincze Emőke, Varga Anikó a Bárka Színház társulatát erősítette egy ideig, Gubik Ági Kiss Péntek József lemondását követően jött el Komáromból, Benkő Géza folyamatosan több magyarországi és szlovák színházban is játszott.

Érdekes jelenség, hogy ennek ellenére azok a színészek, akik a pozsonyi Színházművészeti Főiskolán végeztek sokkal nehezebben integrálódnak a magyarországi szakmai miliőben, mint akár az erdélyiek, vagy a vajdaságiak. Telihay Péter, aki mindkét szlovákiai magyar színházban dolgozott, s jól ismeri a szlovákiai magyar színészeket, így vall erről: „A színpadi nyelv és a hétköznapi nyelv nem azonos. A színpadi nyelv sűrítésre épül, időkezelése más, mint a hétköznapi beszédé. Ezért amikor a színészképzésbe lép a növendék, valójában akkor is egy új nyelvet kel megtanulnia, ha történetesen az anyanyelvén tanulja a színészi mesterséget. Vajdaságban is, és Erdélyben is, a határon túli magyar színészképzésben magyarul folyik az oktatás, tehát a gyerekek magyarul tanulnak „színészek lenni”. Szlovákiában a felvidéki magyar gyerekek csak szlovákul végezhetik el a főiskolát, ahol magyar beszédtechnikát elvileg tanulnak ugyan, de ez nem ilyen egyszerű. A szlovák egészen más természetű nyelv, mint a magyar. Egész más a nyelvtana, a verbális készlete szűkebb, és más a dallama, ritmusa, hangképzése is, és mint a magyarnak. A szlovák nyelvben nagy a mássalhangzó torlódás, és alapvetően mély hangrendű a szókincs, ettől aztán egész más a mondat lüktetése, máshol vannak a hangsúlyok. Az ottani magyar gyerekek ezeket a hangsúlyokat tanulják meg a színpadon eszközként használni, a szlovák nyelv logikáját sajátítják el. Ezek után nagyon nehéz a magyarországi színpadi nyelv logikájára ráállni, s emiatt éveket veszítenek, ha átjönnek Magyarországra. Másrészt a pozsonyi gyerekek kevésbé szövegcentrikusan gondolkodnak, mint a Magyarországon végzett színészek, mert a szlovák színházban a metakommunikáció erősebb.

A szlovák színjátszásnak, de a lengyel, orosz, szerb színjátszásnak is van egy sajátossága: erős a spiritualitása. A szlovák nemzet alapvetően gyakorló vallásos nép, az ő gondolkodásukban a transzcendencia természetesen jelenlévő dolog, ellentétben Magyarországgal. Nagyon nehéz

egy magyarországi színésznek elmagyarázni, hogy a Csehov darabokban, a lengyel darabokban mi az a megfejthetetlen abszurditás, titok, amitől azok a darabok működésbe jönnek, egyszerűen azért, mert Magyarországon a transzcendencia nem része a hétköznapiaknak, ellentétben Szlovákiával. A szlovákiai magyar színészek életében is jelentős helye van a spiritualitásnak. Kevésbé akadémikusok, a szöveget nem tekintik logikai rejtvénynek, elfogadják, hogy vannak olyan dolgok, ahova a logika már nem ér el.”⁴⁴¹

A szlovák színházi közegben viszont – bár a felvidéki magyar színészek egy része szlovák színházakban is játszik (Kassai Csongor, Varga Anikó, Bocsárszky Attila, Tóth Krisztina, Oszlák Péter, Dékány Nikolett, Culka Ottó, Gál Tamás) – az erős magyar akcentus jelent akadályt, melyet a szlovák beszédtechnikai képzés ellenére sem tudnak levetkőzni a magyar hallgatók.

A szlovákiai magyar színészek útja, szakmai lehetőségei és akadályai hasonlatosak a szlovákiai magyar színházakéhoz, megrekednek két színházi kultúra között, és sodródnak. Próbálnak igazodni és alkalmazkodni, nyelvileg és stílusosan egyaránt, de keveseknek adatik meg a siker és az elismerés.

A szlovákiai magyar színészeket nem igazán jegyzik; nyilván más esélyekkel indul, aki a budapesti egyetemről kerül a pályára, de Borbély Alexandra vallomásából⁴⁴² arra következtethetünk, hogy ez a kettőség éppúgy megmarad.

Az alakítás díjakon kívül az elmúlt harminc évben öt színészt tüntetett ki a magyarországi színházi szakma, Jászai Mari-díjban részesült Dráfi Mátyás, Bandor Éva, Fabó Tibor, Tóth Tibor és Gál Tamás. Boráros Imre 2014-ben Kossuth-díjat kapott, az egyetlen szlovákiai magyar színházi Kossuth-díjas művész, mégis elhomályosítja az örömet és büszkeséget a díj egyértelmű politikai töltete.

A kritikátlanság kritikája

„Csehszlovákiában nem a kritikusok ütik agyon a költőket és írókat, hanem fordítva: a magukat valamely módon mellőzötteknek, megsértetteknek érzett költők dorongolják agyon a kritikust. A jobbérzésű kritikus igazán nem tehet mást: elhallgat, és a jobb időre bízza, hogy a dicsőségéhes farkasok egymást majd felfalják.” – írja Keller Imre 1926-ban az

---

⁴⁴¹ Interjú Telihay Péterrel, 2019. szeptember 15.

⁴⁴² Borbély Alexandra: *Milyen lehet csak egyvalamilyennek lenni?*, Az előadás 2018. november 30-án hangzott el a TEDxLibertyBridgeWomen színpadán, <https://www.youtube.com/watch?v=Wo3HP1jwuIU>

irodalomkritikáról.⁴⁴³ A jelenség, amelyről beszámol, nem csak az államfordulatot követően jellemezte a csehszlovákiai magyar közösséget, hanem részévé vált a hagyománynak: a szlovákiai magyar színházkritika története gyakorlatilag az elnémulás folyamatát rögzíthetné. A két világháború közti időszakban számos kulturális folyóirat foglalkozott színházzal, bár tény, hogy a színikritikák szakmai színvonala meglehetősen kiegyensúlyozatlan volt. Az üzleti és művészi kérdések összeütközése éppúgy befolyásolta a kritikák minőségét, mint a színház társadalmi fontossága: a szerzőknek kötelességük volt támogatni az egyébként is nehéz helyzetben lévő társulatokat. „A kritikus keze meg van kötve, sokszor épp az ellenkezőjét írja annak, mint amit szeretne” – panaszolja a *Kassai Újság*ban Reiner Brúnó.⁴⁴⁴

A színházkritika műfajában érhető tetten leginkább a kisebbségben lévő művész társadalom tudathasadása. Egyrészt az írástudóknak támogatniuk kell a színházakat, ugyanakkor művészileg objektív módon értékelni az előadásokat, mindezt egy olyan közegben, ahol a szakmai értékrend nem alakult ki. Aki a szakmaiság mellett döntött, elárulta a társulatot, aki belátó volt, és inkább dicsért, mint szembesített, szakmája árulójává vált. Ez a kettős mérce teljesen ellehetetlenítette a színházkritikusok helyzetét, nem csoda, hogy sokan inkább elhallgattak. A szakmai visszajelzés hiánya azonban erősítette a színház üzleti jellegét, mert a nézői igény vált meghatározó szemponttá.

Az államszocialista időszakban a helyzet annyiban változott, hogy az üzleti szempontok helyett ideológiai kérdések kerültek előtérbe. A színházi írásokból nemcsak az derül ki, ki volt a támogatott szerző, hanem az is, melyik színházi alkotó állt közel a kultúrpolitika irányítóihoz. Ugyanakkor kialakult egyfajta kettős beszéd, amikor már politikailag sikerült valakit ellehetetleníteni, hirtelen megszorodtak a pozitív visszajelzések. A hatvanas évek végén ez a gondolkodásmód némileg változott, az új kritikus generáció írásaiból ugyan nem tűnt el teljesen az államszocialista „íz”, de a szakmai elemzések nagyobb teret kaptak. Kényes kérdésekről azonban, mint például Gágyor Péter eltávolítása, természetesen nem eshetett szó a sajtóban.

A rendszerváltást követően a társadalmilag kiemelt színházi események vették át a színház anyanyelv-megőrző, missziós szerepét. Tehát a közösség gondolkodásában megmaradt az az igény, hogy egy-egy előadásnak ne csak szakmai érényeit emelje ki, hanem annak közösségépítő jellegéről is párbeszédet folytasson. A szabad anyanyelvhasználat után a

---

⁴⁴³ Keller Imre: *A kritikátlanság átka Szlovénzkón*, In: *Irodalmi mozaikok*, Atheneum, Kassai Könyvnyomda és Lapkiadó, 1926, 145-155.

⁴⁴⁴ *Kassai Újság*, 1929. november 17., 264.

közösség múltjának, traumáinak feltárása vált központi problémává. Ebből adódtak a szlovákiai magyar és magyarországi kritikák közti különbségek.

A művésztszervezetek tagjai ebben az időszakban is „háborúban álltak” a sajtóval. A középserűséget elmarasztaló színikritikákra úgy tekintettek, mint egy felhívásra, melyre feltétlenül válaszolniuk kell. Az elmúlt évtizedekben számos sértődött igazgatói, színészi válasz – valójában suta magyarázkodás – jelent meg a szlovákiai magyar sajtótermékekben, néhány nyilatkozatban egészen konkrétan a színház ellenségeinek titulálták a bírálatok szerzőit. „Ahelyett, hogy a Matesz a kritikusokat akarja a sajtószabadság lehetőségei között korlátozni, inkább a színházvezetés dicstelen múltjával nézhetne szembe.”⁴⁴⁵ – írta Dusza István, aki a rendszerváltástól 2002-ben bekövetkező haláláig az egyedüliként követte végig a színházi eseményeket, mind a professzionális, mind az amatőr színházi közegben. Természetesen mások is írtak színi bírálatokat, de ő volt az egyedüli, aki minden bemutatón és eseményen jelen volt. Halálát követően nem volt senki, aki átvette volna ezt a hálátlan feladatot, sőt a színházkritikusok száma egyre szűkülte. Ha ma átlapozza valaki a szlovákiai magyar sajtót, egy-egy bemutató után népszerűsítő cikkekkel, interjúkkal, s talán még tudósításokkal is találkozhat, de színházkritika elvétve fordul elő. A szlovákiai magyar színházkritikusok kontra színészek százéves háborúját a színészek nyerték.

A tetszhalott szlovákiai magyar dráma

A szlovákiai magyar dráma helyzetével kapcsolatban a kulturális és színházi közösség az elmúlt évtizedben arra a megállapításra jutott, hogy nincs – sőt, nem is volt ilyen soha. Ez a belenyugvás nyilván sokkal kényelmesebb, mint annak végiggondolása, hogyan futott zátonyra ez a műsorréteg, s mit kéne tenni az újraélesztéséért. A megállapítás egyébként téves, hiszen a szlovákiai magyar színháztörténet mindhárom időszakában születtek drámaszövegek, melyeket játszottak is a színházak – az, hogy ezek nemigen kerültek be a köztudatba, nem a drámaírók hibája. A drámák szakmai minősége ugyanakkor igen változó.

Az első időszakban a magyarországi – s főképp a budapesti – minta határozta meg a csehszlovákiai magyar drámaírást. „A felvidéki dráma első szárnypróbálgatásait csirájában megfojtották, mielőtt még alapvető eredmények jöhettek volna létre.” – írja Kemény Gábor. „A kisebbségi dráma kezdeteit csak nevek jelentik, s a laikus munkákban sincs semmi jellegzetes területi vonás”⁴⁴⁶. Ennek ellenére ebből az időszakból harminc drámaíró sikerült

---

⁴⁴⁵ Dusza István: *Az örök opposzió biztos fedezékéből*, Válasz Varsányi Máriának, a Matesz művésznőjének, *Új Szó*, 1990. február 5., 3.

⁴⁴⁶ Kemény Gábor: *Így tűnt el egy gondolat*, MEFHOSZ könyvkiadó, Budapest, 1940, 138.

összegyűjtenem, hetven százalékuk ugyan „egydrámás” szerző, de a fennmaradó néhány drámaíró műveit játszotta a pozsonyi és kassai színház, sőt olyan is előfordult, hogy egy-egy művet Budapesten és Pozsonyban szlovákul is bemutattak. (Sebesi Ernő, Sziklay Ferenc).

Később a Magyar Területi Színház vezetése komoly erőfeszítéseket tett a szerzők felkutatására és ideológiai nevelésére, de ezeknek a színpadi szövegeknek minden esetben a meghatározott ideológiai és formai keretek között kellett maradniuk.

A Magyar Területi Színházban az államszocialista időszak éveiben tizenkilenc bemutatót tartottak szlovákiai magyar szerzők műveiből. Tizenhét szlovákiai magyar dráma került színre – Egri Viktor *Ének a romok felett* és Dávid Teréz *Dódi* című játékát két alkalommal is műsorára tűzte a színház. Dávid Teréz volt a legnépszerűbb drámaíró, ő vezeti a „toplistát” hat bemutatóval, Egri Viktor öt komáromi bemutatót mondhat a magáénak. A Matesz fiókkintézményeként működő Thália Színpadon tizenegy alkalommal mutattak be szlovákiai magyar drámát – igaz, a bemutatott művek között volt néhány drámaszöveg, amely élt a kettős beszéd lehetőségével, tehát nem csupán ideológiai céllal került bemutatásra.

A rendszerváltás után többen abban reménykedtek, hogy valamelyik fiókból egyszer csak előkerülnek a be nem mutatott, kiadatlan, nagy drámai művek, melyek reflektálnak az elmúlt hetven év eseményeire is. Nem kerültek elő. Az eltelt három évtizedben négy szlovákiai magyar színmű szerepelt a Jókai Színház repertoárján – Beke Sándor és Kiss Péntek József igazgatóknak köszönhetően. A Thália Színház megalakulása óta pedig hat alkalommal került színre szlovákiai magyar szerző műve.

Az 1989-es eseményeket követően négy drámaírói pályázat került kiírásra. Egyedül a Klapka drámapályázat díjazott műve (Mészáros László: *A mi hőszünk*) került színpadra a Bástya Színpadon, Beke Sándor rendezésében. A Dráma 50 Kiss Péntek József igazgatói korszakához kötődik, utóélete azért nem lett, mert időközben eltávolították a direktort pozíciójából, s az őt követő Tóth Tibor nem vállalta át ezt a feladatot. Tóth tizenhat éves regnálása alatt egyetlen látszat-drámapályázatot hirdetett meg, melyet nemcsak, hogy bemutató, de méltó szakmai értékelés sem követett. A Thália Színház 1956 kapcsán meghirdetett drámapályázata sem kapott kellő nyilvánosságot, a kassai magyar konzulátus szervezésében zajlott, és elsősorban politikai töltettel bírt: Csáky Pál Európa-parlamentari képviselőnek újabb megmutatkozási és kampánylehetőséget hozott, a szerzőkhöz azonban nem jutott el az információ sem.

A rendszerváltás óta eltelt időszakban a színházak negatív magatartása és a problémától való teljes elzárkózása ellenére született néhány drámaszöveg, melyek kötetben, vagy az

irodalmi lapok hasábjain meg is jelentek (Tózsér Árpád: *Faustus Prágában*, Fülöp Antal: *A bemutató*, Kiss Péntek József: *A vendég*, Gágyor Péter: *Isten veled, Monarchia!*, Péntes Tímea: *Drámák, drámák*, Csehy Zoltán: *Dido*, Forgács Miklós: *Áruló vagy, Halász!*). Az egyetlen komoly drámaírói életművet Soóky László mondhatja magáénak (hat színházi bemutató, két drámakötet – tizenhárom megjelent dráma), igaz, a drámák nem kőszínházi környezetben kerültek bemutatásra, hanem a Dialóg nonprofit szervezet égisze alatt.

A politika színházra gyakorolt hatásáról már szoltam, a szlovákiai magyar dráma politikai manipulálása azonban egy különösen káros, torz jelenséget eredményezett: Csáky Pál a Magyar Közösség Pártjának EP képviselője közel egy évtizede aktívan is foglalkozik drámaírással, s ezek a szövegek már a harmadik kötetet töltik meg. A drámaszövegek nagyobb része a szlovákiai magyar múlttal foglalkozik, meglehetősen hazug módon, heroizálva mutatja meg a szlovákiai magyar közösség elmúlt száz évét. A drámák szakmai színvonala minősíthetetlen. Ezekből a drámaszövegekből Csáky Pál évről-évre színpadra állítat néhányat, melyekkel végigvonul az országon, és kampányol, a legtöbb helyen beszédet is mond. Hol a Boráros Imre Színház, hol a Teátrum Színházi Társaság vállalja fel ezt a feladatot – a nyugdíjas színészeknek ez jó bevételi lehetőség, és a helyszíneknek is megéri, hiszen az előadások költségeit szintén Csáky Pál állja. A szlovákiai magyar kulturális közegben azonban ennek eredményeként a dráma fogalma végleg elvesztette az értékét, nem beszélve arról, hogy az említett fércművek történeti tartalma hamis, ideológiai töltete álságos, az előadások szakmaisága alulmúlja az amatőr produkciókét.

A Dialóg nonprofit szervezet 2019 februárjában meghirdetett egy drámapályázatot szlovákiai magyar szerzők részére műfaji és tematikai megkötés nélkül. A pályázatra, mely július 31-én zárult, huszonnégy pályamű érkezett be. A pályázat kiértékelése még folyamatban van, október végén hirdet eredményt a szakmai zsűri, mégis nagyon fontos fordulópontot jelent ez a szlovákiai magyar dráma kérdésében, hiszen ahogy említettem, ezt a műfajt az utóbbi időben már halottnak minősítették a színházak igazgatói. Egyetlen jól szervezett pályázat azonban elegendő volt ahhoz, hogy újra bekerüljön a közbeszédbe.

Színházi kapcsolatok

Ahogy arról a korábbiakban már szoltam, a szlovákiai magyar színházak és a szlovák színházkultúra között a száz év alatt nem alakult ki valódi kölcsönhatást eredményező kapcsolat. Az első húsz évben a csehszlovák társulatok – a játszóhelyek korlátozottsága miatt – direkt módon voltak riválisai a magyar színházaknak. A művészi közeledést az a néhány cseh színpadi mű jelentette, amelyek bemutatásra kerültek ebben az időszakban, az együttműködés

pedig kimerült abban a néhány operaelőadásban, amelyet Oscar Nedbal, pozsonyi igazgató kínált fel az átpasszolt napokért cserébe.

A második világháborút követően változott a helyzet, hiszen a magyar színház egyértelműen alárendelt helyzetben volt – a szlovák Állami Faluszínház tagozataként jön létre az első társulat, és a pozsonyi Szlovák Nemzeti Színház nyújt segítő kezet a Matesz induló csapatának. Erre a közös útra azonban az államszocializmus ideológiája és a baráti együttműködés kötelezettsége telepedett rá.

A rendszerváltás után létrejöhetett volna valós szakmai együttműködés is, csak hogy a magyar intézmények – néhány kivételes helyzettől eltekintve – bezárkóztak, a szlovák színházi közeg pedig nem volt kíváncsi a nemzetiségi színházak problémáira. Ahogy már említettem, a kassai színház esetében ez másképp működik. Kassán ez a kulturális kapcsolatrendszer adott: a kassai színház egy ideje feliratozza az előadásait, szlovák nézőknek is játszik előadásokat. Komáromban hosszú távon csak Martin Huba jelentette a szlovák színházi kultúrához való kötődést. A magyar társulatok időnként meghívást kapnak a *Dotyky a spojenia* (*Érintések és kötések*) nevet viselő, túrócszentmártoni színházi seregszemlére, a szlovák színházi szakma itt találkozik egyedül magyar előadásokkal. A színházak harmincéves újkori történetében háromszor kaptak magyar társulatok megmutatkozási lehetőséget a nemzetközi Divadelná Nitra (Színházi Nyitra) fesztiválon: két Czajlik-előadás (*Amadeus*, *Rückverc*) és Martin Huba *Karamazov testvérek*-rendezése került bemutatásra. Az, hogy Gál Tamás a *Rückverc* főszerepéért megkapta a szlovák kritikusok díját, a Deszkát, egyedülálló színházi sikert jelentett.

A szlovákiai magyar színházak elsősorban a magyar színházi kultúrához kapcsolódtak. A két világháború közti időszakban – amíg a politikai rendszer lehetővé tette – magyarországi vendégszínészekkel és rendezőkkel egészítették ki a hazai társulatokat, és több alkalommal is vendégszínháziak Pozsonyban vagy Kassán rangos magyarországi színházak.

Az államszocializmus éveiben csak a hatvanas évektől indul újra ez a fajta együttműködés, addig csak kivételes esetben, politikai engedéllyel érkeztek alkotók Komáromba (Lendvay Ferenc). A magyarországi színházkritikusok is csak a Thália Színpad megalakulását követően kezdték észrevenni a szlovákiai magyar színházakat. (Elsősorban Kassára jártak.)

A határok megnyílásával azonban egyre több vendégművész érkezett Komáromba és Kassára, és a szlovákiai magyar színházi társulatok is – újabb játszóhelyet keresve – becserkészték a magyarországi piacot. A magyarországi színházi fesztiválok közül egyedül a kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiváljára kaptak rendszeresen meghívást a

felvidéki teátrumok, de amióta a fesztivál szemlélete megváltozott, és felvette a Magyar Színházak Fesztiválja nevet, már ez sem garantált.

Az elmúlt néhány évben két alkalommal jutott ki a POSZT-ra komáromi előadás (*Tartuffe, III. Richárd*), mindkettő rosszul szerepelt, és lesújtó szakmai véleményt kapott. A Vendégségben Budapesten programnak köszönhetően éves rendszerességgel meghívást kapnak a határon túli magyar színházak Budapestre, a Thália Színházba, itt azonban a néhány kritikust leszámítva a Magyarországon élő felvidéki származású drukkerek töltik meg a nézőteret.

A koprodukciókat szorgalmazó pályázati rendszernek köszönhetően az elmúlt évben létrejött néhány előadáscsere és közös produkció is, csak hogy ez többnyire egy-egy vendégalkotó felbukkanását jelenti csupán, és azt a lehetőséget, hogy a határon túli magyar színházak egy-egy előadásukkal bérletbe kerülhetnek valamelyik vidéki teátrumban. (A Jókai Színháznak a Soproni Petőfi Színház az egyik ilyen koprodukciónak partnere.)

A magyarországi vendégrendezők hatásáról már szóltam, ahogy a szlovákiai magyar színészek elvándorlásáról is – tulajdonképpen ez a két jelenség képezi a legbiztosabb alapját a magyarországi szakmai együttműködésnek. A szomorú csak az, hogy a szlovákiai magyar színházak számára ezek a helyzetek szakmai veszteséget jelentenek.

Jövőkép – vagy annak hiánya

Összefoglalómból kitűnik, hogy a szlovákiai magyar színházi élet több területe is zsákutcába került, ami természetesen nem jelenti a színházak megszűnését. A szlovákiai magyar közösség fáziskésését számba véve néhány évtizedig még mindenképpen tarthatónak tűnik ez a struktúra. Belső színházi reformra aligha számíthatunk, hiszen a színházi alkotók, vezetők nem vállalják a kockázatot, minden a régi modell szerint folytatódik tovább. A szlovák színházi törvény nem szól arról, hogy a színházak élén álló igazgatókat milyen időközönként kell újrapiályáztatni, így a kinevezések meghatározatlan időre szólnak.

2018 nyarán a kulturális minisztérium magyar nemzetiségű államtitkára, Rigó Konrád javaslatot nyújtott be arra, hogy a nemzetiségi színházakat újra a minisztériumhoz csatolják, biztosítva ezzel a központi figyelmet és a nagyobb költségvetést. Több mint száz szlovák és magyar nyelvű színházi alkotó támogatta az államtitkár javaslatát, melyet a kormányon lévő Híd is felvállalt, amely mindeztidáig közömbös maradt a nemzetiségi színházak problémáival szemben. A javaslat mégsem került a parlament elé, mert a megyei szervek és az érintett színházigazgatók nem támogatták a beadványt; Tóth Tibor, a Komáromi Jókai Színház

igazgatója garancia hiányában utasította el a lehetőséget. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy 2002-ben a nemzetiségi színházak igazgatói – a magyar színházak részéről Kolár Péter és Kiss Péntek József – épp Komáromban fogalmaztak meg egy közös kérvényt, melyben a minisztériumi fenntartóhoz való tartozás szándékát rögzítették, mert számukra az jelentett nagyobb garanciát.)

Az elmúlt néhány évben megszorodtak a színházi tevékenységet folytató nonprofit szervezetek és kisvállalkozások. Nagy részük azért jött létre, mert a kőszínházakban nem jutott mindenki számára hely, és a szerződés nélküli színészek egyéni módon próbálnak a pályán maradni. Időrendben az első ilyen társaság a Teátrum még Kiss Péntek József igazgatása idején alakult meg, a nyugdíjas színészeket gyűjtötte össze, többnyire szórakoztató jellegű előadásokkal járták – s járják alkalomszerűen még most is – az „elhanyagolt” vidéket. A hetényi Csavar Színház Gál Tamás kezdeményezésére jött létre, aki többnyire klasszikus irodalmi műveket dolgozott át színpadra, de voltak kortárs művekből készült produkciói is. A Csavar legsikeresebb előadása, *A nagyidai cigányok* a Kaleidoszkóp Fesztivál, valamint a kisvárdai fesztivál fődíját is elnyerte. A Boráros Imre Színház elsősorban Csáky Pál műveinek népszerűsítésére szakosodott, erősen politikai töltetű, és elsősorban a névadó Boráros Imrere épül, aki talán nem véletlenül az egyetlen Kossuth-díjas felvidéki színházi alkotó. A Dialóg nonprofit szervezet a szlovákiai magyar dráma – és más elhanyagolt színházi területek – felkarolását tűzte ki célul, a Vekker Műhely pedig a tantermi színházi előadásokkal foglalkozik. Dunaszerdahelyi központtal jött létre a Rivalda Színház nevet viselő társulat, tagjai magyarországi stúdiókból kikerült színészek. A Rivalda nem szakosodott: többféle műfajjal is próbálkozik, egyelőre nem számottevő szakmai sikerrel.

Ami miatt ez mégiscsak érdekes lehet, az az, hogy másfél évvel ezelőtt felröppent a hír: Dunaszerdahelyen új, állami fenntartású magyar színház van alakulóban. A dunaszerdahelyi Rivalda Színház a helyi érintettség okán úgy véli, az ő csapatuk kerül ily módon intézményes keretek közé. Csakhogy az ötlet nem tőlük származik, Czajlik József végzős egyetemistaként nyilatkozott erről elsőként, majd Gál Tamás a Csavar elődjeként létrehozta a Szevasz Színházat, (Szerdahelyi Városi Színház), Czajlik pedig Epopeteia Műhely néven működtetett rövid ideig egy alternatív társulatot.

A harmadik magyar színház ötletére a két kőszínházi igazgató első körben meglehetősen agresszívan reagált, a komáromi direktor, felélesztve az ötven évvel ezelőtti hagyományt, fel is vetette a kérdést: minek két koldusból hármat csinálni? Ennek ellenére az előkészítés folyamata nem torpant meg: Nagyszombat megye képviselőtestülete pályázatot írt ki a harmadik magyar színház koncepciójára, a pályázat 2019. április végén zárult le, de azóta nem került ki újabb sajtóközlemény. Azt, hogy pontosan kit szemeltek ki a színház vezetésére, és milyen szakmai

elképzések vannak a harmadik színházzal kapcsolatosan, nem lehet tudni. Annyi bizonyos, hogy Dunaszerdahelyen – amely az elmúlt évtizedben gazdaságilag és kulturálisan megerősödött – és a megyei vezetésben egyértelmű szándék fogalmazódott meg a színház létrehozására, ráadásul Magyarországról is kaptak ígéretet támogatásra.

A harmadik színház létrejötte új fejezetet nyithat a szlovákiai magyar színjátszás történetében, megtöri a komáromi színház monopol helyzetét, az „egy színház, vagy kettő” százéves dilemmáját is felülírhatja. A kérdés csak az, hogy a versenyhelyzet szakmai megmérettetés lesz-e, vagy üzleti vetélkedés.

Felhasznált irodalom

Könyvek, lexikonok

A felvidéki magyarság húsz éve, Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete, Budapest, 1938.

A kassai magyar színészet százéves jubileuma, Kassai Kazinczy Kör, 1916.

Assman: Jan: *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2012

A visszatért Felvidék adattára I-II., Budapest, 1939.

Balázs Béla: *Életünk*, Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1973.

Bagar Andrej: *A színház dolgairól (O veciach divadla)*, Tatran, Bratislava, 1980.

Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008

Bárdos István – Kecskés László – Mácza Mihály: *Komárom-Komárno, város a Duna két partján*, Komárom Város Önkormányzata, 1994

Benczúr Vilmos: *Kassai játékszín*, Közérdek Lapvállalat, Kassa, 1924

Benyovszky Károly: *A pozsonyi magyar színészet története 1867-ig*, Bratislava – Pozsony, Steiner Zsigmond könyvkereskedése, 1928

Benyovszky Károly: *A szlovenszkói magyar színészet vázlatos története*, Pozsony, Steiner Zsigmond könyvkereskedése, 1933

Beke Sándor: *A sors vezetett Pozsonytól Kassáig – Kassától Egerig*, szerkesztette: Pásztó András, magánkiadás, Budapest, 2014.

Janko Borodáč: *O Slovenské národné divadlo*, Martin, Osveta, 1953

Borsody István (szerk.) *Magyarok Csehszlovákiában 1918-1938*, Ország útja, Budapest, 1938

Cesnaková- Michalcová Milena: *Premeny divadla (Színházi változások)*, Bratislava –
Pozsony, Veda, 1981

Cesnaková-Michalcová Milena: *Z divadelnej minulosti na Slovensku*, Divadelný ústav, 2004

Chmelko Andrej: *Divadlo na východnom Slovensku*, Košice, Východoslovenské
vydavateľstvo, 1971

Csanda Sándor: *Első nemzedék*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1982

Csanda Sándor: *Harmadik nemzedék*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1971

Darvay Nagy Adrienne: *Színek Kisvárdán*, Várszínház és Művészetek Háza, Kisvárdá, 1998.

Deres Kornélia-Herczog Noémi: *Színház és társadalom*, József Attila Kör Irodalmi Egyesület
és PRAE:HU Kft, 2018

Dusza István: *Nézőtéri napló 1981-1990*, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1992.

Mrlían Rudolf (szerk.): *Encyklopédia dramatických umení (A drámai művészetek
enciklopédiája)*, I–II., Veda (Tudomány) Könyvkiadó, Pozsony, 1990.

Fábry Zoltán: *Kvaterka, kúria, kultúra*, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry (Szlovák
Szépirodalmi Kiadó) 1964,

Fábry Zoltán: *Merre vagy Európa? Kisebbségek a vádlottak padján*, Pannónia Kiskönyvtár,
Pozsony, 1991

Fábry Zoltán: *Vigyázó szemmel*, Madách Könyvkiadó, 1971

Faragó Ödön: *Impresszióim*, Budapest, 1912

Faragó Ödön: *A vidéki színház újjáépítése*, Kassa, 1918;

Faragó Ödön: *Írások és emlékek*, Ungvár, 1933;

Faragó Ödön: *Írásaim és emlékeim*, Kassa, 1942;

Faragó Ödön: *A magyar színészet országútján*, saját kiadás, Budapest, 1946

Farkas Pali: *Színész almanach*, Kassa, Szent Erzsébet Nyomda R-T, 1925

Fazekas József – Hunčík Péter (szerk.) *Magyarok Szlovákiában (1989-2004), Összefoglaló jelentés a rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja – Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely, 2004.

Fazekas József – Hunčík Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. Dokumentumok, kronológia, (1989-2004)*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja – Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely, 2004.

Gajdó Tamás (szerk.) *Színház és politika*, OSZMI, Budapest, 2007

Gajdó Tamás (szerk.) *Magyar színháztörténet 1873-1920*, Magyar Könyvklub, OSZMI, 2001

Gajdó Tamás (szerk.) *Magyar színháztörténet 1920-1949*, Magyar Könyvklub, OSZMI,

Grendel Lajos: *A modern magyar irodalom története*, Kalligram, Budapest, 2010

Grendel Lajos: *Elszigeteltség vagy egyetemesség*, Széphalom Könyvműhely, Budapest 1991,

Grendel Lajos: *Hazám, Abszurdisztán*, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1989

Gyönyör József: *Államalkotó nemzetiségek*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1989

Gyönyör József: *Mi lesz velünk magyarokkal?*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1990

Gyüre Lajos – Kolár Péter (szerk.): *Vox Humana – Thália 1969-2009, A Kassai Thália Színház negyven éve*, Hernád Magyar Lap- és Könyvkiadó, Kassa, 2009.

Hizsnyan Géza: *Színházi világaim*, Madách Posonium, Pozsony, 2010

Hunčík Péter -Fazekas József (szerk.): *Magyarok Szlovákiában (1989-2004), Összefoglaló jelentés a rendszerváltástól az Európa Unió csatlakozásig*, szerkesztette: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely, 2004

Vladimír Horváth – Elemír Rákoš – Jozef Watzka: *Bratislava, hlavné mesto Slovenska*, Obzor, Bratislava, 1977.

Janics Kálmán, *A hontalanság éve*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1979

Keller Imre. *Irodalmi mozaikok*, Athenaeum Kassai Könyvnyomda és Lapkiadó R. T., Kassa, 1926

Keller Imre: *Jubileumi album 1918-1928*, Kassa, 1928

Kemény Gábor: *Így tűnt el egy gondolat*, MEFHOSZ könyvkiadó, Budapest, 1940

Kiss Péntek József: *A megbecsült színház*, AB-ART, Pozsony, 2014

Kissné Földes Katalin: *Az Állami Faluszínház műsora 1951-58*, Színháztörténeti füzetek – 12., Budapest, 1957

Kyselová Eva: *Jedna republika – jedno divadlo, Dialóg slovenskej a českej činohry 1918-1992*, Divadelný ústav, 2018

Jankovics Marcell: *Húsz esztendő Pozsonyban*, Méry Ratio, 2010

Koltai Tamás: *Színházi szívesség*, Noran Kiadó Kft, Budapest, 2005

Kováts Miklós: *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában, 1918-1938*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1974

Lengyel György (szerk) *Színház és diktatúra*, Corvina, OSZMI, Budapest, 2011

Magyar Területi Színház – Komáromi Jókai Színház 1952-2007, a Kulisszák ünnepi kiadása, Komárom, Jókai Alapítvány, 2007.

Andrej Mráz (szerk.) *Pamätnica SND (A Szlovák Nemzeti Színház emlékkönyve)*, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry /Szlovák Szépirodalmi Könyvkiadó/ 1960,

Németh Zoltán: *A bevégezetlen feladat*, Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2005, 5.

Pályi András: *Színészek keresztútjában*, Kalligram, Pozsony, 2011

Popély Árpád (szerk.) *Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948-1956 közötti történetéhez*, Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008

Simon Attila - Popély Árpád (szerk.): *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok, 1989-1992, Elbeszélt történelem*, I– II. Fórum Kissebbségkutató Intézet, Somorja, 2010.

Simon Attila: *Küzdelem a városért, Pozsony és a pozsonyi magyarok 1938-39*, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2011

Simon Attila: *Magyar idők a Felvidéken*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2014

Soóky László: *Az (ön)feladó színházak*, Media Nova M, Dunaszerdahely, 2017

Staud Géza: *A magyar színháztörténet forrásai I-III.* (Színháztörténeti könyvtár), Színháztudományi Intézet-Országos Színháztörténeti Múzeum, Budapest, 1962

Szegedy Maszák Mihály (szerk.) *A magyar irodalom története III.*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007

Székely György (szerk.): *Magyar színházművészeti lexikon*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1994.

Szlovenszkói küldetés, Csehszlovákiai magyar esszéírók, 1918-1938, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1984

Szőke József – Viczián János (szerk.) *Ki kicsoda Kassától Prágáig?* Babits Kiadó, Szekszárd, 2005

Szőke József (szerk.): *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája (I.-IV.) 1945-1985*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1982-1991

Tóth László: *Párhuzamok, kitérők*, Tatabánya, 1991, 133.

Tóth László: *Elfeledett évek*, Kalligram, Pozsony, 1993

Tóth László: „...miként hajdan az apostolok” - *A komáromi magyar színjátszás története a kezdetektől 1945-ig*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 1997

Tóth László: *Déryné nyomában., A komáromi magyar színjátszás története 1945-től napjainkig*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 1998.

Tóth László: *Köz-művelődés-történet*, Ister, Budapest, 2000.

Tóth László: *... nagy haszna a Teátrumnak*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2016.,

Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998 I-III.*, Ister Kiadó, Budapest, 1999

Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1983

Turczel Lajos (szerk.) *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918-1995*, Madách-Posonium, Pozsony, 1997

Turczel Lajos: *Tanulmányok és emlékezések*, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1987

Vadkerty Katalin: *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Kalligram, Pozsony. 1999.

Vajda Barnabás: *A csehszlovákiai ideológiai harc természetéről*, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, 2017,

Verebes István: *Tólig*, Scolar Kiadó, Budapest, 2018,

Visszapillantás és előretétekintés, a szlovákiai magyar hivatásos színjátszás fél évszázada című konferencia előadásai, Pozsony, Clara Design, 2002.

Folyóiratcikkek

Ablonczy László: *A szlovákiai magyar színházasztás évtizedei, Film, Színház, Muzsika*, 1988. március 12., 12.

Alexander Noskovič: *Köszöntő – kérdőjellel, a Faluszínház 10 éve (Zdravica s otáznikom, 10 rokov Dedinského divadla)*, *Slovenské divadlo*, 1959/1. 74.

Antal Klaudia: *Csak színház a színházban*, Szigligeti – Lakatos: Liliomfi - a Kassai Thália Színház vendégjátéka a budapesti József Attila Színházban, [www. szinhaz. net](http://szinhaz.net), 2018. február 15., <http://szinhaz.net/2018/02/15/antal-klaudia-csak-szinhaz-a-szinhazban/>

Bábi Tibor: *Csendes borzadózás a millióktól, Új Szó*, 1968. március 17., 7

Bábi Tibor: *Két színház, A Hét*, 1959. április 5., 14. szám, 18-19.

Barak László: *A demokrácia „nehogymábajlegyenistái”*, *Új Szó*, 2007, március 10., 17.

Batta György: *Megbukott a közönség? Szabad Újság*, 2003. február 26., 4.

Beke Sándor: *Az égig érő fa, tanulmányok a Csongor és Tünde eredetéről, Irodalmi Szemle*, 1973/7, 579-602.

Bodnár Gyula: *Profí tempó vagy diktatúra?, Kis magyar tragédia a Jókai Színházban, Új Szó*, 1991. december 4., 6-7.

Budai Katalin: *Ádámék plexi alatt, Színház*, 1993. június, 23-25.

Budai Katalin: *Két trikolor összesimul, Film Színház Muzsika*, 1989. december 16., 20.

Czajlik József: *Ennyi elég? – határon túli magyar színházak Magyarországon*, Czajlik József nyilatkozata, Színház, 2016. október, <http://szinhaz.net/2016/10/09/ennyi-eleg/>

Darvay Nagy Adrienne: *Staruffe, Criticai Lapok*, 2001. november, 3-4.

Darvay Nagy Adrienne: *Vallomás, Criticai Lapok*, 2002/12.

Dávid Teréz: *Séta a Matesz körül, Irodalmi Szemle*, 1983/1, 51-60.

„Don”: *Optimista rendezte tragédia, Press*, (kétnyelvű regionális folyóirat), 1993. április 2., 3.

Dömötör Adrienn: *Kisvárdai huszonkettedszer, Criticai Lapok*, 2010/10,
<https://www.criticailapok.hu/23-2005/37971-kisvarda-huszonkettedszer>

Dusza István: „*Amit elkezdtem, férfiasan szeretném befejezni*”, Interjú Beke Sándorral, a Magyar Területi Színház igazgatójával, *Új Szó*, 1990. március 20., 5.

Dusza István: „*Kísértet járja be...*”, *Új Szó*, 1992. január 8., 5.

Dusza István: „*Nem szeretnék korlátok között élve gondolkodni*”, beszélgetés Takáts Emőddel, *Új Szó*, 1998. szeptember 3., 9.

Dusza István: *1526 és 1956*, *Új Szó*, 1991. október 23., 5.

Dusza István: *A bűn viszonylagossága*, *Új Szó*, 1998. május 12., 9.

Dusza István: *A miniszterium kétszer döntött*, *Új Szó*, 1994. június 28., 7.

Dusza István: *Ácsorgó lányok a fűskamra előtt*, *Új Szó*, 1999. április 1., 10.

Dusza István: *Amikor csupán a gesztusok maradnak*, *Új Szó*, 1991. július 17., 5.

Dusza István: *Az örök opposzió biztos fedezékéből, Válasz Varsányi Máriának, a Matesz művésznőjének*, *Új Szó*, 1990. február 5., 3.

Dusza István: *Beke Sándor, az „esőcsináló*”, *Új Szó*, 1990. március 14., 5.

Dusza István: *Don Juan és világunk*, *Új Szó*, 1996. december 3., 9.

Dusza István: *Földi asszony szenvedései*, *Új Szó*, 1994. július 21., 4.

Dusza István: *Furcsa „műfaja” az emberi kapcsolatoknak*, beszélgetés Kolár Péterrel a Kassai Thália Színház igazgatójával, *Új Szó*, 1990. október 4., 5.

Dusza István: *Házi Úr-Isten házikárában*, *Új Szó*, 1993. április 8., 5.

Dusza István: *Kérdések és válaszok*, *Új Szó*, 1995. szeptember 22., 3.

Dusza István: *Komárom és Kassa előadásai*, *Új Szó*, 1999. június 15., 11.

Dusza István: *Kötelező előadások?*, *Új Szó*, 1998. március 9., 2.

Dusza István: *Lelki rabtartók egymás között*, *Új Szó*, 1999. március 8., 8.

Dusza István: *Meddig élnek a drámák*, *Új Szó*, 1990. október 25., 4.

Dusza István: *Nem állt meg a folyó*, *Új Szó*, 1994. április 5., 3.

Dusza István: *Színházaink is kulturális autonómiára várnak*, beszélgetés Beke Sándorral, a Komáromi Jókai Színház igazgatójával, *Új Szó*, 1991. szeptember 10., 4.

Dusza István: *Tanítómesterünk a történelem, avagy nevetve bukdácsolunk, Vasárnap*, 1993. július 25. 8-9.

Dusza István: *Több szlovák előadás várható, Új Szó*, 1998. február 26., 4.

Dusza István: *Történelmi karikatúratabló, Új Szó*, 1995. szeptember 29, 6.

Egri Viktor: *A Thália öt esztendeje, Irodalmi Szemle*, 1975/1, 25-30.

Egri Viktor: *Bródy Sándor igazsága és „A tanítónő”, Új Szó*, 1955. november 20., 5.

Egri Viktor: *Hídépítők, Fáklya*, 1954/4., 19.

Egri Viktor: *Szélvihar – Dobozy Imre drámája a Magyar Területi Színházban, A Hét*, 1959. február 8., 8.

Egri Viktor: *Szélvihar, Irodalmi Szemle*, 1959/1, 166-167.

Eva Čobejová: *„Divadlá sa chystajú na štrajk - a vraj jednotne” (A színházak sztrájkra készülnek – ráadásul egységesen), Sme* (szlovák ellenzéki napilap), 1997. február 19., 3.

Faragó Ödön: *Színészetünk megmentése, Prágai Magyar Hírlap*, 1926. január 1., 11.

Fecsó Yvett: *Teljesen elidegenedve, Új Szó*, 2011. február 26., 9.

Fellegi István: *A Magyar Területi Színház hivatása*, In: *Tűzkeresztség - műsorfüzet, Matesz – 1953. január 31., 8.*

Fellegi István: *Színház és irodalom, Irodalmi Szemle*, 1959/2, 291-293.

Fonód Zoltán: *A korszerű színházért, Új Szó*, 1963. szeptember 14., 7.

Fonód Zoltán: *A korszerűség parancsa – színházi gondok, problémák, Új Szó*, 1969. február 9., 8.

Fonód Zoltán: *Új korszak kezdetén. A Hét*, 1968. február 17., 9.

Forgács Miklós: *Az akarat kongó termei, Új Szó*, 2004. október 14., 8.

Forgács Miklós: *Pusztába kiáltott szavak, Új Szó*, 2005. december 14., 8.

Gágyor Péter: *Végre sikerült, Irodalmi Szemle*, 1971. /10, 956-958.

Gál Sándor *A szamaras ember, A Hét*, 1974/ 46., 13.

Gál Sándor: *Az égig érő fa alatt, A Hét*, 1972./23., 10.

Galán Géza: *A korszerűség parancsa*, *Új Szó*, 1969. április 10., 6.

Gály Iván: *Ármány és szerelem*, *Új Szó*, 1958. február 6., 7.

Gály Iván: *A korszerűség parancsa – néhány gondolat a vitazáró ürügyén*, *Új Szó*, 1969. május 18., 9.

Gazdag József: *Sade márki védelmében*, *Új Szó*, 2013. április 2., 13.

Golden Dániel: *Hatalmas, Zsöllye*, 2001. november, 7.

GPG: *Druhý raz Goldoni na doskách Thálie (Goldoni másodszor a kassai Thália színpadán)*, *Večer*, 1971. 11. 2.

Herbák Dóra: *Tóték, zárójelenettel*, *Magyar Nemzet*, 2007. március 9., 14.

Hizsnyan Géza: *A halálba táncoltatott röhögtető komédiája*, Kalligram, 1997. szeptember, www.kalligram.eu, utolsó letöltés: 2017. augusztus 12.

Hizsnyan Géza: „*Hogyan lehet, ahonnet jöttünk előremenve visszajutni?*”, *Irodalmi Szemle*, 1992./3, 297-300.

Hizsnyan Géza: *A Thália Színpad (vissza)változási kísérlete*, *Irodalmi Szemle*, 1991/7, 767–769.

Hizsnyan Géza: *Egy évad Komáromban*, *Új Szó*, 2004. szeptember 17., 11-12.

Hizsnyan Géza: *Egyhelyben topogás vagy lassú hátramenet (A Thália és a Jókai Színház újabb évadáról)*, Kalligram: 1994. október, www.kalligram.eu, utolsó letöltés: 2017. szeptember 23.

Hizsnyan Géza: *Jelek, játékok, Játéktér*, 2013/ősz, 45-51.

Hizsnyan Géza: *Komámasszony, hol a színház?* *Irodalmi Szemle*, 1992/2, 214–218.

Hizsnyan Géza: *Komáromi változások (Komárňanské premeny)*, *Divadlo v medzicase (Színház a köztes időben)* – szlovák színházi folyóirat, 2001. december, 5., 7.

Hizsnyan Géza: *Sóhaj a szakmaiságért*, *Új Szó*, 2003. március 20., 12.

Hizsnyan Géza: *Szlovákiai magyar színházak Kisvárdán – 2013*, (a válogató jegyzete), *Kisvárdai Lapok*, 2013. június 26., 4.

Hizsnyan Géza: *Szolgák és zsarnokok*, Kalligram, 1994. július-augusztus, forrás: kalligram.eu, letöltés: 2017. szeptember 15.

Hizsnyan Géza: *Változások ideje*, A Kassai Thália Színház 1995/96-os évadáról, *Kalligram*, V. évfolyam, 1996. szeptember, www.kalligram.eu, utolsó letöltés: 2017. augusztus 12

Jakab István: *Több megértést a néző iránt*, *Új Szó*, 2003. március 23., 20.

Jozef Bobok: *Beumarchais – népiesen*, *Irodalmi Szemle*, 1959/2, 330-332.

Juhász Árpád: *A szlovenszkói magyar színház*, *Magyar Nap*, 1936. június 21-28., 2-3.

Juhász Dósa János: *Déryné szekere*n, *Szabad Újság*, 2001. augusztus 8., 5.

Juhász Dósa János: *Komoly mondanivaló könnyed tálalásban*, *Irodalmi Szemle*, 2005/12., 82-85.

Juhász Dósa János: *Körkép a szlovákiai magyar színházakról*, *Irodalmi Szemle* 2007/9, 85-93.

Juhász Dósa János: *Közép-európai félégsorsok*, *Irodalmi Szemle*, 2005. május, 89-92.

Juhász Dósa János: *Létkérdés: korszerűnek lenni!*, *Irodalmi Szemle*, 2005. augusztus, 82-89.

Juhász Dósa János: *Mindent ellep a sár*, szinhaz.hu, 2006. december 20.

Juhász Dósa János: *Mit hoz a jövő?*, *Irodalmi Szemle*, 2003. szeptember, 80-89.

Juhász Katalin *Egy született lúzer élete – rükvercben*, *Új Szó*, 2015. március 10., 17.

Juhász Katalin: „*Nekünk is nyitnunk kell*”, *Új Szó*, 2001. január 16., 14.

Juhász Katalin: *A Jókai Színházban nem akarják fenntartani a karantént*, *Új Szó*, 2013.május 30., 9.

Juhász Katalin: *A kizökkent idő helyretolása*, *Új Szó*, 2004.október 9., 8.

Juhász Katalin: *Az optimista a temetőben*, *Új Szó*, 2003. december 19.,8.

Juhász Katalin: *Egy túl hosszú recenzió*, *Új Szó*, 2005. május 2., 6.

Juhász Katalin: *Elhunyt Korognai Károly*, *Új Szó*, 2017. június 6, 6.

Kamoncza Márta: *Az intendáns be se tette a lábát a színházba*, *Új Szó*, 1996. augusztus 27., 1-2

Kelembéri Sándor: *Egy színigazgató jubilál*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1936. november 29., 6.

Keller Imre: *Az elvetélt szlovenszkói magyar drámairodalom*, *Magyar Írás*, 1933. szeptember 7., 463-466.

- Kiss Péntek József: *Fricska a giccsnek*, *Új Szó*, 2010. február 9., 8.
- Kiss Péntek József: *Vallomások egy faramuci, hazug világról*, *Új Szó*, 2013. május 18., 20.
- Kiss Péntek József: *Szervusz, Lucifer!*, *Szabad Újság*, 1993. április 3., 5.
- Kocur László: *Álom. De milyen?* *Új Szó*, 2003. február 3., 6.
- Kmeczkó Mihály: *A kezdetek, Harmincöt éves a Magyar Területi Színház*, *Irodalmi Szemle*, 1988/9, 1060-1063.
- Kmeczkó Mihály: *Nem minden úgy igaz...* (Adalékok Beke Sándor nyilatkozatához), *Új Szó*, 1992. január 9., 6-7.
- Kmeczkó Mihály: *Számvallató*, *Irodalmi Szemle*, 1987/2, 185-197.
- Koltai Tamás: *Valami más, Élet és irodalom*, 1998. július 24., 16.
- Konrád József: *A korszerűség parancsa*, *Új Szó*, 1969. február 21., 6.
- Kozsár Zsuzsa: *Mondj igazat?*, rovar.sk - 2016.1.24 https://www.rovart.com/hu/mondj-igazat_3382
- Kozsár Zsuzsanna: *Mert nem (csak) komédiáznak*, www.rovart.com, 2017.november 26., https://www.rovart.com/hu/mert-nemcsak-komediaznak_3723
- Kövesdi János: *Thália istennő rázós szekerén ülve...* Kerekasztal-beszélgetés a kassai Thália Színpadról, *Irodalmi Szemle*, 1989/1, 55-71.
- Kultsár Miklós: *A szlovenszkói magyar színészet*, *Tűz*, 1921/1-2, 100-102.
- Klimits Gyula: *Levél Pozsonyból*, *Brassói Lapok*, 1922. március 6., 23.
- Lakatos Krisztina: *A Telihay-krédó: néha rossz nézni, de muszáj*, *Új Szó*, 2002, február 23., 13.
- Lakatos Krisztina: *A szó elszáll, a látvány marad*, *Új Szó*, 2001. január 9., 14.
- Lakatos Krisztina: *A szó felszínes, kevés teret ad a színészeknek*, *Új Szó*, 2001. március 14., 15.
- Lakatos Krisztina: *Az új szlogen: színház a határon*, *Új Szó*, 2002. február 16., 8.
- Lakatos Krisztina: *Egy előadás közönséget keres*, *Új Szó*, 2001. április 6., 14.

Lakatos Krisztina: *Egy besúgó"ak tapsolunk?* , *Új Szó*, 2000. július 27., 10.

Lakatos Krisztina: *Sokszínű, értékes előadások*, *Új Szó*, 2003. augusztus 20., 8.

Lovas Enikő: „*Művészet*”, www.rovart.sk, 2012. november 7.

https://www.rovart.com/hu/mveszet_2670

Lovas Enikő: *Színház és identitás*, dunszt.sk, 2016. szeptember 12.,

<https://dunszt.sk/2016/09/12/szinhaz-es-identitas-masodik/>

Mács József: *Földönfutók a Thália Színpadán*, *Új Szó*, 2005. április 29., 13.

Malinák István: *A néző maga döntse el, mi kell neki*, *Vasárnap*, 1999. július 14., 3.

Marsovszky Miklós: *Abszurd kassai dráma – igazgató kerestetik*, *Új Szó*, 2010. december 3., 3.

Marsovszky Miklós: *Az elveszett közönséget is visszacsalogatná*, *Új Szó*

Miháliková Gizela: *Gágyor Péter és Szigeti László kreatív színháza*, *Színház*, 1981/6, 38-39.

Miklós Péter: *Don Quite igaza*, *A Hét*, 1981. 3. 14., 11.

Miklós Péter: *Emberközében – Konrád József, érdemes művész*, *A Hét*, 1986. szeptember 19., 2.

Mitrovits Miklós: *Csehszlovákia felbomlása és a magyar politika (1989-1993)*, *Múltunk*, 2013/1, 149-159.

Molnár Gál Péter: *Bánk bán, a hücepe*, *Népszabadság*, 1995. december 6. ,17.

Nánay István: *Az áldozat*, *Színház* 1982/12, 31.

Nánay István: *A Népszínház első lépései*, *Színház*, 1978. június , 1-11.

Nánay István: *Csehek-szlovákok-magyarok*, *Színház*, 1982/7, 44-48.

Nánay István: *Kisvárda - Fiatalok* , *Színház*, 2000. augusztus 13.-16.

Nánay István: *Komárom – 50 év*, *Világszínház*, 2002/6, 17-22.

Nánay István: *Összegzés helyett újabb kérdések*, *Színház*, 2016. október,

Nánay István: *Válaszúton*, *Színház*, 2013. október, <http://szinhaz.net/2013/10/10/nanay-istvan-valaszuton/>

Nánay István: *Várdai keseredés, a határon túli magyar színházak találkozója*, Színház, 1993. augusztus, 32–37.

Öllős László: *A centralizáció bővületében*, Irodalmi Szemle, 1997/2., 34-36.

Pavol Viecha: *Čerstvý vánok v priestoroch VŠMU (Friss fuvallat a Színművészeti Főiskolán)*, a pozsonyi Színművészeti Egyetem weboldala, <http://reflektor.vsmu.sk/priestor/priestor-detail/article/cerstvy-vanok-v-priestoroch-vsmu/>

Peter Kaša: *Ballada az érzéketlen szerelemről (Balada o bezcitnej láske)* – monitoring divadiel 2015. augusztus 10., <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/balada-o-bezcitnej-laske/>

Peter Káša: *Od smrti k narodeniu alebo od neľudského kapitalizmu k radostnému socializmu*, 2015. november 25., <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/od-smrti-k-narodeniu-alebo-od-neludskeho-kapitalizmu-k-radostnemu-socializmu/>

Peter Káša: *Sólo pre tri herečky*, www. monitoringdivadiel.sk, 2018. április 5. <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/solo-pre-tri-herecky/>

Peter Káša: *Komédia ako konvenčná fraška*, www. monitoringdivadiel.sk, 2016. január 26., <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/komedia-ako-konvencna-fraska/>

Peter Káša: *Divadelná komédia ako generácna výpoved'*, www. monitoringdivadiel.sk, 2012. december 30., <https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/divadelna-komedia-ako-generacna-vypoved/>

Petrik Szilárd: *A többszörösen érintett jogán*, Új Szó, 2007. március 24., 13

Popély Gyula: *A magyarság számának alakulása az 1921. És 1930. évi csehszlovákiai népszámlálások tükrében*, Századok, 1989/1-2, 45-75

Rády Elemér: *Szlovenszkói színház, Új élet*, 1932/10, 395-396

Sándor Dezső: *A szlovenszkói magyar színház 1935-ben*, Magyar Írás, 1936, 96-99

Sándor Dezső: *A nyugatszlovenszkói színtársulat válsága*, Prágai Magyar Hírlap, 1929. október 2., 10

Sándor L. István: „Átkölni a végzet szigorát”, *Színház*, 1991. augusztus, 25-27

Siposs Jenő: *Csendes jubileum, A Hét*, 1958. márcus 30., 15.

Somos Péter: *Don Quijote de la Kassa, Színház*, 1981/6, 36-37.

Soóky László: *És vastapsoljuk a spiclit...*, *Vasárnap*, 2000. július 26., 8.

Soóky László: *Ha Göndör Sándor végigmegy...*, *Irodalmi Szemle*, 2017. január,

<http://irodalmiszemle.sk/2017/01/sooky-laszlo-ha-gondor-sandor-vegigmegy/>

Soóky László: *Konszenzus vagy újabb konszolidáció a Komáromi Jókai Színházban*, *Új Szó*, 2003. február 13., 2.

Soóky László. *Nekem a színház kell*, *Új Szó*, 1990. február 19, 5.

Soóky László: *A Komáromi Jókai Színház 61. évada*, *Irodalmi Szemle*, 2014/9, 90-95.

Soóky László. *Nagypapavadászat*, *Irodalmi Szemle*, 2013/1, 82-86.

Soóky László: *Homokbuckák a rózsák háborúja környékén*, *Irodalmi Szemle*, 2013/4, 83-86.

Soóky László: „Fogalmam nincs, ki kicsodája a kicsodána”, *Irodalmi Szemle*, 2012/12, 90-92.

Stuber Andrea: *Volt nincs, fene bánya!*, *Critikai Lapok*, 2018. január 23.

<https://www.criticailapok.hu/2-uncategorised/39197-volt-nincs,-fene-b%C3%A1nya>,

Szakolczay Lajos: *Csendes László Bolyaija*, *Mozgó Világ*, 1982, 90-93.

Szalatnai Rezső: *Liliomfi és hiányzó rokonai*, *Magyar Újság*, 1937. július 28., 168.

Szászi Zoltán: *Tollvonás egy premierről*, *Új Szó*, 2005. március 7., 6.

Szigeti László: *Piros esernyő rózsaszínben*, *Új Szó*, 1980. május 23., 6.

Szigeti László: *A színház mindannyiunké*, *Beszélgetés a Magyar Területi Színház rendezőivel*, *Irodalmi Szemle*, 1977/2, 149-158.

Sziklay Ferenc: *Végveszedelemben a magyar színészet!*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1928. szeptember 2., 5.

Sziklay Ferenc: *A szlovenszkói magyar színészet*, *Új Auróra*, Pozsony, 1922, 120-125.

Sziklay Ferenc: *A magyar színjátszás Csehszlovákiában*, *Erdélyi Helikon*, 1930, 670-672.

Sziklay Ferenc: *Kulturális szervezkedésünk története*, *Ország Útja*, 1938/6, 93-108.

Szombathy Viktor: *A szlovenszkói magyar színészet 1936 elején*, *Magyar Írás*, 1936/10, 133-141.

Szuchy M. Emil: *Mirandolina*, *Új Ifjúság*, 1971. 11.

Szuchy M. Emil: *Sarkadi Imre: Elveszett paradicsom*, *Irodalmi Szemle*, 1974/6, 573-574.

Takáts Emőd: *A színházról*, *Irodalmi Szemle*, 1980/10, 951-952.

Tarda Orsolya: *Fanfár és görögtűz*, *Kisvárdai lapok*, 2001/3., 4.

Tompa Andrea: *Szó/kép*, *Színház*, 2001. május 30-32.

Tóth László: *(Szín)lapszéli jegyzetek*, *Irodalmi Szemle*, 1978/4, 373-376.

Turczel Lajos: *Petőfi és a csehszlovákiai magyarság*, *Irodalmi Szemle*, 1975/7, 626-629.

V. Krasznica Melitta: *Erős évadot zárt a Jókai Színház*, *Új Szó*, 2017. június 27., 5.

Vájlok Sándor: *A magyar kultúra perifériáján*, *Magyar Írás*, 1936. október 8., 59-67.

Vrabec Mária: *A társulat találjon megoldást*, *Új Szó*, 2003. február 19., 5.

Vrabec Mária: *Itt még érdemes színházat csinálni*, *Új Szó*, 2004. február 7., 8.

Z. E. D.: *Beszélgetés Nedbal és Faragó igazgatókkal a Lengyelvér mai előadásáról*, *Reggel*, 1926. április 29., Pozsony, 5.

Zappe László *A nemzetiségi színháztársaság rangjéért*, *Népszabadság* 1981. november 29., 16.

Zappe László: *Ágyúval verébre*, *Kisvárdai Lapok*, 2013. június 26., 5.

Zappe László: *Fesztivál igazi ünneppel*, *Kisvárdai Lapok*, 2017. október,

<http://szinhaz.net/2017/11/23/zappe-laszlo-fesztival-igazi-unneppel/>

Zappe László: *Revü és panoptikum a régi időkben*, *Criticai Lapok*, 2011/11,

<https://www.criticailapok.hu/15-2011/38259-revue-es-panoptikum-regi-idkbl>

Želinsky Miroslav: *Egyetemes avagy selye-huja*, *Komáromi Lapok*, 2003. április 18., 2.

Zora Bútorová – Martin Bútor: *A szlovákiai változások öt éve*, fordította: Fundárek Ferenc, *Kalligram*, 1995. november, www.kalligram.eu, utolsó letöltés: 2017. szeptember 23.

Zsigmond Andrea: *A valóság, ha nyelvet ölt*, Monológ a Deszka fesztiválról, *Színház*, 2016. május, <https://szinhaz.net/2016/05/20/zsigmond-andrea-a-valosag-ha-nyelvet-olt/>

Cikkek szerző nélkül:

- *A művészi nivó emelését ígéri Sereghy Andor, a kelet-szlovéniai magyar társulat új igazgatója* *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. augusztus 31., 11.
- *A költségvetésből az előadásokra is alig futja*, *Új Szó*, 2002. január 10., 3.
- *A színházakban újra játszanak (V divadlách sa opäť hrá)*, *Hlas ludu*, 1989. december 12., 2.
- *A színpártoló egyesület pozsonyi választmánya Földes Dezsővel szemben a várakozás álláspontjára helyezkedett*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1928. szeptember 8., 7.
- *A Szlovákiai Írók Szövetségének Magyar Tagozatának beadványa*, 1989. február 9, *Irodalmi Szemle* 1990./1., 56-65.
- *Az ungvári magyar színházi évad eseményeiből*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. február 3., 9
- *Iván tarthatatlannak mondja, Polgár elviselhetetlennek, Földes meg van elégedve*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. december 25, 59.
- *Egy év Tháliával*, *Interjú Czajlik Józseffel, Vasárnap*, 2012. május 23. uj szo.com - <https://uj szo.com/vasarnap/egy-ev-a-thaliaval>
- *Faragó Ödön a pozsonyi és kassai színházak volt igazgatója luminállal megmérgezte magát*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. szeptember 16., 7.
- *Faragó Ödön búcsúztatása*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1926. március 25., 6.
- *Iván Sándor, a legkomolyabb színházigazgatójelölt – Prágai Magyar Hírlap*, 1926. október 17., 6.
- *Leváltották a kassai Thália Színház igazgatóját*, *Új Szó*, 1996. február 28., 1.
- *Száznyolcan szavaztak mellette, tizenheten ellene és tizenheten tartózkodtak*, *Új Szó*, 1995. november 17., 1.
- *Zsúfolt ház előtt ünnepelte a rimaszombati magyarság az Iván-társulatot 1000-ik előadása alkalmából*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. február 17., 15.
- *Elmarad a pozsonyi színi évad?*, *Prágai Magyar Hírlap*, 1935. május 23., 5.
- *A Thália társulatának nyilatkozata*, *Új Szó*, 1995. március 2., 2.
- *A színházak maradnak, a szerkezet nem*, *Új Szó*, 1995. október 5., 1.
- *Pék bírósághoz fordul*, *Új Szó*, 2003. május 12.,
- *Kikapcsolták a gázt a Tháliában*, *Új Szó*, 2003. május 27., 1.
- *Színházi vita az Árpád-sávós zászló miatt*, *Új Szó*, 2007. március 7., 1.

- *Megyei-cáfolat zászló ügyben, Új Szó, 2007. március 9., 2.*

Kéziratok:

Faragó Ödön: *A szlovenszkói és ruszinszkói magyar színészet 25 éves története*, Kézirat, OSZMI, Budapest

Gágyor Péter: *A színház és az eretnek - jegyzetek a próbaszünetekből*, kézirat, 2018

Kmeczkó Mihály: *Évadértékelés – 1984/85*, 1985. május 27-június 9., forrás: A Komáromi Jókai Színház dramaturgiai archívuma,

Ungváry Ferenc: *A pozsonyi magyar színészet története*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja – Ungváry Ferenc hagyatéka

Takáts Emőd: *Emlékek*, 2018, kézirat, a szerző tulajdona

Műsorfüzetek:

Magyar Területi Színház 1952-1989

Thália Színpad: 1969-1989

Komáromi Jókai Színház 1990-1995

Kulisszák – a Komáromi Jókai Színház folyóirata (a műsorfüzetet pótolja) – 1995-2019

Internetes források:

- www.adatbank.sk – Szlovákiai Magyar Adatbank, fenntartó: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja
- <http://bratislavskasynagoga.sk> - a pozsonyi zsinagóga újjáépítését támogató weboldal.
- www.dunaszt.sk – kultmag, internetes művészeti folyóirat
- www.jokai.sk – a Komáromi Jókai Színház weboldala
- <http://szinhaz.w3h.hu/kisvardai-lapok> - Kisvárdai Lapok - a kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak fesztiváljának weboldala
- www.monitoringdivadiel.sk – színházi monitor, fenntartó: a pozsonyi Színházi Intézet
- www.rovart.com – a Rovás Alkotócsoporthoz tartozó netújságja
- www.szinhaz.hu – Magyar Színházi Portál
- www.szinhaz.net – a *Színház* folyóirat portálja
- www.szinhaziadattar.hu - Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet adatbázisa
- www.szintar.sk – Szlovákiai Magyar Színházi Adatbázis
- www.thaliaszinhaz.sk – a kassai Thália Színház weboldala
- www.theatre.sk – a pozsonyi Színházi Intézet weboldala
- www.theateronline.hu
- www.zakonypreludi.sk - (törvények az embereknek) Szlovák törvénytár – archívum 1945-től, tematikus feldolgozásban

MELLÉKLETEK

A csehszlovákiai magyar színházak igazgatói

Kassai magyar színház

Faragó Ödön: 1914. október- 1920. április

Pozsonyi magyar színház

Polgár Károly 1911. október – 1920. április

Összevont szlovenszkói magyar színház:

Faragó Ödön: 1920. május – 1923. március

Földes Dezső 1923. április – 1924. június

Faragó Ödön: 1924. június – 1926. október

Iván Sándor: 1926. november – 1928. augusztus

Nyugat-szlovenszkói magyar társulat

Földes Dezső: 1928. szeptember – 1939.

Kelet-szlovenszkói magyar társulat

Iván Sándor: 1928. szeptember – 1937. június

Sereghy Andor 1937. június – 1939.

Magyar Területi Színház

Fellegi István: 1952. október – 1962. augusztus

Munk István – Konrád József – Tarics János: 1962. augusztus – 1962. október

Konrád József – Tarics János: 1962. október – 1963. március

Dr. Krivošík István: 1963. március – 1968. december

Dráfi Mátyás 1969. január – 1971. március

Dr. Krivošík István: 1971. március – 1977. január

Konrád József: 1977. február – 1979. március

Takáts Emőd: 1979. március – 1989. december

Komáromi Jókai Színház

Öt tagú igazgató tanács

(Holocsy István – Kmeckó Mihály – Platzner Tibor – Cséplő Gábor – Alföldi Károly)

1990. január – 1990. március

Beke Sándor 1990. március – 1994. június

Holocsy István: 1994. július – 1996. július

Mokos Attila: 1996. augusztus – 1997. június

Németh Ica: 1997. július – 1997. december

Takáts Emőd: 1998. január – 1999. június

Kiss Péntek József: 1999. június – 2003. március

Tóth Tibor: 2003. június –

Kassai Thália Színház

Kolár Péter: 1990. március – 1996. február

Fabó Tibor: 1996. március – 1999. május

Kolár Péter: 1999. június – 2011. április

Czajlik József: 2011. május -

**Az Állami Faluszínház magyar tagozatának repertoárja
1950-1959**

1950/51-es évad

Tajovský: *Ha asszonyé a gyeplő*

Ján Skalka: *Kecsketej*

František Greguš:

Hübele Balázs, mint király

Alekszej Arbuzov: *Hat szerelmes*

1951/52-es évad

Alois Jirásek: *Az apa*

Szergej Mihalkov: *A vörös nyakkendő*

Gogol: *Leánynéző*

1952/53-as évad

Ján Domasta: *A só legyőzi az aranyat*

Vladimir Semrád: *Július Fučík*

Husszein Muhtarov: *A család becsülete*

1953/54-es évad

Szigligeti Ede: *Liliomfi*

Lichardová- Lokvencová: *Hamupipőke*

Jozef Gregor Tajovský: *Zavaros örökség*

1954/55-ös évad

Olexej Kornycsjuk: *Bodzaliget*

1955/56-os évad

Szergej Mihalkov: *A beképzelt tapsi*

Molière: *A képzelt beteg*

1956/57-es évad

Karinthy Ferenc: *Ezer év*

Benedek András: *Csodakarikás*

Jozef Hollý: *Kubo*

1957/58-as évad

Egri Viktor: *Örök láng*

Ludo Zelenka: *Az aranyhajú*

Alekszej Arbuzov: *Második szerelem*

1958/59-es évad

Monoszlóy Éva: *Száll a madár*

Alois Jirásek: *Vojnárné*

A Magyar Területi Színház repertoárja 1953-1969

1952/53-as színházi évad

Urbán Ernő *Tűzkeresztység*

Bemutató: 1953. január 31.

Rendező: Munk István

Gogol: *Leánynéző*

Bemutató: 1953. április 1.

Rendező: Munk István

K. Szimonov: *Orosz kérdés*

Bemutató: 1953. június 13.

Rendező: Munk István

1953/54-as színházi évad

Csehov: *Háztűznéző*

Móricz Zsigmond: *Kend a pap?*

Bemutató: 1953. augusztus 29.

Rendező: Munk István

Molière *A fösvény*

Bemutató: 1953. szeptember 26.

Rendező: Munk István

Szigligeti Ede: *A csikós*

Bemutató: 1953. november 14.

Rendező: Munk István

Ladislav Mňačko: *Hidépítők*

Bemutató: 1954. február 25.

Rendező: Munk István

Kremničan Karol: *Lusta méhecske*

Bemutató: 1954. április 24.

Rendező: Király Dezső

Csiky Gergely: *Ingyenélők*

Bemutató: 1954. június 3.

Rendező: Munk István

1954/55-ös színházi évad

Egri Viktor: *Pütkösdi királyság*

Bemutató: 1954. október 2.

Rendező: Gregor Martin

Beumarchais: *A szevillai borbély*

Bemutató: 1955. január 15.

Rendező: Munk István

Gabriela Zápolská: *Finom úriház*

Bemutató: 1955. február 5.

Rendező: Riszdorfer László

Iszajev Galics: *Nem magánügy*

Bemutató: 1955. május 5.

Rendező: Riszdorfer László

Jókai Mór: *Az aranyember*

Bemutató: 1955. augusztus 4. - I. bemutató

Rendező: Gregor Martin

1955/56-os színházi évad

Bródy Sándor: *A tanítónő*

Bemutató: 1955. november 10.

Rendező: Lendvay Ferenc

Karol Čapek: *Az anya*

Bemutató: 1956. január 27.

Rendező: Földes Gábor

Smrčok Lubomír: *Póruházi sógorok*

Bemutató: 1956. február 24.

Rendező: Kozma Zoltán

Maupassant: *Fogadó a határszélen*

Bemutató: 1956. március 29.

Rendező: Fellegi István

Jókai Mór: *Az aranyember*

Bemutató: 1956. június 30. - II. bemutató

Rendező: Riszdorfer László

Tersánszky Józsi Jenő: *A harmadik fiú*

Bemutató: 1956. április 12.

Rendező: Riszdorfer László

1956/57-es színházi évad

Szigligeti Ede - Tabi László:

A kalandor grófnő

Bemutató: 1956. október 18.

Rendező:

Király Dezső és Riszdorfer László

Lope de Vega: *A kertész kutyája*

Bemutató: 1956. október 25.

Rendező: Kozma Zoltán

Stehlík Miroslav: *Ketten a veremben*

Bemutató: 1956. december 22.

Rendező: Lendvay Ferenc

Heltai Jenő: *A néma levente*

Bemutató: 1957. január 10.

Rendező: Lendvay Ferenc

Egri Viktor: *Ének a romok felett*

Bemutató: 1957. április 24.

Rendező: Fellegi István

Hollý Jozef: *A fúrfangos diák*

Bemutató: 1957. június 28.

Rendező: Kozma Zoltán

1957/58-as színházi évad

Siposs Jenő: *A csodálatos erszény*

Bemutató: 1957. október 18.

Rendező: Kisbán Lajos

Rachmanov: *Viharos alkonyat*

Bemutató: 1957. november 7.

Rendező: Lendvay Ferenc

Schiller: *Ármány és szerelem*

Bemutató: 1958. január 31.

Rendező: Lendvay Ferenc

Dávid Teréz: *Dódi*

Bemutató: 1958. június 6.

Rendező: Ciel Igor

Stodola Ivan: *Púcsik Jóska karrierje*

Bemutató: 1958. június 13

Rendező: Lukáč Viktor

1958/59-es színházi évad

Scribe: *Egy pohár víz*

Bemutató: 1958. október 23.

Rendező: Fellegi István

Afinogenov: *Kisunokám*

Bemutató: 1958. november 6.

Rendező: Lukáč Viktor

Dobozy Imre: *Szélvihar*

Bemutató: 1959. január 29.

Rendező: Tarics János

Katajev Valentin: *Bolondos vasárnap*

Bemutató: 1959. február 26.

Rendező: Munk István

Beumarchais: *Figaró házassága*

Bemutató: 1959. április 23.

Rendező: Munk István

1959/60-es színházi évad

Peter Zvon: *Boldogultak bálja*

Bemutató: 1959. október 22.

Rendező: Hollý Martin

Rozov Viktor: *Boldogság, merre vagy*

Bemutató: 1959. november 6.

Rendező: Šeregi Juraj

Peter Bejach: *A lehetetlen nő*

Bemutató: 1960. január 8.

Rendező: Tarics János

Kisfaludy Károly: *A kérők*

Bemutató: 1960. január 22.

Rendező: Munk István

Csehov: *Ványa bácsi*

Bemutató: 1960. február 5.

Rendező: Šeregi Juraj

Cusach Dymphna: *Csendes tengeri éden*

Bemutató: 1960. április 1.

Rendező: Šeregi Juraj

Karvaš Peter: *Éjféli mise*

Bemutató: 1960. április 22.

Rendező: Konrád József

Zarudný: *Szivárvány*

Bemutató: 1960. június 17.

Rendező: Šeregi Juraj

Csizmerek Mátyás: *Érdekházasság*

Bemutató: 1960. július 8.

Rendező: František Křištof Veselý

1960/61 -es színházi évad

Luknár Ladislav: *Aranykenyér*
Bemutató: 1960. szeptember 15.
Rendező: Šeregi Juraj

Simon Magda: *Százházas lakodalom*
Bemutató: 1960. szeptember 30.
Rendező: Fellegi István

Szolodar-Bogolovszkij: *Nyári kaland*
Bemutató: 1960. november 4.
Rendező: Munk István

Pagnol: *Topaze*
Bemutató: 1960. december 16.
Rendező: Rýmský Pavel

Kertész Imre: *Bekopog a szerelem*
Bemutató: 1961. február 10.
Rendező: František Křištof Veselý

Blažek Vratislav: *Karácsonyi vőlegény*
Bemutató: 1961. február 24.
Rendező: Konrád József

Dávid Teréz: *Vidor család*
Bemutató: 1961. május 26.
Rendező: Munk István

Petrov-Machonyin: *Májusi románc*
Bemutató: 1961. június 23.
Rendező: Konrád József

1961/62-es színházi évad

Tóth Miklós: *Nem olyan világot élünk*
Bemutató: 1961. szeptember 15.
Rendező: Konrád József

Babay József: *Három szegény szabólegény*
Bemutató: 1961. október 11.
Rendező: Munk István

Remarque: *Az utolsó felvonás*
Bemutató: 1961. december 10.
Rendező: Fellegi István

Ján Kákoš: *Az öreg fa is kivirágzik*
Bemutató: 1962. január 5.
Rendező: Rajniak Ondrej

Arbuzov: *Egy szerelem története*
Bemutató: 1962. március 2.
Rendező: Munk István

Egri Viktor: *Szarkafészek*
Bemutató: 1962. március 9.
Rendező: Konrád József

Mikszáth Kálmán: *Különös házasság*
Bemutató: 1962. június 3.
Rendező: Konrád József

1962/63-as színházi évad

Renato Lelli: *Éjjeltől reggelig*

Bemutató: 1962. november 9.

Rendező: Monoszlóy Éva

Alojz Jirásek: *Lámpás*

Bemutató: 1962. november 10.

Rendező: Munk István

Osztrovszkij: *Kéz kezet mos*

Bemutató: 1963. január 25.

Rendező: Konrád József

Dávid Teréz: *Az asszony és a halál*

Bemutató: 1963. január 31.

Rendező: Monoszlóy Éva

Sütő András: *Tékozló szerelem*

Bemutató: 1963. április 5.

Rendező: Konrád József

Soós György: *A pék*

Bemutató: 1963. április 16.

Rendező: Gregor Martin

Shakespeare: *A makrancos hölgy*

Bemutató: 1963. június 8.

Rendező: Ciel Igor

Zápolská: *Finom úriház*

Bemutató: 1963. június 14.

Rendező: Koreň Bronislav

1963/64-es színházi évad

Nezval: *Manon Lescaut*

Bemutató: 1963. október 25.

Rendező: Rímsky Pavel

Dobozy Imre: *Holnap folytatjuk*

Bemutató: 1963. október 8.

Rendező: Konrád József

Korunk és költészetünk

Bemutató: 1963. december 17.

Rendező: Beke Sándor

Gyárfás Miklós: *Kisasszonyok a magasban*

Bemutató: 1964. január 24.

Rendező: Konrád József

Steinbeck: *Egerek és emberek*

Bemutató: 1964. február 14.

Rendező: Rímsky Pavel

Lovicsek Béla: *Csillagszemű asszony*

Bemutató: 1964. április 24.

Rendező: Konrád József

Emberbotanika

Bemutató: 1964. május 23.

Rendező: Beke Sándor

Arisztofanesz: *Lüszisztraté*

Bemutató: 1964. május 22.

Rendező: František Křištof Veselý

1964 /65-ös színházi évad

Gyárfás Miklós: *Változnak az idők*

Bemutató: 1964. október 16.

Rendező: Lukáč Viktor

Móricz Zsigmond: *Kismadár*

Bemutató: 1964. november 13.

Rendező: Konrád József

Artúr Miller: *Pillantás a hídról*

Bemutató: 1965. január 29.

Rendező: Lukáč Viktor

Fejes Endre: *Rozdatemető*

Bemutató: 1965. április 7.

Rendező: Konrád József

Jókai Mór: *A lőcsei fehér asszony*

Bemutató: 1965. június 11.

Rendező: Konrád József

1965/66-os színházi évad

Robert Tomas: *Nyolc nő*

Bemutató: 1965. szeptember 17.

Rendező: Lukáč Viktor

Kohout Pavel: *Ilyen nagy szerelem*

Bemutató: 1965. november 19.

Rendező: Lukáč Viktor

Molnár Ferenc: *Liliom*

Bemutató: 1965. december 10.

Rendező: Konrád József

Schiller: *Haramiák*

Bemutató: 1966. február 18.

Rendező: Szilágyi Albert

Garcia Lorca: *Bernarda Alba háza*

Bemutató: 1966. március 11.

Rendező: Konrád József

Heltai Jenő: *A néma levente*

Bemutató: 1966. június 3.,

felújítás - 2. premier

Rendező: Konrád József

Rusnák Igor: *Rókák, jó éjszakát!*

Bemutató: 1966. június 17.

Rendező: Lukáč Viktor

1966/67-es színházi évad

Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője*

Bemutató: 1966. október 14.

Rendező: Konrád József

Molière: *Dandin György*

Bemutató: 1966. november 25.

Rendező: Lukáč Viktor

Móricz Zsigmond: *Úri muri*

Bemutató: 1966. december 16.

Rendező: Konrád József

Dudley-Watkyn:

Rejtélyes körülmények között

Bemutató: 1967. február 3.

Rendező: Lukáč Viktor

Illyés Gyula: *Bolhabál*

Bemutató: 1967. március 10.

Rendező: Konrád József

Lahola Leopold: *A világ négy sarka*

Bemutató: 1967. május 5.

Rendező: Lukáč Viktor

Szigligeti Ede: *Liliomfi*

Bemutató: 1967. június 23.

Rendező: Beke Sándor

1967/68-as színházi évad

Siposs-Lukáč: *Őzikek és a farkas*

Bemutató: 1967. október 26.

Rendező: Lukáč Viktor

Lavrenyov: *Leszámolás*

Bemutató: 1967. október 27.

Rendező: Konrád József

Shakespeare: *Romeó és Júlia*

Bemutató: 1968. január 26.

Rendező: Beke Sándor

Maeterlinck: *Szent Antal csodája*

Bemutató: 1968. március 15.

Rendező: Konrád József

Szép Ernő: *Május*

Bemutató: 1968. március 15.

Rendező: Beke Sándor

Lahola Leopold: *Bosszú*

Bemutató: 1968. április 5.

Rendező: Lukáč Viktor

Rudolf Trinner: *Nem angyal a feleségem*

Bemutató: 1968. április 16.

Rendező: Tarics János

Fazekas - Móricz: *Lúdas Matyi*

Bemutató: 1968. május 17.

Rendező: Konrád József

1968/69-es színházi évad

Miller: *A sálemi boszorkányok*

Bemutató: 1968. október 25.

Rendező: Konrád József

Egri Viktor: *Ének a romok felett*

Bemutató: 1969. január 17.

Felújítás-2. premier

Rendező: Konrád József

Oscar Wilde: *Bunbury*

Bemutató: 1969. február 7.

Rendező: Beke Sándor

Háy Gyula: *Isten, császár, paraszt*

Bemutató: 1969. április 25.

Rendező: Beke Sándor

Görgey Gábor: *Handabasa, avagy a fátyol titkai*

Bemutató: 1969. június 13.

Rendező: Konrád József

**A Matesz és a Thália Színpad repertoárja
1969-1989.**

1969/70-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Ben Jonson: *Volpone*

Bemutató: 1969. szeptember 12.

Rendező: Friss Péter

Ján Solovič: *Ez aztán a meglepetés*

Bemutató: 1969. október 24.

Rendező: Konrád József

Tolsztoj: *Anna Karenina*

Bemutató: 1970. január 19.

Rendező: Fel'baba Jozef

Luknár Ladislav: *A bölcs kádi*

Bemutató: 1970. március 18.

Rendező: Klimts Lajos

Eugene Labiche: *Szalmakalap*

Bemutató: 1970. június 5.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Carlo Goldoni: *Két úr szolgálja*

Bemutató: 1969. november 29.

Rendező: Beke Sándor

Gál Sándor: *A szürke ló*

Bemutató: 1970. január 19.

Rendező: Tarics János

Henrik Ibsen: *Kísértetek*

Bemutató: 1970. február 7.

Rendező: Beke Sándor

Jean Cocteau: *Rettenetes szülők*

Bemutató: 1970. április 25.

Rendező: Beke Sándor

.

Brandon-Halász- Nádas:

Szerelmem, Donna Rita

Bemutató: 1970. június 27.

Rendező: Beke Sándor és Spisák Géza

Oscar Wilde: *Hazudj igazat*

Bemutató: 1969. november 29.

Rendező: Beke Sándor

1970/71-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Nusič: *Bánatos örökösök*

Bemutató: 1970. október 2.

Rendező: Fel'baba Jozef

Kornyejsuk: *A nagy műtét*

Bemutató: 1970. december 18.

Rendező: Konrád József

Július Barč - Ivan: *Anya*

Bemutató: 1971. február 26.

Rendező: Konrád József

Raffai Sarolta: *Diplomások*

Bemutató: 1971. május 7.

Rendező: Szilágyi Albert

Csiky Gergely: *Kaviár*

Bemutató: 1971. június 25.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad – Kassa

Sartre: *Altona foglyai*

Bemutató: 1970. december 10.

Rendező: Beke Sándor

Ján Solovič: *Kolduskaland*

Bemutató: 1971. február

Rendező: Galán Géza

Tamási Áron: *Énekes madár*

Bemutató: 1971. április 15.

Rendező: Beke Sándor

Arbuzov: *Én szegény Maratom*

Bemutató: 1971. május 20.

Rendező: Ivan Ivančo

1971/72-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Darvas József: *Kormos ég*
Bemutató: 1971. október 22.
Rendező: Konrád József

Viktor Rozov: *Érettségi találkozó*
Bemutató: 1971. december 10.
Rendező: Szilágyi Albert

Felkai Ferencz: *Madách*
Bemutató: 1972. február 25.
Rendező: Konrád József

Jozef Hollý: *A furfangos diák*
Bemutató: 1972. május 19.
Felújítás - 2. premier
Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Carlo Goldon: *Mirandolina*
Bemutató: 1971. november 4.
Rendező: Zsámbéki Gábor

Osztrovszkij: *Vihar*
Bemutató: 1972. január 13.
Rendező: Beke Sándor

Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*
Bemutató: 1972. május 11
Rendező: Beke Sándor

Sarkadi Imre: *Elveszett paradicsom*
Bemutató: 1972. június 29.
Rendező: Beke Sándor

1972/73-as színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Thurzó Gábor: *Záróra*

Bemutató: 1972. szeptember 8.

Rendező Konrád József

Dávid Teréz: *Időzített boldogság*

Bemutató: 1972. november 3.

Rendező Konrád József

Ján Solovič: *A vágyak tornya*

Bemutató: 1973. május 4.

Rendező: Takáts Emőd

Thália Színpad - Kassa

Osvald Záhradník: *Kinek üt a toronyóra*

Bemutató: 1972. október 12.

Rendező: Beke Sándor

Alexander Vampilov: *Búcsúzás júniusban*

Bemutató: 1972. december 14.

Rendező: Beke Sándor

Mesterházi Lajos:

Tizenegyedik parancsolat

Bemutató: 1973. március 22.

Rendező: Szilágyi Albert

Lovicsek Béla: *Tűzvirág*

Bemutató: 1973. június 14.

Rendező: Beke Sándor

1973/74-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Madách Imre: *Az ember tragédiája*

Bemutató: 1973. szeptember 7.

Rendező: Várady György

Szabó Béla: *Menyasszony*

Bemutató: 1973. október 12.

Rendező: Konrád József

Jaroslav Hašek: *Švejk*

Bemutató: 1973. november 23.

Rendező: Konrád József

Rudi Strahl: *Ádám és Éva esete*

Bemutató: 1974. január 18.

Rendező: Takáts Emőd

Gerencsér Miklós: *Ferde ház*

Bemutató: 1974. április 19.

Rendező: Konrád József

Sármánci Pál: *Peti kalandjai*

Bemutató: 1974. június 1.

Rendező: Csongrádi Mária

Thália Színpad - Kassa

Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci*

Bemutató: 1973. október 18.

Rendező: Beke Sándor

Alexej Arbuzov: *Jó reggelt boldogság*

Bemutató: 1973. december 13.

Rendező: Beke Sándor

.

Örkény István: *Tóték*

Bemutató: 1974. március 28.

Rendező: Beke Sándor

Gogol: *Leánynéző*

Bemutató: 1974. május 16.

Rendező: Takáts Emőd

1974/75-ös színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Ján Solovič: *Meridián*

Bemutató: 1974. szeptember 13.

Rendező: Konrád József

Karel Čapek: *A rabló*

Bemutató: 1974. november 8.

Rendező: Takáts Emőd

Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*

Bemutató: 1975. május 23.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad – Kassa

Tamási Áron: *Vitéz lélek*

Bemutató: 1974. október 17.

Rendező: Beke Sándor

Karnauh – Brauszevics:

Mese a tűzpiros virágról

Bemutató: 1975. január 16.

Rendező: Takáts Emőd

Carlo Goldoni: *A chioggiai csetepaté*

Bemutató: 1975. április 10.

Rendező: Beke Sándor

1975/76-os színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Dávid Teréz: *Bölcs Johanna*

Bemutató: 1975. október 10.

Rendező: Takáts Emőd

Shakespeare: *Othello*

Bemutató: 1975. december 5.

Rendező: Beke Sándor

Illyés Gyula: *Dupla vagy semmi*

Bemutató: 1976. február 20.

Rendező: Konrád József

Ján Solovič: *Ezüst jaguár*

Bemutató: 1976. április 2.

Rendező: Takáts Emőd

Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*

Bemutató: 1976. május 28.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Koppányi György: *Igazolatlan ősz*

Bemutató: 1975. október 16.

Rendező: Konrád József

Konsztantyinov – Racer:

Tíz nap – szerelemért

Bemutató: 1975. november 27.

Rendező: Takáts Emőd

Lovicsek Béla:

Alattunk a város, felettünk az ég

Bemutató: 1976. április 22.

Rendező: Beke Sándor

1976/77-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Dávid Teréz: *Dódi*

Bemutató: 1976. október 15.

Rendező: Konrád József

Bertolt Brecht: *Carrar asszony puskái*

Bemutató: 1977. január 14.

Rendező: Takáts Emőd

Szigligeti Ede: *A cigány*

Bemutató: 1977. április 22.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad – Kassa

Szakonyi Károly: *Adáshiba*

Bemutató: 1976. szeptember 16.

Rendező: Beke Sándor

Edlis: *Gyalogszerrel az édenbe*

Bemutató: 1976. november 18.

Rendező: Szilágyi Albert

Osvald Záhradník: *Apróhirdetés*

Bemutató: 1977. március 17.

Rendező: Takáts Emőd

Siposs Jenő: *Űrhajóval az Idiomiára*

Bemutató: 1977. május 12.

Rendező: Takáts Emőd

1977/78-as színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Arbuzov: *Tánya*

Bemutató: 1977. szeptember 23.

Rendező: Nagy András László

Shakespeare: *A windsori víg nők*

Bemutató: 1978. január 31.

Rendező: Takáts Emőd

Ján Solovič: *Aranyeső*

Bemutató: 1978. február 17.

Rendező: Takáts Emőd

Batta György: *Kakastánc*

Bemutató: 1978. május 19.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Oralhan Bokojev: *A csikó*

Bemutató: 1977. október 20.

Rendező: Vass Károly

Kmeczkó Mihály: *Mint fű fölé az árnyék*

Bemutató: 1978. január 19.

Rendező: Szűcs János

Peter Hacks: *Amphitryon*

Bemutató: 1978. április 6.

Rendező: Halasi Imre

Barta Lajos: *Szerelem*

Bemutató: 1978. június 16.

Rendező: Vass Károly

1978/79-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Egri Viktor: *Gedeon-ház*

Bemutató: 1978. október 6.

Rendező: Takáts Emőd

Goldoni: *A hazug*

Bemutató: 1978. december 8.

Rendező: Takáts Emőd

Ján Jílek: *Szilveszter*

Bemutató: 1979. március 13.

Rendező: Fehér Miklós

Mikszáth Kálmán: *A beszélő köntös*

Bemutató: 1979. május 11.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Csehov: *Sirály*

Rendező: Halasi Imre

Bemutató: 1978. november 9.

Svarc – Romhányi: *Hókirálynő*

Rendező: Csendes László

Bemutató: 1979. január 18.

Pierre Aristide Breál: *Huszárok*

Rendező: Takáts Emőd

Bemutató: 1979. április 19.

Vasziljev - Ljubimov:

Csendesek a hajnalok

Rendező: Szűcs János

Bemutató: 1979. június 14.

1979/80-as színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Gogol: *Revizor*

Bemutató: 1979. október 5.

Rendező: Konrád József

Sütő Anrás: *Egy lócsiszár virágvasárnapja*

Bemutató: 1979. december 14.

Rendező: Takáts Emőd

Š. M. Sokol: *Egyedül*

Bemutató: 1980. március 7.

Rendező: Fehér Miklós

Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője*

Bemutató: 1980. május 16.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Niccolo Machiavelli: *Clizia*

Bemutató: 1979. november 8.

Rendező: Csendes László

George Bernard Shaw:

Warenné mestersége

Bemutató: 1980. január 24.

Rendező: Ivan Ivanco

Rácz Olivér – Kmeckó Mihály:

Álom Tivadar hadiparancsa

Bemutató: 1980. április 10.

Rendező: Szűcs János

Miroslav Hornicek: *Két férfi sakkban*

Bemutató: 1980. június 12.

Rendező: Halasi Imre

1980/81-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Otčenášek-Balík:

Naplemente Rómeóval és Júliával

Bemutató: 1980. október 17.

Rendező: Konrád József

Batta György: *Töklámpás*

Bemutató: 1980. december 12.

Rendező: Holocsy István

Peter Kováčik: *A zöld fához címzett fogadó*

Bemutató: 1981. február 26.

Rendező: Takáts Emőd

Simon István: *Szélestenyerű fejenagy és a többi tisztességesek*

Bemutató: 1981. május 15.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Ajtmatov: *A fehér hajó*

Rendező: Nagy András László

Bemutató: 1980. november 6.

Gyurkó László: *A búsképű lovag*

Rendező: Gágyor Péter

Bemutató: 1981. február 5.

Molière: *Tartuffe*

Rendező: Nagy András László

Bemutató: 1981. április 23.

Kocsis István: *Árva Bethlen Kata*

Bemutató: 1981. április 24.

Rendező: Gágyor Péter

Gágyor Péter: *Szélkötő Kalamona*

Bemutató: 1981. június 23.

Rendező: Gágyor Péter

1981/82-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Osztrovszkij: *A négy lábú is botlik*

Bemutató: 1981. október 23.

Rendező: Szűcs János

Sztanyiszlav Stratiev: *Velúrzakó*

Bemutató: 1981. december 18.

Rendező: Konrád József

Ivan Bukovčan: *Fata Morgana*

Bemutató: 1982. február 26.

Rendező: Kapitánová Dana

Méhes György: *A peleskei nótárius*

Bemutató: 1982. május 7.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad - Kassa

Örkény István: *Kulcskeresők*

Bemutató: 1981. november 19.

Rendező: Gágyor Péter

Kocsis István: *Bolyai János estéje*

Bemutató: 1981. november 20.

Rendező: Gágyor Péter

Jozef Gregor Tajovský: *Zavaros örökség*

Bemutató: 1982. január 14.

Rendező: Kapitánová Dana

Gyüre Lajos: *A becsületes molnárlegény*

Bemutató: 1981. november 20.

Rendező: Csendes László

Klimits Lajos: *Névtelen komédia*

Bemutató: 1982. június 8.

Rendező: Kapitánová Dana

1982/83-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Rustam Ibragimbekov:

Homokon épülő ház

Bemutató: 1982. október 22.

Rendező: J. P. Kiszeljov

Ján Solovič: *S.O. S.*

Bemutató: 1982. december 3.

Rendező: Kapitáňová Dana

Jókai Mór: *Szeretve mind a vérpadig*

Bemutató: 1983. január 28.

Rendező: Konrád József

Blanka Jirásková: *Zűrzavar*

Bemutató: 1983. március 25.

Rendező: Takáts Emőd

Kmeczkó Mihály: *Harc a kutyafejűekkel*

Bemutató: 1983. május

Rendező: Takáts Emőd

Thália Színpad - Kassa

Tóth László: *Az áldozat*

Bemutató: 1982. január 14.

Rendező: Gágyor Péter

Ibsen: *Babaotthon*

Bemutató: 1982. december 16.

Rendező: Horváth Lajos

Andrej Nemlaha: *Pityuka*

Bemutató: 1983. március 17.

Rendező: Kapitáňová Dana

Csokonai Vitéz Mihály: *Karnyóné*

Bemutató: 1983. május 5.

Rendező: Konrád József

1983/84-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Vörösmarty Mihály:

Czillei és a Hunyadiak

Bemutató: 1983. október 21.

Rendező: Konrád József

Brecht-Weil: *Koldusopera*

Bemutató: 1983. október 16.

Rendező: Procházka Miro

Ivan Bukovčan: *Mielőtt a kakas megszólal*

Bemutató: 1984. február 24.

Rendező: Procházka Miro

Carlo Goldoni: *A jegyző*

Bemutató: 1984. május 11.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad – Kassa

Braginszkij – Rjaronov: *A bagoly*

Bemutató: 1983. október 13.

Rendező: Kapitáňová Dana

Mészáros László: *Egy tanú idézése*

Rendező: Horváth Lajos

Bemutató: 1984. január 12.

Páskándi Géza:

Egy ember, aki megunta a bőrét

Rendező: Kapitáňová Dana

Bemutató: 1984. április 5.

Ján Jílek: *A csodatévő borbála-ág*

Rendező: Horváth Lajos

Bemutató: 1984. június 7.

1984/85-ös színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Vasilij Őuškin: *Energikus emberek*

Bemutató: 1984. október 26.

Rendező: Takáts Emőd

Mikszáth Kálmán:

Nosztly fiú este Tóth Marival

Bemutató: 1984. december 14.

Rendező: Konrád József

Osvald Záhradník: *Tűzijáték*

Bemutató: 1985. február 22.

Rendező: Takáts Emőd

Kőszeghy F. László: *Lusta királyság*

Bemutató: 1985. április 19.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad – Kassa

Ruzante: *Csapodár madárka*

Bemutató: 1984. november 8.

Rendező: Illés István

Karinthy Ferenc: *Gellérthegyi álmok*

Bemutató: 1985. január 17.

Rendező: Horváth Lajos

Lubomír Feldek: *Ennivaló nagynéni*

Bemutató: 1985. március 21.

Rendező: Miro Procházka

Karel Čapek: *Az anya*

Bemutató: 1985. május 9.

Rendező: Horváth Lajos

1985/86-os színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Kertész Ákos: *Névnap*

Bemutató: 1985. október 14.

Rendező: Takáts Emőd

Shakespeare: *Coriolanus*

Bemutató: 1986. január 3.

Rendező: Takáts Emőd

Ugo Betti: *Bűntény a kecskeszigeten*

Bemutató: 1986. február 14. –

1. stúdiószínpad

Rendező: Holocsy István

Oldřich Daněk:

Jelentés N. város sebészetéről

Bemutató: 1986. február 28.

Rendező: Konrád József

Móricz Zsigmond:

Nem élhetek muzsikaszó nélkül

Bemutató: 1986. május 30.

Rendező: Konrád József

Thália Színpad – Kassa

Büchner: *Leonce és Léna*

Bemutató: 1985. november 7.

Rendező: Horváth Lajos

Vlado Laco: *Mennyei látogató*

Bemutató: 1986. január 30.

Rendező: Horváth Lajos

Tolsztoj: *Aranykulcsocská*

Bemutató: 1986. március 20.

Rendező: Horváth Lajos

Nicolaj: *Hárman a padon*

Rendező: Miro Procházka

Bemutató: 1986. május 15.

1986/87-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Panco Pancsev: *A négy kalap*
Bemutató: 1986. szeptember 25.
Rendező: Konrád József

Gelman: *A pad*
Bemutató: 1986. október 13.
Rendező: Kapitáňová Dana

Luigi Pirandello: *Többgyerekes agglegény*
Bemutató: 1987. november 21.
Rendező: Dráfi Mátyás

Batta György: *Fürjtojás*
Bemutató: 1987. január 30.
Rendező: Platon Baker

Csehov: *Cseresznyés kert*
Bemutató: 1987. március 6.
Rendező: Takáts Emőd

Osvald Záhradník: *Utóirat*
Bemutató: 1987. március 20.
Rendező: Horváth Lajos

Jókai Mór: *Fácia Negra*
Bemutató: 1987. március 8.
Rendező: Konrád József

Molnár Ferenc: *A doktor úr*
Bemutató: 1987. június 19.
Rendező: Horváth Lajos

Thália Színpad – Kassa

Marc Camoletti: *Leszállás*
Bemutató: 1986. október 30.
Rendező: Jozef Felbaba

Ján Otcenásek: *Kiruccanás a hét közepén*
Bemutató: 1987. január 8.
Rendező: Pavel Rímsky

Németh László: *Bodnárné*
Bemutató: 1987. március 12.
Rendező: Gyarmati Béla

Ján Chalupka: *A vén szerelmes*
Bemutató: 1987. május 14.
Rendező: Milan Bobula

1987/88-as színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Percs Zejtuncjan: *Egy szabad ember*

Bemutató: 1987. október 9.

Rendező: Štefan Korenčí

Nataša Tánska: *Ella meg a Bella*

Bemutató: 1987. november 20.

Rendező: Miro Procházka

Gyurkó László: *Szerelmem Elektra*

Bemutató: 1987. december 11.

Rendező: Horváth Lajos

Katona József: *Bánk bán*

Bemutató: 1988. január 28.

Rendező: Takáts Emőd

Mark Twain: *Koldus és királyfi*

Bemutató: 1988. március 18.

Rendező: Horváth Lajos

Georges Feydeau: *Osztrigás Mici*

Bemutató: 1988. május 6.

Rendező: Iglódi István

Bernard Slade: *Jövőre veled ugyanitt*

Bemutató: 1988. június 17.

Rendező: Holocsy István

Thália Színpad – Kassa

Szigligeti Ede: *Liliomfi*

Bemutató: 1987. október 1.

Rendező: Miskovics László

Grigorij Gorin: *Fenomének*

Bemutató: 1987. november 19.

Rendező: Jozef Felbaba

Gyüre Lajos: *Rózsa és ibolya*

Bemutató: 1988. január 21.

Rendező: Csendes László

Priestly: *Váratlan vendég*

Bemutató: 1988. május 5.

Rendező: Horváth Lajos

1988/89-es színházi évad

Magyar Területi Színház – Komárom

Lovicsek Béla: *Végállomás*

Bemutató: 1988. szeptember 16.

Rendező: Takáts Emőd

Vlagyimír Majakovszkij: *Gőzfürdő*

Bemutató: 1988. november 4.

Rendező: Horváth Lajos

Siposhegyi P.: *Mielőtt csillag lettem*

Bemutató: 1988. december 16.

Rendező: Boráros Imre

Csiky Gergely: *Nagymama*

Bemutató: 1989. január 27.

Rendező: Horváth Lajos

Sütő András: *Káin és Ábel*

Bemutató: 1989. március 17.

Rendező: Takáts Emőd

Bukovčan Ivan: *Keringő a pókhálóban*

Bemutató: 1989. április 28.

Rendező: Štefan Korenčí

Sármánci Pél -Dénes Margit:

Peti meg a róka

Bemutató: 1989. június 16.

Rendező: Dráfi Mátyás

Thália Színpad – Kassa

Békés József – Madarász Iván:

Sándor, József, Benedek

Bemutató: 1988. október 6.

Rendező: Rencz Antal

Zorin: *Házasságtörés*

Bemutató: 1988. december 8.

Rendező: Jaroslav Sisák

Friedrich Schiller: *Ármány és szerelem*

Bemutató: 1989. január 26.

Rendező: Rencz Antal

Margit Grgic: *Ébredj Kata!*

Bemutató: 1989. május 18.

Rendező: Rencz Antal

Komáromi Jókai Színház bemutatói
1989 - 2019

1989/90-es színházi évad

Schwajda György: *Segítség*
Bemutató: 1989. október 20.
Rendező: Štefan Korenčí

Szép Ernő: *Vőlegény*
Bemutató: 1990. január 5.
Rendező: Takáts Emőd

Higgins: *Maude és Harold*
Bemutató: 1990. február 23.
Rendező: Horváth Lajos

Oldřich Daněk: *Negyven gazfickó meg egy ma született bárány*
Bemutató: 1990. április 6.
Rendező: Takáts Emőd

Václav Havel: *Vernisázs*
Bemutató: 1990. június 4.
Rendező: Iglódi István

Labiche: *Olasz szalmakalap*
Bemutató: 1990. április 15.
Rendező: Szőke István

1990/91-es színházi évad

Háy Gyula: *CALIGULÓ*
Bemutató: 1990. november 12.
Rendező: Beke Sándor

Márai Sándor: *Kaland*
Bemutató: 1990. november 23.
Rendező: Szegvári Menyhért

Weöres Sándor: *A holdbéli csónakos*
Bemutató: 1990. december 14.
Rendező: Vándorfői László

Zerkovitz - Szilágyi: *Csókos asszony*
Bemutató: 1991. február 8.
Rendező: Iglódi István

Csurka István: *Házmestersirató*
Bemutató: 1991. március 22.
Rendező: Takáts Emőd

Tadeusz Rozewicz: *Fehér házasság*
Bemutató: 1991. május 17.
Rendező: Beke Sándor

Kocsis István: *Árpádházi Szent Margit*
Bemutató: 1991. július 5.
Rendező: Seprődi Kiss Attila

1991/92-es színházi évad

Háy Gyula: *Mohács*

Bemutató: 1991. október 18.

Rendező: Beke Sándor

Móricz Zsigmond: *Rokonok*

Bemutató: 1991. november 22.

Rendező: Takáts Emőd

Csurka István: *Deficit*

Bemutató: 1992. január 24.

Rendező: Seprődi Kiss Attila

Eisemann: *Fekete Péter*

Bemutató: 1992. március 13.

Rendező: Iglódi István és Horváth Lajos

Horváth-Stevanovity-Presser: *A padlás*

Bemutató: 1992. május 15.

Rendező: Kocsmáros György

Ébert Tibor: *Esterházy*

Bemutató: 1992. június 4.

Rendező: Beke Sándor

Márai Sándor: *A kassai polgárok*

Bemutató: 1992. július 15.

Rendező: Beke Sándor

1992/93-as színházi évad

Illyés Gyula: *Tiszták*

Bemutató: 1992. október 23.

Rendező: Beke Sándor

Scarnicci-Tarabusi: *Kaviár és lencse*

Bemutató: 1993. január 15.

Rendező: Horváth Lajos

Madách Imre: *Az ember tragédiája*

Bemutató: 1993. március 19.

Rendező: Beke Sándor

Beumarchais: *Figaró házassága*

Bemutató: 1993. május 14.

Rendező: Iglódi István

Mészáros László: *Klapka*

Bemutató: 1993. július

Rendező: Beke Sándor

1993/94-as színházi évad

Déry Tibor – Presser Gábor:
Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról
Bemutató: 1993. október 1.
Rendező: Frenkó Zsolt

Bertolt Brecht *Szecsuáni jóember*
Bemutató: 1993. december 3.
Rendező: Bodolay Géza

Beckett: *Godot-ra várva*
Bemutató: 1994. január 8.
Rendező: Beke Sándor

Kocsis István: *Jászai Mari*
Bemutató: 1994. január 29.
Rendező: Boldoghy Katalin

Goldoni: *Két úr szolgája*
Bemutató: 1994. március 3.
Rendező: Beke Sándor

Móricz Zsigmond: *Csibe*
Bemutató: 1994. május 6.
Vezető rendező-tanár: Kazimír Károly

Müller-Tolcsvay: *Mária evangéliuma*
Bemutató: 1994. július 1.
Rendező: Beke Sándor

1994/95-ös színházi évad

Stein-Harnick: *Hegedűs a háztetőn*
Bemutató: 1994. október 20.
Rendező: Bor József

Molnár Ferenc: *Liliom*
Bemutató: 1994. november 25.
Rendező: Korcsmáros György

Gabnai Katalin: *A mindenlátó királylány*
Bemutató: 1995. január 11.
Rendező: Meczner János

Kocsis István: *Magellán*
Bemutató: 1995. február 23.
Rendező: Adorjan Viktor

Edward Albee: *Nem félünk a farkastól*
Bemutató: 1995. március 10.
Rendező: Lubomír Paulovič

Shakespeare- Viktor Máté:
Vízkereszt vagy amit akartok
Bemutató: 1995. május 12
Rendező: Bodori Anna - Iglódi István

Wascerman-Leigh: *La Mancha lovagja*
Bemutató: 1995. június 30.
Rendező: Bor József

1995/96-os színházi évad

Neil Simon: *Pletykák*

Bemutató: 1995. október 27.

Rendező: Seregi Zoltán

Sartre -Korenči: *Az ördög és a Jóisten*

Bemutató: 1995. december 8.

Rendező: Štefan Korenčí

Schwajda - L. Baum: *Óz, a nagy varázsló*

Bemutató: 1995. december 22.

Rendező: Bor József

Sándor György: *Én egy analfabéta vagyok*

Bemutató: 1996. február 13.

Rendező: Benkő Géza -Tóth Attila

Bohumil Hrabal: *Őfelsége pincére voltam*

Bemutató: 1996. március 29.

Rendező: Schlanger András

Dan Goggin: *Apácák*

Bemutató: 1996. május 3.

Rendező: Mikó István

Jókai-Mészöly-Rossa: *Az aranyember*

Bemutató: 1996. július 5.

Rendező: Bor József

1996/97-es színházi évad

Molnár Ferenc: *A testőr*

Bemutató: 1996. október 18.

Rendező: Illés István

Magnier-Szenes-Nádas:

Mona Marie mosolya

Bemutató: 1996. november 15.

Rendező: Bor József

Csukás István -Darvas Ferenc: *Ágacska*

Bemutató: 1996. december 6.

Rendező: Frenkó Zsolt

Držić-Zsákovics:

Dundo Maroje, avagy

mentsük ami még menthető

Bemutató: 1997. március 6.

Rendező: Soltis Lajos

Móricz-Kocsák-Miklós:

Légy jó mindhalálig

Bemutató: 1997. április 10.

Rendező: Pinczés István

Goldoni: *Mirandolina*

Bemutató: 1997. július 11.

Rendező: Benedek Miklós

1997/98-as színházi évad

Zágon-Nóti: *Hyppolit, a lakáj*

Bemutató: 1997. október 17.

Rendező: Bodrogi Gyula

Szabó Magda: *Kiálts, város!*

Bemutató: 1997. december 4.

Rendező: Pinczés István

Collodi-Litvai: *Pinokkió*

Bemutató: 1998. február 5.

Rendező: Takáts Emőd

Örkény István: *Tóték*

Bemutató: 1998. március 13.

Rendező: Ivan Blahút

Jókai Mór: *Fekete gyémántok*

Bemutató: 1998. április 24.

Rendező: Takáts Emőd

Kecskés Marika: *Csepp - mese*

Bemutató: 1998. május 26.

Rendező: Kecskés Marika

Dóczi-Fényes-Szenes: *Csók*

Bemutató: 1998. július 10.

Rendező: Mikó István

1998/99-es színházi évad

J. Barč - Ivan: *Ketten*

Bemutató: 1998. szeptember 11.

Rendező: Štefan Korencí

Alex Koenigsmark: *Agyó, kedvesem*

Bemutató: 1998. október 16.

Rendező: Ivan Blahút

Csokonai Vitéz Mihály:

Karnyóné és a két szeleburdiak

Bemutató: 1998. december 11.

Rendező: Takáts Emőd

Eugene O'Neill: *Utazás az éjszakába*

Bemutató: 1999. január 29.

Rendező: Csiszár Imre

Mark Twain: *Tom Sawyer kalandjai*

Bemutató: 1999. február 24.

Rendező: Dráfi Mátyás

Oscar Wilde: *Hazudj igazat (Bunbury)*

Bemutató: 1999. április 9.

Rendező: Bor József

Szigligeti Ede: *Liliomfi*

Bemutató: 1999. június 2.

Rendező: Léner Péter

1999/2000 -es színházi évad

Barta Lajos: *Szerelem*

Bemutató: 1999. október 15.

Rendező: Beke Sándor

Sztevanovity - Fejes - Presser:

Jó estét nyár, jó estét szerelem

Bemutató: 1999. december 3.

Rendező: Tóth Miklós

Jókai - Hevesi - Kardos - Soltészky:

A kőszívű ember fiai

Bemutató: 2000. január 29.

Rendező: Gali László

Kecskés Marika: *A csizmás kandúr*

Bemutató: 1999. december 14.

Rendező: Kecskés Marika

Szilágyi Andor: *Leánder és lenszirom*

Bemutató: 2000. március 25.

Rendező: Honti György

Rideg Sándor - Tímár Péter:

Indul a bakterház

Bemutató: 2000. május 19.

Rendező: Pinczés: István

Gágyor Péter: *Isten veled monarchia*

Bemutató: 2000. július 7.

Rendező: Gágyor Péter

2000/2001-es színházi évad

Nagy Tibor-Pozsgai Zsolt-Bradányi Iván:

A kölyök

Bemutató: 2000. október 27.

Rendező: Mikó István

Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*

Bemutató: 2000. december 15.

Rendező: Tóth Miklós

Peter Shaffer: *Amadeus*

Bemutató: 2001. március 16.

Rendező: Czajlik József

Lubomír Feldek Gágyor Péter:

Piaf és Simone

Bemutató 2001. március 30.

Rendező: Gágyor Péter

Jean Baptiste Molière: *Tartuffe*

Bemutató: 2000. május 11.

Rendező: Telihay Péter

Móricz Zsigmond: *Kismadár*

Bemutató: 2001. június 29.

Rendező: Pinczés István

2001/2002-es színházi évad

Kosztolányi - Soltészky: *Édes Anna*

Bemutató: 2001. október 12.

Rendező: Gali László

Saint Exupéry: *A kis herceg*

Bemutató: 2001. november 17.

Rendező: Dávid Zsuzsa

Dobozy Imre: *A tizedes meg a többiek*

Bemutató: 2002. január 11.

Rendező: Pinczés István

Ivan Kušan: *Galócza*

Bemutató: 2002. február 22.

Rendező: Telihay Péter

Molnár Ferenc: *Az ördög*

Bemutató: 2002. április 12.

Rendező: Forgács Miklós

Eisemann Mihály- K. Halász Gyula:

Fiatalság, bolondság

Bemutató: 2002. július 5.

Rendező: Telihay Péter

2002/2003-as színházi évad

Anton Pavlovics Csehov: *Sirály*

Bemutató: 2002. október 18.

Rendező: Telihay Péter

Kacsoh Pongrác: *János vitéz*

Bemutató: 2002. november 22.

Rendező: Quintus Konrád

William Shakespeare: *Szentivánéji álom*

Bemutató: 2003. február 7.

Rendező: Forgács Péter

Parti Nagy Lajos: *Ibusár*

Bemutató: 2003. április 17.

Rendező: Telihay Péter

Spiró György: *Az imposztor*

Bemutató: 2003. június 6.

Rendező: Martin Huba

2003/2004 -es színházi évad

Alan Jay Lerner – Frederick Loewe:

My fair lady

Bemutató: 2003. október 3.

Rendező: Harsányi Sulyom László

Romhányi József – Fényes Szabolcs:

Hamupipőke

Bemutató: 2003. november 18.

Rendező: Kiss József

Gogol: *Háztűznéző*

Bemutató: 2004. január 16.

Rendező: Bodolay Géza

Michel de Ghelderode: *Barabbás*

Bemutató: 2004. március 12.

Rendező: Árkosi Árpád

Hubay Miklós -Vas István - Ránki György

Egy szerelem három éjszakája

Rendező: Molnár György

Jókai Mór-Darvas Ferenc-Várady Szabolcs

A gazdag szegények

Bemutató: 2004. július 9.

Rendező: Schlanger András

2004/2005-ös színházi évad

Szomory Dezső: *II. József*

Bemutató: 2004. október 8.

Rendező: Verebes István

Zsurzs Kati – Walla Ervin:

Nyuszi ül a hóban

Bemutató: 2004. október 15.

Rendező: Zsurzs Kati

Három a testőr

Bemutató: 2005. január

Rendező: Verebes István

Friedrich Schiller: *Ármány és szerelem*

Bemutató: 2005. február 25.

Rendező: Görög László

Nyikolaj Koljada:

Mese a halott cárkisasszonyról

Bemutató: 2005. március 14.

Rendező: Czajlik József

Kellér Dezső – Horváth Jenő – Szenes Iván

A szabin nők elrablása

Bemutató: 2005. április 22.

Rendező: Hegyi Árpád Jutocsa

Hunyady Sándor: *A három sárkány*

Bemutató: 2005. június 24.

Rendező: Berényi Gábor

2005/2006-os színházi évad

Lengyel Menyhért: *A waterloói csata*

Bemutató: 2005. október 7.

Rendező: Schlanger András

Arthur Miller: *Kanyargó időben*

Bemutató: 2005. december 9.

Rendező: Verebes István

Arany János: *Toldi*

Rendező: Paál Gergely

Bemutató: 2006. január 23.

Federico Garcia Lorca: *Vérnász*

Bemutató: 2006. március 17.

Rendező: Görög László

John Kander - Fred Ebb - Bob Fosse:

Chicago

Bemutató: 2006. május 12.

Rendező: Szabó Máté

Molière:

Gömböc úr, avagy a kelet-európai bővítés

Bemutató: 2006. június 30.

Rendező: Csiszár Imre

2006/2007-es színházi évad

Urbán Gyula: *Minden egér szereti a sajtot*

Bemutató: 2006. szeptember 13.

Rendező: Pille Tamás

Molnár - Kellér – Zerkovitz: *A doktor úr*

Bemutató: 2006. október 13.

Rendező: Schlanger András

Szép Ernő: *Patika*

Bemutató: 2006. december 8.

Rendező: Verebes István

Jon Fosse: *Őszi álom*

Bemutató: 2006. december 14.

Rendező: Lévay Adina

Martin McDonagh

Macskabaj (Az Inishmore-i hadnagy)

Bemutató: 2007. február 16.

Rendező: Lukáts Andor

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij

Karamazov testvérek

Bemutató: 2007. április 27.

Rendező: Martin Huba

2007/2008-as színházi évad

Gárdonyi Géza *A bor*

Bemutató: 2007. szeptember 21.

Rendező: Bezerédi Zoltán

Grimm - Albert - Barabás - Lőrinczy

Hófehérke meg a törpék

Bemutató: 2007. október 5.

Rendező: Pille Tamás

Sütő András: *Egy lócsiszár*

virágvasárnapja

Bemutató: 2007. november 23.

Rendező: Lukáts Andor

Charlotte Keatley

Anyám azt mondta, hogy ne!

Bemutató: 2008. január 10.

Rendező: Lévay Adina

Noel Coward: *Forgószínpad*

Bemutató: 2008. március 7.

Rendező: Konter László

Kálmán Imre - Stein Leo - Jenbach Béla

Csárdáskirálynő

Bemutató: 2008. május 16.

Rendező: Keresztes Attila

2008/2009-es színházi évad

Kodály– Paulini– Harsányi

Háry János

Bemutató: 2008. október 8.

Rendező: Pille Tamás

Müller Péter – Seress Rezső

Szomorú vasárnap

Bemutató: 2008. november 28.

Rendező: Lévay Adina

Szophoklész: *Antigoné*

Bemutató: 2009. január 9.

Rendező: Czajlik József

Niccolo Machiavelli: *Mandragora*

Bemutató: 2009. március 6.

Rendező: Lévay Adina

Tamási Áron: *Énekes madár*

Bemutató: 2009. április 24.

Rendező: Vidnyánszky Attila

Ken Ludwig: *Primadonnák*

Bemutató: 2009. június 26.

Rendező: Méhes László

2009/2010-es színházi évad

Csukás István - Bergendy István

Süsü, a sárkány

Bemutató: 2009. október 2.

Rendező: Pille Tamás

Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér*

Bemutató: 2009. november 27.

Rendező: Martin Huba

Vajda Katalin – Fábri Péter – Valló Péter

Anconai szerelmesek

Bemutató: 2010. január 29.

Rendező: Lévy Adina

Spiró György: *Prah*

Bemutató: 2010. március 4

Rendező: Anger Zsolt

William Shakespeare:

Vízkereszt, vagy amit akartok

Bemutató: 2010. április

Rendező: Valló Péter

Békeffi István – Lajtai Lajos: *A régi nyár*

Bemutató: 2010. június 4.

Rendező: Méhes László

2010/2011-es színházi évad

Csiky Gergely: *Lumpok*

Bemutató: 2010. október 22.

Rendező: Valló Péter

Csajkovszkij: *Diótörő*

Bemutató: 2010. december 5.

Rendező: Pille Tamás

Vaszary Gábor- Fényes Szabolcs -Szenes Iván

Az ördög nem alszik

Bemutató: 2011. február 18.

Rendező: Görög László

Anton Pavlovics Csehov: *Cseresznyés kert*

Bemutató: 2011. április 15.

Rendező: Martin Huba

Ladislav Ballek – Ondrej Šulaj:

A hentessegéd

Bemutató: 2011. június 10.

Rendező: Rastislav Ballek

2011/2012-es színházi évad

Szász Péter - Verebes István

Whisky esővízzel

Bemutató: 2011. október 7.

Rendező: Verebes István

Faragó Zsuzsa – Laboda Kornél

Szegény Dzsoni és Árnika

Bemutató: 2011. november 28.

Rendező: Laboda Kornél

Arany János *Tetemre hívás*

Bemutató: 2011. december 22.

Rendező: Tóth Tibor

Móricz Zsigmond: *Sári bíró*

Bemutató: 2012. január 27.

Rendező: Görög László

Székely János:

Caligula helytartója

Bemutató: 2012. március 16.

Rendező: Béres Attila

Gogol *Revizor*

Bemutató: 2012. június 1.

Rendező: Méhes László.

2012/2013-as színházi évad

Georges Feydeau: *Egy hölgy a Maximból*

Bemutató: 2012. október 12.

Rendező: Verebes István

Spiró György: *Príma környék*

Bemutató: 2012. november 30.

Rendező: Valló Péter

Tóth Eszter: *Móka Miki és barátai*

Bemutató: 2012. december

Rendező: Pille Tamás

William Shakespeare: *III. Richárd*

Bemutató: 2013. február 15.

Rendező: Martin Huba

Tasnádi István: *Magyar zombi*

Bemutató: 2013. április 12.

Rendező: Bagó Bertalan m.v.

Fenyő Miklós – Tasnádi István:

Made in Hungária

Bemutató: 2013. május 31.

Rendező: Méhes László

2013/2014-es színházi évad

Harold Pinter: *Árulás*

Bemutató: 2013. szeptember 26.

Rendező: Valló Péter

Václav Čtvrtek – Kárpáti Péter

Rumcájsz, a rabló

Bemutató: 2013. október 9.

Rendező: Naszlady Éva

Huszka Jenő – Martos Ferenc: *Lili bárónő*

Bemutató: 2013. december 6.

Rendező: Méhes László

Bereményi Géza: *Az arany ára*

Bemutató: 2014. február 21.

Rendező: Bagó Bertalan

William Shakespeare: *A velencei kalmár*

Bemutató: 2014. május 2.

Rendező: Szócs Artur

2014/2015-ös színházi évad

Pille Tamás - Juhász Levente

A három kismalac

Rendező: Pille Tamás

Bemutató: 2014. szeptember 10.

Székely Csaba: *Bányavirág*

Bemutató: 2014. szeptember 26.

Rendező: Keszég László

Mikszáth Kálmán - Závada Pál

Különös házasság

Bemutató: 2014. november 7.

Rendező: Valló Péter

Spiró György: *Csirkefej*

Bemutató: 2015. január 9.

Rendező: Forgács Péter

Mihail Bulgakov

Álszentek összeesküvése

Bemutató: 2015. március 27.

Rendező: Martin Huba

Dés László - Geszti Péter - Békés Pál

A dzsungel könyve

Bemutató: 2015. június 12.

Rendező: Méhes László

2015/2016-os színházi évad

Tersánszky Józsi Jenő – Pille Tamás

Misi mókus kalandjai

Bemutató: 2015. október 8.

Rendező: Pille Tamás

Tauno Yliruusi - Erdeős - Szemenyei

Börtönkarrier

Bemutató: 2015. november 20.

Rendező: Erdeős Anna

Nagy Ignác – Parti Nagy Lajos: *Tisztújítás*

Bemutató: 2016. január 15.

Rendező: Keszég László

Michael Frayn: *Függöny fel!*

Bemutató: 2016. június 10.

Rendező: Méhes László

2016/2017-es színházi évad

Arthur Miller *az ügynök halála*

Bemutató: 2016. szeptember 16.

Rendező: Forgács Péter

Székely Csaba: *Bányavakság*

Bemutató: 2016. október 28.

Rendező: Czajlik József

Ulrich Hub: *Nyolckor a bárkán*

Bemutató: 2016. december 2.

Rendező: Méhes László

Henrik Ibsen: *A nép ellensége*

Bemutató: 2017. február 3.

Rendező: Koltai M. Gábor

William Shakespeare: *Rómeó és Júlia*

Bemutató: 2017. március 24.

Rendező: Martin Huba

Heltai Jenő: *Naftalin*

Bemutató: 2017. május 19.

Rendező: Hargitai Iván

Kathrine Kressmann Taylor

Címzett ismeretlen

Bemutató: 2017. június 20.

Rendező: Harsányi Sulyom László

2017/2018-as színházi évad

Simai Kristóf - Szarka Gyula *Zsugori*

Rendező: Béres László

Bemutató: 2017. október 6.

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij:

A félkegyelmű

Bemutató: 2017. december 8.

Rendező: Martin Huba

Pataki Éva: *Edith és Marlene*

Bemutató: 2018. február 23.

Rendező: Méhes László

Paul Maar: *Hoppláda*

Bemutató: 2018. március 10.

Rendező: Tóth Miklós

Katona József: *Bánk bán*

Bemutató: 2018. április 27.

Rendező: Hargitai Iván

2018/2019-es színházi évad

Szabó Attila: *Mátyás király krónikái*

Bemutató 2018. szeptember 28.

Rendező: Szabó Attila

Lahola: *Napfoltok*

Bemutató: 2018. október 8.

Rendező: Rédli Károly

Presser– Sztevanovity – Horváth: *A padlás*

Bemutató 2018. december 8.

Rendező: Méhes László

Paolo Genovese: *Teljesen idegenek*

Bemutató 2019. február 8.

Rendező: Hargitai Iván

Masteroff–Kander –Ebb: *Kabaré*

Bemutató: 2019. április 5.

Rendező: Ruzsnyák Gábor

Molnár Ferenc: *Az üvegcipő*

Bemutató: 2019. június 5.

Rendező: Bagó Bertalan:

**A Kassai Thália Színház bemutatói
1989 – 2019**

1989/1990-es színházi évad

Jékely Zoltán – Kocsár Miklós:

Mátyás király juhásza

Bemutató: 1989. október 6.

Rendező: Rencz Antal

Illyés Gyula: *Lélekbúvár*

Bemutató: 1989. november 27.

Rendező: Rencz Antal

Richard Nash: *Esőcsináló*

Bemutató: 1990. február 22.

Rendező: Beke Sándor

Gersche: *A pillangók szabadok*

Bemutató: 1990. április 12.

Rendező: Miro Procházka

1990/1991-es színházi évad

Dunai Ferenc *A nadrág*

Rendező: Gyarmati Béla

Bemutató: 1990. május 31.

Václav Havel: *Vernisázs-Audiencia*

Bemutató: 1990. június 21.

Rendező: Igódi István és Horváth Lajos

Csurka István: *Döglött aknák*

Bemutató: 1990. október 11.

Rendező: Horváth Lajos

Steinbeck: *Egerek és emberek*

Bemutató: 1990. december 6.

Rendező: Dezsényi Péter

Bródy Sándor: *A tanítónő*

Bemutató: 1991. február 21.

Rendező: Beke Sándor

Csukás István: *Ágacska*

Bemutató: 1991. március 21.

Rendező: Horváth Lajos

Goldoni- Hoffmeister-Jezek:

Kávéház Velencében

Bemutató: 1991. május 16.

Rendező: Miro Procházka

1991/1992-es színházi évad

Görgey Gábor:

Komámasszony, hol a stukker?

Bemutató: 1991. szeptember 23.

Rendező: Horváth Lajos

Robert Thomas: *Szegény Dániel*

Bemutató: 1991. október 24.

Rendező: Dezsényi Péter

Tennessee Williams: *A vágy villamosa*

Bemutató: 1992. január 30.

Rendező: Beke Sándor

Müller – Seress: *Szomorú vasárnap*

Bemutató: 1992. május 7.

Rendező: Horváth Lajos

1992/1993-as színházi évad

Bernard Slade: *Jövőre veled ugyanitt*

Bemutató: 1992. szeptember 10.

Rendező: Korica Miklós

Petőfi nem alkuszik – irodalmi összeállítás

rendező: Usztyics Mátyás

Lajtai – Békeffi: *Régi nyár*

Bemutató: 1992. október 8.

Rendező: Csendes László

William Shakespeare: *Rómeó és Júlia*

Bemutató: 1992. december 3.

Rendező: Usztyics Mátyás

J. P. Sartre: *Zárt tárgyalás*

Bemutató: 1992. december 12.

Rendező: Korica Miklós

Feydau: *Bolha a fülbe*

Bemutató: 1993. február 4.

Rendező: Vidnyánszky Attila

Svarc-Romhányi-Lendvay: *Hókirálynő*

Bemutató: 1993. április 19.

Rendező: Dezsényi Péter

Čapek: *A szerelem végzetes játéka*

Bemutató: 1993. június 4.

Rendező: Miro Prrocházka

1993/1994-es színházi évad

Molière: *Tudós nők*

Bemutató: 1993. október 14.

Rendező: Dezsényi Péter

Noel Coward: *Vidám kísértet*

Bemutató: 1993. december 16.

Rendező: Csendes László

Székely János: *Caligula helytartója*

Bemutató: 1994. február 24.

Rendező: Dezsényi Péter

Leopold Lahola: *Napfoltok*

Bemutató: 1994. április 22.

Rendező: Forgács Miklós

Mészöly Dezső: *Harmadnapi győzelem*

Bemutató: 1994. május 5.

Rendező: Dezsényi Péter

1994/1995-ös színházi évad

Kávházi menü – sokfogásos kabaré

Bemutató: 1994. augusztus 14.

Rendező: Csendes László

Kiss József. *Az aranyoroszlán titka*

Bemutató: 1994. október 20.

Rendező: Kiss József

Márai Sándor. *Szerep - Családi kérdés*

Bemutató: 1994. november 17.

Rendező: Bencze Zsuzsa

William Shakespeare: *A makrancos hölgy*

Bemutató: 1994. december 8.

Rendező: Dezsényi Péter

Aaron Sorkin: *Semmi és végtelen*

Bemutató: 1995. március 30.

Rendező: Verebes István

Eduardo De Filippo:

Házasság olasz módra

Bemutató: 1995. május 25.

Rendező: Dezsényi Péter

1995/1996-os színházi évad

Katona József: *Bánk Bán*

Bemutató: 1995. szeptember 21.

Rendező: Verebes István

Kárpáti Péter: *Halhatatlan háború*

Bemutató: 1996. február 3.

Rendező: Salamon Suba László

Bakonyi- Szirmai: *Mágnás Miska*

Bemutató: 1996. március 28.

Rendező: Bodolay Géza

Ratkó József: *Segítség a királynak!*

Bemutató: 1996. június 6.

Rendező: Beke Sándor

1996/1997-es színházi évad

Molière: *Don Juan*

Bemutató: 1996. november 21.

Rendező: Vidnyánszky Attila

Rákoss Péter – Bornai Tibor: *Mumus*

Bemutató: 1997. január 10.

Rendező: Megyeri Zoltán

Gomrowicz: *Yvonne, burgundi hercegnő*

Bemutató: 1997. április 3.

Rendező: Štefan Korenčí

Vaszary Gábor: *Klotild néni*

Bemutató: 1997. május 15.

Rendező: Harsányi Sulyom László

1997/1998-as színházi évad

Wassermann: *Száll a kakukk a fészkére*

Bemutató: 1997. október 9.

Rendező: Koncz Gábor

Csehov: *Csehov tréfái*

Bemutató: 1997. december 4.

Rendező: Verebes István

John Ford: *Kár, hogy ká*

Bemutató: 1998. május 7.

Rendező: Vidnyánszky Attila

1998/1999-es színházi évad

Kárpáti Péter: *Országalma*

Bemutató: 1998. október 15.

Rendező: Harsányi Sulyom László

Arthur Miller: *Az ügynök halála*

Bemutató: 1999. március 11.

Rendező: Árkosi Árpád

Tersánszky – Örkény:

Kakuk Marci szerencséje

Bemutató: 1999. május 6.

Rendező: Szegvári Menyhért

1999/2000- es színházi évad

Gál Sándor-Jakab Zoltán: *A szürke ló*

Bemutató: 1999. szeptember 17.

Rendező: Dezsényi Péter

Heltai Jenő: *A néma levente*

Bemutató: 1999. november 25.

Rendező: Szegvári Menyhért

Vadnai László: *A csúnya lány*

Bemutató: 2000. január 20.

Rendező: Mikó István

Örkény István: *Macskajáték*

Bemutató: 2000. május 4.

Rendező: Árkosi Árpád

2000/2001-es színházi évad

Peter Shafeer: *Black comedy*

Bemutató: 2000. október 19.

Rendező: Miro Procházka

Sütő András: *Káin és Ábel*

Bemutató: 2000. december 17.

Rendező: Gali László

Eisemann – Szilágyi: *Én és a kisöcsém*

Bemutató: 2001. március 1.

Rendező: Galgóczy Judit

Genet: *Cselédék*

Bemutató: 2001. május 10.

Rendező: Michal Babiak

2001/2002-es színházi évad

Fazekas -Schwajda: *Ludas Matyi*

Bemutató: 2001 október

Rendező: Honti György

Scarnacci – Tarabussi: *Kaviár és lencse*

Bemutató: 2001 november 8.

Rendező: Szegvári Menyhért

Albert Camus: *Caligula*

Bemutató: 2002. január 17.

rendező: Csiszár Imre

Szigligeti Ede-Tabi László: *Párizsi vendég*

Bemutató: 2002 március 21.

Rendező: Halasi Imre

Alfonso Paso: *Papa és mama bonyodalmai*

Bemutató: 2002 április 18.

Rendező: Horváth Lajos

Benedek Miklós: *Budapest orfeum*

Bemutató 2002. május 18.

Rendező: Dudás Péter

2002/2003-as színházi évad

Móricz Zsigmond: *Csibe*

Bemutató: 2002. október 3.

Rendező: Beke Sándor

Hernádi Gyula: *Márai Sándor*

Bemutató 2002. október 25.

Rendező: Csendes László

Camoletti: *Hatan pizzamában*

2002. december 12.

Rendező: Mikó István

Nikos Kazantakis:

A szabad ember-Zorba, a görög

Bemutató: 2003. február 20.

Rendező: Lúbo Gregor

Stone - Mikó István:

Van, aki forrón szereti

Bemutató 2003. április 17.

Rendező: Mikó István

2003/2004-es színházi évad

Cibula Péter: *Cirkuszi álom*
Bemutató: 2003. szeptember 29.
Rendező: Cibula Peter

Kisfaludy Károly: *Csalódások*
Bemutató: 2003. október 2.
Rendező: Mikó István

Gál Sándor: *A pokol kapujában*
Bemutató: 2003 december 15.
Rendező Beke Sándor

Arthur Miller: *Pillantás a hídról*
Bemutató 2003. december 20.
Rendező: Beke Sándor

Kocsis István: *A megkoszorúzott*
Bemutató: 2004. március 2.
Rendező: Beke Sándor

Egressy Zoltán: *Három koporsó*
Rendező: Czeizel Gábor
Bemutató: 2004. március 11.

Vajda Katalin- Fábri Péter:
Anconai szerelmesek
Bemutató: 2004. április 29.
Rendező: Halasi Imre

2004/2005-ös színházi évad

William Shakespeare: *Hamlet*
Bemutató: 2004. október 7.
Rendező: Beke Sándor

Gyüre Lajos: *Rózsa és Ibolya*
Bemutató: 2004. december 2.
Rendező: Badin Ádám

Heltai Jenő: *Tündérlaki lányok*
Bemutató: 2004. december 9.
Rendező: Szegvári Menyhért

Dobos László: *Földönfutók*
Bemutató: 2005. március 4.
Rendező: Beke Sándor

Dékány– Baróti: *Dankó Pista*
Bemutató: 2005. április 28.
Rendező: Moravetz Levente

2005/2006-os színházi évad

Dés-Geszti-Békés: *A dzsungel könyve*

Bemutató 2005. október 27.

Rendező: Moravetz Levente

Egressy Zoltán: *Vesztett éden*

Bemutató: 2005. december 2.

Rendező: Beke Sándor

Geyer – Katscher Rudolf:

Gyertyafény keringő

Bemutató: 2006. február 9.

Rendező: Moravetz Levente

Spiró György: *Kvartett*

Bemutató: 2006. március 2.

Rendező: Korognai Károly

Molière: *A fősvény*

Bemutató: 2006. május 11.

Rendező: Csiszár Imre

2006/2007-es színházi évad

Bach Szilvia: *Alt duett*

Bemutató 2006. szeptember 14.

Rendező: Somogyi István

Kreisler: *A bohóc*

Bemutató: 2006. október 12.

Rendező: Moravetz Levente

Görgey Gábor: *Galopp a vérmezőn*

Bemutató: 2006. október 22.

Rendező: Makk Károly

Maugham: *Imádok férjhez menni*

Bemutató: 2006. december 14.

Rendező Korognai Károly

Mátyás-mesék

Bemutató: 2007. január 9.

Rendező: Moravetz Levente

Örkény István: *Tóték*

Bemutató: 2007. március 1.

Rendező: Vas-Zoltán Iván

Armos: *A maják szeretője*

Bemutató 2007. március 22.

Rendező: Moravetz Levente

2007/2008-as színházi évad

Orlov: *A lopott tojás titka*

Bemutató: 2007. szeptember

Rendező: Cibula Péter

Neil Simon: *Furcsa pár*

Bemutató: 2007. október 5.

Rendező: Korognai Károly

Egressy Zoltán: *Angyalkövet*

Bemutató: 2007. november 15.

Rendező: Beke Sándor

Csáth Géza: *Janika*

Bemutató: 2007. december 13.

Rendező: Korognai Károly

Gogol: *Revizor*

Bemutató: 2008. február 7

Rendező: Stefan Korenči

.

Zágon – Eisemann: *Hyppolit, a lakáj*

Bemutató: 2008. április 10.

Rendező: Korognai Károly

.

2008/2009-es színházi évad

Rostand: *Cyrano de Bergerac*

Bemutató: 2008. október 2.

Rendező Korognai Károly

Peter Shaffer: *Equus*

Bemutató: 2008. október 30.

Rendező Csiszár Imre

Korognai Károly: *Graffiti*

Schisgal: *Szerelem, ó*

Bemutató: 2009. január 29.

Rendező: Király Attila

Presser-Horváth-Sztevanovity:

A padlás

Bemutató: 2009. március 12.

Rendező: Halasi Imre

Molnár Ferenc: *Az ördög*

Bemutató: 2009. április 14.

Rendező: Valló Péter

2009/2010-es színházi évad

Zágon – Somogyi -Eisemann:

Fekete Péter

Bemutató: 2009. október 2.

Rendezte: Korognai Károly

Goldoni: *Két úr szolgálja*

Bemutató: 2009. november 6.

Rendező: Valló Péter

Martin McDonagh *Leenane szépe*

Bemutató: 2010. január 29.

Rendezte: Korognai Károly

Dés-Nemes- Böhm:

Valahol Európában

Bemutató: 2010. március 12.

Rendezte: Moravetz Levente

Kassai orfeum kabaré

Bemutató: 2010. április 16.

Rendezte: Korognai Károly

Márai Sándor:

A gyertyák csonkig égnek

Bemutató: 2010. május 23.

Rendezte: Beke Sándor

Camoletti: *Boldog születésnapot!*

Bemutató: 2010. június 10.

Rendezte: Korognai Károly

2010/2011-es színházi évad

Kálmán-Grünwald: *Marica grófnő*

Bemutató: 2010. június 17.

Rendezte: Moravetz Levente

Csizmás kandúr

Bemutató: 2010. november 27.

Rendezte: Cibula Péter

Brecht – Weil: *Koldusopera*

Bemutató: 2011. február 4

Rendezte: Korognai Károly

Neil Simon: *Pletykák*

Bemutató: 2011. március 12.

Rendezte: Halasi Imre

Szilágyi - Zerkovitz: *Csókos asszony*

Bemutató: 2011. április 29.

Rendezte: Moravetz Levente

2011/12-es színházi évad

Brian Friel: *Philadelphia, nincs más út*

Bemutató: 2011. november 10.

Rendezte: Léner András

Silvester Lavrík:

A polgári kutya nevelése

Bemutató: 2011. december 4.

Rendezte: Silvester Lavrík

Karol Wojtyła:

Az aranyműves boltja előtt

Bemutató: 2012. január 24.

Rendezte: Zrada Joanna

Böszörményi Gyula- Lakatos Róbert –

Müller Péter Sziámi:

Gergő és álmofogó:

Bemutató: 2012. március 15.

Rendezte: Gál Tamás

Alfhors Bengt: *Színházkomédia*

Bemutató: 2012. május 25.

Rendezte: Czajlik József

2012/13-as színházi évad

Mészöly Miklós: *Ablakmosó*

Bemutató: augusztus 23.

2012. december 13.

Rendezte: Száz Pál

Yasmina Reza: *Művészet*

Bemutató: 2012. október 18.

Rendezte: Ľubomír Vajdička

Kassa, a szerelem városa

Bemutató: 2012. november 27.

Rendezte: Czajlik József

Peter Weis: *Marat/Sade*

Bemutató: 2013. március 14.

Rendezte: Czajlik József

Robert Thomas: *Nyolc nő*

Bemutató: 2013. április 18.

Rendezte: Jámbor József

2013/2014-as színházi évad

Horváth Péter: *Csáó bambinó*

Bemutató: 2013. október 17.

Rendezte: Léner András

Kárpáti Péter: *Akárki*

Bemutató: 2013. december 12.

Rendezte: Czajlik József

Egressy Zoltán: *Portugál*

Bemutató: 2014. február

Rendező: Dudás Péter

Márai: *A kassai polgárok*

Bemutató: 2014. április 17.

Rendező: Beke Sándor

Akárkik -TIE

Bemutató: 2014. május 16.

Rendező: Czajlik József

Thuróczy Katalin: *Keszekusza*

Bemutató: 2013. június 13

Rendező: Forgács Miklós

2014/2015-ös színházi évad

Forgács Miklós – Szászi Zoltán:

Az égigérő fa

Bemutató: 2014. november 5.

Rendezte: Forgács Miklós

Molnár Ferenc: *Liliom*

Bemutató: 2014. november 27.

Rendezte: Ľubomír Vajdicka

Kerékgyártó Imre: *Rükverc*

Bemutató: 2015. március 5.

Rendező: Czajlik József

Hervé: *Nebántsvirág*

Bemutató: 2015. április 16

Rendező: Mikó István

2015/2016-os színházi évad

Shakespeare: *Tévedések vígjátéka*

Bemutató: 2015. november 5.

Rendező: Léner András

Molière: *Mizantróp*

Bemutató: 2016. január 21.

Rendező: Czajlik József

Nagy András:

Játsszuk azt, hogy ... alma

Bemutató: 2016. március 8.

Rendező: Kántor Kata

Goldoni: *Mirandolina, te drága*

Bemutató: 2016. április 21.

Rendező: Mikó István

2016/2017-es színházi évad

Tóth Ede: *A falu rossza*

Bemutató: 2016. október 13.

Rendező: Puskás Zoltán

Székely Csaba: *Bányavakság*

koprodukció a Komáromi Jókai Színházzal

Bemutató: 2016. október 28.

Rendező: Czajlik József

Árvíz -TIE

Bemutató: 2016. december 16.

Rendező: Tóth Miklós

Ray Cooney: *Páratlan páros*

Bemutató: 2017. január

Rendező: Dudás Péter

2017/ 2018-as színházi évad

Lackfi: *Milyenek a magyarok?*
Bemutató: 2017. szeptember 14.
Rendező: Czajlik József

Szigligeti Ede: *Liliomfi*
Bemutató: 2017. november 16.
Rendező: Telihay Péter

Mika Millyaho: *Káosz*
Bemutató: 2017. december 14.
Rendező: Czajlik József

Kálmán Imre –Brammer –Grünwald
A montmartre-i ibolya
Bemutató: 2018. február 22.
Rendező: László Sándor

A császár új ruhája
Bemutató: 2018. március 15.
Rendező: Tóth Gábor

Martin McDonagh: *Leenane szépe*
Bemutató: 2018. április 19.
Rendezte: Bérczes László

2018/2019-es színházi évad

Móricz – Kocsák: *Légy jó mindhalálig*
Bemutató: 2018. október 18.
Rendező: Dudás Péter

David Drábek: *Csokifalók*
Bemutató: 2018. december 13.
Rendező: Telihay Péter

Ferdinand von Schirach: *Terror*
Bemutató: 2019. március 1.
Rendező: Czajlik József

Ulickaja: *Életművésznők*
Bemutató: 2019. április 18.
Rendező: Hídvégi Nóra

Rendezői életművek a csehszlovákiai magyar színházakban

Munk István

Magyar Területi Színház – Komárom

1. Urbán Ernő *Tűzkereszttség* - Bemutató: 1953. január 31.
2. Gogol: *Leánynevező* - Bemutató: 1953. április 1.
3. K. Szimonov: *Orosz kérdés* - Bemutató: 1953. június 13.
4. Csehov: *Háztűznéző* - Móricz Zsigmond: *Kend a pap?*
5. Bemutató: 1953. augusztus 29.
6. Molière *A fősvény* - Bemutató: 1953. szeptember 26.
7. Szigligeti Ede: *A csikós* - Bemutató: 1953. november 14.
8. Ladislav Mňačko: *Hídépítők* - Bemutató: 1954. február 25.
9. Csiky Gergely: *Ingyenélők* - Bemutató: 1954. június 3.
10. Beumarchais: *A szevillai borbély* - Bemutató: 1955. január 15.
11. Katajev Valentin: *Bolondos vasárnap* - Bemutató: 1959. február 26.
12. Beumarchais: *Figaró házassága* - Bemutató: 1959. április 23.
13. Kisfaludy Károly: *A kérők* - Bemutató: 1960. január 22.
14. Szolodar-Bogolovszkij: *Nyári kaland* - Bemutató: 1960. november 4.
15. Dávid Teréz: *Vidor család* - Bemutató: 1961. május 26.
16. Babay József: *Három szegény szabólegény* - Bemutató: 1961. október 11.
17. Arbuzov: *Egy szerelem története* - Bemutató: 1962. március 2.
18. Alojz Jirásek: *Lámpás* - Bemutató: 1962. november 10.

Konrád József

Magyar Területi Színház – Komárom

1. Karvaš Peter: *Éjféli mise* - Bemutató: 1960. április 22.
2. Blažek Vratislav: *Karácsonyi vőlegény* - Bemutató: 1961. február 24.
3. Petrov-Machonyin: *Májusi románc*- Bemutató: 1961.június 23.
1. Tóth Miklós: *Nem olyan világot élünk* - Bemutató: 1961. szeptember 15.
2. Egri Viktor: *Szarkafészek* - Bemutató: 1962. márciu 9.
3. Mikszáth Kálmán: *Különös házasság* - Bemutató: 1962. június 3.
4. Osztrovskij: *Kéz kezet mos* - Bemutató: 1963. január 25.
5. Sütő Anrás: *Tékozló szerelem* - Bemutató: 1963. április 5.
6. Dobozy Imre: *Holnap folytatjuk* - Bemutató: 1963. október 8.
7. Gyárfás Miklós: *Kisasszonyok a magasban* - Bemutató: 1964. január 24.
8. Lovicsek Béla: *Csillagszemű asszony* - Bemutató: 1964. április 24.
9. Móricz Zsigmond: *Kismadár*- Bemutató: 1964. november 13.
10. Fejes Endre: *Rozsdatemető*- Bemutató: 1965. április 7.
11. Jókai Mór: *A lőcsei fehér asszony* - Bemutató: 1965. június 11.
12. Molnár Ferenc: *Liliom* - Bemutató: 1965. december 10.
13. Garcia Lorca: *Bernarda Alba háza* - Bemutató: 1966. március 11.
14. Heltai Jenő: *A néma levente* - Bemutató: 1966. június 3.; felújítás - 2. premier
15. Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője* - Bemutató: 1966. október 14.
16. Móricz Zsigmond: *Uri muri* - Bemutató: 1966. december 16.
17. Illyés Gyula: *Bolhabál* - Bemutató: 1967. március 10.
18. Lavrenyov: *Leszámolás* - Bemutató: 1967. október 27.
19. Maeterlinck: *Szent Antal csodája* - Bemutató: 1968. március 15.
20. Fazekas - Móricz: *Lúdas Matyi* - Bemutató: 1968. május 17.
21. Miller: *A szálemi boszorkányok* - Bemutató: 1968. október 25.
22. Egri Viktor: *Ének a romok felett* - Bemutató: 1969. január 17.
23. Görgey Gábor: *Handabasa, avagy a fátyol titkai* - Bemutató: 1969. június 13.
24. Ján Solovič: *Ez aztán a meglepetés* - Bemutató: 1969. október 24.
25. Eugen Labiche: *Szalmakalap* - Bemutató: 1970. június 5.
26. Kornyejsuk: *A nagy műtét* - Bemutató: 1970. december 18.
27. Csiky Gergely: *Kaviár* - Bemutató: 1971. június 25.
28. Darvas József: *Kormos ég*- Bemutató: 1971. október 22.
29. Felkai Ferencz: *Madách* - Bemutató: 1972. február 25.
30. Jozef Hollý: *A furfangos diák* - Bemutató: 1972. május 19.
31. Thurzó Gábor: *Záróra* - Bemutató: 1972. szeptember 8.
32. Dávid Teréz: *Időzített boldogság* - Bemutató: 1972. november 3.

33. Szabó Béla: *Menyasszony* - Bemutató: 1973. október 12.
34. Jaroslav Hašek: *Švejk* - Bemutató: 1973. november 23.
35. Gerencsér Miklós: *Ferde ház* - Bemutató: 1974. április 19.
36. Ján Solovič: *Meridián* - Bemutató: 1974. szeptember 13.
37. Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai* - Bemutató: 1975. május 23.
38. Illyés Gyula: *Dupla vagy semmi* - Bemutató: 1976. február 20.
39. Dávid Teréz: *Dódi* - Bemutató: 1976. október 15.
40. Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig* - Bemutató: 1976. május 28.
41. Szigligeti Ede: *A cigány* - Bemutató: 1977. április 22.
42. Batta György: *Kakastánc* - Bemutató: 1978. május 19.
43. Mikszáth Kálmán: *A beszélő köntös* - Bemutató: 1979. május 11..
44. Gogol: *Revizor* - Bemutató: 1979. október 5.
45. Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője* - Bemutató: 1980. május 16.
46. Otčenášek-Balík: *Naplemente Rómeóval és Júliával* - Bemutató: 1980. október 17.
47. Simon István: *Szélestenyerű fejenagy és a többi tisztességesek*
Bemutató: 1981. május 15.
48. Sztanyislaw Stratiev: *Velürzakó* - Bemutató: 1981. december 18.
49. Méhes György: *A peleskei nótárius* - Bemutató: 1982. május 7.
50. Jókai Mór: *Szeretve mind a vérpadig* - Bemutató: 1983. január 28.
51. Vörösmarty Mihály: *Cillei és a Hunyadiak* - Bemutató: 1983. október 21.
52. Carlo Goldoni: *A jegyző* - Bemutató: 1984. május 11.
53. Mikszáth Kálmán: *Noszty fiú este Tóth Marival* - Bemutató: 1984. december 14.
54. Kőszeghy F. László: *Lusta királyság* - Bemutató: 1985. április 19.
55. Oldřich Daněk: *Jelentés N. város sebészetéről* - Bemutató: 1986. február 28.
56. Móricz Zsigmond: *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* - Bemutató: 1986. május 30.
57. Pancso Pancsev: *A négy kalap* - Bemutató: 1986. szeptember 25.
58. Jókai Mór: *Fácia Negra* - Bemutató: 1987. március 8.

Thália Színpad - Kassa

59. Koppányi György: *Igazolatlan ősz* –Bemutató: 1975. október 16
60. Csokonai: *Karnyóné* – Bemutató: 1983.május 5

Beke Sándor

Magyar Területi Színház - Komárom

1. *Korunk és költészetünk* - Bemutató: 1963. december 17.
2. *Emberbotanika* - Bemutató: 1964. május 23.
3. Szigligeti Ede: *Liliomfi* - Bemutató: 1967. június 23.
4. Shakespeare: *Rómeó és Júlia* - Bemutató: 1968. január 26.
5. Szép Ernő: *május* - Bemutató: 1968. március 15.
6. Oscar Wilde: *Bunbury* - Bemutató: 1969. február 7.
7. Hágy Gyula: *Isten, császár* - Bemutató: 1969. április 25.
8. Shakespeare: *Othello* - Bemutató: 1975. december 5.

Thália Színpad – Kassa

9. Carlo Goldoni: *Két úr szolgája* - Bemutató: 1969. november 29.
10. Henrik Ibsen: *Kísértetek* - Bemutató: 1970. február 7.
11. Jean Cocteau: *Rettenetes szülők* - Bemutató: 1970. április 25.
12. Brandon-Halász- Nádas: *Szerelmem, Donna Rita* - Bemutató: 1970. június 27.
13. Oscar Wilde: *Hazudj igazat* - Bemutató: 1969. november 29.
14. Sartre: *Altona foglyai* - Bemutató: 1970. december 10.
15. Osztrovszkij: *Vihar* - Bemutató: 1972. január 13.
16. Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde* - Bemutató: 1972. május 11.
17. Sarkadi Imre: *Elveszett paradicsom* - Bemutató: 1972. június 29.
18. Osvald Záhradnik: *Kinek üt a toronyóra* - Bemutató: 1972. október 12.
19. Alexander Vampilov: *Búcsúzás júniusban* - Bemutató: 1972. december 14.
20. Mesterházi Lajos: *Tizenegyedik parancsolat* - Bemutató: 1973. március 22.
21. Lovicsek Béla: *Tűzvirág* - Bemutató: 1973. június 14.
22. Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci* - Bemutató: 1973. október 18.
23. Alexej Arbuzov: *Jó reggelt boldogság* - Bemutató: 1973. december 13.
24. Örkény István: *Tóték* - Bemutató: 1974. március 28.
25. Tamási Áron: *Vitéz lélek* - Bemutató: 1974. október 17.
26. Carlo Goldoni: *A chioggiai csetepaté* - Bemutató: 1975. április 10.
27. Lovicsek Béla: *Alattunk a város, felettünk az ég* - Bemutató: 1976. április 22.
28. Szakonyi Károly: *Adáshiba* - Bemutató: 1976. szeptember 16.

Komáromi Jókai Színház

29. Hágy Gyula: *CALIGULÓ* - Bemutató: 1990. november 12.
30. Tadeusz Rozewicz: *Fehér házasság* - Bemutató: 1991. május 17.
31. Hágy Gyula: *Mohács* - Bemutató: 1991. október 18.

32. Ébert Tibor: *Esterház* - Bemutató: 1992. június 4.
33. Márai Sándor: *A kassai polgárok* - Bemutató: 1992. július 15.
34. Illyés Gyula: *Tiszták* - Bemutató: 1992. október 23.
35. Madách Imre: *Az ember tragédiája* - Bemutató: 1993. március 19.
36. Mészáros László: *Klapka* - Bemutató: 1993. július
37. Beckett: *Godot-ra várva* - Bemutató: 1994. január 8.
38. Goldoni: *Két úr szolgája* - Bemutató: 1994. március 3.
39. Müller-Tolcsvay: *Mária evangéliuma* - Bemutató: 1994. július 1.
40. Barta Lajos: *Szerelem* - Bemutató: 1999. október 15.

Thália Színház - Kassa

41. Richard Nash: *Esőcsináló* - Bemutató: 1990. február 22.
42. Bródy Sándor: *A tanítónő* - Bemutató: 1991. február 21.
43. Tennessee Williams: *A vágy villamosa* - Bemutató: 1992. január 30.
44. Ratkó József: *Segítsd a királyt!* - Bemutató: 1996. június 6.
45. Móricz Zsigmond: *Csibe* - Rendező: Beke Sándor
46. Gál Sándor: *A pokol kapujában* - Bemutató: 2003 december 15.
47. Arthur Miller: *Pillantás a hídról* - Bemutató 2003. december 20.
48. Kocsis István: *A megkoszorúzott* - Bemutató: 2004. március 2.
49. Dobos László: *Földönfutók* - Bemutató: 2005. március 4.
50. Egressy Zoltán: *Vesztett éden* - Bemutató: 2005. december 2.
51. Egressy Zoltán: *Angyalkövet* - Bemutató: 2007. november 15.
52. Márai Sándor: *A gyertyák csonkig égnek* - Bemutató: 2010. május 23.
53. Márai: *A kassai polgárok* - Bemutató: 2014. április 17.

Takáts Emőd

Magyar Területi Színház - Komárom

1. Ján Solovič: *A vágyak tornya* - Bemutató: 1973. május 4.
2. Rudi Strahl: *Ádám és Éva esete* - Bemutató: 1974. január 18.
3. Karel Čapek: *A rabló* - Bemutató: 1974. november 8.
4. Dávid Teréz: *Bölcs Johanna* - Bemutató: 1975. október 10.
5. Ján Solovič: *Ezüst jaguár* - Bemutató: 1976. április 2.
6. Bertolt Brecht: *Carrar asszony puskája* - Bemutató: 1977. január 14.
7. Shakespeare: *Windsori víg nők* - Bemutató: 1978. január 31.
8. Ján Solovič: *Aranyeső* - Bemutató: 1978. február 17.
9. Egri Viktor: *Gedeon-ház* - Bemutató: 1978. október 6.
10. Goldoni: *A hazug* - Bemutató: 1978. december 8.
11. Sütő Anrás: *Egy lócsiszár virágvasárnapja* - Bemutató: 1979. december 14.
12. Peter Kováčik: *A zöld fához címzett fogadó* - Bemutató: 1981. február 26.
13. Blanka Jirásková: *Zűrzavar* - Bemutató: 1983. március 25.
14. Kmečzkó Mihály: *Harc a kutyafejűekkel* - Rendező: Takáts Emőd
15. Vasilij Šuškin: *Energikus emberek* - Bemutató: 1984. október 26.
16. Osvald Záhradník: *Tűzijáték* - Bemutató: 1985. február 22.
17. Kertész Ákos: *Névnap* - Bemutató: 1985. október 14.
18. Shakespeare: *Coriolanus* - Bemutató: 1986. január 3.
19. Csehov: *Cseresznyés kert* - Bemutató: 1987. március 6.
20. Katona József: *Bánk bán* - Bemutató: 1988. január 28.
21. Lovicsek Béla: *Végállomás* - Bemutató: 1988. szeptember 16.
22. Sütő Anrás: *Káin és Ábel* - Bemutató: 1989. március 17.

Thália Színpad - Kassa

23. Gogol: *Leánynéző* - Bemutató: 1974. május 16
24. Karnauh – Brauszevics: *Mese a tűzpiros virágról* – Bemutató: 1975. január 16.
25. Konsztantyinov – *Tíz nap szerelemért* – Bemutató: 1975. november 27.
26. Záhradník: *Apróhirdetés* – Bemutató: 1977. március 17.
27. Siposs Jenő: *Űrhajóval Idiomiára* – Bemutató: 1977. május 12.
28. Breal: *Huszárok* – Bemutató: 1979. április 19.

Komáromi Jókai Színház

29. Szép Ernő: *Vőlegény* - Bemutató: 1990. január 5.

30. Oldřich Daněk: *Negyven gazfickó meg egy ma született bárány*
Bemutató: 1990. április 6.
31. Csurka István: *Házmestersirató* - Bemutató: 1991. március 22.
32. Móricz Zsigmond: *Rokonok* - Bemutató: 1991. november 22.
33. Collodi-Litvai: *Pinokkió* - Bemutató: 1998. február 5.
34. Jókai Mór: *Fekete gyémántok* - Bemutató: 1998. április 24.
35. Csokonai Vitéz Mihály: *Karnyóné és a két szeleburdiak*
Bemutató: 1998. december 11.

Gágyor Péter

Thália Színpad - Kassa

1. Gyurkó László: *A búsképű lovag* - Bemutató: 1981. február 5.
2. Kocsis István: *Árva Bethlen Kata* - Bemutató: 1981. április 24.
3. Gágyor Péter: *Szélkötő Kalamona* - Bemutató: 1981. június 23.
4. Örkény István: *Kulcskeresők* - Bemutató: 1981. november 19.
5. Kocsis István: *Bolyai János estéje* - Bemutató: 1981. november 20.
6. Tóth László: *Az áldozat* - Bemutató: 1982. október 14.

Komáromi Jókai Színház

7. Gágyor Péter: *Isten veled monarchia* - Bemutató: 2000. július 7.
8. Ľubomír Feldek - Gágyor Péter: *Piaf és Simone* - Bemutató 2001. március 30.

Horváth Lajos

Thália Színpad - Kassa

1. Ibsen: *Babaotthon* - Bemutató: 1982. december 16.
2. Mészáros László: *Egy tanú idézése* - Bemutató: 1984. január 12.
3. Ján Jilek: *A csodatévő borbála-ág* - Bemutató: 1984. június 7.
4. Karinthy Ferenc: *Gellérthegyi álmok* - Bemutató: 1985. január 17.
5. Karel Čapek: *Az anya* - Bemutató: 1985. május 9.
6. Büchner: *Leonce és Léna* - Bemutató: 1985. november 7.
7. Vlado Laco: *Mennyei látogató* - Bemutató: 1986. január 30.
8. Tolsztoj: *Aranykulcsocska* - Bemutató: 1986. március 20.
9. Priestly: *Váratlan vendég* - Bemutató: 1988. május 5.

Magyar Területi Színház – Komárom

10. Oswald Záhradník: *Utóirat* - Bemutató: 1987. március 20
11. Molnár Ferenc: *A doktor úr* - Bemutató: 1987. június 19.
12. Gyurkó László: *Szerelmem Elektra* - Bemutató: 1987. december 11.
13. Mark Twain: *Koldus és királyfi* - Bemutató: 1988. március 18.
14. Vlagyimir Majakovszkij: *Gőzfürdő* - Bemutató: 1988. november 4.
15. Csiky Gergely: *Nagymama* - Bemutató: 1989. január 27.
16. Higgins: *Maude és Harold* - Bemutató: 1990. február 23.

Thália Színház - Kassa

17. Václav Havel: *Audiencia* – Bemutató: 1990. június 21.
18. Csurka István: *Döglött aknák* - Bemutató: 1990. október 11.
19. Csukás István: *Ágacska* Bemutató: 1991. március 21.
20. Görgey Gábor: *Komámasszony, hol a stukker?* - Bemutató: 1991. szeptember 23.
21. Müller – Seress: *Szomorú vasárnap* - Bemutató: 1992. május 7.
22. Alfonso Paso: *Papa és mama bonyodalmai* - Bemutató: 2002 április 18.

Komáromi Jókai Színház

23. Eisemann – Zágon: *Fekete Péter*
Bemutató: 1992. március 13. – Iglódi Istvánnal együtt
24. Scarnicci-Tarabusi: *Kaviár és lencse* - Bemutató: 1993. január 15.

Forgács Miklós:

Komáromi Jókai Színház

1. Molnár Ferenc: *Az ördög* - Bemutató: 2002. április 12.

Thália Színház - Kassa

2. Leopold Lahola: *Napfoltok* - Bemutató: 1994. április 22.
3. Thúróczy Katalin: *Keszekusza* - Bemutató: 2013. június 13
4. Forgács Miklós – Szász Zoltán: *Az égigérő fa* - Bemutató: 2014. november 5.

Czajlik József

Komáromi Jókai Színház

1. Peter Shaffer: *Amadeus* - Bemutató: 2001. március 16.
2. Nyikolaj Koljada: *Mese a halott cárkisasszonyról* - Bemutató: 2005. március 14.
3. Szophoklész: *Antigoné* - Bemutató: 2009. január 9.
4. Székely Csaba: *Bányavakság* - Bemutató: 2016. október

Thália Színház - Kassa

5. Alfhors Bengt: *Színházkomédia* - Bemutató: 2012. május 25.
6. Kassa, a szerelem városa - Bemutató: 2012. november 27.
7. Peter Weis: *Marat/Sade* - Bemutató: 2013. március 14.
8. Kárpáti Péter: *Akárki* - Bemutató: 2013. december 12.
9. *Akárkik -TIE* - Bemutató: 2014. május 16.
10. Kerékgyártó Imre: *Rükverc* - Bemutató: 2015. március 5.
11. Molière: *Mizantróp* - Bemutató: 2016. január 21.
12. Lackfi: *Milyenek a magyarok?* - Bemutató: 2017. szeptember 14.
13. Mika Millyaho: *Káosz* - Bemutató: 2017. december 14.
14. Ferdinand von Schirach: *Terror* - Bemutató: 2019. március 1.

Fontosabb vendégrendezők munkái a (cseh)szlovákiai magyar színházakban

Lendvay Ferenc

Magyar Területi Színház – Komárom

1. Bródy Sándor: *A tanítónő* - Bemutató: 1955. november 10.
2. Stehlík Miroslav: *Ketten a veremben* - Bemutató: 1956. december 22.
3. Heltai Jenő: *A néma levente* - Bemutató: 1957. január 10.
4. Rachmanov: *Viharos alkonyat* - Bemutató: 1957. november 7.
5. Schiller: *Ármány és szerelem* - Bemutató: 1958. január 31.

Verebes István

Thália Színház - Kassa

1. Katona József: *Bánk Bán* - Bemutató: 1995. szeptember 21
2. Csehov: Csehov tréfái - Bemutató: 1997. december 4
3. Aaron Sorkin: *Semmi és végtelen* - Bemutató: 1995. március 30.

Komáromi Jókai Színház

4. Szomory Dezső: *II. József* - Bemutató: 2004. október 8.
5. *Három a testőr* - Bemutató: 2005. január
6. Arthur Miller: *Kanyargó időben* - Bemutató: 2005. december 9.
7. Szép Ernő: *Patika* Bemutató: 2006. december 8.
8. Szász Péter - Verebes István: *Whisky esővízzel* - Bemutató: 2011. október 7.
9. Georges Feydeau: *Egy hölgy a Maximból* - Bemutató: 2012. október 12.

Telihay Péter

Komáromi Jókai Színház

1. Jean Baptiste Molière: *Tartuffe* - Bemutató: 2000. május 11.
2. Ivan Kušan: *Galócza* - Bemutató: 2002. február 22.
3. Eisemann Mihály- K. Halász Gyula: *Fiatalság, bolondság* - Bemutató: 2002. július 5.
4. Anton Pavlovics Csehov: *Sirály* - Bemutató: 2002. október 18.
5. Parti Nagy Lajos: *Ibusár* - Bemutató: 2003. április 17.

Thália Színház - Kassa

6. Szigligeti Ede: *Liliomfi* - Bemutató: 2017. november 16
7. David Drábek: *Csokifalók* - Bemutató: 2018. december 13.

Lévay Adina

Komáromi Jókai Színház

1. Jon Fosse: *Őszi álom* -Bemutató: 2006. december 14.
2. Charlotte Keatley *Anyám azt mondta, hogy ne!*- Bemutató: 2008.január 10.
3. Müller Péter – Seress Rezső *Szomorú vasárnap* Bemutató: 2008. november 28.
4. Niccolo Machiavelli: *Mandragora* - Bemutató: 2009.március 6.
5. Vajda Katalin – Fábri Péter – Valló Péter: *Anconai szerelmesek* Bemutató: 2010. január 29.

Méhes László

Komáromi Jókai Színház

1. Ken Ludwig: *Primadonnák* - Bemutató: 2009. június 26.
2. Békeffi István – Lajtai Lajos: *A régi nyár* - Bemutató: 2010. június 4.
3. Gogol *Revizor*- Bemutató: 2012. június 1.
4. Fenyő Miklós – Tasnádi István: *Made in Hungária* - Bemutató: 2013. május 31.
5. Huszka Jenő – Martos Ferenc: *Lili bárónő* - Bemutató: 2013. december 6.
6. Dész László - Geszti Péter - Békés Pál: *A dzsungel könyve* - Bemutató: 2015. június 12.
7. Michael Frayn: *Függöny fel!* - Bemutató: 2016. június 10.
8. Ulrich Hub: *Nyolckor a bárkán*- Bemutató: 2016. december 2.
9. Pataki Éva: *Edith és Marlene* - Bemutató: 2018. február 23.
10. Presser– Sztevanovity – Horváth: *A padlás* - Bemutató 2018. december 8.

Valló Péter

Thália Színház - Kassa

1. Molnár Ferenc: *Az ördög* - Bemutató: 2009. április 14.
2. Goldoni: *Két úr szolgája*- Bemutató: 2009. november 6.

Komáromi Jókai Színház

3. William Shakespeare: *Vízkereszt, vagy amit akartok* - Bemutató: 2010. április
4. Csiky Gergely: *Lumpok*- Bemutató: 2010. október 22.
5. Spiró György: *Príma környék* - Bemutató: 2012. november 30.

6. Harold Pinter: *Árulás* - Bemutató: 2013. szeptember 26.
7. Mikszáth Kálmán - Závada Pál: *Különös házasság* - Bemutató: 2014. november 7.

Martin Huba

Komáromi Jókai Színház

1. Spiró György: *Az imposztor* - Bemutató: 2003. június 6.
2. Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij *Karamazov testvérek* - Bemutató: 2007. április 27.
3. Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér* - Bemutató: 2009. november 27.
4. Anton Pavlovics Csehov: *Cseresznyés kert* - Bemutató: 2011. április 15.
5. William Shakespeare: *III. Richárd* - Bemutató: 2013. február 15.
6. Mihail Bulgakov *Álszentek összeesküvése* - Bemutató: 2015. március 27.
7. William Shakespeare: *Rómeó és Júlia* - Bemutató: 2017. március 24.
8. Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *A félkegyelmű* - Bemutató: 2017. december 8.

Štefan Korenčí

Magyar Területi Színház

1. Percs Zejtuncjan: *Egy szabad ember* - Bemutató: 1987. október 9.
2. Bukovčan Ivan: *Keringő a pókhálóban* - Bemutató: 1989. április 28.
3. Schwajda György: *Segítség* - Bemutató: 1989. október 20.

Komáromi Jókai Színház

4. Sartre -Korenčí: *Az ördög és a Jóisten* - Bemutató: 1995. december 8.
5. J. Barč - Ivan: *Ketten* - Bemutató: 1998. szeptember 11.

Thália Színház - Kassa

6. Gomrowicz: *Yvonne, burgundi hercegnő* - Bemutató: 1997. április 3.
7. Gogol: *Revizor* - Bemutató: 2008. február 7

Dezsényi Péter

Thália Színház - Kassa

1. Steinbeck: *Egerek és emberek* - Bemutató: 1990. december 6.
2. Robert Thomas: *Szegény Dániel* - Bemutató: 1991. október 24.
3. Svarc-Romhányi-Lendvay: *Hókirálynő* - Bemutató: 1993. április 19.
4. Molière: *Tudós nők* - Bemutató: 1993. október 14.
5. Székely János: *Caligula helytartója* - Bemutató: 1994. február 24.

6. Mészöly Dezső: *Harmadnapi győzelem*- Bemutató: 1994. május 5.
7. Eduardo De Filippo: *Házasság olasz módra* - Bemutató: 1995. május 25.
8. William Shakespeare: *A makrancos hölgy* - Bemutató: 1994. december 8.
9. Gál Sándor-Jakab Zoltán: *A szürke ló* - Bemutató: 1999. szeptember 17.

Korognai Károly

Thália Színház - Kassa

1. Spiró György: *Kvartett* - Bemutató: 2006. március 2.
Maugham: *Imádok férjhez menni* - Bemutató: 2006. december 14.
2. Neil Simon: *Furcsa pár* - Bemutató: 2007. október 5.
3. Csáth Géza: *Janika* - Bemutató: 2007. december 13.
4. Zágón – Eisemann: *Hyppolit, a lakáj* - Bemutató: 2008. április 10.
5. Rostand: *Cyrano de Bergerac* - Bemutató: 2008. október 2.
6. Zágón – Somogyi -Eisemann: *Fekete Péter* - Bemutató: 2009. október 2.
7. Martin McDonagh *Leenane szépe* - Bemutató: 2010. január 29.
8. *Kassai orfeum kabaré* - Bemutató: 2010. április 16.
9. Camoletti: *Boldog születésnapot!* - Bemutató: 2010. június 10.
10. Brecht – Weil: *Koldusopera* - Bemutató: 2011.február 4

Moravetz Levente

Thália Színház - Kassa

1. Dékány– Baróti: *Dankó Pista* - Bemutató: 2005. április 28.
2. Dés-Gesztli-Békés: *A dzsungel könyve*- Bemutató 2005. október 27.
3. Geyer – Katscher Rudolf: *Gyertyafény keringő* - Bemutató: 2006. február 9.
4. Kreisler: *A bohóc* - Bemutató: 2006. október 12.
5. *Mátyás-mesék* -Bemutató: 2007. január 9.
6. Armos: *A maják szeretője* - Bemutató 2007. március 22.
7. Dés-Nemes- Böhm: *Valahol Európában* - Bemutató: 2010. március 12.
8. Kálmán-Grünwald: *Marica grófnő* - Bemutató: 2010. június 17.
9. Szilágyi - Zerkovitz: *Csókos asszony* - Bemutató: 2011. április 29.

